

T.C.

NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SOSYOLOJİ ANA BİLİM DALI

SOSYOLOJİ BİLİM DALI

TÜRKİYE'DE YAŞAYAN AFGAN GÖÇMENLERİN
ENTEGRASYONUNDA BOŞ ZAMANIN ROLÜ: SPOR
ÖRNEĞİ

ASADULLAH MOQADDAM

YÜKSEK LİSTANS TEZİ

DANIŞMAN:

DOÇ.DR. MÜŞERREF YARDIM

KONYA 2024

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Asadullah Moqaddam		
	Numarası	19810301005		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Sosyoloji Ana Bilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
		Doktora		
Tezin Adı	Türkiye’de Yaşayan Afgan Göçmenlerin Entegrasyonunda Boş Zamanın Rolü: Spor Örneği			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Asadullah Moqaddam

İmzası

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Asadullah Moqaddam		
	Numarası	19810301005		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Sosyoloji Ana Bilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Müşerref Yardım		
Tezin Adı	Türkiye’de Yaşayan Afgan Göçmenlerin Entegrasyonunda Boş Zamanın Rolü: Spor Örneği			

Bu araştırma Türkiye’de yaşayan Afgan göçmenlerin entegrasyonuna odaklanmaktadır. Amacı, spor da dahil olmak üzere boş zamanların göçmenlerin entegrasyon sürecindeki rolünün yanı sıra Afgan göçmenlerin Türkiye’deki entegrasyon sürecindeki zorlukları incelemektir. Bu çalışmada, Afgan göçmenlerin katıldığı spor ve boş zaman aktivitelerinin türleri, yerel halkla etkileşimleri ve diğer ilgili faktörler hakkında bilgi toplamak, onların kültürlenme ve entegrasyon deneyimlerini etkilemiş olan faktörler; yarı yapılandırılmış görüşmeler, 18-60 yaşları arasındaki ve iki yıldan fazla süredir Türkiye’de yaşayan 20 Afgan göçmen (8 kadın ve 12 erkek) ile gerçekleştirilmiştir. Yorumlayıcı tematik veri analizi yoluyla bu araştırma, Afgan göçmenlerin deneyimlerini ele almıştır ve boş zaman aktivitelerinin, özellikle de sporun, Türk toplumuna hem doğrudan hem de dolaylı olarak entegrasyonundaki merkezi rolünü aydınlatmaktadır. Spor, Afgan göçmenlerin yerel halkla etkileşime girmesi, aidiyet duygusu hissetmesi ve yerel kültürü deneyimlemesi için gerekli koşulları ve fırsatları sağlamıştır. Spor, aralarındaki sosyal uyumu, aidiyet duygusunu ve çeşitliliğe saygıyı güçlendirmiştir. Fakat her ne kadar bu göçmenler başarılı bir şekilde Türk toplumuna entegre olmuşlarsa da Türkiye’deki entegrasyon ve yaşam süreçlerinde sorunlar da yaşanmıştır. Sonuçta bu çalışma, göçmen topluluklarının ev sahibi ülkelere başarılı bir şekilde entegrasyonunu kolaylaştıracak ve sonuçta kapsayıcı ve sosyal uyumu teşvik edecek politika ve uygulamalara bilgi verebilecek değerli görüşlere katkıda bulunmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Boş zaman, entegrasyon, kültürleşme, spor, Afgan göçmenler, Türkiye, Afganistan

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Abstract

Author' s	Name and Surname	Asadullah Moqaddam		
	Student Number	19810301005		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)		
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Assoc. Dr. Müşerref Yardım		
	Title of the Thesis/Dissertation	The Role of Leisure In The Integration Of Afghan Immigrants Living In Türkiye: An Example Of Sport		

This research focuses on the integration of Afghan immigrants living in Türkiye. Its aim is to examine the role of leisure, especially sports, in the integration process of immigrants, as well as the difficulties and barriers in the integration process of Afghan immigrants in Türkiye. In this research, the data collection regarding the types of sports and leisure activities in which these immigrants participate, their interactions with the local population and other relevant factors that have influenced their acculturation and integration experiences; Semi-structured interviews were conducted with 20 Afghan immigrants (8 women and 12 men), aged 18-60 and living in Türkiye for more than two years. Through interpretive thematic data analysis, this research addressed the experiences of Afghan immigrants and illuminates the central role of leisure activities, especially sports, in their integration into Turkish society, both directly and indirectly. Sports have provided the necessary conditions and opportunities for Afghan immigrants to interact with local people, feel a sense of belonging and experience local culture. Sport has strengthened social harmony, sense of belonging and respect for diversity among them. However, although these immigrants have successfully integrated into Turkish society, there have also been barriers in their integration and daily-life processes in Türkiye. Ultimately, this study contributes valuable insights that can inform policies and practices that will facilitate the successful integration of immigrant communities into host countries and ultimately promote inclusion and social cohesion.

Key Words: Leisure time, integration, acculturation, sports, Afghan immigrants, Türkiye, Afghanistan

Önsöz

Son yıllarda göç ve göçmenlerin ev sahibi toplumuna entegrasyonu beşerî bilimlerdeki en önemli araştırma konularından biri haline gelmiştir. Aynı zamanda bir Afgan olarak hayatımın çoğunu göç dünyasında geçirdim ve dolayısıyla bizzat göçü bizzat yaşamışım. Bu sebeple Afgan göçmenlerin Türk toplumuna entegrasyonunda spor da dahil olmak üzere boş zamanların rolünü araştırmak amacım olmuştur. Bu araştırma şu ana kadar hayatımın en çalkantılı döneminde yapıldığını söyleyebilmeliyim. Fakat bu araştırma kolektif bir çaba ve desteğin sonucudur. Bu destek ve yardım için herkese minnettarım. İlk adımda danışman hocam Sayın Müşerref Yardım'a teşekkür etmek istiyorum. Çünkü bu çalkantılı dönemde, güler yüzüyle, sonsuz sabrıyla, büyük bir ilgiyle bana faydalı olabilmek için elinden gelenden fazlasını sunan, hiçbir yardımdan kaçınmayan ve sorun yaşadığımda yanına çekinmeden gidebildiğim tek kişiydi. Araştırma yöntemi ve eleştirel düşünme konusunda bana çok yardımcı olmuştur. Her halükârda eşsiz bir insan olduğunu söyleyebilirim. Ve Danışman hocam Doç. Dr. Müşerref Yardım'a tüm sevgisi, desteği ve çabaları için her zaman minnettar olup teşekkürü bir borç bilirim.

Aynı zamanda, Türkiye'deki Afgan göçmenlerin ve değerli görüşleri olmasaydı, bu araştırma da gerçekleşmemektedir. Dolayısıyla röportajlar aracılığıyla deneyimlerini cömertçe paylaşan 20 katılımcıya yürekten teşekkürlerimi sunuyorum. Açık ve samimi tartışmalara katılma konusundaki isteklilikleri, göçmen entegrasyonunun karmaşık ve çok yönlü doğasını ve bu süreçte boş zamanların, özellikle de sporun rolünü aydınlatmak açısından çok önemliydi.

Ayrıca ailemin ve arkadaşlarımin desteği de hep önemli bir ilham ve motivasyon kaynağı olmuştur. Onların teşviki, anlayışı ve çalışmalarımın bu aşamasının çoğu zaman zorlu aşamalarında bana destek olmuştur. Dolayısıyla onlara kalpten teşekkürlerimi sunuyorum.

İçindekiler

Önsöz	i
Giriş	1
Birinci Bölüm	5
Göç Tarihi	5
1. Afganistan Coğrafi Yapısı	8
2. Afgan Toplumunun Sosyo-Kültürel ve Politik Yapısı	10
2.1. Afgan Halkı ve Etnik-Kabile Yapısı	11
2.2. Afganistan'ın Siyasi Yapısı	14
3. Afganların Uluslararası Göçünün Tarihsel Arka planı	16
3.1. Göçün İlk Dönemi: Amir Abdul Rahman Han Dönemi ve Afganların İlk Zorunlu Göç Dalgası.....	17
3.2. Göçün İkinci Dönemi (1950-2000).....	20
3.2.1. Birinci Dalga: Yahudilerin Kitlesele Göçü	20
3.2.2. İkinci Göç Dalgası: Komünist Yönetimi	22
3.2.3. Üçüncü Göç Dalgası: Mücahitlerin Yönetimi (1992- 1996)	23
3.2.4. Dördüncü Göç Dalgası: Taliban Dönemi (1996- 2001)	24
3.3. Üçüncü Göç Dönemi.....	25
3.3.1. Demokrasi Dönemi (2001-2021)	25
3.3.2. Kabil'in Düşüşü ve Taliban'ın Yeniden Yönetimi (Göç ve Beyin Göçü)	28
4. Göçmenlerin Avrupa'ya Geçişinde Türkiye'nin Stratejik Jeopolitik Konumu	30
İkinci Bölüm	34
Göçmenlerin Entegrasyonu ve Boş Zamanları	34
1. Boş Zaman: Teorik Çerçeve	34
1.1. Ciddi Boş Zaman	38
1.2. Gündelik Boş Zaman veya Ciddi Olmayan Boş Zaman	38
2. Göç ve Boş Zaman	40
2.1 Göçmen (Immigrant).....	41
2.2. Mülteci (Refugee)	41
2.3. Sığınmacı (Asylum Seeker)	42
2.4. Göçmenlerin Boş Zamanları	43
3. Afgan Göçmenlerin Boş Zaman Aktiviteleri	50
3.1. Afgan Göçmenler ve Boş Zamanlar.....	50

3.2. Türkiye'de Yaşayan Afganların Boş Zaman Aktiviteleri.....	56
4. Boş Zaman ve Toplumsal Uyum (Entegrasyon)	58
4.1. Göçmenlerde Boş Zaman ve Uyum	63
4.2. Afgan Göçmenlerde Uyum	65
5. Spor ve Göçmenlerde Uyum Tartışmaları	68
5.1. Uyum Faktörü Olarak Spor.....	70
5.2. Afgan Göçmenlerin Spor Aktiviteleri.....	71
Üçüncü Bölüm	77
Afgan Göçmenlerde Boş Zamanlar ve Uyum Süreci: Spor Örneği	77
1. Araştırmanın Yöntemi	77
1.1. Problem Durumu.....	77
1.2. Araştırmanın Amacı.....	77
1.3. Araştırmanın Önemi	78
1.4. Sınırlılıklar ve Kapsam	79
1.5. Araştırmanın Modeli.....	80
1.6. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	80
1.7. Veri Toplama Araç ve Teknikleri	81
1.8. Verilerin Toplanması	82
1.9. Veri Kodlanması	83
1.10. Verilerin Analizi	83
2. Bulgular	84
2.1. Katılımcılar	86
2.2. Boş Zaman Kapsamı	87
2.2.1. Aile- Arkadaş Odaklı ve Grup İçi Boş Zaman.....	87
2.2.2. Amaçlı ve Ciddi Boş Zaman	91
2.3. Boş Zamanın İşlevleri	94
2.3.1. Kendini Keşfetme (Boş Zamanlarımızda Kendimizi İnceleriz).....	95
2.3.2. Öğrenme ve Gelişime Katılım	96
2.3.3. Boş Zamanların Karşılaştırılması (Göçten Önce ve Sonra).....	98
2.4. Göç ve İntegrasyon: Sorunlar ve Zorluklar.....	102
2.4.1. Sosyal Dışlanma.....	103
2.4.2. Kültürel Engel	113
2.4.3. Dini Engel	116

2.4.4. Kurumsal Engel.....	118
2.4.5. Ekonomik Engeller.....	120
2.5. İntegrasyon ve Spor.....	125
2.5.1. Afgan Göçmenlerin Boş Zamanlarında Sporun Yeri.....	125
2.5.2. Hayallerin Gerçeğe Dönüşmesi.....	130
2.5.3. Stereotip ve Önyargıların Kırılması.....	133
2.5.4. İletişim ve Etkileşim.....	136
2.5.5. Aidiyet Duygusu.....	149
2.5.6. Kültürel Uyum.....	153
Sonuç.....	157
KAYNAKLAR.....	160
Tablolar Listesi.....	172
Ekler.....	173

Her insan bir göç Her göç bir insan...¹

Giriş

Son yıllarda Türkiye, göç çalışmalarında tanıdık bir isimlerinden biri olmuştur. Zira hem dünyadaki en fazla sayıda göçmen ve mülteciye ev sahipliği yapması hem de Asya ile Avrupa arasında bir köprü olan eşsiz coğrafi konumu nedeniyle (Lee, 1966, s. 1) önem kazanmıştır. Mesela, 2011 Arap Baharı'nın yol açtığı siyasi sorunlar ve IŞİD'in² bölgede ortaya çıkışının ardından Türkiye'ye sığınan yaklaşık 3,7 milyon Suriyeli'ye bugün Türkiye tek ev sahipliği yapmaktadır. Türkiye, en büyük Suriyeli mülteci grubuna ev sahipliği yapmasına rağmen, 2014'ten (Avrupa'daki göç krizi) sonra, Afganlar da Türkiye'de en çok dikkat çeken diğer göçmen gruplarından biri olmuştur. Afganlar ise, Afgan hükümetinin Taliban tarafından devrilmesiyle aynı zamana denk gelen 2021'den sonra Türkiye'deki en büyük yasadışı sığınmacı grubunu oluşturmaktadır. Mesela 2022 yılına kadar Türk polisi tarafından tutuklanan (110.283) kişi ile bu listenin başında Afganlar yer almaktadır. Bu listede, Afganistan'dan sonra en fazla yasadışı göçmeni oluşturan Suriye, Pakistan ve Filistin gibi ülkeler yer almaktadır (Türkiye Göç İdaresi Başkanlığı, 2022).

Afganların Türkiye'ye göçünün tarihi, SSCB³'nin Afganistan'ı işgalinden sonra yaşanan göç dalgasıyla örtüşmektedir. Etnik nedenlerle Pakistan'a ve dini (kültürel ve mezhepsel) nedenlerle İran'a büyük bir Afgan göç dalgasının meydana geldiği yıllarda Türkiye de 5.000 Afgan göçmen almaya karar vermiştir (Cankara ve Carez, 2020, s. 456). Bu göçmenlerin çoğu, Pakistan'daki kamplardan Türkiye'ye nakledilen Afgan Türkleri (Özbekler, Türkmenler ve Kırgızlar) boylarıydı. Bunlardan 1982 yılında 2510 sayılı İskân Kanunu ile Ovakent (Antakya) yöresinde Türkiye'ye nakledilen Afgan Özbekler (Coşkun ve Çetin, 2022, s. 392), Şanlıurfa'nın Ceylanpınar'ı (ÖKTEN, 2010, s. 172) ve Türkiye'nin diğer bölgeleri yerleştirilmiştir.

---

¹. Göç idaresi Genel Müdürlüğü

². Irak ve Şam İslam Devleti

³. Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Birliği

İlerleyen yıllarda bu göçmenlerin sayısına Pakistan, İran ve Suudi Arabistan'dan gelen birtakım göçmenler de kademeli olarak eklenmiştir (Coşkun ve Çetin, 2022, s. 392).

Ancak Göç idaresi Başkanlığı'nın⁴ son istatistiklerine göre Türkiye'de 1.133.714 yasal göçmen bulunmaktadır ki bunlar arasında Rusya Federasyonu ve Türkmenistan zirvede, Ukrayna ise son sırada yer almaktadır. Afganistan, 43 bin 902 vatandaşla bu listenin sekizinci sırasında yer almaktadır (Göç idaresi Başkanlığı, 2023). Afganistan ve Afgan göçmenlerin Türkiye'nin dış politikasında önemli bir yere sahip olması ve özellikle Afgan göçmenlere (yasal ve yasadışı) ilişkin birçok tartışmanın olması nedeniyle, onların ev sahibi topluma entegrasyonu gibi sorunlar ve diğer konular daha az ele alınmıştır. Ayrıca, küresel göç akışları ve farklı nüfusların kabulüne ilişkin zorluklarla karakterize edilen bir çağda, göçmenlerin ev sahibi toplumlara entegrasyonu çok önemli bir konu haline gelmiştir. Fakat Türkiye'de Afgan göçmenleri her ne kadar tartışılan bir konu olsa da, onların entegrasyonu ise Türk akademik camialarında yeterince dikkate alınmamıştır. O yüzden bu yüksek lisans tezi, Türkiye'de yaşayan Afgan göçmenlerin entegrasyon sürecinin çok yönlü olduğunu ve bu karmaşık yolculuğu kolaylaştırmada boş zamanın, özellikle de sporun merkezi rolüne özel olarak odaklanmaktadır. Bu tez üç ana bölümden oluşmaktadır.

Çalışmanın ilk bölümü, Afgan göçü olgusunun Afganistan'ın modern tarihi bağlamında sosyo-kültürel, politik ve ekonomik yapıları dikkate alınarak incelenmesine ayrılmıştır. Yani bu bölümde Afganların göç olgusunun farklı dönemlerdeki tarihi incelenmiştir. Bu konunun üç ana hedefi vardır. Birincisi, Afgan göç olgusunun tarihine farklı bir yaklaşım. Çünkü yaklaşımların çoğu Afganların göçünü iç savaş dönemi ve sonrasıyla sınırlandırmıştır. Halbuki ondan önce de büyük bir iç ve dış göç yaşanmıştır. Yani Afganistan'da etnik temizlik örgütlenmiş ve bunun sonuçlarından biri de büyük bir kitlenin göç etmesi ve kaçması olmuştur ki bu da çoğu bilimsel kaynakta dikkate alınmamıştır. Bu yaklaşım bir yandan bizi Afgan göç olgusunun daha yeni tarihsel boyutlarıyla tanıştırırken diğer yandan göç

---

⁴. Bu istatistik 26 Ekim 2023'te bu departmanın web sitesinde yayınlanmıştır.

<https://www.goc.gov.tr/ikamet-izinleri>

olgusunun aşamalı evrimini ortaya koymaktadır. İkincisi, bu eser Türkçe yazıldığı için Türkçeye ilgi duyanlar için Afganların göçüne ilişkin değerli bilgiler sunmaktadır. Çünkü Türkçede bu tür kaynaklar çok az olduğunu düşünülmüştür. Üçüncüsü, Afganistan'ın tarihi, sosyal ve politik bağlamının kapsamlı bir şekilde anlaşılması, Afganların yaşam deneyimlerinin daha net anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. Bu teze dayanarak, Afgan mültecilerin, göçmenlerin ve sığınmacıların tarihsel bağlamı incelenerek, aynı zamanda onların Türkiye'deki entegrasyon deneyimlerinin ayrıntılı bir şekilde incelenmesine de temel sağlanmaktadır.

Çalışmanın ikinci kısmı araştırma literatürünü ve teorik çerçevelerini incelemeye ayrılmıştır. Bu kaynaklar, göçmen nüfusların entegrasyon sürecinde boş zaman etkinliklerinin öneminin anlaşılmasına temel oluşturan teorik temellerin oluşturulmasında çok faydalıdır. Bu tezin üçüncü ve son bölümünde yorumlayıcı fenomenolojik yaklaşımdan elde edilen ampirik bulgular sunulmaktadır. Yaşları 18 ile 60 arasında değişen 20 Afgan göçmenle yüz yüze görüşmeler, açık uçlu yarı yapılandırılmış görüşme yaklaşımı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmeler aracılığıyla toplanan veriler, Afgan göçmenlerin Türkiye'deki yaşamlarına ilişkin deneyim ve bakış açılarını ortaya çıkarmak ve boş zaman etkinliklerinin, özellikle de sporun entegrasyon süreçlerindeki dinamik ve çok yönlü rolünü açıklığa kavuşturmak için yorumlayıcı tematik veri analizine tabi tutulmuştur.

Bu araştırmada kullanılan kaynakların çoğunun öncelikle İngilizce kaynaklar, ardından Farsça ve son olarak da Türkçe kaynaklar olduğunu belirtmek gerekmektedir. Yazar tarafından çoğunlukla İngilizce kaynaklar iki nedenden dolayı kullanılmaktadır. Öncelikle İngilizce kaynaklar hem nicelik hem de nitelik ve doğruluk açısından daha ayrıcalıklı bir konumda olmuştur. Zira yabancı yazarlar Afgan yazarların aksine Afganistan konuları daha tarafsız bir şekilde incelemişlerdir. İkincisi, Afgan yazarların çoğu İngilizce yazmıştır. Bazı önemli konuları açıklamak için farklı kaynaklardan faydalanılmaya çalışılmıştır. Göç konusunda ise İran'ın Pakistan ile birlikte uzun süre Afgan göçmenlerin ana varış noktalarından biri olması nedeniyle Farsça kaynaklardan daha fazla yararlanılmıştır. Zira İranlı yazarların Afgan göçü olgusuna dikkat etmelerini sağlamıştır.

Bu araştırma, Türkiye'deki Afgan göçmenlerin deneyimlerine ve algılarına ilişkin ampirik bilgiler sağlayarak, göçmenlerin kültürleşmesi ve entegrasyonu konusunda daha geniş bir söylem yaratma girişimidir. Bu araştırmanın temel amacı, göçmen toplulukların ev sahibi ülkelerde entegrasyonunu, sosyal uyumunu, aidiyet duygusunu ve kapsayıcılığını güçlendirecek politika ve uygulamalar alanında bilgi sağlayabilecek pratik ve deneysel bilgiler sunmaktır.

Birinci Bölüm

Göç Tarihi

İnsanların başka topraklara hareketi ve göçü, insan ömrü kadar eskidir. Geçmişin insanları; çevrelerindeki yaşam koşullarını olumsuz bulduklarında, yaşamın yeni faydalarını elde etmek için göç etmeye karar vermiştir. Göç, istikrarsız sosyal ve doğal koşullara uyum sağlamanın ve daha kolay bir yaşam için yeni fırsatlar elde etmenin en iyi yolu olmuştur (Seze, Kızıllan ve Elciyar 2018, s. 5; Jamshidiha ve Anbari, 2004 s. 44). Ancak son yıllarda göçün miktarı ve boyutu artmış, öyle ki 20. yüzyılın sonu “göç çağı” olarak adlandırılmıştır (Castles ve Miller, 1996). Çünkü göç, özellikle uluslararası düzeyde, hiçbir zaman 20. yüzyılın sonu ve yeni milenyumun başlangıcındaki kadar dinamik, yaygın, derin ve zorlu olmamıştır (Sajjadpour, 2004, s. 11).

Mevcut çeşitli göç tanımlarında her biri hareket mesafesine, siyasi sınırlara, kalıcı veya yarı kalıcı konut değişikliğine ve göçün türüne göre göçün kapsamını ve boyutlarını belirlemektedir (Vahidi, 2014, s. 11). Ayrıca iç ve dış göç tanımının farklılık ve özellikleri bulunmaktadır. Göçün sosyolojik tanımlarında göç, ikamet zamanı, göç yeri ve göçmenin zihinsel ve gönüllü arka planı olarak tanımlanmaktadır (SarouHani, 1991, s. 45; Bilsborow, 1984).

İnsanların neden göç ettiği sorusuna gelince ve bu soru her ne kadar basit görünse de, göç üzerine yapılan bilimsel araştırmaların çoğu bu soruya kapsamlı bir cevap bulmaya çalışmaktadır. Araştırmacılar, göçün belirleyicilerini farklı düzeylerde inceleyerek, uluslararası göçün çok yönlü ve karmaşık bir resmini çizebilmek için bu konuda kavramsal çerçeveler ve kapsamlı bir görüş sağlamaya çalışmaktadırlar. Elbette Carling'in (2002) de belirttiği gibi, günümüz dünyasında “göç çağından söz edildiği kadar “zorunlu iskân çağından da söz edilebilir. Bir göçmenin iradesine aykırı bir konut. Bunun nedeni kısmen, çoğu araştırmanın göç sonrası aşamaya, yani bireyin varış ülkesine vardığı veya yolculuğuna başladığı zamana odaklanmasıdır. Göçmenlerin hangi ülkeden geldiğine ve nasıl bir sosyo-kültürel bağlamdan geldiğine veya göçten önce neler olduğuna ve insanların göç

etme isteğini ve kararını hangi faktörlerin etkilediğine daha az dikkat edilmiştir (s. 5). Bu nokta önemlidir çünkü göç olgusu bir süreç olarak ele alınırsa göçten sonraki aşamanın önemi göç öncesi aşamadan daha fazla değildir. Çünkü bu konu, kaynak ve hedef toplumun sosyo-kültürel ve ekonomik yapısını eşit derecede etkilemektedir.

Elbette şunu da belirtmek gerekir ki, göç tek başına incelenebilecek bir olgu değildir. Başka bir deyişle göç olgusu, bulunulan ülkenin coğrafi özellikleri, sosyo-kültürel, ekonomik yapıları ve iç politikaları dikkate alınmadan incelenemez. Ayrıca yukarıdaki faktörlere "çekim" faktörü de eklenmelidir. Örneğin bu durumda sistemik teorinin savunucuları, göçün faktörler ve yapısal değişimlerle ilişkili olarak incelenmesi ve açıklanması gerektiği görüşündedirler (Shahabadi ve Jameh Bozurgi, 2013, s. 44). Bu ifade, göç olgusu ile bir toplumun etkenleri ve yapısal değişimleri arasında bir ilişki olduğu anlamına gelmektedir. Bu faktörler, göçmenler için varış ülkesinin çeşitliliğini, sayısı ve seçimini etkileyebilmektedir. Örneğin, Afganistan'daki savaş göçü ağırlaştırıcı bir neden olabilir, ancak daha sonra göreceğimiz gibi, Afganların uluslararası göç olgusunu çeşitli yapısal değişim faktörleri etkilemiştir.

Afganların yurtdışına, özellikle İran ve Pakistan'a göçü, son yıllarda artış gösteren bir acil durum ve uluslararası göç biçimidir (Jamshidiha ve Anbari, 2004; Janzadeh, 2020; Vahidi, 1985). Bu tür göç, nüfus baskısı, olumsuz iklim ve tarım koşulları (Janzadeh, 2021, s. 1072), savaş ve istikrarsızlık, Afgan hükümetlerinin dönem boyunca uyguladığı ayrımcı politikalar gibi birçok sosyal, politik ve ekonomik faktörün sonucudur. Bu tür göçlerin ana sebeplerine gelince, bu ülkeyi yöneten iktidar yapısı ve siyasi-toplumsal ilişkilere işaret edebiliriz. Aynı zamanda farklı dönemlerde kargaşaya, çatışmalara ve iç savaşa ve sonrasında yoksulluğa ve işsizliğe neden olan bir politikadır.

Afgan göçü olgusunu incelerken birkaç noktaya dikkat etmek önemlidir. Her şeyden önce kimlik (etnik, kültürel, dini-mezhebi) ile Afgan göçü olgusu arasında doğrudan ve anlamlı bir ilişki var olduğunu görünebilmektedir. Örneğin: Afganistan'da bir zamanlar binlerce Yahudi bulunmaktay idi, ama şimdi onlardan eser yok. Afganistan'ın Sikleri ve Hinduları, ülkenin aktif ve önemli gruplardan

biriydi. Fakat Şimdi onlardan çok az sayıda bulunmaktadır. Hazaralar ve diğer kimliklerin yanı sıra. Örneğin, 2015 yılında Avusturya'da 90.000'den fazla kişi sığınma başvurusunda bulunurken, bunların arasında 22.000'den fazlası yalnızca Afganistanlı Hazaralar idi (Traill, 2016). Bu nokta, savaşın Afganların gücünün ana faktörlerinden biri olduğu doğru olmakla birlikte, ancak savaşın etkisinin tüm Afganlar'a aynı olmadığı ve olmayacağı açısından da önem taşımaktadır. Çünkü bazı etnik-dini ve mezhebi kimlikler, Afganistan'daki diğer tüm gruplardan daha fazla etkilenmiŐ ve zamanla Afganistan'ın etnografik haritasından tamamen silinmiŐtir. İkinci olarak, Afgan göçmenlerin kimlikleri g edilecek ülkenin seçiminde etkili olmuştur. Örneğin, Peştunlar oğunlukla Pakistan'a g ederken, Hazaralar ve Tacikler oğunlukla İnan'a g etmişlerdir. Ya da 1980'lerde Türkiye'ye nakledilen Afgan göçmenler Özbekler, Türkmenler ve Kırgızlar (Afgan Türkleri) idi. Veya 2016 yılında Hindistan'daki göçmenlik bürolarına (UNHCR) kayıtlı 14.464 Afgan göçmenin yarısından fazlası (7.500) Sik ve Hindu idi (UNHCR, 2016; Akçapar, 2019, s. 62). Ve Afganistan'dan göç eden Yahudilerin hepsi İsrail'e gitmiŐlerdir.

Fakat bu konu 2000 sonrası oluşan g dalgasını etkilememek gibi görünmektedir. Çünkü 2000 yılından sonra Afgan gücü, doğal olarak farklı niteliklere ve bağlamalara sahip yeni bir biçim almaktadır. Bu nedenle bu dönemde “g kültüründen bahsedilebilmektedir. ncs, Afgan gücü alanında yapılan çalışma ve araştırmaların çoğu, Afgan gücü daha önce varken, 1970'lerden sonraki siyasi istikrarsızlığa dikkate alınarak yapılmıŐlardır. Halbuki görüneceği gibi daha önce de çok büyük g dalgaları yaşanmıştır.

Bu nedenle bu bölümde Afganların g tarihi Afgan toplumunun farklı yapılarına göre ele alınmaya çalıŐılmaktadır. Ancak g olgusunu tarihsel ve sosyo-kültürel bir bağlamda incelenmeden önce, Afgan toplumunun siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel yapılarını etkileyen başlıca faktörleri kısaca incelemek gerekmektedir. Dolayısıyla Afganistan'ın coğrafyasını, siyasetini, dinini, sosyo-kültürel yapısını kısaca açıklanacaktır. Çünkü bu faktörlerin nasıl çalıştığını bilmeden Afganistan'ın sorunlarını analiz etmek ve anlamak, söz konusu sorunun anlaşılmasına yardımcı olamaz. Bu nedenle, bu faktörlerin işlevini anlamak, hem Afgan toplumunu

anlamamıza yardımcı olacaktır hem de Afgan göçü olgusunu anlamamıza da yardımcı olacaktır. Bir sonraki adımda Afganistan'ın sosyo-kültürel yapılarına göre farklı dönemlerdeki Afgan göç tarihini incelenecektir.

Bu bölümde Afgan göçünün tarihi ve etkenleri Afgan toplumunun farklı siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel yapıları açısından tartışılmaya çalışılmıştır. Ancak göç olgusunu tarihsel ve sosyo-kültürel bir bağlamda incelemeye önce, Afgan toplumunun bu siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel yapılarını etkileyen başlıca faktörleri kısaca incelemek gerekir. Bu faktörler arasında Afganistan'ın dağlık coğrafyası, Afganistan'ın siyaset kurumu, dini ve sosyo-kültürel yapıları yer almaktadır. Çünkü bu faktörlerin nasıl çalıştığını bilmeden Afganistan'ın sorunlarını analiz etmek ve anlamak mümkün değildir. Bu nedenle, bu faktörlerin işlevini anlamak, yalnızca Afgan toplumunu anlamamıza yardımcı olmayacak, aynı zamanda Afgan göçü olgusunu da anlamamıza yardımcı olacaktır. Bir sonraki adımda Afganistan'ın sosyo-kültürel yapılarına göre farklı dönemlerdeki Afgan göç tarihini incelenmektedir.

1. Afganistan Coğrafi Yapısı

650 bin kilometrekarelik bir alana sahip olan Afganistan, kuzeyde Tacikistan, Özbekistan ve Türkmenistan, güneyde ve doğuda Pakistan, batıda İran ve kuzeydoğuda Çin ile sınır komşusudur. Afganistan, üç coğrafi ve kültürel-uygarlık bölgesini birbirine bağlayan Orta Asya'nın kalbinde yer almaktadır. Güneyde Hint Yarımadası, kuzeyde Orta Asya ve batıda İran platosu (Barfield, 2010, s. 1).

Çünkü kuzeyi Hindistan alt kıtasına, doğuyu Orta Doğu ve Avrupa'ya bağlamaktadır. Bu nedenle Büyük Kiros ve Büyük İskender'den Gazneli Mahmud (Türkler), Araplar (7. yüzyıl), Cengiz Han (Moğollar), Timur GorHani ve İngiltere gibi diğer büyük dünya güçleri (19. yüzyılda iki kez), Sovyetler Birliği (1980'lerde) (Saikal, Farhadi ve Nourzhanov, 2004, s. 1) Amerika (2001-2021) Afganistan'ı elinde tutmak için bölgeyi kontrol etmeye çalışmışlardır.

Bu yarışmalar ve ülkenin başkaları tarafından işgal edilmesi sonucunda savaşlar ve kanlı mücadeleler yaşanmıştır (Merrill, Paxson ve Tobey, 2006, s. 2) ki

tarih kitaplarında ayrıntılarıyla anlatılmıştır. Afganistan ve dünya tarihi her ne kadar Afgan halkının yiğit, özgürlükçü ve kahramanca mücadelelerini ve dünyanın büyük güçlerinin yenilgilerini anlatıyorsa ve bu mücadeleler ne kadar halk için bir gurur ve onur kaynağı ise, ancak bu savaşların Afganistan halkı için sayısız olumsuz sonuçları getirdiğini söylemek gerekmektedir. Milyonlarca ölüm, yaygın yoksulluk, gelişme eksikliği, siyasi ve iktisadi istikrarsızlık ve güvensizlik, terörizm, uyuşturucu ve en önemlisi dünya çapında milyonlarca Afgan'ın göç ve yerinden edilmesi olgusu bu savaşlarının sonuçlarıdır.

Afganistan dağlık bir ülkedir ve Hindukuş, Baba Dağı, Siyah Dağı ve Sefid (beyaz) Dağı bu ülkenin en ünlü dağların arasındadır. Bu dağlar ülkenin neredeyse üçte ikisini oluşturur ve bunların arasında Hindukuş sıradağları en ünlüsüdür. Çünkü bu dağ Afganistan'ı neredeyse kuzey ve güney olmak üzere ikiye ayırmaktadır (Lee, 2018, ss. 16-17). Bu dağ silsilesi, Afganistan'ın Badahşan (kuzeydoğusunda) Pamir bölgesinden başlayıp Himalaya sıradağlarını takip ederek güneybatıya doğru 600 km devam etmiştir (Ghobar, 1967, s.4; Runion, 2007, s.3) ve nihayet Afganistan'ın merkezindeki Bamyan vadisinde son bulur. Hindukuş sıradağları, diğer dağlarla birlikte Afganistan'ın topoğrafyasını üç bölgeye ayırmıştır: kuzeyde tarım arazileri, orta Afganistan'ın dağlık ve engebeli alanları (Hindukuş sıradağlarının çoğu dahil), çoğunlukla kuru ve rüzgârlı güney platosunun çölleri (Runion, 2007, s. 2).

Bu dağlar sadece ülkenin topografyasında değil, aynı zamanda kaynakların dağılımında, ekim ve tarımda, kalkınma ve az gelişmişlikte, nüfus yapısında, sosyo-kültürel durumda, Afganistan'ın idari bölümlerinde, çatışmaları, etnisite, istikrarı ve ulusal güvenliği ve göç meselesinin de çok önemli rol oynamaktadır. Örneğin ülkenin kuzeyinde yeşil ovalar, verimli topraklar ve tarım için yeterli su bulunmaktayken ülkenin güneyinde ve batısında çoğunlukla kuru ovalar bulunmaktadır. Afganistan'ın orta bölgesi ise tamamen dağlık ve engebeli bir bölgedir. Bu nedenle, bu alanda ekim için yeterli arazi bulunmamaktadır. Ancak dağları hayvancılığa elverişlidir. Ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayalı bir ülke, toprağın bereketi, sakinlerine bereket, güç ve zenginlik getirebilmektedir.

Bu nedenle, Afganistan'ın fiziki coğrafyasının, grupların arasındaki etnik peyzajın tarihi, kültürü ve gelişimi üzerinde derin bir etkisi olduğunu söylemek mümkündür. Bu ülkenin kalbindeki karmaşık sıradağlar, halkın tek gelir kaynağı olan tarıma doğal sınırlar getirmiştir. Fakat bu aynı zamanda etnik grupların geçim kaynaklarının da birbirine bağımlı hale gelmesine neden olmuştur. Dağlıların, geçimlik çiftçilerin, hayvan sahiplerinin ve tüccarların ihtiyaç duydukları malları elde etmek için birbirleriyle ticaret yapmaları anlamında, bu da göreceli ilişkiler yarattı ve bir tür irtibat yaratmıştır. Ancak bu bağımlılığın yanı sıra, Afganistan'ın coğrafyası da etnik gruplar arasındaki yaygın iletişim yolunu sınırlandırmış ve nihayetinde birbirlerini tamamen tanımaktan alıkoymuştur. Bu, iletişim yoluyla sağlanan güven şüphesinin gölge düşürmesine ve etnik grupları kendi kendini ilan eden çoğunlukçuluk ve üstünlük fikrine, başka bir deyişle bir tür etnik anarşizme dahil etmesine neden olmuştur. Bu nedenle, diğer siyasi, ekonomik, sosyo-kültürel ve hatta eğitim yapılarında görülebilen çoğunlukçuluk ve üstünlüğün Afgan toplumunun en büyük sorunlarından biri olduğunu söylemek gerekmektedir.

2. Afgan Toplumunun Sosyo-Kültürel ve Politik Yapısı

İngilizce kelime (Structure), "inşa etmek" anlamına gelen Latince "struere" kelimesinden türetilmiştir. "Ure" eki, İngilizce'de bir eylemi veya süreci ima eden veya bu sürecin sonucunu ifade eden isimler yapmak için kullanılır (López ve Scott, 2000, s. 20). Yapı kavramı sosyolojinin en önemli kavramlarından biridir. Toplumsal inşa, yaşamlarımızın toplumsal bağlamlarının yalnızca olayların ve eylemlerin gelişigüzel düzen ve düzenlemelerinden oluşmadığı gerçeğini ifade etmektedir. Bunun yerine, bu bağlamlar farklı şekillerde yapılandırılmış veya modellenmiştir (Giddens, 1938, s. 8). Başka bir tanımda, "sosyal inşa", iki birey veya grup veya iki sosyal sınıf veya sınıf arasında var olan ilişkiler ve ilişkiler kümesidir. Toplumdaki kurumlar ve sosyal veya kültürel davranışlar bu ilişkilere göre düzenlenir ve ayarlanmaktadır (BlukBashi, 1975, s. 6).

"Sosyal gruplar" ve "bu gruplar arasındaki ilişkiler", bir toplumun sosyal yapısında merkezi kavramlardır. Sosyal bilimciler "grup" kelimesini farklı şekillerde kullanmışlardır. Örneğin: küçük gruplar, referans grupları, etnik gruplar vb. (Brown

ve Levinson, 1979, s. 298). Ayrıca, sosyal terimini yalnızca istikrarlı sosyal gruplara atıfta bulunmak için kullanan bazı antropologlar vardır. Örneğin: uluslar, etnikler ve aşiretler (Radcliffe-Brown, 1940, s. 3). Aynı zamanda Deutsch (1968) grubu, birbirleriyle etkileşimde olduğunun farkında olan kişilerden oluştuğunu ve iletişimlerinin ortak çıkarlara dayalı iletişim olduğunu düşünmüştür. Bu gruplar etnik gruplar, dini gruplar, aynı dili konuşanlar veya siyasi, ekonomik ve kültürel çıkarları olan gruplar olabilir (Deutsch, 1968, s. 265).

Afgan toplumunda ise sosyal gruplar çoğunlukla etnik-kabile, akrabalık ilişkileri, din ve ortak mezhep üzerine kuruludur. Fredrik Barth (1969), Afganistan'daki sosyal grupların aşağıdaki dört kriteri içerdiğine inanmaktadır. Ortak biyolojik özellikler, temel kültürel değerleri paylaşır, iletişim ve etkileşim bağlamını oluşturur ve kendilerinin tanımları ve başkalarının onlar hakkında sahip oldukları tanımlar aracılığıyla (Barth, 1969). Dolayısıyla aşiret ve kabile, Afgan toplumunun sosyal gruplarını oluşturan ve aralarındaki ilişkileri şekillendiren en önemli unsurlardan biridir. Daha sonra din, dil ve ortak coğrafya toplumsal gruplar arasındaki ilişkileri belirlemektedir. Toplumsal ve siyasal gruplar birbirleriyle bu etkenlere dayalı ilişkiler kurar, konumlarını ve kimliklerini tanımlarlar. Bu durumda Armandos (2005), Afgan toplumunda grup ve etnik aidiyetlerin, bir kişinin kimliğini dört etnik grup içinde tanımlaması nedeniyle bireysel özgürlüğün ölümüne yol açtığını vurgulamaktadır. Dolayısıyla "bir etnik gruba ait olan her şey bireyin durumuna dahil edilebilmektedir. Öte yandan birey, etnik grupla aynı dışlamalara tabidir" (Armandos, 2005, s. 14).

2.1. Afgan Halkı ve Etnik-Kabile Yapısı

Afganistan, kültürel ve etnik çeşitliliğe sahip bir ülkedir (Dupree, 1973). Demografik açıdan en genç ülkelerden biri olarak kabul edilmekte ve nüfusunun çoğunluğu gençlerden oluşturulmaktadır. Afganistan'ın nüfusunun 38 milyon olduğu tahmin edilmektedir (CIA, 2022), ancak doğru ve güvenilir nüfus sayımı verileri eksiktir (Monsutti, 2001). Çünkü hiçbir zaman ulusal düzeyde doğru ve kapsamlı bir nüfus sayımı yapılmamıştır (Lee, 2018, s. 13). Afganistan nüfusunun istatistikleri ve rakamlarıyla ilgili olarak, çeşitli kaynaklar, kesin bir nüfus sayımından çok tahmine

dayanan istatistikler ve rakamlar sunmuştur. Bu nedenle istatistikler arasında büyük bir fark görülebilmektedir. Örneğin, 1970-1990'da 16 milyondan başlayarak (Barfield, 2010, s. 23), sırasıyla 31 milyon (Runion, 2007, s. 2), 32 milyon (Qademi, 2020), insanlardan çeşitli kaynaklarda zikredilmiştir. Ancak çoğu kaynak, Afganistan'ın nüfusundan yaklaşık 38 milyon kişi olarak bahsetmiştir. Dolayısıyla Afganistan'da nüfusla ilgili bir soru sorulduğunda, "Tanrı bilir ve ben bilmiyorum" cevabının verildiği çok popüler deyiş geçerlidir.

Ulusal düzeyde, Afganistan geleneksel ve karmaşık bir ülkedir ve genellikle etnik ve "kabile" yapısına sahip heterojen bir toplum olarak bilinmektedir. Farklı etnik-kabile kimlikleri, dilleri, dinleri ve mezhepleri olan bir toplumdur. Afganistan'a "Etnik Müze" ve "Etnik Mozaik" denmesinin nedeni budur. Afganistan, etnik çeşitlilik ve heterojenlik açısından Asya'da dördüncü (Hindistan, Çin ve Malezya'dan sonra) ve dünyada otuz yedinci ülkedir (Najafi, 2020, s. 77, Maley, 1998, s. 167; Uruzgani, 2010, s.36; Kiyamars ve Ahmadi, 2021, ss.323-324).

Afganistan'daki etnik gruplar iki biçimde ortaya çıkmaktadır: kabile şeklinde ve Kabile olmayan şeklinde. Kabileler, üyeliğini gerçek ya da hayali ortak bir atadan gelen bir soy yoluyla tanımlayan bir tür etnik gruptur. Peştunlar bu tür etnik grupların en iyi örneğidir. Buna karşılık, üyeleri arasında herhangi bir soy ilişkisi olduğunu iddia etmeyen kabile dışı etnik gruplar da vardır. Bunun en iyi örnek Taciklerdir (Barfield, 2010, s. 22). Anlaşıldığı üzere, Afganistan halkı farklı etnik gruplardan oluşmaktadır. Ancak bunlar arasında Tacikler, Peştunlar, Hazaralar ve Özbekler Afganistan'daki en büyük etnik grupları oluşturmaktadır (Runion, 2007, s.6). Bu etnikleri çok kısa bir şekilde anlatılmaktadır.

Peştunlar, 18. yüzyılın ortalarından beri modern Afganistan'daki baskın etnik grup olmuştur. Şu anda, ülkenin toplam nüfusunun yaklaşık üçte birini (%38-40) (Barfield, 2010, s. 24; Lee, 2018, s. 13; Gehrig, 2006, s. 35) oluşturmaktadır. Peştunlara Afgan, Petan ve Awghan da denmektedir. Çoğunlukla Afganistan'ın doğu, güney ve güneybatı bölgelerinde bulunmaktadır. Peştunlar Sünni'dir ve Peştuca konuşurlar. Elbette bir kısmı Dari dili konuşur ve Şii'dir. Peştunlar bir kabile yapısına sahiptir ve farklı kabilelere ayrılmıştır.

Tacikler, kabile yapısına sahip olmayan ikinci etnik gruptur. Tacikler, Afganistan nüfusunun yaklaşık yüzde 25-30'unu oluşturmaktadır. Tacikler Sünni'dir ve Farsça/Dari dilini konuşurlar. Bunlar daha çok Afganistan'ın kuzeydoğusunda ve doğusunda ve büyük şehirlerinde bulunmaktadır. Afganistan'ın eğitimli, kültürel ve kentsel nüfusunun çoğu bunlardan oluşmaktadır. Barfield'a (2010) göre, Afganistan'da siyasi güç kimde olursa olsun, bu etnik grup ülkenin siyasi, ekonomik ve kültürel yapılarında her zaman aktif bir varlığa sahip olmuştur (Barfield, 2010, s. 26; Gehrig, 2006, s. 35). Çoğunlukla yaşadığı bölgelerine göre çağırılmaktadır. Mesela Badahşani, Tahhari, Kabili vb. (Lee, 2018, s. 14).

Hazaralar, Afganistan nüfusunun yüzde 15 ila 20'sini (bazı kaynaklarda yüzde 20 ila 30 arasında) oluşturan Afganistan'ın üçüncü etnik grubudur. Hazaralar çoğunlukla Afganistan'ın orta bölgelerinde (Hazarastan) (Barfield, 2010, s. 26; Gehrig, 2006, s. 35; Rubin, 2002, s. 2) ve büyük şehirlerde bulunmaktadır. Hazaralar, her ne kadar önemli bir kısmı Sünni Hanefi ve İsmaili mezheplerine mensup olsa da, Afganistan'daki Caferi mezhebinin en büyük grubunu oluşturmaktadır. Hazaralar Dari dilini özel bir aksanla (Hazaregice) konuşurlar. Hazaregice'de çok fazla Türkçe ve Moğolca kelimeleri bulunmaktadır. Hazaralar, etnik ve mezhebi kimliklerinden dolayı her zaman haksız muameleye maruz kalmıştır. Bu nedenle Hazaralar bugüne kadar Afganistan'daki en marjinal etnik gruplardan biri olmuştur (Monsutti, 2008, s. 58). Hazaralar Afganistan'da komünist dönemden sonra ve özellikle 2001'den sonra, Afganistan'daki en önemli ve aktif etnik gruplardan biri olmuştur. Ayrıca Hazaralar, Afganistan dışında, özellikle İran, Pakistan, Avrupa ve Avustralya'da en büyük Afgan göçmen grubunu oluşturmaktadır.

Özbekler ve Türkmenler ülke nüfusunun yaklaşık yüzde 10'unu oluşturmaktadır. Dini açıdan Sünni olup, Özbekçe ve Türkmençe konuşmaktadırlar (Barfield, 2010). Özbekler daha çok Afganistan'ın kuzey bölgelerinde bulunurken, Türkmenler daha çok ülkenin kuzeybatısında yaşamaktadır. Bunlarla birlikte, yukarıda belirtilen daha büyük etnik gruplara ek olarak, batı Afganistan'da Dört Aymak (Çar Aymak), kuzeydoğuda (Vahan) Kırgızlar, güneybatıda Beluçler, Araplar vb. gibi başka etnik grupları da bulunmaktadır.

Afganistan'da yaklaşık 40 ila 50 dil konuşulmaktadır. Ancak bunların arasında Afganistan'ın resmi dilleri Farsça/Dari ve Peştucadır. Fakat Farsça, geleneği ve zenginliği nedeniyle Afganistan'daki akademik çevrelerde, üniversitelerde ve bürolarda yaygın olarak kullanıldığı gibi, Afganistan'daki tüm etnik gruplar ve kimlikler arasındaki bağlantı dilidir. Örneğin, farklı etnik ve dil gruplarından Afganlar bir araya geldiklerinde Dari dilinde konuşurlar.

Afganistan'ın bir yandan farklı lehçelere, etnik-kabile kültürlerine, göçebelere, aşiretlere ve farklı ırklara sahip olduğu görünmektedir. Öte yandan, Afganistan'daki siyasi ve ekonomik gücün yapısı, hükümetlerin son üç yüzyıldaki işleyiş biçimi, hizmetlerin ve zenginliğin dağılımı, bir dizi derin etnik, dini, siyasi ve bölgesel bölünmeye neden olmuştur. Bu tartışılmaz gerçeklik ki, birçok kişinin Afganistan'ın siyasi, sosyal, ekonomik, psikolojik, ulusal, etnik, coğrafi ve tarihi gerçekliğinin, Afganistan'ın tek ve homojen bir resmini elde etmenin mümkün olduğundan daha karmaşık olduğuna inanmasına neden olmuştur ve bu şekilde ulusal veya etnik bir mutabakata varmak ve ulusal kimliği evrensel bir gerçeklik olarak kabul etmek zordur. Jonathan Lee'nin (2018) de vurguladığı gibi, Afganistan'ın etnik grupların arasında hiçbir zaman uyum ve dayanışma olmamıştır. Ülkenin etnik ve dilsel grupları uzun süredir bir çatışma ve siyasi manipülasyon kaynağı olmuştur (Lee, 2018, s. 13). Bu nedenle, Afgan toplumu üç yüzyıl boyunca pek çok iniş ve çıkışlar yaşadı ve bu da ülkenin tam ve net bir tablo sunmayı gerçekten zorlaştırmıştır. Bu siyasi manipülasyon, fiziksel uzaklaştırma, soykırım, etnik temizlik, zorunlu göç ve hedeflenen akademik içeriğin üretimine etnik ve dini kimliklerin çıkarılmasına kadar içermiştir.

2.2. Afganistan'ın Siyasi Yapısı

Siyaset ve siyasi yapı, toplumun sosyo-kültürel yapısından ve diğer kurumlarından (ekonomi, eğitim, kültür gibi) etkilendiği gibi karşılıklı olarak da onları etkilemektedir. Afganistan'da, ülkenin farklı tarihsel dönemlerinde siyasi yapıyı ve hükümeti diğer tüm faktörlerden daha fazla etkileyen şey, Afganistan'ın etnik-kabile yapısıdır. Bu nedenle Afganistan'daki hükümet ve siyasi kurum ne zaman incelense, 18. yüzyılda Ahmed Şah Abdali'nin Abdali hükümetini kurma şekli

de gündeme gelmektedir. Çünkü Abdaliler, siyasetlerinin ve hükümet oluşumlarının mihenk taşıını Peştun etnik-kabile değerleri ve Hanefî mezhebinin merkezîyetçiliği üzerine inşa etmiştir. Mezhep, onların yönetiminde ikincil öneme sahiptir ve genellikle etnik egemenliği sürdürmek için güçlü bir araç olarak kullanılmıştır.

Abdali hükümeti aslında etnik-kabile bağlamına göre oluşturulmuş bir Peştun kabileleri konfederasyonuydu (Dehshiyar, 2007, s. 8). Bu politika, konfederasyonun parçası olan aşiretlere birçok siyasi ve ekonomik ayrıcalık sağlamıştır. Afganistan'daki başlıca etnik gruplar arasında yer alan Tacik, Hazara, Özbek gibi diğer etnik kimlikler ise ya baskın grup olarak Peştun halkının değerlerin çerçevesinde hareket etmek zorunda kaldılar ya da fiilen reddedildiler. Peştun olmayan diğer kimliklerin varlığını sürdürebilmiştir ancak marjinalleştirildiler. Çünkü Peştun kimliği egemen hale geldi ve hükümet sistemi, kendi bakış açılarından meşru ve kabul edilebilir sayılan değer, ilke ve kurallara göre toplumsal örgütlenme, politika oluşturma ve politika belirlemeye çalışılmıştır (Dehshiyar, 2011, s. 149). Bu politika, Abdalı'nın halefleri için de geçerliydi. Yöneticilerin diğer etnik kimlik ve gruplara yönelik bu etnosantrik ve ayrımcı davranış ve politikaları bazen etnik, bazen de dini - mezhebi bir renge bürünmüştür (Hosseini, Faizi ve Orei, 2019, s. 82). Bu nedenle günümüze kadar devlet inşası arenasında ve ülkedeki siyaset kurumunun nasıl tanımlanacağı konusunda etkisi belirgindir.

Afganistan'ın etnik-kabile yapısını tartışmak ve açıklamak burada iki temel amacı taşımaktadır. Her şeyden önce, Afganistan'ın etnik-kabile yapısı hakkında kısa bir bilgi bile, etnisite kategorisinin siyasi yapıdaki işlevini ve rolünü ve Afgan toplumunun siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel gücünün önemini anlamaya yardımcı olmaktadır. Bir diğer husus ise, göç olgusunun daha iyi anlaşılması açısından verimli olacaktır. Gholamreza Jamshidiha ve Musa Anbari'nin (2004) de vurguladığı gibi, Afgan göçmenlerin özelliklerini bilmek için etnik kökenleri ve sosyal çevreleri göz önünde bulundurulmalıdır (Jamshidiha ve Anbari, 2004, s. 53). Bunun nedeni etnik köken ve sosyo-kültürel çevre konusunun Afganların yurt dışına göçünde rol oynamasıdır.

3. Afganların Uluslararası Göçünün Tarihsel Arka planı

Afganların Afganistan ile Pakistan ve İran arasındaki göçü, Afganistan'ın sosyal ve kültürel manzarasının bir bölümünü önemli ölçüde şekillendiren uzun bir tarihe sahiptir (Monsutti, 2008, s.60). Bu göç etnisite, kültür, dil ve din ile yakından ilişkilidir. Çünkü bir yandan ülke sınırları bazı etnik grupları birbirinden tamamen ayırmıştır. Mesela Afganistan-Pakistan sınırının her iki tarafındaki Peştunlar (Kuschminder ve Dora, 2009, s. 10), Beluçlar ve Wahiler gibi; Tacikistan, Özbekistan ve Türkmenistan ile ülkenin kuzey sınırları boyunca Tacikler, Özbekler ve Türkmenler. Öte yandan, Afgan hükümetlerinin 1747'den bugüne kadarki politikası, Afganistan'daki diğer etnik, dinsel ve mezhebi kimlikleri sistemli ve amaçlı bir şekilde tasfiye etme veya göçe zorlama şeklinde olmuştur. Peştun olmayan etnik grupların dışlanması, zorunlu göçü ve soykırımı tarih boyunca, Afganistan'ın neredeyse son üç yüzyılında hep vardı ve bugün de görülebilmektedir. Öyle ki, bu politikalar Afganistan'daki bazı dini kimliklerin tamamen ortadan kaldırılmasına neden olmuştur. Yahudiler (tamamen), Sikler ve Hindular (büyük kısmı) gibi. Dolayısıyla nasıl Afganistan'da etnik köken ve siyaset birbiriyle tamamen ilişkilirse, etnik köken ve göç meselesi de tamamen birbiriyle ilişkilidir.

Dolayısıyla Afganların yurt dışına göçünün farklı biçimleri ve nedenleri olmuştur. Örneğin: savaşlar, etnik, dini ve mezhebi baskılar nedeniyle zorunlu göçler; Hac, çalışma ve eğitim amaçlı gönüllü göçler ise bu ülkenin tarihi dönemleri boyunca görülebilmektedir (Sadeghi, Mohammadi ve Abbasi Shawazi, 2019, s. 98). Bununla birlikte, son birkaç on yılda, bu sürekli göç ve geri dönüş akışları, kolektif bir biçim ve benzeri görülmemiş bir ölçek almıştır. Farklı tarihsel dönemlerdeki bu göçler, farklı siyasi, ekonomik faktörler, savaş, baskı, iç çekişme, yoksulluk ve eğitime sahiptir ve her dönem bir önceki dönemlerden biraz farklıdır. Alireza Janzadeh (2021), Afgan göçünün ana faktörlerine ilişkin üç faktör kategorisi belirlemiştir. Birinci: dahili, bölgesel ve küresel (uluslararası) faktörler. İç faktörler, güvensizliğe ve ekonomik, sosyal, idari ve siyasi sistemin çökmesine yol açan nüfus baskısı, kuraklık ve kıtlık, etnik ve grup çatışmaları ve iç savaş içerir. Aynı zamanda, başta İran olmak üzere bölgedeki diğer ülkelerle karşılaştırıldığında

Afganistan'ın milli gelirinde önemli bir eşitsizlik görülmektedir. Son olarak, Soğuk Savaş'a (Janzadeh, 2021, s. 1070-1971) ve Afganistan'da uluslararası terörizmin ortaya çıkmasına yol açan siyasi ve güvenlik gelişmelerinde de uluslararası faktörler bulunabilmektedir. Çeşitli uluslararası ve yabancı silahlı grupların Afganistan'da bir araya gelmesi gibi. Bu bölümde Afgan göçünün tarihsel seyrini ayrı ayrı incelenecektir.

3.1. Göçün İlk Dönemi: Amir Abdul Rahman Han Dönemi ve Afganların İlk Zorunlu Göç Dalgası

Amir Abdul Rahman Han, 1880'de İngilizlerin yardımıyla kaos ve İkinci Afgan-İngiliz Savaşı'nda iktidara gelmiştir (Ghobar, 1967, ss. 639-643). Abdul Rahman Han, despotik, dindar ve son derece bağınaz bir kraldı. Lee (1996), Abdul-Rahman'ın yönetiminin Afganistan için bir felaket olduğuna ve "onun vahşetlerinin insanların hafızalarında yaşadığına" inanmaktadır (Lee, 1996, s. xxvi; Koplik, 2003, s. 90). Onun saltanatı, modern soykırım örnekleri için belirlenen izleyicileri bile ayrıntılarıyla şok eden bir dizi vahşeti beraberinde getirmiştir. Abdul Rahman, hükümdarlığı boyunca topraklarını sağlamlaştırmaya çalışırken tüm vatandaşlarına acımasızca davranmıştır. Fakat Sünni olmayanlar en kötü durumda yaşamak zorunda kalmıştır. Özellikle Hazaristan'ın (1891-93) ve Pagan "Kafiristan"ın (1896) fetihleri bu iddiaları doğrulayan kanıtlardır (Koplik, 2003, s. 89; Lee, 2018, s. 398).

Abdul Rahman din adına ve Afganistan'ı birleştirme bahanesiyle birçok ordu düzenlemiştir. Onun son büyük kampanyası ise, Kabil hükümetinin hiçbir zaman doğrudan kontrol edemediği Sünni olmayan bölgelere karşı savaşlarıydı: Orta Afganistan'daki Hazaracat (Hazaristan) (1893-1891) ve doğu Afganistan'daki Kafiristan (1895-1896) (Barfield, 2012, s. 150). Çünkü Afganistan'ın merkezi bölgeleri (Hazaristan) daha önce toplum olarak bağımsız bir statüye sahipti ve çoğunlukla yerel yöneticiler tarafından yönetilmiştir. Afgan hükümdarı Abdul Rahman (1880-1901) özerklik mücadelelerini acımasızca bastırduğunda, liderlerini idam etti ve birçoğunu katletmiştir (Emadi, 2000, s. 145). Çünkü bir yandan bu etnik grup diğerlerine göre farklı mezhebi, etnik ve kültürel özelliklere sahipti. Öte yandan çok önemli sayılır bir nüfusa ve coğrafyaya da sahipti. Bu dönemde orta Afganistan

ve Hazaralar tam ölçekli bir soykırım, etnik temizlik ve zorunlu göçle karşı karşıya kalmıştır. Sadece Hazaralar değil, belki Yahudiler, kızılbaş, gibi...çok zor durumda hayata kalmalarını devam etmiştir.

Yahudiler, kralın getirdiği kısıtlamalarla karşı karşıya kalmıştır. Şah, Yahudilerin işine ve yaşamına kısıtlamalar getirerek çok sayıda Yahudi'nin Afganistan dışında yaşayacak bir yer aramasına neden olmuştur. İlk başta kuzeye (Sovyetler Birliği topraklarına) kaçtılar. Çünkü onlar için nispeten daha iyi bir durum bulunmakta idi. Ancak sonraki yıllarda (1892), ilk Yahudiler Afganistan'dan Eretz Yisrael'e göç ettiler ve 1900'de yaklaşık 100 göçmen esas olarak Kudüs'ün Buhara mahallesine (Eretz Yisrael) yerleşmiştir. Bu Yahudi göçmen grubu daha sonra Yahudi temsilciler olarak hem daha fazla Yahudi'yi İsrail topraklarına göç etmeye teşvik etmek hem de Peshuv (Yishuv) için para toplamak amacıyla Orta Asya'ya gönderilmiştir. Dolayısıyla her şeyden önce, Afganistan'dan ayrılan Yahudilerin Afganistan'a yakın bölgelere (Rus Türkistan'ı) yerleşmesi nedeniyle alışılmadık bir göç dalgasıydı. Emir tarafından zulüm gören ikinci grup ve hatta Şah'ı İran'la savaşın eşiğine getiren Kızılbaş da dahil olmak üzere Şii topluluklarıydı. Çünkü binlerce insan Horasan'a kaçmıştır (Koplik, 2003, s. 90 - 93).

Ama en önemlisi, Amir'in Afganistan'ın orta bölgelerindeki Harazalarla yaptığı yoğun, şiddetli ve acımasız savaşı ki savaşlar Hazara topluluğu üzerinde büyük bir etki bırakmıştır. Etkilerinden biri de binlerce insanın İran, Pakistan (İngiliz Hindistanı) ve Orta Asya'ya zorunlu göçü neden olmuştur. Göç araştırmacıları da 19. yüzyılın ortalarından itibaren Afganistan'da siyasi durumun bozulması ve ülke çapındaki kaosun (iç savaş) ardından 19. yüzyılın sonlarında önemli bir artış olmuştur (Poladi, 1989, s. 261; Jamshidiha ve Anbari, 2004, s.46; Janzadeh, 2021, s.1072). Hükümeti, bu etnik grubu (binlerce) bastırmak ve yok etmek için ordusuna birçok yetki vermiştir. Dolayısıyla birçok insanı yağmaladılar ve öldürdüler. Bu koşullardan kaynaklanan istikrarsızlık ve güvensizlik, çok sayıda Afgan'ın ülkeden zorla sınır dışı edilmesine ve İran'a ve Pakistan'a Beluçistan'a göç etmesine neden olmuştur (Jamshidiha ve Anbari, 2004, s. 46). Bu, büyük ölçekte ve kolektif bir biçimde gerçekleşen göç dalgalarından biridir.

İngiliz Hindistanı'na (Pakistan) sığınmak zorunda kalanlar, orada mülteci toplulukları oluşturmuştur. Bu arada çok sayıda insan köleleştirildi veya topluca öldürülmüştür. Bu dönemde Amir'in hükümeti köle ticaretinden vergi almaktan çok kâr etmiştir. Bu savaş sonucunda Hazaristan tamamen yıkılmış, halkın malları Emir'in askerlerin tarafından yağmalanıp Hazaristan'ın ahalisi daha da fakirleştirilmiştir. Zira Peştun kabileleri Hazaraların topraklarını da ele geçirmiştir. Savaş aynı zamanda Peştun göçebelere otlak olarak kullanılan geniş yazlık otlak alanları (ve hatta insanların tarım arazileri) açmıştır (Barfield, 2012, s. 150) ve halka ağır vergiler konulmuştur. Bu savaşta erkek, kadın ve çocuklardan kimse esirgenmedi. Bazı tahminlere göre bu dönemde Hazara nüfusunun %63'ü bu savaşlarda katledilip yok edilmiştir. Birçoğu köle olarak satıldı veya sürgüne gönderilmiştir. Jonathan Lee (2018) durumu bu şekilde açıklamaktadır:

“Bazı tahminlere göre, Hazara’ların erkek nüfusun %50'den fazlası savaşların doğrudan veya dolaylı etkisiyle öldürülmüştür. Hazaraların sosyal ve dini hiyerarşisini yok etmek için binlerce kadın Peştunlarla zorla evlendirilmiştir. Güney Uruzgan, Zowar, Ghazni ve Maidan Şah'dan çok sayıda Hazara tahliye edildi ve toprakları Mohammadzai, Ghilzai, Malidars (Göçebeler) ve hükümete sadık kişilere teslim edilmiştir. Birçoğu, Hazaraların hala şehir nüfusunun önemli bir bölümünü oluşturduğu Quetta'ya sürüldü. Hazaristan'daki tüm il, ilçe ve köy başkanları Amir tarafından atanıyordu ve yalnızca ona karşı sorumluydu. Şiileri ve İsmailileri daha da aşağılamak için cizye ödemeleri emredildi. Hâlbuki İslam kanunlarına göre ise cizye sadece gayrimüslimlere farz kılınmıştır” (Lee, 2018, s. 399).

Böylece çok sayıda Hazara ve Şii iki ülke olan İran ve Pakistan'a kaçmış veya sürgüne gönderilmiştir. Bu aslında göçle ilgili çalışmalarda tartışılmayan ilk Afgan göçmen dalgasıydı. Kimlikleri nedeniyle kasıtlı olarak dışarıda bırakılan "unutulmuş" göçmenler. Halbuki çok büyük ölçekte yaşanmıştır. Ghoobar kitabında bu dönemdeki göç köşesini şu şekilde aktarmaktadır:

"Binlerce aileler Jehoun, İran ve Britanya Hindistanı'nın ötesine kaçtı... Hazara halkının geri kalanı iki yıllık savaşın bitiminden sonra evlerine

döndüklerinde o kadar azdı ki, örneğin, 20 bin kişinin ailesinden sadece Altı bin aile kalmıştır. Hazara halkının bütün kaleleri ve evleri yıkıldı ve tarlaları yok edilmiştir... Amir'in Hazaracat'taki zulmünün ülke tarihinde emsali yoktu ve bunun örneği ancak Cengiz istilası tarihinde incelenebilir ve o kadar. (Ghobar, 1967, s. 670)." Bir kısım insan ülkeye geri dönse de bu insanların çoğu bazı sebeplerle Pakistan ve İran'da kalmış ve sonraki göçlerde ev sahibi rolünü oynamıştır.

Yukarıdaki tartışmalardan, Afganistan'ın bu dönemde yoğun bir iç ve dış göçle karşı karşıya kaldığını açıktır. Dolayısıyla ilk Afgan göç dalgasının fiilen 19. yüzyılın ortalarında başladığı söylenebilmektedir. Bu göçmenlerin çoğu İran ve Pakistan'da çalışmaya giden mevsimlik işçilerdi. Fakat göçmenlerin çoğu Hazaralar idi. Çünkü Hazaraların yaşadığı merkez bölgeler, yeterli tarım arazisinden yoksun dağlık bölgelerdir. Bunun yanı sıra nüfus artışı ve nüfus baskısı da diğer nedenler arasında, bir yandan geçim için yeterli toprak bulunmaması, diğer yandan da savaşlarda topraklarının kaybedilmesi nedeniyle daha fazla insanın bu bölgelere göç etmesidir. Ali Reza Janzadeh (2021) da belirlediği gibi, Hazaraların 19. yüzyılın ortalarındaki göçünün sebebini de nüfus baskısı ve elverişsiz iklim ve tarım koşulları olarak bulmaktadır. Bu yüzyılın son on yılında (1890) artan bu göçün başlıca nedeni, Afganistan'da etnik temizlik ve isyancıları bastırma iddiasıyla ve din bayrağı altında yaşanan savaştır. Amacı, Peştun olmayan kabilelere, özellikle Hazaralara ve kuzey Afganistan'daki Türklere ait geniş alanların çoğunu işgal etmektedir. Dolayısıyla bu on yıl boyunca, Hazaracat, Nuristan ve diğer bazı bölgelerde yüz binlerce insanın katledilmesine ek olarak, çok sayıda Hazara, Yahudi, Kızılbaş ve diğerlerinin hem Afganistan içinde hem de Afganistan dışında zorunlu göçü görülebilmektedir.

3.2. Göçün İkinci Dönemi (1950-2000)

3.2.1. Birinci Dalga: Yahudilerin Kitlesele Göçü

Önceki sayfalarda da gördüğümüz gibi Yahudilerin göçü Abdul Rahman Han döneminde başlamıştır. Bu dönemin göçmenleri, bir sonraki Yahudi göçü dalgasında önemli bir rol oynamıştır. Çünkü bu göçmenler daha sonra Sovyetler

Birliği'nin bölgelerine temsilci olarak gönderilmiştir. Diğer etnik, dini ve mezhebi azınlıkları gibi Yahudiler de Afganistan'da bazen çok zor bazen de kolaylık ve rahatlığın eşlik ettiği koşullarla karşılaşmıştır. Dolayısıyla Afganistan ve Orta Asya Yahudilerinin durumu, 1930'lu yıllarda Orta Asya'da meydana gelen ve 1932 göç kriziyle sonuçlanan gelişmelerin ardından değişikliğe uğramıştır. Bu durumlar Yahudi göçünün yeni bir aşamaya girmesine neden olmuştur ve ardından Yahudilerin Filistin'e göçü devam etmiştir (Koplik, 2003).

1932'den sonraki yıllarda, Tahran'daki Yahudi Ajansı'nın göndericisinin tahminine göre, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bile Afganistan'da yaklaşık 4500 Yahudi yaşıyormuştur. Bu, büyük bir kısmının İran veya Hindistan'a kaçmış olmasına rağmen yine de büyük bir kısmı Afganistan'da, özellikle Herat vilayetinde yaşamıştır. 1948'de İsrail devleti kurulduğunda Yahudiler için yeni bir umut doğdu. Mesela Kabil'de ikamet eden bir Yahudi olan Landshut, topluluğun İsrail'in kuruluşunu öğrendiğinde "sevincimizin sınır tanımadığını" ve İsrail devletinin kuruluşu "yeni bir umut ruhu getirdi" açıklamıştır. Filistin İslam Devleti'nde İsrail'in kurulması, Afganistan dahil olmak üzere tüm İslam aleminde tepki görülmüştür ve Müslümanların Musevileri İslam düşmanı olarak görmelerinden dolayı Afganistan'daki Yahudilerin yaşamı yeni de daha riskler ve kısıtlamalarla karşı karşıya kalmıştır. Ardından Afgan Yahudileri, 1949'da İsrail'deki Yahudilerle temas kurabildiler. Sonuç olarak, Afgan Yahudilerinin İsrail'e resmi göçü başlamıştır (Koplik, 2003, s. 241; BBC News-Farsça, 2021).

Bu göç dalgasında çoğunluğu Herat, Kabil ve Mezar-ı Şerif şehirlerinde bulunan Yahudiler (Afganistan'da kalan birkaç aile dışında) İsrail'e göç etmiştir. Bu göç dalgasının temel nedeni, 1948'de İsrail'in kurulması ve dünyanın dört bir yanından Yahudilerin bu ülkeye kitlesel olarak göç etmesidir. Bu dönemde 5 bin Yahudi Afganistan'ı terk etmiştir (BBC News-Farsça, 2021). Sonra Sovyetler Birliği Afganistan'ı işgal ettiğinde ve neredeyse tüm Yahudilerin (bir kişi dışında) Afganistan'ı terk etmesine neden olmuştur.

3.2.2. İkinci Göç Dalgası: Komünist Yönetimi

Afgan göçünün ikinci dalgası, 1991’de başlayan ve yaygın yoksulluğu beraberinde getiren kuraklık ve kıtlıkla başlamıştır. Bu yıllarda Afganlar çoğunlukla ailelerinin ihtiyaçlarını karşılamak için sonbahar ve kış mevsimlerinde Afganistan ile İran arasında serbestçe seyahat eden mevsimlik işçilerdi (Janzadeh, 2021, s. 1073). Göçmenlerle veya mevsimlik işçilerle başlayan bu dalga, Afganistan'da Sawr Darbesi ve Afganistan'da komünist hükümetin kurulmasıyla önemli ölçüde artmaya başlanmıştır.

30 Nisan 1978'de Sovyet yanlısı bir komünist parti olan Noor Mohammad Taraki liderliğindeki Afganistan Halkın Demokratik Partisi, ordunun yardımıyla bir darbe düzenleyerek dönemin Afganistan Devlet Başkanı Dawood Han ve aile üyelerini öldürüp ve gücü ele geçirmiştir (Hyman, 1988, ss. 55-65). Bu kanlı darbeye, çok geçmeden Afganistan'ın her yerinde toplu katliamlara yol açmıştır. Herhangi bir direniş ve itiraz vahşice bastırılıyordu. Dolayısıyla kısa bir sürede on binlerce insan öldürüldü (Sina Araştırma Gurubu, 2002, s. 248; Najafi, 2020, s. 77-78).

Afganistan'da komünist hükümetin kurulmasıyla birlikte halk için birçok sorun ortaya çıkmıştır. Ülke'deki komünizm yanlısı devrimci güçler, ülkede komünist ilkeleri uygulamaya çalışırken, ancak bu değişiklikler halkın direnişiyle karşılaşmıştır. Pek çok muhalifler tutuklanıp hapsedildi ve çok insan topluca diri diri gömülmüştür. Çatışmaların yoğunlaşması ve komünist hükümete karşı direnişle birlikte birçok ticaret ve tarım alanı zarar görüp daha sonra tamamen yok edilmiştir.

Bununla beraber, Sovyet güçlerinin Babrak Karmel liderliğindeki komünist hükümeti korumak için Afganistan'ı işgal etmesine neden oldu ve ülke on yıllık bir savaşa girmeye başlamıştır. Sovyet yanlısı Afgan hükümeti ile muhalif silahlı grupların (Mücahitler) arasındaki on yıllık silahlı çatışmanın bir sonucu olarak, daha fazla istikrarsızlık yaşanmıştır⁵ (EUAA⁶, 2022, s. 17). Dolayısıyla köylerde başlayan

⁵. the pdf version of the file is available here:

https://coi.euaa.europa.eu/administration/easo/PLib/2022_05_EUAA_COI_Report_Pakistan_Situation_of_Afghan_refugees.pdf

savaş büyük şehirlere kadar ulaşmıştır. Bu nedenle çok sayıda insan Afganistan'da kalmaktan göç etmeyi tercih etmişler. Afganistan'ın Rus güçleri tarafından işgal edildiği 1979'dan 1989'a ve komünist hükümetin bir şekilde devam ettiği 1992 yılına kadar, o dönemde ülke nüfusunun neredeyse üçte birini oluşturan 6-7 milyondan fazla insan Afganistan'dan Pakistan, İran ve Basra Körfezi Ülkelerine göç etmiştir. Bunlardan bir kısmı ise uzak ülkelere (özellikle Avrupa, Kuzey Amerika ve Avustralya) göç etmişler (Alimia, 2014, s. 159). Böylece, 1990'ların başında Afganlar, dünyadaki en kalabalık mülteci grubuydu ve BMMYK'ne bağlı toplam mülteci sayısının neredeyse yarısını oluşturmuştur (Monsutti, 2008, s. 60). Dolayısıyla 1979'da Afganistan'da 500.000 mülteci varken (UNHCR, 1979), sadece 10 yıl içinde Afgan mülteciler 6-7 milyondan fazla kişiye ulaşmıştır. BMMYK' göre 1991 yılında 6306301 milyon Afgan mülteci bulunmuştur ki bunlardan 3 milyon Pakistan'a ve 3 milyon İran' kaçmışlardı (UNHCR, 1991). Bu göçün temel nedeni, ülkede savaş ve siyasi huzursuzluktan kaynaklanan sorunların varlığıydı.

3.2.3. Üçüncü Göç Dalgası: Mücahitlerin Yönetimi (1992- 1996)

Bu göç dalgası bir önceki dalganın devamı niteliğindedir. Afgan iç savaşı bunun ana faktörlerinden biridir. Sovyetler Birliği 1989'da Afganistan'dan çekildiğinde, Afganistan Devlet Başkanı Dr. Najibullah istifa etmiştir. Ancak bu istifa, Afganistan'daki çatışmanın sonu anlamına gelmemiştir (EUAA, 2022, s. 17).

Mücahitlerin zaferiyle, bir dizi Afgan mülteci 1992'de Afganistan'a geri dönmeye başlamıştır, fakat sonraki yıllarda bu eğilim, daha önce merkezi hükümete ve Sovyetler Birliği güçlerine karşı savaşmış olan Mücahitlerin çeşitli partilerin nedeniyle kısmen tersine dönmüştür. Mücahitler Kabil'deki siyasi boşluğa nedeniyle ve başkenti ele geçirmek için hemen Kabil şehrine girmeye başladılar. O yüzden Kabil ve Mezar-ı Şerif'te sonraki çok kanlı çatışmalarına sebep olmuştur (Monsutti, 2008, s. 60). Devrimin zaferi (Sovyetler Birliği'ne karşı Cihat), Afgan göçmenlerin geri dönüş nedenlerinden biri olabilir. Ancak Afganistan'ın geniş çaplı ve tehlikeli bir iç savaşa girmesi çok uzun sürmemiş ve hemen Afganistan tarihinin en şiddetli ve yıkıcı savaşlarından biri olan iç savaşı başlanmıştır. Sonuç olarak, ülkenin tüm

---

⁶. European Union Agency for Asylum (EUAA)

varlığı ve yokluğu tamamen yok edildi ve yüzbinlerce insan hayatını kaybedilip milyonlarca insan kendini kurtarmak için ülkeden kaçmıştır. UNHCR' göre 1996 yılında 2,6 milyon Afgan mülteci varmış ki 1,2 milyon Pakistan'da ve 1,4 milyon İran'da yaşamıştır (UNHCR, 1996). Dolayısıyla bu iç savaş yine bir göç dalgasına neden olmuştur.

3.2.4. Dördüncü Göç Dalgası: Taliban Dönemi (1996- 2001)

Görüldüğü gibi, 1979 – 1989 kadar büyük bir göç dalgası yaşanmıştır ve bunlar hepsi Pakistan ve İran'a gidip sığınmıştır. İran'ın aksine Pakistan, Afgan mültecileri kabul ve yardım etmek için kapsamlı uluslararası mali destek alabilmiştir. Pakistan bu destekleri kullanarak başta Hayber-Pehtunha ve Beluçistan eyaletleri olmak üzere farklı bölgelerde mülteci kampları kurdu. Kampların içinde ve dışında bulunan mülteciler ve özellikle kamplara yerleştirilenler, kamp dışında yaşayan göçmenlerin aksine örgün ve standart eğitime erişimden yoksundu. Sonuç olarak, çoğu Pakistan'daki dini okullarda din eğitimi almıştır. Elbette bu, kamp dışındaki göçmenlerin tamamının resmi okullara gittiği anlamına gelmemektedir. Çünkü bunların çoğu gene de dini okullara yönelmişlerdi. Özet olarak bu dini okullarında (Medreselerde) din eğitimi almış mülteciler ilerleyen yıllarda Taliban (öğrenciler) adı altında ortaya çıkmıştır. Oslo Barış Araştırmaları Enstitüsü'nde (PRIO) araştırma profesörü Kristian Berg Harpviken (2019), Taliban liderlerinin çoğunluğunun Pakistan'daki siyasileşmiş Afgan mülteci nüfusundan bir geçmişe sahip olduğuna inanmaktadır (Willner-Reid, 2017; UNHCR, 2018, s. 9; EUAA, 2022, s. 30).

Afganistan'da siyasi boşluk, çekişme, iç savaş ve merkezi hükümetin olmaması, Taliban'ın Afganistan'da ortaya çıkmasına ve hakimiyetine zemin hazırlamıştır. Bu son derece radikal ve bağnaz siyasi grup, başta Peştun olmayan aşiretler olmak üzere Afganistan halkı ve özellikle etnik, dini ve mezhepsel azınlıklar için daha fazla sorun yaratmıştır. Bu nedenle Taliban dönemine yurt içi ve yurt dışına yeni bir göç dalgası sebep olmuştur. Özellikle Hazaralar, Sikler ve Hindular gibi dini gruplar göçmenlerinde çoğunluğuydu. O yüzden karşılaştıkları katliamlar ve sistematik zulüm nedeniyle İran veya Pakistan'a taşınmak zorunda kaldılar. Bu süre zarfında yaklaşık 1 milyon kişinin ülkeyi terk ettiği tahmin edilmektedir. Bunula

birlikte Taliban'ın başarısız ve yanlış politikalarının ardından iç savaşı kent merkezlerini yerle bir etmiştir. Kırsal tarım ise bazı bölgelerde tamamen yok edildi böylece bu zararı telafi etmek neredeyse imkansızdı. Tüm bu afetlere ek olarak, 2002 yılına kadar süren 1995 kuraklığı bu sorunu daha da kötüleştirmiş ve insanların daha fazla ülke içinde yer değiştirmesine ve göçün artmasına neden olmuştur (Stigter ve Monsutti, 2005). BMMYK'a göre 2000 yılında yurt dışında 3,5 milyon Afgan mülteci bulunmuştur ki bunların arasında 2 milyon Pakistan'da ve 1,5 milyon İran'da kalmışlardır (UNHCR, 2000).

Dolayısıyla beş yıllık iktidar döneminde Taliban rejimi, Afganistan'ın tüm sosyal ve kültürel yaşamını, kurumlarını, sosyo-kültürel yapılarını ve altyapılarını yerle bir etmiştir. Baskı ve öldürme politikalarıyla dinsel ve etnik ayrımları yeniden yoğunlaştırdılar. Afganistan halkına, kültürüne, bilimine ve medeniyetine olan bu yabancılaşma ve düşmanlık, ulusal arşivi bile ateşe verecek boyutlara kadar ulaşmıştır ve yaklaşık 1500 yaşında olan Bamiyan Heykelleri (Budha) bile bunlardan sağ kalamadı ve sonunda bombayla havaya uçurulmuştur. Din adına, Peştun olmayan etniklere yönelik büyük katliamlar gerçekleştirdiler. Hazaralar bu etnik temizlik listesinde ilk sıradaydı. Taliban ülkenin eğitim, bilim, kültür ve tarih merkezlerini yerle bir ettiler ve Afganistan'ın cansız bedenine diğer tüm gruplardan daha fazla ölümcül darbeler indirdiler. Bu dönem, özellikle dini ve kültürel azınlıklar ve özellikle kadınlar için Afganistan tarihinin en kara, korkunç ve acı dönemlerinden biridir.

3.3. Üçüncü Göç Dönemi

3.3.1. Demokrasi Dönemi (2001-2021)

11 Eylül olayı ve Aralık 2001'de Hamid Karzai liderliğinde yeni hükümetin kurulmasının ardından Afganistan tarihinde yeni bir sayfa açılmaktadır. Yeni hükümet, ülkenin tüm vatandaşlarının hak ve özgürlüklerini tanımak ve başta kadınlar olmak üzere toplumun tüm kesimlerinin ülkenin siyasi, ekonomik, sosyo-kültürel, eğitim ve öğretim yapılarına katılımı için çalışmakla yükümlüydü. Milli Ordu, Milli Polis, İnsan Hakları Komisyonu, Kadın İşleri Bakanlığı gibi daha önce

savaşlar sonucunda yok edilmiş kamu ve özel kurumlar, ulusal ve uluslararası uzmanların yardımıyla yeniden oluşturuldu. Başta insan hakları, kadın hakları, kalkınma ve eğitim sektörleri olmak üzere çeşitli sektörlerde onlarca ulusal ve uluslararası kuruluş Afgan hükümetiyle yan yana çalışmaya başlamıştır. Yeni sistemin en önemli tezahürlerinden biri de basın özgürlüğü idi. Bu amaçla onlarca video, ses ve yazılı medya kurulmuştur. Yeni anayasa ışığında ifade özgürlüğü ve özgür basın güvence altına alınmıştır. Anayasanın hüküm sürdüğü ve birçok değişikliğin olduğu doğrudur, ancak etkisi Afganistan'ın tüm etnik grupları için aynı değildi. Çünkü resmi yapı ve kurumlarda etnik önyargılar ve adaletsizlikler hâlâ varlığını sürdürüyormuştur.

Yeni hükümetin en büyük sorunlarından biri, halen yurt dışında bulunan milyonlarca Afgan mülteci meselesiydi. O yüzden yeni hükümet, göçmenlerin geri dönüşleri için zemin hazırlamak zorunda kalmıştır. Bu amaçla 1988 yılında kurulan göç bakanlığı milyarlarca dolar bütçe ile yeniden inşa edilmiştir. Dolayısıyla 2001'den sonraki yıllarda yüzbinlerce Afgan göçmen Afganistan'a geri dönmeye başlamışlardır. Mesela 2002 yılında ve 2003 yılın başında, Pakistan'dan 1.6 milyon ve İran İslam Cumhuriyeti'nden 380000, yaklaşık 2 milyon Afgan mültecinin Afganistan'a geri dönmesi idi (UNHCR, The UN Refugee Agency, 2003).

Şimdi, bir önceki soruya cevaben, 2001'den sonra koşulların değişmesi göz önüne alındığında, Afganistan'dan diğer ülkelere göçün durmadığını söylemek gerekmektedir. Çünkü daha kaliteli eğitim, daha iyi hizmetten faydalanabilmesi, yüksek maaş ve daha iyi bir geleceğe erişim gibi "çekim faktörü" nedeniyle göç Afganistan dışında devam etmiştir. Ayrıca, göçün şekli de evrildi ve daha karmaşık hale geldi ve taşıma hedefleri de değişmiştir. Bu sefer Afgan göçmenlerin hedefi İran ve Pakistan değildi belki, Avrupa, Amerika ve Avustralya gibi uzak ülkeleriydi. Çünkü Afgan göçünün geleneksel faktörlerine ve nedenlerine ek olarak; yüksek ücretler, daha iyi yaşam hizmetlerine erişim ve kısacası daha güvenli bir geleceğe sahip olabilmek, göçlerinin en önemli hedefleriydi.

Dolayısıyla böyle bir durumda Afganların yurtdışına göçüne neden olan güvensizlik, yoksulluk vb. faktörlerin yanı sıra Afganlar arasında bir tür "göç

kültürü" oluşmasından da söz edebilmektedir. Timmerman ve meslektaşlarını (2014), toplumda göçün doğal bir şey ve bir tür alışkanlık haline geldiğini, bu kültürün zamanla oluştuğunu ve dinamikleri ile insanların değer ve davranışlarını her zaman etkilediğini belirtmektedir. Bu dinamik çerçevesinde göçün motivasyonlarının, amaçlarının, mekanizmalarının ve kalıplarının sürekli değişmektedir (Timmerman, Hemmerchts ve Clerck, 2014, s. 499). Buna ek olarak, birçok araştırma, destek ağlarının ve ulusötesi diasporanın göç akışlarını güçlendirme veya zayıflatmadaki rolünün önemine işaret etmiştir (Shaffer, 2003, King ve Christou, 2010; Faist, 2010, Nimkar ve Frouws, 2017). Öyle ki, örneğin hedef ülkelerin ideal bir görüntüsünü sunarak birçok kişiyi göç etmeye teşvik eder ve onlarda göç etme isteği uyandırmaktadır ya da hedef ülkelerdeki kısıtlamaları ve oradaki zorlu yaşam koşullarını ön plana çıkararak göç etme isteğini bastırabilir veya sınırlayabilmektedir.

Bu çalışmaları esas alarak bunları söylemek gerekir ki, Afganistan'da (2002'den sonra) bilgi teknolojisi, medya ve kitle iletişim araçlarının ilerlemesi ve erişimiyle birlikte, yurt dışına göç sürecini hızlandıran bir nedendir ve bu dönüşüm sonucunda halk, uzak ülkelerdeki yaşam koşulları, göç yasaları ve göç yolları hakkında farkındalık yaratmıştır. Aslında bu hizmetlere erişim, göçü, küreselleşme ve teknoloji ve ulaşım ağının gelişimi ile açıklanabilecek daha karmaşık bir evrimsel sürece sokmuştur. Castles ve meslektaşlarının (2008) göç hareketlerindeki bu değişimi, günümüzde göçün küreselleşmesi ve hızlanması olarak açıklamaktadır (Castles, Miller, Bal ve Akbulut, 2008, s. 12). Dolayısıyla bu faktör Afganların arasında göç etme isteğini artırmıştır.

Elbette 2001 sonrası göç sürecinde rol oynayan itici ve çekici faktörlerin yanı sıra Afganistan'da bulunan yabancı güçlerin de Afganların göçünde rol oynadığını unutmamak gerekir. Çünkü bu güçler kendileriyle hizmet etmiş olanlar için göçmenlik programları düzenlediler. Örneğin: yirmi yıl boyunca, Afganistan'da Amerikan kuvvetleriyle çalışan binlerce Afgan göçmenlik programı (SIV)⁷ aracılığıyla Afganistan'dan Amerika'ya nakledildi. Ayrıca Almanya, Kanada,

---

⁷. Special Immigrant Visas: ABD için çalışan Afganlar için Özel Göçmen Vizeleri

Avustralya gibi diğer ülkeler de bu 20 sene boyunca kendi Afgan meslektaşlarını transfer etmişlerdir.

Böylece Afgan göçü 2001'den sonra durmamış belki yeni bir şekil almıştır ve her geçen gün göçmen sayısı da artmaktadır. Bunların arasında 2014 seçim krizi, yabancı güçlerin Afganistan'dan çekilmeye başlaması ve 2015 yılında Avrupa'da yaşanan göç krizi, Afganistan'dan Avrupa'ya yeni bir göç dalgasını oluşturan en büyük etkenler arasında yer almaktadır. 2014 yılı Afganistan'daki cumhurbaşkanlığı seçimlerine denk gelmiştir. Çok hileli geçen bu seçimde iki takım da seçim sonuçlarını kabul etmemiştir. Sonuç olarak, ABD'nin arabuluculuğuyla ulusal birlik hükümeti (elli-elli hükümet) seçimlerde gücü rakip iki takım arasında paylaşmıştır. Ulusal birlik hükümeti, ülkede sayıları giderek artan sorunlarla uğraşmak yerine hep siyasi rekabetini sürdürmeye çalıştı ve Afganistan'ın sorunlarını dikkate alınmamıştır. Her geçen gün hükümetin yaptığı işlerden hayal kırıklığına uğrayan halk, göçü bir kez daha düşündü ve dolayısıyla Avrupa'ya yeni bir Afgan göç dalgası yaşanmıştır. Bu göç dalgasında savaş ve huzursuzluktan kaçmak, daha iyi iş imkanları aramak, eğitim, güvenlik ve refah, etnik ve dini ayrımcılıktan kaçmak, aile baskıları vb. gibi faktörler ana faktörlerinde yer almaktadır (MMC, 2017; The Asia Foundation, 2019).

3.3.2. Kabil'in Düşüşü ve Taliban'ın Yeniden Yönetimi (Göç ve Beyin Göçü)

2001'de Taliban rejimi devrildiğinde bu grup tamamen ortadan kaldırılmamıştır. Bunun yerine, bu militanlar Pakistan'a gittiler ve Pakistan'daki Afgan mülteci nüfusu arasında "güvenli çevreler" aradılar. Harpoikenberg (2019), *"2001 sonrası Taliban seferberliğinin kökleri, son 20 yılı karakterize eden mülteciliğe sıkı sıkıya bağlıydı. Pakistan'daki Afgan sürgünlerin, kısmen yakın zamanda geri dönenlerin işe alınması, bu örgüt için çok önemliydi."* (Bildung, 2019; EUAA, 2022, s. 18). Bu grubun savaşçıları sadece Pakistan'a gitmekle kalmadılar, aynı zamanda sosyo-kültürel bağlarını Afganistan içinde sürdürdüler. Afganistan merkezli yabancı güçlere, gruplara ve örgütlere yönelik saldırılarını artırdılar. 20 yıl boyunca ülkedeki herkes Taliban'ın meşru düşmanları idi; askeri üslerden devlet dairelerine, hastanelere, okullara, kurslara, camilere ve hatta hastane doğumhanelere,

çocuk, kadın, genç, yaşlı, ajan, profesör, aydın, eğitilmiş, hepsi bunların meşru hedefleriydi. Fakat bunların arasında etnik-dini ve mezhebi azınlıklar daha çok hedef alınmıştır. Sivil insanlar ya intihar saldırılarında parçalanıp öldürülmüştür ya da kafaları kesilmiştir. Bu grup her geçen gün daha da güçlendirildi ve sonucunda 15 Ağustos 2021'de yeniden Afganistan'a hâkim olmuştur.

Taliban'ın Afganistan'ı yeniden ele geçirmesi, grubun yirmi yıl önceki baskıcı ve çok radikal yönetimini hatırlayan birçok Afgan, özellikle de kadınlar için kabustu. Ortaya çıkan kaos, yüzbinlerce insanın ülkeden kaçmak için çaresizce Kabil Uluslararası Havalimanı'na akın etmesine neden olmuştur. Durumun katıksız çaresizliğini ve dehşetini yakalayan, gerçeklikten çok Hollywood kurgusuna benzeyen gerçeküstü bir sahnede uçağa binmek için yaygara koparan ve hatta kanatlara ve gövdeye tutunan kalabalıkları gösteren çok sayıda görsel ve video bulunmaktadır.

Dolayısıyla 31 Ağustos'a kadar Afganistan'da bulunan uluslararası güçler, yüzbinlerce Afgan'ın ülke dışına uçakla naklini kolaylaştırdı. Bu dönemde siyasetçiler, eğitilmiş insanlar, sporcular, üniversite hocaları, ulusal ve uluslararası kuruluşların çalışanları, gazeteciler, güvenlik güçleri, insan hakları ve kadın hakları aktivistleri, devlet çalışanları yanında... herkes bir şekilde Afganistan'ı terk etmektedir. Yine yabancı ülkeler bugüne kadar devam eden bir süreçle tüm Afgan meslektaşlarını ve aileleriyle birlikte Afganistan'dan çıkarmıştır. Örneğin, Washington Post'un haberine göre aynı yılın (2021) 31 Ağustos tarihine kadar yaklaşık 76 bin Afgan Amerika Birleşik Devletleri'ne ulaşmak amacıyla hava yoluyla tahliye edilmişti (Kessler, 2022). Aynı şekilde binlerce Afgan da Avrupa ülkeleri, Kanada ve Avustralya'ya tahliye edilmiştir. Daha sonra bu ülkeler Afganlar için özel göç programları oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu dönemde ve hatta önümüzdeki yıllara yüzbinlerce Afgan ülkeden göç edeceklerini şimdiden tahmin edilebilmektedir.

Taliban dönemi kadınlar için terör getirdiği kadar etnik, dini ve mezhebi azınlıklar için de bir kabustu. Sikler ve Hindular, aileleriyle birlikte Hindistan'a ve

Kanada dahil diğer ülkelere göç etmeye zorlandı. Afganistan'daki birkaç bin Yahudi nüfus içinde kalan bir Yahudi de İsrail'e göç etmek zorunda kalmıştır.

4. Göçmenlerin Avrupa'ya Geçişinde Türkiye'nin Stratejik Jeopolitik Konumu

Son yıllarda Türkiye, göç çalışmalarında tanıdık bir isimlerinden biri olmuştur. Zira hem dünyadaki en fazla sayıda göçmen ve mülteciye ev sahipliği yapması hem de Asya ile Avrupa arasında bir köprü olan eşsiz coğrafi konumu nedeniyle (Lee, 1966, s. 1) önem kazanmıştır. Mesela, 2011 Arap Baharı'nın yol açtığı siyasi sorunlar ve IŞİD'in bölgede ortaya çıkışının ardından Türkiye'ye sığınan yaklaşık 3,7 milyon Suriyeli'ye bugün Türkiye tek ev sahipliği yapmaktadır. Türkiye, en büyük Suriyeli mülteci grubuna ev sahipliği yapmasına rağmen, 2014'ten (Avrupa'daki göç krizi) sonra, Afganlar da Türkiye'de en çok dikkat çeken diğer göçmen gruplarından biri olmuştur.

Afganlar ise, Afgan hükümetinin Taliban tarafından devrilmesiyle aynı zamana denk gelen 2021'den sonra Türkiye'deki en büyük yasadışı sığınmacı grubunu oluşturmaktadır. Mesela 2022 yılına kadar Türk polisi tarafından tutuklanan (110.283) kişi ile bu listenin başında Afganlar yer almaktadır. Bu listede, Afganistan'dan sonra en fazla yasadışı göçmeni oluşturan Suriye, Pakistan ve Filistin gibi ülkeler yer almaktadır (Türkiye Göç İdaresi Başkanlığı, 2022).

Afgan göçmenlerin ilk grubu 1982 yılında Türkiye'ye göç etmişlerdir. Zira Sovyetler Birliği'nin 1978'de Afganistan'ı işgal etmesi ve Afgan iç savaşının ardından birçok Afgan toplu halde Pakistan'a göç etmiştir. Bu Afgan göçmenlerden Özbek, Türkmen, Kırgız ve Kazaklardan oluşan ilk grup (4195) Afgan göçmen, Türk makamlarının resmi onayının ardından Pakistan'dan 13 uçuşla Türkiye'ye getirilmiştir ve Van, Tokat, Şanlıurfa ve Gaziantep illerinde yerleştirilmiştir (Yerel, 2021, s. 425). Bunlardan 1982 yılında 2510 sayılı İskân Kanunu ile Ovakent (Antakya) yöresinde Türkiye'ye nakledilen Afgan Özbekler (Coşkun ve Çetin, 2022, s. 392), Şanlıurfa'nın Ceylanpınar'ı (ÖKTEN, 2010, s. 172) ve Türkiye'nin diğer bölgeleri yerleştirilmiştir. İlerleyen yıllarda bu göçmenlerin sayısına Pakistan, İran ve

Suudi Arabistan'dan gelen birtakım göçmenler de kademeli olarak eklenmiştir (Coşkun ve Çetin, 2022, s. 392). Fakat 2001 sonrası Afganların Türkiye'ye göçünün birçok nedeni var. Ve daha önce de belirtildiği gibi, 2001'den sonra Afgan göçü, yukarıda açıklanan evriminin yeni bir aşamasına girmektedir. Çünkü 2001 sonrası bu göçmenlerin geçiş güzergâhı Türkiye'dir. Ancak Alimia Sanaa'nın (2014) araştırması, Afganların Türkiye'ye göç nedenleri hakkında değerli bilgiler sunmaktadır. Bunun Çalışmasına göre Afganların Türkiye'ye göçü çok boyutlu bir bağlamda incelenmelidir.

1. "Yeni-Osmanlı"⁸ veya "Pax Ottomanica": Türkiye'nin yumuşak ve sert gücünün artması, Türkiye'yi Müslümanların lider konumuna getirmektedir. Türkiye sadece NATO çerçevesinde Afganistan'a girmekle kalmamış, aynı zamanda savaştan sonra Afganistan'ın yeniden inşasında da rol oynamıştır. Türkiye, yardım ve hediyeler göndererek İslam ülkelerin nezdinde olumlu bir imaj çizmiştir. Bu sayede Türkiye, geleneksel olarak Suudi Arabistan ve İran'ın etki alanı olarak kabul edilen Afganistan gibi alanlarda önemli bir rol oynayabilmiştir. Türkiye'nin bu dönemdeki yumuşak gücü bunlardan ibarettir:

- Kültürel ürünler: Farsça diline çevrilmiş diziler, filmler ve diğer medya içerikleri gibi. Daha önce Afganistan ve Pakistan, kültürel açıdan daha fazla Hint ve İran ürünü kullanmaktayken ancak çok geçmeden bu kültürel ürünlerin yerini Kurtlar Vadisi, Aşk-ı Memnu gibi Türk dizilerine bırakmaktadır.
- Eğitim ve yüksek öğrenim: Afgan-Türk okulları gibi. ve masrafları ya Türk hükümeti ya da Afgan hükümeti tarafından karşılanan eğitim programları ve bursları.
- Afganistan'daki altyapı projelerinin inşasına yardım ve katılımı.

2. Ekonominin ekonomik büyümesi ve ucuz işçi ihtiyacı: Türkiye ekonomik açıdan büyüyorken, Pakistan ve İran gibi diğer ülkeler birçok ekonomik sorunla karşı karşıya kalmıştır. Elbette bu sıkıntılarında etkilene ve maruz kalan ilk grup Afgan göçmenleri idi. Daha önce Afgan işçiler İran başta olmak üzere bölge ülkelerine seyahat ve çalışmak için gittiyse de bu sefer yavaş yavaş Türkiye'yi

---

⁸. Neo - Ottoman

gitmek onların hedefi olmuştur. Türkiye piyasalarının da ucuz işçiye ihtiyacı vardı. Tüm bunlara ek olarak kültürel ürünler ve kitle iletişim araçları da onların yardımına gelmiştir.

3. Türkiye'ye artan göç modelleri, Türkiye, Pakistan ve Afganistan arasındaki küresel ekonomi politik ve güç farklılıklarından ve bunların içindeki sınıflardan ayrı tutulamaz.
4. Türkiye ile Afganistan'daki Türk halkları arasındaki etnik-dilsel bağ.
5. Türkiye'nin geçiş rolü: İstanbul, göçmenler için Avrupa'ya girmeden önce önemli bir durak olarak olmuştur (Alimia, 2014, s. 171-179; Akçapar, 2019).

Genel olarak dünyada ve özel olarak Afganistan'da kitle iletişim araçlarının büyümesi nedeniyle, dünyanın dört bir yanındaki Afganlar birbirleriyle geniş ve kolay bir şekilde iletişim kurabilmiştir. Ve diğer ülkelerdeki yaşam kalitesiyle ilgili bilgi edinebilmişlerdir. Kitle iletişimiminin telefon ve daha sonra internet aracılığıyla sağlanmasıyla birlikte Afgan televizyonlarında yayınlanan film ve dizilerin gösterilmesi Afganların sosyo-kültürel yaşamlarına bakışını ve beklentisini tamamen değiştirmiştir. Ülkede imkanlar ve fırsatlar sınırlıyken beklentiler hep artırmak durumunda idi. Bu tesislere erişim Afganistan'da mümkün olmaksızın sınırlarının ötesinde mümkündü.

Şimdi asıl soru, Türkiye'nin Afgan göçmenler için nihai varış noktası olup olmadığı, yoksa sadece geçiş rolü mü oynadığıdır. Bu konuda yapılan araştırmalar, Türkiye'nin göçmenler için bir hedef ülke olmadığını göstermektedir. Türkiye, çoğunlukla Orta Doğu, Afrika ve Pakistan ve Bangladeş gibi Güney Asya'dan Avrupa'ya göçmenler için bir geçiş noktası olmuştur (Donini, Monsutti ve Scalettaris, 2016; Alimia, 2014; Akçapar, 2019; Kaytaz, 2016; Kuschminder, 2018; Özgün, 2021). Fakat Esra Stephanie Kaytaz'a (2016) göre Türkiye'nin Afgan göçmenler için bir hedef ülke olmadığı doğru olsa da bu, tüm Afganların Türkiye'ye Avrupa'ya yolculuklarını sürdürmek amacıyla girdiği anlamına gelmez (s. 3). Tabii bu, Türkiye'nin birçok göçmen için nihai varış noktası olduğu anlamına gelmektedir. Ancak bir süre sonra bu kararın değiştiği görülmektedir. Örneğin: Türkiye'nin göç yasaları ve Afganlar için yeterli koruma rejiminin bulunmaması, Afgan göçmenlerin

Türkiye'de kalmasını engelleyen en önemli nedenler arasındadır (Kuschminder, 2018; Alimia, 2014). Bu faktörlerin yanı sıra son yıllarda enflasyon oranındaki artış, hayat pahalılığının artması, göçmenlere karşı nefret ve son gelişmeler de dikkate alınırca, belki Esra Stephanie Kaytaç'ın araştırmasının ortaya koyduğu sonuçlardan farklı sonuçlara ulaşmak mümkündür.

İkinci Bölüm

Göçmenlerin Entegrasyonu ve Boş Zamanları

1. Boş Zaman: Teorik Çerçeve

Boş zaman, modernite, çağdaş sosyo-kültürel değişimler ve tüketim kültürünün büyümesi bağlamında anlam ve önem kazanan yeni bir toplumsal alandır (Sadeghi, Bilali ve Mohammadpour 2018, s. 358; Shaterian ve diğerleri, 2012, s. 142-143). Fakat boş zaman geçirmenin sanayi toplumuna özgü olduğu konusunda tüm araştırmacılar aynı fikirde değil; bazıları ise boş zamanın insan yaşamının tüm tarihsel evrelerinde var olduğuna ve belirli bir zamana özgü olmadığına inanmaktadır (Torkildsen, 2001, s. 64; Shaterian ve diğerleri, 2012, s. 146).

Sanayi devrimi sırasında ve işçi sınıfının artmasıyla birlikte yavaş yavaş işçi sendikaları ve işçi hareketleri şekillendi. Bu hareketlerin ve sendikaların temeli, işçilerin çalışma koşullarının iyileştirilmesi, hak ve talepleri için mücadele edilmesiydi. İşçilerin en önemli taleplerinden maaş zammı, çalışma saatlerinin belirlenmesi, günlük çalışma saatlerinin azaltılması, yıllık izinlerin dahil edilmesi, eğlence ve spor ihtiyaçlarının karşılanmasıydı. Bu talepler zamanla ve yavaş yavaş kabul edilmiştir. Yapılan çalışma alanında iş kanunları, ücret ve çalışma saatlerinde yapılan reformlar gibi birçok değişiklik bu reformların arasında yer almıştır. Böylece 19. yüzyılda ücretli çalışma, çalışma iznini kurumsal olarak tanımlanmıştır (Thompson, 1967; Rojek, 2009; Horolets, 2012, s. 2) ve ücretli çalışma ise, insanların büyük çoğunluğu için günün ve haftanın belirli saatlerinde fiziksel olarak evlerinden ayrı fabrikalarda, dükkanlarda ve ofislerde yürütülen son derece sistematik ve kontrollü bir faaliyet haline gelmiştir (Best, 2010, s. 1). Bu nedenle boş zaman, endüstriyel uygarlıkla bağlantılı bir olgu olduğu söylenebilmektedir. Çünkü böyle bir medeniyette boş zamanın ortaya çıkması için gerekli iki koşul yerine getirilmiştir; Birincisi, çalışma, kültürel ve sosyal zorlama biçiminden çıkarılmış ve bireysel özgür sorumluluk biçimini almıştır. İkincisi, iş diğer insan faaliyetlerinden ayrılmıştır (SarouHani, 1991, s. 764). Böylece boş zaman, işin evden ayrılmasının,

teknolojik gelişmelerin ve sosyal hizmetin bölünmesinin ürünü olan yeni bir kavram olarak, insanlara yeni toplumsal düzenin (kısa da olsa) kısıtlamalarından ve sınırlamalarından kurtulma fırsatı sağlamıştır (Kivisto, 2001, S. 80).

Boş zamanın ortaya çıkmasıyla birlikte bazı endişeler de ortaya çıkmıştır. Çünkü ücretli işlerde çalışanların boş zamanları sadece onları değil, işverenleri ve devleti de ilgilendirmiştir (Rojek, 1985). İşvereninde, işçilerin sağlıklı ve yıkıcı olmayan boş zamanları genellikle daha yüksek verimliliğin garantisi olarak görülmüştür. Devlet için, vatandaşlarının boş zamanlarını organize etmek ve kurumsallaştırmak, nüfusun kitlesel seferberliği ve sosyalleşmesinin yanı sıra bir kontrol aracıydı (Urry, 2002). Bu nedenle, son birkaç on yılda hükümetler ciddi kararlar almak ve farklı departmanların çalışanları olmak üzere farklı sınıflar için boş zamanlara yatırım yapmak zorunda kalmıştır. Böylece yavaş yavaş boş zaman daha fazla önem kazanmaya başlamıştır ve bu şekilde bulunduğumuz yüzyılda, özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren farklı sınıflardaki insanların boş zamanlarına dikkat etmek ve bu konuda politikalar oluşturmak, hükümetlerin görevlerinden biri olarak kabul edilmekte ve dünyanın çoğu ülkesinde bu alanda çeşitli kurum ve kuruluşlar oluşturulmuştur (Sakhaei, 2003). Bu nedenle boş zaman, bugün boş zaman uygarlığından bahsettiğimiz noktaya kadar artan çeşitlilikle genişleyen bir alan haline gelmektedir (Sadeghi, Bilali ve Mohammadpour 2009, s. 358).

Boş zaman önem kazandıkça, sosyal bilimcilerin de bu alanda çalışmalar yapmaya başlanmıştır. Mesela Avrupa'da işçiler için boş zamanla ilgili ilk kitap, "*Tembel Olma Hakkı*"⁹ adlı sosyalist Paul Marc tarafından yazılmıştır. Amerika'da "Veilen", "*İşten Bağımsız Sınıfın Teorisi*" kitabını yazılıp dolayısıyla boş zaman sosyolojisini oluşturmuştur. 1924'te Uluslararası Çalışma Bürosu, farklı ülkelerden üç yüz temsilcinin katıldığı, işçilerin boş zamanların üzerine ilk konferansı düzenlemiştir. Bu konferanstaki genel görüşü boş zamana önem verilmesi yönündeydi (Asadi, 1973).

Bu alanda bilimsel çalışmaların yapılıyor olmasının yanı sıra, çağdaş dönemde örüntüler ve boş zaman davranışları toplumsal yaşamda da önem kazanmış

---

⁹. The Right to Be Lazy

ve daha fazla ilgi görmüştür. Sosyal hayatın bu bölümünü incelemek için, sosyolojideki yeni alanlardan biri olarak boş zaman sosyolojisi ortaya çıkmıştır. İlk sosyologlar bir ölçüde boş zamandan da bahsetseler de bu alanın ayrı bir başlık altında ortaya çıkması ancak 1970'ler ve 1980'lerde olmuştur (Kaplan, 1975; Dumazedier, 1974). Böylelikle daha sonra boş zaman sosyolojisinin yanı sıra, "*boş zaman antropolojisi*" ve "*Boş zaman coğrafyası*" başlıklı yeni dalların ortaya çıkmıştır.

Boş zamanın birçok farklı anlamı ve tanımı bulunmaktadır. Boş zaman bazen serbest zaman anlamında kullanılırken bazen de özgür ve gönüllü bir aktivite olarak değerlendirilmektedir (Refaat Jah, 2011). İngilizce 'de boş zaman, Latince "Liere" kelimesinden türetilmiştir ve özgür olmak demektir. Boş zaman terimi Türkçe sözlüğünde (Tureng, 2022) Boş vakit, işten arta kalan zaman, boş zaman ve serbest zaman anlamlarına gelmektedir. İngilizce ve Türkçe sözlüklerin yanı sıra *Dehhoda* sözlüğü de dahil olmak üzere bazı Farsça sözlüklerde boş zaman, rahatlık, dinlenme, huzur, rahatlama ve işe karşı zaman anlamına gelmektedir. Aynı zamanda boş zaman, serbest zaman olarak da çevrilmektedir. Ancak "boş zaman" ve "serbest zaman" arasındaki farka dikkat edilmelidir. Serbest zaman hem boş zamanları hem de iş dışındaki tüm faaliyetleri içermektedir. Halbuki boş zamanlarda yapılan yemek yemek, uyumak, sağlık bakımı ve benzeri temel günlük işler boş zaman sayılmamaktadır (Dumazedier, 1974, s. 8-16).

Boş zamanın farklı tanımları yapılmıştır. Bunlardan Joffre Dumazedier (1974) boş zamanı, işten ve diğer yükümlülüklerden arta kalan, (göreceli) bir özgürlük duygusuyla karakterize edilen zaman olarak tanımlamaktadır. Dumazedier'e göre boş zamanın, kişinin iş, aile ve toplum yükümlülüklerini ve görevlerini değerlendirdikten sonra istek ve şevkle yaptığı, amacı dinlenme, eğlenme, bilgi geliştirme ve kişiliğin geliştirilmesi, kendisi ve aynı zamanda yetenekleri ve yaratıcılığı ortaya çıkarmak ve nihayet toplumun özgür katılımını genişletmek olan bir dizi faaliyeti içermektedir (Dumazedier, 1974, Yousefi, 1995). Bu tanıma ek olarak, boş zamanın genellikle çalışmanın aksine tanımlandığı tanımlar bulunmaktadır; iş belirli ve düzenli bir zamanı içerirken, boş zaman serbest

zamandır. Bu bağlamda, iş ve boş zaman aynı madalyonun iki yüzü olarak tanımlanmıştır (Thompson, 1967; Rojek, 2009; Dumazedier, 1974).

Dumazedier (1974) boş zaman ve boş zaman faaliyetlerinin anlamının çeşitliliğini göz önünde bulundurarak, boş zaman için üç önemli amaç ve işlev sıralamıştır:

1. Boş zamanın ilk amacı ve işlevi dinlenmek ve yorgunluğu gidermektir. Boş zaman bireye işin yorgunluğundan kurtulma fırsatı sağlar; çünkü bu yorgunluk insanın doğal biyolojik ritmine göre ona empoze edilmektedir.
2. Boş zamanın diğer bir işlevi, eğlencedir. Eğlence, bir dizi sınırlı ve tekrarlayıcı faaliyet gerçekleştirmenin getirdiği günlük yorgunluktan kişinin kurtulabileceği, kişinin önünde hem gerçek hem de hayali yeni bir dünya açmaktadır.
3. Boş zaman, birinin büyümesini ve kendini geliştirmesini zemin hazırlamaktadır ve bireye sosyal kurumların kendisine dayattığı tekrarlayan görevleri geride bırakıp, yaratıcı güçlerinin kendi medeniyetinin egemen değerlerine özgürce karşı çıkabileceği veya güçlendiği bir alana adım atması için bir fırsat sağlamaktadır. Dolayısıyla bu üç işlevi hiçbir zaman sağlamayan boş zaman, günümüz toplumunda insan kişilik ihtiyaçları açısından eksik kabul edilmektedir (Dumazedier, 1974, s. 19).

Stanley Parker boş zamanın tanımını yapan diğer bilimcilerden biridir. Parker'e (1976) göre, boş zaman: serbest zaman, yani: 1. iş dışı 2. Zorunlu değil 3. Kısıtlanmamış (Parker, 1976; Veal, 1992, s. 5). Başka bir deyişle, günün yirmi dört saatini göz önünde bulundurmamız ve ondan iş, uyku, yemek yeme, fizyolojik ihtiyaçları karşılama gibi benzeri işleri içeren boş zaman olmayanları ayırmamız gerektiğine inanmaktadır. Fakat burada bir sorun olarak. Soru şu, boş zamanımız olsun diye bu listeye ne koyacağı koymayacağımızdır. Örneğin, sosyal bir durumda yemek yemek boş zaman olarak değerlendirilemez mi? Ve iş için seyahat etmek ve başkalarıyla gerekli toplantılar yapmak gibi şeyler için de sorulabilmektedir (Maqsoodi, Abdulhosseini ve Soleimani, 2013, s. 681). Buna ek olarak, Uluslararası Sosyoloji Grubu, boş zamanı, bir kişinin iş, aile ve sosyal gerekliliklerden kurtulduktan sonra dinlenmek veya eğlenmek, farkındalık geliştirmek, kâr amacı

gütmeyen öğrenme ve sosyal ve gönüllü katılım amacıyla memnuniyetle yaptığı bir dizi faaliyet olarak tanımlar (Safiri ve Moderi, 2011, s. 164). Son olarak, Robert Stebbins (1982, 1997) de boş zamanı iki kısma ayırmıştır. "Ciddi boş zaman" ve "günlük boş zaman veya ciddi olmayan boş zaman".

1.1. Ciddi Boş Zaman

Stebbins'e göre, birçok insan için istihdam "düşük ücret" anlamına gelir halbuki ciddi boş zaman, insanların boş zamanlarında bir iş duygusu yaratmasına olanak sağlamaktadır. Bu, çoğu insanın boş zaman aktivitelerini alışılmadık bir şevk ve bağlılıkla sürdüren ciddi boş zamanları olduğu anlamına gelmektedir. Başka bir deyişle, ciddi boş zaman, amatör, hobici veya gönüllü olarak birincil bir etkinliğin sistematik olarak takip edilmesidir ki katılımcı için çok önemli, ilginç ve tatmin edici olan ve olağan durumlarda, katılımcıların becerilerin, özel bilgi ve deneyimlerin bir kombinasyonunu edindiği ve ifade etmektedir (Stebbins, 1992, s.3). Stebbins, ciddi boş zaman için altı özellik belirlemektedir. 1. Azim (perseverance) 2. Bir kariyeri takip edilmesi (following a career) 3. Kişisel çaba (personal effort) 4. Kişiyeye faydaları ve çıkarları (benefits to the individual) 5. Faaliyet ile özdeşleşme (identification with the activity), ve 6. Etkinliğin değerleri ve ahlak (ethos of the activity) (Best, 2010, s. 5). Dolayısıyla ciddi boş zamana tanımlanan özelliklere göre, diğer bilim adamları bu tür boş zamanların örneklerini belirlemişlerdir. Örneğin: levrek balıkçılığı, berber şarkı söyleme, mantar toplama, futbol fanatigi, golf ve maraton koşusu (Yoder, 1997; Stebbins, 1996; Fine, 1998; Gibson vd., 2003; Siegenthaler ve O'Dell, 2003; Baldwin vd., 1999; Goff vd., 1997; Best, 2010).

1.2. Gündelik Boş Zaman veya Ciddi Olmayan Boş Zaman

Gündelik boş zaman, oldukça kişisel bir bakış açısına dayanan, öncelikle marjinal bir "kişisel eğlence" olarak kabul edilmektedir. Başka bir deyişle, "gündelik boş zaman", çok az özel eğitimle veya hiç özel eğitim olmadan zevk alınabilen, anında, doğası gereği ödüllendirici ve nispeten kısa eğlenceli bir aktivite olarak tanımlanabilir (Best, 2010, s 8; Stebbins, 2010, s. 8).

Stebbins'e göre en az altı tür gündelik boş zaman şekilleri bulunur, ki burada oyun (game), gevşeme (relaxation), pasif eğlence (passive entertainment), aktif eğlence (active entertainment), sosyal konuşma (sociable conversation) ve duyuşal uyarım (sensory stimulation) olarak incelenir (Stebbins, 2010, s. 8; Stebbins, 1997; Best, 2010. s.8). Böylece bu tür boş zaman hepsi doğaları gereği hazcıdır.

Yukarıdaki tanımlara ek olarak, boş zaman çalışmalarında feminist kuramlar, boş zamana eleştirel yaklaşan en önemli bakış açılarından biridir. Feministler, araştırmaların ve teorilerin genellikle boş zaman konusunu erkek bakış açısıyla ele aldığına inanırlar. Yapılan araştırmalar, cinsiyetin boş zamanla anlamlı bir ilişkisi olduğunu vurgulamıştır, öyle ki erkeklerin boş zaman miktarının kadınların boş zaman miktarından daha fazla olduğunu göstermiştir. Çünkü kadınlar ve kızlar, ataerkil kültürde her zaman daha az kişisel bağımsızlığa sahip olmuştur. Ayrıca tarih boyunca kadının, erkeğin kendisine bakan ailesine bağımlı olduğu varsayılmıştır. Buna göre, bir kadın her zaman diğer aile üyelerinin görüşüne tabi olmalıdır; Öyle ki, boş zamanını nasıl ve nerede geçireceğine bile karar verememektedir (Ebrahimi ve Behnui, 2009, s. 148).

Konuya bağılı olarak, Heywood'un belirttiği gibi boş zaman alanında heterojenliğe ve eşitsizliğe yol açan toplumsal ayrımlardan biri de toplumsal cinsiyettir. Mesela çoğu durumda kadının ilk sorumluluğu ev işlerini yapmaktır. Çünkü evin sorumlulukları öyledir ki, iş ile boş zaman arasındaki sınırı belirlemeyi ve tanımlamayı zorlaştırır. Başka bir deyişle kadınların iş ile boş zaman arasındaki çizgiyi çizmesi zordur (Heywood ve diğerleri, 2002).

Boş zamana cinsiyet değişkenine dayanan feminist yaklaşımın yanı sıra yaş, medeni durum, çalışma durumu (maddi), eğitim, dini-kültürel değer ve özellikler, kişinin sosyo-ekonomik tabanı, etnik köken ve teknoloji gibi diğer değişkenler boş zaman ve yaşam tarzını etkileyen en önemli değişkenler arasındadır. Ayrıca, yukarıdaki değişkenlere ek olarak göç, göçmenin ev sahibi toplumdaki boş zamanını büyük ölçüde gölgeleyen bir başka faktördür.

2. Göç ve Boş Zaman

Başka topraklara insan göçü, insanlık tarihinin en eski toplumsal olgularından biridir. Çünkü ilk insanlar her zaman beslenme ve barınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılamak için göç etmişlerdir (Şahin ve Aydemir, 2018, s. 123). Yani geçmişin insanları çevrelerindeki yaşam koşullarını elverişsiz bulduklarında, tehlikelerden uzak durmak ve kaçmak ve hayatın yeni faydalarını ve çıkarlarını elde etmek için göç etmişlerdir. Göç, istikrarsız sosyal ve doğal koşullara uyum sağlamanın ve daha kolay bir yaşam için yeni fırsatlar elde etmenin en iyi yolu olmuştur (Seze, Kızıllan, Elciyar 2018. S. 5; Jamshidiha ve Anbari, 2004 s. 44). Ancak son yıllarda insan göçü artmıştır, öyle ki 20. yüzyılın sonu "Göç Çağı" olarak adlandırıldı (Castles ve Miller, 1996). Çünkü göç, özellikle uluslararası düzeyde, hiçbir zaman 20. yüzyılın sonu ve yeni milenyumun başlangıcındaki kadar dinamik, yaygın, derin ve zorlu olmamıştır (Sajjadpour, 2004, s. 11).

Küresel bir olgu olan göç, ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel nedenlerle bir yerden başka bir yere taşınan insanların genel adı olarak tanımlanabilir. Bu kavrama, mülteciler, yerinden edilmiş kişiler, yerinden çıkarılmış kişiler ve ekonomik göçmenler dâhildir (Oral ve Çetinkaya, 2017, ss. 1 ve 2). Göç farklı şekillerde görülebilmektedir. Göç ya ülke içinde yer değiştirme (iç göç) şeklinde ya da yurt dışına (uluslararası göç) şeklindedir. Göç ya bireyseldir ya da topludur. Ayrıca geçici göçmen işçilere ek olarak, göç ya düzenlidir ya da düzensizdir. Son olarak göç ya planlıdır ya da plansızdır. Aynı şekilde göçler de bireysel ya da topludur (Kinzie, 2006, s. 578; Fan, 1991; Oral ve Çetinkaya, 2017, s. 2).

Göç, göçün kaynak toplumuna nasıl sorunlar getirdiği gibi, ev sahibi toplum için de ekonomik, eğitimsel, siyasal ve en önemlisi güvenlik gibi çeşitli alanlarda sorunlar getirebilmektedir. Bu nedenle, göçmenlere ev sahipliği yapan toplumlar, reddedilme riskinden kaçınmak için göçmenlerin uyum sağlamanın yollarını bulmaya çalışmaktadır. Bunların arasında boş zaman, göçmenlerin entegrasyonu ve kültürleşmesi için en önemli ve etkili yöntemlerden biridir. Çünkü boş zaman, ev sahibi toplumdaki yeni sorunların çözmek için çok önemli bir rol oynayabilir (Stack ve Iwasaki, 2009, s. 254). O yüzden göçmenlerin topluma nasıl uyum sağladıklarına

dair birçok çalışma ve araştırma yapılmıştır. Göçmenlerin boş zaman etkinlikleri ile kültürleşmeleri arasındaki ilişkinin incelenmesi de önemli sosyal konulardan biri olarak kabul edilmektedir (Ryska, 2001; Stodolska ve Yi, 2003; Yu ve Berryman, 1996).

Bu alanda yapılan çalışmaları incelemeyen önce göçmen, sığınmacı ve mülteci gibi bazı temel kavramları açıklamak gerekmektedir. Zira mülteci ve sığınmacı birbirine çok yakın iki kavram olmasına rağmen ve hukuk kültüründe genellikle birbirinin yerine kullanılmasına rağmen bu iki kelime birbirinden farklıdır (Mousazadeh ve Azerpendar, 2018, s. 7). Aşağıda bu kavramların her birini ayrı ayrı açıklanıp tanımlanmıştır.

2.1. Göçmen (Immigrant)

Göç, insanların kendi ülkelerinden, bölgelerinden veya yaşadıkları yerlerden başka bir ülkeye taşınması süreci olarak tanımlanabilir. Bireyler çalışma, eğitim yoluyla yaşam koşullarını iyileştirmek amacıyla özgür ve gönüllü olarak (Tiryaki, 2022, s. 129; Başterzi, 2017, s. 380) ya da yatırım yapıp, evlenip eşi ve ailesine katılarak ülkesine terk edip başka bir ülkede yaşamak istiyorsa, bu bireylere göçmen denmektedir.

2.2. Mülteci (Refugee)

Mülteci ve mülteci olgusunun tek başına ve içerik analizi yapılmadan ve örneklerinin kapsamı belirlenmeden tanımlanmasının pratikte pek bir faydası yoktur. Bu nedenle bu konuşmamızda 1951 sözleşmesine göre mülteci kavramının detaylı bir sunumunu yapacağız.

Kilit ve önemli bir hukuki belge olan söz konusu sözleşmenin 1. maddesine göre, mülteci kavramı kısaca şöyle ifade edilmektedir: “mülteci, ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu

önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen şahıs” şeklinde tanımlanmıştır (United Nation, n.d; Başterzi, 2017, s. 380). Başka bir deyişle mülteciler, savaştan, şiddetten, çatışmadan veya zulümden kaçan ve başka bir ülkede güvenlik bulmak için uluslararası sınırları geçen kişilerden ibarettir. Bu yüzden de sadece birkaç giysiyle yurtlarından kaçmak zorunda kalır ve tüm eşyalarını, evlerini ve ailelerini geride (ya da aileyle birlikte) bırakmak zorunda kalmaktadır.

2022'de dünya çapında toplam 103 milyon insan savaş, kıtlık ve diğer faktörler nedeniyle zorla yerinden edilmiştir. Bunlardan yalnızca 32,5 milyon kişi 2022 ortasına kadar göç etmiştir. 6,8 milyon mülteci ile Suriye, 5,6 milyon mülteci ile Venezuela, 5,4 milyon mülteci ile Ukrayna dünyanın en büyük mülteci grubunu oluşturan üç ülkedir. Bunu, sırasıyla 2,8 milyon ve UNHCR koruması altındaki 2,4 milyon mültecinin bulunduğu Afganistan ve Güney Sudan takip etmektedir (UNHCR, 2022).

Bu mültecileri eve sahipliği yapan ülkelerden söz edildiğinde; Türkiye, Kolombiya, Almanya, Pakistan ve Uganda da dünyada en çok mülteciye ev sahipliği yapan ülkeler arasında yer almaktadır. Türkiye 3,7 milyon mülteci ile bu listenin başında yer almaktadır (UNHCR, 2022). Fakat Suriyeliler, 3,64 milyon mülteci ile Türkiye'deki en büyük mülteci grubunu oluşturmaktadır (UNHCR, nd).

2.3. Sığınmacı (Asylum Seeker)

Sığınmacılar, başka bir ülkeye kaçarak mülteci statüsü talep ederek devlet desteğine başvuran kişilerdir ve yalnızca kabul eden hükümetler tarafından ve kendi iç hukuklarına göre mülteci olarak kabul edilmedikleri için mülteciler arasında yer almamaktadır. Çatışma ve iç savaş, kıtlık, sel, deprem gibi doğal afetler veya hastalık salgınları gibi nedenlerle kendi ülkesini terk eden ancak ev sahibi ülke tarafından yeni vatandaşlık verilmeyen kişiler bu gruba dahildir.

Sığınmacılar, 1951 Mülteciler Sözleşmesi'ni desteklemek amacıyla uluslararası sınırları aşmış, ancak talepleri sığınmacı hükümet tarafından kabul edilmemiş ve sığınma ayrıcalığına sahip olmamıştır. Buna ek olarak, her mültecinin

başlangıçta bir sığınmacı olduğu unutulmamalıdır (Barbara, 2006, s. 198; Başterzi, 2017, s. 380; Mousazadeh ve Azerpendar, 2018, s. 24). Bu nedenle mülteci, yaşamının, can ve özgürlüğünün tehlikeye düşeceği korkusuyla vatanını terk etmek zorunda kalan veya sınırı geçerek başka bir ülkeye giren kişi olarak tanımlanmaktadır. Ancak yine de iç hukuka ve o ülkenin yetkililerine göre mülteci olarak tanınmamaktadırlar.

Mülteci ve sığınmacı tanımına göre, sığınmacı ile mülteci arasındaki önemli farklardan biri, hükümetlerin her birine yönelik politikasıdır. Bu, mültecilere yönelik politikanın genellikle onları kendi yerel toplumlarına entegre etmeye yönelik olmasına rağmen, sığınmacılara yönelik durumun genellikle tam tersi olduğu ve sığınma talepleri işleme konulduğu sürece mültecileri kabul eden ülkede geçici olarak yaşadıkları anlamına gelmektedir (Kazeroni, 2015, s. 27). Bu kişiler genellikle sığınma talebinde bulunur ve UNHCR gibi kuruluşlar tarafından mülteci olarak kabul edilir veya yarı mülteci durumundadır. Genellikle, ev sahibi ülkeler bu kişileri kendi topraklarında fiilen kabul etmişlerdir, ancak henüz resmi olarak mülteci olarak tanımamışlardır (Mousazadeh ve Azerpendar, 2018, s. 25). UNHCR istatistiklerine göre 2022'nin ortalarına kadar dünyada yaklaşık 4,9 milyon sığınmacı bulunmuştur. Bunlardan Türkiye 294.000 mülteciye ev sahipliği yapmıştır (UNHCR, 2022).

2.4. Göçmenlerin Boş Zamanları

Göçmenlerin entegrasyonu dünyanın birçok ülkesinde hayati bir konu haline gelmektedir. Bu nedenle boş zaman ve spor da dahil olmak üzere boş zamanın göçmenlerin entegrasyonundaki rolü alanında birçok çalışma yapılmıştır. Diğer ülkeler gibi Türkiye de özellikle Suriye ve Afganistan'dan önemli bir mülteci ve göçmen dalgasıyla karşı karşıya olmasına rağmen bu alanda yapılan araştırmalar sınırlıdır. Ancak Suriyelilerin bu alandaki araştırmacılara Afganlar da dahil olmak üzere diğer göçmen gruplarından daha fazla ilgi gösterdiği de bir gerçektir. Sporun boş zamanların bir parçası olarak inşa edilmesi ve göçmenlerin topluma uyum sağlamasındaki rolü üzerinde daha fazla araştırma yapılması gereken alanlar arasındadır. Çünkü spor, göçmenler arasında entegrasyonu teşvik etmek için potansiyel ve önemli bir araç olarak kabul edilmektedir. Bu bölümde öncelikle

Türkiye dışında yapılan bazı önemli araştırmalar ve ardından Türkiye içinde yapılan araştırmalar ele alınmıştır.

Birçok çalışma, spor da dahil olmak üzere boş zaman ile göçmen entegrasyonu arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Monika Stodolska ve Konstantinos Alexandris (2004), Koreli ve Polonyalı göçmenlerin rekreasyonel spor katılımlarındaki göçle ilgili değişiklikleri incelemek ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki yeni yaşamlarına adaptasyonlarında rekreasyonel sporların rolünü göstermek için bir çalışma yürüttüler. Chicago ve Urbana-Champaign metropol bölgelerinde yaşayan birinci ve ikinci nesil Koreli ve Polonyalı göçmenlerle otuz yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme yapılmıştır. Bu çalışmanın sonuçları, görüşülen göçmenlerin çoğunun yerleşimden sonraki ilk dönemde çok az rekreasyonel spora katıldığını göstermektedir. Bununla birlikte, göçmenlerin sosyal sınıfları ve etnik kökenleri, spor katılımlarındaki sonraki değişimde büyük bir etkiye sahip olmuştur. Çalışma ayrıca, görüşülen göçmenlerin uyum sürecinde üç farklı yol izlediğini ortaya koymuştur. (1) ana akım beyaz Amerikan kültürüne asimile olması, (2) kendi etnik topluluklarının alt kültürüne asimile olması ya da (3) etnik değerlerini korudular ve etnik grupları arasında dayanışmayı desteklediler. Hangi uyum yolunun seçildiği, göçmenlerin etnik grubuna ve sosyoekonomik durumuna bağlıydı.

Araştırmacılar, Monika Stodolska ve Jennifer S. Livengood (2006), Amerika'daki Müslüman göçmenlerin boş zaman faaliyetleri üzerinde dinin etkisini incelemiştir. İsrail, Ürdün, Lübnan, Irak, Mısır, Tunus, Cezayir, Türkiye, Pakistan, Hindistan, Kore ve Meksika'dan farklı ülkelerden 24 kişiyle görüşme gerçekleştirmiştir. İslam'ın, Müslümanların aileleriyle nasıl vakit geçirdiklerini, çocuklarına nasıl öğrettiklerini, toplum içinde nasıl davrandıklarını ve karşı cinsten insanlarla ne tür faaliyetler yapabileceklerini etkilediğini bulmuştur. Araştırmacı, boş zaman üzerine çalışan kişilerin dinin boş zaman davranışı üzerindeki etkisine daha fazla dikkat etmesi ve dini inançları azınlıkların kültürel mirasının bir parçası olarak dahil etmeye çalışması gerektiğini öne sürmüştür.

Ching-Hua Ho (2002), yaşlı Çinli göçmen kadınların Amerika Birleşik Devletleri'ne göç etmeden önce ve sonra boş zaman deneyimlerini incelemiştir.

Ayrıca kadınların boş zaman deneyimlerini, boş zaman önündeki engelleri, geleneksel Çin değerlerini ve bunların kadınlar üzerindeki etkilerini, iletişimde önemli bir faktör olarak dini faaliyetleri, boş zamanları, yaşamdan memnuniyetlerini ve geleceğe olumlu bakmanın doğasını incelemiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre, zaman ve kültürel farklılıkların boş zamanın önündeki en önemli engeller olduğunu göstermiştir. Ancak dini inançları onları sosyal iletişimde başarılı kılıyormuştur. Ve boş zaman, kadınlar için hem bir ruh hali hem de bir deneyimmiş. Bu çalışmanın sonuçları, boş zaman uzmanlarının anladığı şekliyle boş zamanın tanımlarının ve anlamının bu kadınlar için anlaşılmasının zor olduğunu göstermektedir. Ancak boş zaman onlar için göçten sonra daha önemli hale gelmiştir çünkü boş zamanları aile ve dini faaliyetler gibi hayatlarının birçok yönüyle ilişkilendirdiler. Bu çalışmada katılımcıların boş zaman etkinliklerini çalışma ortamlarından ayırmak zormuş. Araştırmanın sonuçları dil, ulaşım, kültürel farklılıklar gibi faktörlerin Amerika'ya göç ettikten sonra boş zamanlarında değişikliklere yol açtığını göstermiştir. Onlara zevk ve tatmin duygusu veren değişiklikler. Boş zaman etkinlikleri değişse de boş zaman kavramı onlar için hala önemli ölçüde değişmemiştir diye ortaya konulmuştur.

Kloek ve arkadaşları (2013), Hollanda'daki Müslüman kadınların kamusal alanlarda boş zaman etkinliklerine katılırken karşılaştıkları ayrımcılığı incelemiştir. Araştırma bulguları, algılanan ayrımcılığın, özellikle görünür baş örtüleri insanlara "ötekiliklerini" işaret ettiği için peçe takan kadınlar için günlük yaşamlarının bir parçası olduğunu göstermiştir. Bu örnekteki kadınların karşılaştığı ayrımcı eylemler, doğası gereği genellikle şiddet içermez ve çoğunlukla hoş olmayan bakışlardan ve olumsuz sözlerden oluşur. Algılanan ayrımcılık genellikle kadınları eğlence faaliyetlerine katılmaktan caydırmaz. Bunun yerine, gerekçelendirme, doğrudan yüzleşme ve konuşma, ayrımcılığın kabulü ve boş zaman davranışlarının değiştirilmesi gibi çeşitli başa çıkma stratejilerini kullanarak aktif olarak ayrımcılıkla uğraşmışlardır.

Kam-Chiu, Popi Sotiriadoub ve Chris Auld (2015), Güneydoğu Queensland, Avustralya'daki yerel topluluktaki Çinli göçmenlerin kültürleşme deneyimlerini etkileyen spor ve eğlence ile ilgili faktörleri incelemişlerdir. Çalışmada 16 Çinli

göçmenle yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir, katıldıkları spor ve boş zaman etkinlikleri, yerel halkla etkileşimleri ve kültürleşme deneyimlerini etkileyen diğer ilgili faktörler hakkında bilgi elde etmek için kullanılmıştır. Araştırmanın sonuçları, (a) bir aktiviteye aşinalığın, (b) yerleşim süresinin, (c) kilit kişilerin ve topluluk gruplarının etkisinin ve (d) medyayla ilgili spor tüketiminin, spor ve boş zaman aktivitelerinin doğasını ve kapsamını etkilediğini ortaya koymuştur. Çinli göçmenlerin yerel halkla etkileşime girmesi ve yerel kültürü deneyimlemesi için gerekli koşulları ve fırsatları sağlamıştır. Bulgular, aidiyeti ve çeşitliliğe saygıyı destekleyen spor ve boş zaman etkinliklerine katılımı teşvik ederek sosyal uyumu güçlendirmeye yardımcı olan birkaç tavsiyeye işaret etmektedir.

Michael Fertig (2004), Almanya'daki göçmenlerin Alman Sosyoekonomik Paneli'nin (GSOEP) 1999 dalgasında toplanan bir dizi nitel bilgi ve öznel verileri kullanarak Alman toplumuna entegre olup olmadıklarını ve ne ölçüde entegre olduklarını incelemiştir. Bu amaçla yerli Almanlar, etnik Almanlar ve farklı kuşaklardan yabancı göçmenlerin boş zaman etkinlikleri ve tutumları karşılaştırılmıştır. Çalışmanın sonuçları, gözlemlenebilir özelliklere bağlı olarak, her iki kuşaktan yabancı göçmenlerin faaliyet ve tutumlarının, yerli Almanlardan, etnik Almanların faaliyetlerinden/tutumlarından önemli ölçüde daha farklı olduğunu göstermektedir. Dahası ebeveynlerine göre, ikinci kuşak göçmenlerin tutumları, diğer tüm gruplara göre daha fazla kadercilik, karamsarlık ve kendinden şüphe duyma ile karakterize olma eğilimindedir.

Kim Scott ve Oh (2005), Koreli göçmenler arasında kültürleşme, boş zaman faydaları ve boş zaman kısıtlamalarının kültürel stres ve benlik saygısı üzerindeki etkilerini araştırmışlardır. Veriler, öncelikle Amerika Birleşik Devletleri'ndeki büyük şehirlerde yaşayan Koreli örneğinden toplanmıştır. Çalışmanın bulguları, önerilen teorik model için kısmi destek önerdi. Tahmin edildiği gibi, kültürleşme, kültürleşme stresi ile negatif, benlik saygısı ile pozitif olarak ilişkiliydi ve kültürleşme stresi, benlik saygısı ile negatif olarak ilişkiliydi. Boş zaman faydaları yapısı, yalnızca benlik saygısı ile anlamlı ve olumlu bir şekilde ilişkiliydi. Tahmin ettiklerin aksine; bununla birlikte, boş zaman faydaları yapısı, kültürleşme ile anlamlı bir şekilde

ilişkili değildi ve kültürlenme stresi ile negatiften ziyade pozitif olarak ilişkiliydi (her ne kadar sadece 0.1 anlamlılık düzeyinde olsa da). Son olarak, boş zaman kısıtlamaları yapısı, kültürleşme stresiyle önemli ölçüde ilişkiliydi, ancak kültürlenme düzeyi veya benlik saygısı ile ilgili değildi.

Long, Hylton ve Spraclen (2014), “Beyazlık, Siyahlık ve Yerleşim: Boş Zaman ve Yeni Göçmenlerin Entegrasyonu” konulu bir çalışma yürütmüşlerdir. Bu çalışmada, Polonya'dan gelen beyaz göçmenleri ve Afrika'dan gelen siyah göçmenleri incelenmiştir. Araştırma, eğlence ve spor alanlarının sosyal bütünleşme süreçlerini destekleyebileceği, ancak belirli grupları dışlayabileceği önermesinden yola çıkmıştır. Bu nedenle, bu alanlar, davranışı şekillendiren tartışmalı ve ırksallaştırılmış yerler olarak görülebilmektedir. Araştırma bulguları, bu çalışmadaki Afrikalı göçmenlerin İngilizlerin aralarında ortadan kaldırılması zor bir mesafe yarattığını hissettiklerini göstermektedir. Bu sosyal mesafe, görünürde bir çatışma olmadığında bile siyah göçmenlerin kendilerini dışlanmış hissetmelerine neden olmuştur. Araştırmacılar, Afrikalı göçmenlerin ırksal farklılıklarının hatırlatılmasını beklerken bu sorunun üstesinden gelmek için beyazlar gibi davranmalarının beklendiğini bulmuştur. Araştırma bulgularına göre, Polonyalı beyazları ise sosyal mesafe açısından daha iyi durumdaydı, ancak beyaz olmak için İngilizlere göre daha çok çalışmak zorunda kalmıştır. Boş zaman da özellikle Afrikalı göçmenler arasında fark edilen zaman ve maddi kısıtlamalar, ulaşım ve sosyal iletişim sorunları nedeniyle daha da kısıtlanmıştır.

"Göçmen gençliğin entegrasyonu için bir araç olarak spor: İsviçre'de spor, kültürlerarası ilişkiler ve göçmen gençliğin entegrasyonu üzerine ampirik bir çalışma", Elena Makarova ve Walter Herzog tarafından yürütülen bir araştırmadır. Araştırmanın bulguları, sporun İsviçre'deki göçmenlerin (kadın ve erkek) yaşamlarının önemli bir parçası olduğunu göstermektedir. Spor aktivitelerine katılanlar, spor saatleri dışında da İsviçreli ile daha fazla iletişim halindeydi. Sporun göçmenlerin entegrasyon sürecindeki en önemli faktörlerden biri olduğu ortaya çıkmıştır. Spor, göçmenlerin hem çok kültürlü bir ortamda hem de ev sahibi toplumun üyeleriyle ilişkilerini geliştirmelerine ve genişletmelerine yardımcı

olmuştur. Araştırma ayrıca göçmenlerin entegrasyonu ile İsviçre'de kalış süreleri arasında anlamlı bir ilişki olmadığını göstermektedir.

Julie Stack ve Yoshitaka Iwasaki (2008), yakın zamanda bir Batı Kanada şehrine göç eden Afgan mülteciler arasında yeni yaşam ortamlarına uyum sağlamada boş zamanın rolünü incelediler. Yaşları 19 ila 60 arasında değişen 11 Afgan göçmenle (bekar kadın ve erkekler, çocuklu bekar anneler ve çocuklu iki ebeveynli aileler dahil) yarı yapılandırılmış bireysel görüşmeler gerçekleştirdiler. Çalışma bulguları, anlamlı, amaçlı ve keyifli boş zaman etkinliklerinin bu bireylerin ev sahibi ülkedeki yaşamın stresli zorluklarına uyum sağlamasına yardımcı olabileceğini göstermektedir. Sosyal ve kültürel açıdan anlamlı boş zaman ve dinlenme biçimleri, yalnızca Afgan aileler ve arkadaşlar ile Afgan olmayan Kanadalı arkadaşlarla sosyal bağlantıları ve ağları geliştirmede yardımcı ve amaçlı olmakla kalmadı, aynı zamanda kültürel kutlama, problem çözme, öğrenme ve geliştirme (kültürler arası etkileşim, öğrenme ve değişim dahil). Genel olarak, eğlenceli, amaçlı ve anlamlı boş zaman aktivitelerine katılım, Afgan göçmenlerin stresli uyum süreçlerinde hayatta kalmalarını ve gelişmelerini sağlayan kültürel güçlerinin bir ifadesi olarak görülebilmektedir.

Te Kloetze (2001), Hollanda'nın Arnhem ve Enschede şehirlerinde yaşayan Türk ailelerin boş zamanlarını nasıl geçirdiklerini ve mevcut imkanları nasıl kullandıklarını araştırmıştır. Ayrıca, Türk ailelerin boş zaman davranışlarında Hollanda toplumunun kültürel unsurlarını ne ölçüde benimsediğini de incelemektedir. Görüşülen Türk ailelerin çoğu yerel düzeyde Hollanda toplumuna entegre olmaya çalıştıklarını belirtmişlerdir. Bununla birlikte, üç kuşak sonra, hala güçlü bir şekilde kendi kültürel gruplarına yönelmiş görünmüştür. Araştırmanın bulgularına göre Türk ailelerinde boş zaman aktiviteleri güçlü bir şekilde cinsiyete dayalıdır. Katılımcılar toplum içinde daha fazla sosyal bağlantıya sahip olmak istediklerini belirtmelerine rağmen, Hollandalı komşularını oldukça misafirperver bulmadılar. İki şehir (Arnhem ve Enschede) arasındaki sosyo-mekansal farklılıkların, Türk ailelerinin deneyimlerinde çok az fark yaratması dikkat çekicidir. Bazı eğlence

ve dinlenme tesislerinin (park, oyun alanı veya Türk kahvesi gibi) varlığı gerçekten de bir miktar fark yaratmıştır.

"Mülteci Deneyimi ve Kültürleşme: Türkiye'deki Suriyeli Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma" başlıklı bir başka araştırma da 2017 yılında Yusuf Ziya Karipek tarafından yapılmıştır. Bu araştırmada, Suriyeli göçmenlerin dilsel, etnik ve kültürel farklılıkları ve benzerlikleri gibi bazı faktörler araştırılmıştır. Türk üniversitelerinde Suriyeli göçmenler arasında dil becerilerinin kazanılması, etnik ve kültürel farklılıklarla başa çıkılması ve geleceğe yönelik hedeflerle ilgili eğitim hedeflerinin geliştirilmesi gibi kültürleşme sürecini etkileyen faktörlerdir. Araştırma bulguları dilin kültürleşme sürecini zorlaştıran en büyük engellerden biri olduğunu göstermektedir. Ancak bu araştırmaya katılan herkes için kültürleşme (dili öğrenmek) ve küçük bir kültürel mesafe, yerel topluluk üyeleriyle etkileşim ve iletişim kurma becerisini artırmaya yardımcı olmuştur. Bu araştırmada kültürleşmenin önündeki bir diğer engel olarak mültecilerin etnik kimliklerinden bahsedilmektedir. Öyle ki tüm mülteciler, hatta Suriye Türkmenleri bile kendilerini tanımlarken kendilerini Suriye ile ilişkili görmüşlerdir. Ancak ev sahibi toplumun üyeleriyle ilişkilerinde karşılıklı anlayış ve bağ oluşturmak için Türk ve Suriye kimliklerini kullanmak yerine Ümmet gibi daha kapsayıcı kimlikler kullanmışlardır. Son olarak, bu öğrenciler Türkiye'de öğrenim görmelerini geçici bir süre olarak değerlendirmekte ve eğitimlerini tamamladıktan sonra Suriye'ye geri döneceklerini belirlemişlerdir.

Genel olarak literatür, spor da dahil olmak üzere boş zamanın, dünyanın farklı yerlerindeki göçmenlerin entegrasyonunu teşvik etmek için etkili bir araç olabileceğini göstermektedir. Spor faaliyetleri, göçmenlerin sosyalleşmeleri, yeni beceriler öğrenmeleri, fiziksel ve zihinsel sağlıklarını geliştirmeleri için güvenli ve destekleyici bir ortam sağlamaktadır. Farklı göçmen gruplarının ihtiyaçlarını ve ilgi alanlarını karşılayan topluluk temelli spor programları, toplumsal bütünleşmeyi desteklemek için elzemdir. Fakat spor tesislerine ve ekipmanlarına erişimin sağlanması da göçmenlerin spor faaliyetlerine katılabilmelerini sağlamak için önemlidir. Belirli göçmen nüfusları ve kültürel bağlamlara odaklanarak, dünyanın

farklı yerlerinde boş zamanların göçmen entegrasyonu üzerindeki etkisini incelemek için daha fazla araştırmaya ihtiyaç vardır.

3. Afgan Göçmenlerin Boş Zaman Aktiviteleri

3.1. Afgan Göçmenler ve Boş Zamanlar

Afgan göçmenlerin boş zaman kullanımı bireysel tercihlere, kültürel bağlamlara ve sosyo-ekonomik faktörlere bağlı olarak değişebilmektedir. Yazılan kaynaklara göre genel olarak Afgan göçmenlerin boş zamanlarını şu şekillerde geçirdikleri söylenebilmektedir.

- Aile ve arkadaşlarla vakit geçirmek: Aile ve toplum Afgan kültüründe temel bir rol oynar ve sevdikleriyle vakit geçirmek Afganların günlük hayatlarının önemli bir parçasıdır (Stack ve Iwasaki, 2009). Bu şekilde boş zaman geçirmek, kökleri Afganistan'ın kolektif kültürüne dayanan en popüler boş zaman geçirme yollarından biridir.
- Kültürel etkinliklere ve geleneksel boş zaman etkinliklerine katılma: Birçok Afgan göçmen, grup içi bağlantı kurmak için geleneksel müzik, şiir, dans ve yemek pişirme gibi kültürel etkinliklere katılmaktadır. Bu faaliyetler Afgan kültürünün önemli bir parçasıdır ve genellikle kültürel ve tarihi önemi olan ve kökleri dini veya etnik geleneklere dayanan boş zaman etkinlikleri olarak kullanılmaktadır.
- Hobiler ve yeni beceriler öğrenmek: Afgan göçmenler boş zamanlarını iş piyasasındaki umutlarını artırmak için dil, bilgisayar okuryazarlığı veya mesleki eğitim gibi yeni beceriler öğrenmek için kullanmaktadır. Örneğin, çoğu Afgan en az 3 veya 4 yabancı dil bilir ise çok şaşırtıcı değildir, çünkü yabancı dillere hâkim olmak artık Afganların göçmen kültürünün bir parçası olmuştur.
- Spor ve fiziksel aktiviteler: Birçok Afgan göçmenler, sağlıklı bir yaşam tarzını sürdürmek için spor yapmaktan ve fiziksel aktivitelere katılmaktan hoşlanmaktadır. Bunun en iyi örnekler Pakistan ve İran'daki Afgan göçmenlerdir. İran'da bulunan göçmenler daha çok dövüş sanatlarına yöneldiler ve bu alanda önemli başarılar elde etmişlerdir. Hatta (2001-2021) yıllarında Afganistan'a

döndükten sonra, Afgan milli takımları formasıyla Afganistan'a birçok ödül kazandırdılar. Pakistan'daki Afgan göçmenler ise, kriket oynama alanında, bu takımın şu anda dünyanın en iyi kriket takımlarından biri olduğu ölçüde büyük bir başarı elde etmişlerdir. Bu göçmenlerin sportif ilgilerinin oluşmasında, ev sahibi ülkelerin yaşam yeri ve kültürel altyapısının etkili olduğu görülebilmektedir. Çünkü Pakistan'daki göçmenler genellikle kamplarda ve gruplar halinde yaşamışlar ve kriket Pakistan'da popüler bir spor oluğu için, bu göçmenler de daha takım sporlarına yöneldiler. İran'daki Afgan göçmenler ise şehrin her yerine dağılmış durumda iken, her ne kadar daha sonra göçmen nüfusunun artması nedeniyle futbol, voleybol ve özellikle dövüş sporları gibi çeşitli spor dallarında faaliyet göstermişler ve güzel başarılar elde etmişlerdir. Diğer bir fark, göçmenler arasında bu sporların cinsiyet doğasıdır. İran'da bulunan göçmenler erkekler spor alanında aktif olarak yer almalarına rağmen kadınların renkli varlığı spor alanında da kendilerini göstermektedir. Pakistan'daki Afgan göçmenlerin sporları ise kesinlikle erkeksi görünebilmiştir ki bunun ana sebebi, Afganistan'ın ataerkil kültürü olabilmektedir. Tabii ki, Pakistan'ın Quetta kentindeki Hazara kadın sporcularının ciddi faaliyeti, Afgan göçmenlerin arasında bir istisnadır ki bu da onların etnik kültüre ve kadının Hazara halkı içindeki konumuna bağlıdır.

- Dini faaliyetler: İslam'ı uygulayan Afgan göçmenler boş zamanlarını dua etmek, Kuran okumak ve camilere gitmek gibi dini faaliyetlere katılmak için kullanmaktadır. Özellikle Pakistan ve İran'daki göçmenler. Çünkü İslam, Afganistan'daki baskın dindir ve dini inançlar, Afganların boş zamanlarını nasıl geçirdiklerini genellikle etkiler. Örneğin namaz kılmak, oruç tutmak gibi dini yükümlülükler boş zaman aktivitelerinin planlanmasını etkileyebilir.

Şimdi Afganların yaşam tarzını ve boş zamanlarını neyin etkilediğini ve Afganların boş zamanlarını neyin şekillendirdiğini incelenmesi gerekmektedir. Monika Stodolska ve Konstantinos Alexandris (2004), Amerika'daki iki grup Koreli ve Polonyalı göçmenin boş zaman etkinliklerindeki değişiklikleri incelerken çok önemli bir sonucu ortaya koymuştur.

Göçmenlerin sosyo-ekonomik durumlarının ve etnik kökenlerinin boş zaman aktivitelerini ve ev sahibi toplumla (Amerika) entegrasyon süreçlerini ciddi şekilde etkilediği göstermiştir (s. 379). Ki bu Afganlar için de geçerli olabilir. Afgan göçmenlerin başka ülkelere gittiğinde kendileriyle götürdükleri kültürel geçmişleri, yaşam tarzları ve kimlik-kültürel özelliklerini, boş zamanları ve entegrasyon süreçlerin üzerinde etkili olabileceği anlamına gelmektedir. Tepki Stack ve Iwasaki'nin (2009) vurguladığı gibi ve Kanada'daki Afganların boş zamanlarını ve entegrasyonunu incelerken de kabul ettikleri gibi, Afgan kültürünün ve kutsal yaşam tarzının Afganların boş zamanları üzerindeki etkisi unutulmamalıdır diye izah etmişler (Stack ve Iwasaki, 2009). Bu nedenle Afgan göçmenlerin boş zamanlarını nasıl geçirdiklerini tartışmadan önce, Afganların sosyal-kültürel yapılarını, yaşam tarzlarını, bireysel-toplu davranışlarını ve boş zamanlarını etkileyen faktörleri kısaca incelemek yerinde olacaktır.

Din ve mezhep: Din, uzun süredir Afgan toplumunun günlük hayatında ve geleneklerinde önemli bir rol oynamıştır. En aşırı radikal şekilde, Taliban yönetimindeki Afganistan'da görülebilmektedir (Taliban ve Taliban ideolojisi tüm Afgan toplumunu temsil edemezse de). Hatta Mücahit liderler döneminde (1992-1996) bile Afganistan İslamlaşma yolunda ilerliyor gibiydi: Örneğin, alkol satışı yasaklandı, kadınlar başlarını ve yüzlerini örtmeye zorlandı ve vatandaşlara geleneksel Müslüman kıyafetleri giymeleri söylenmiştir (Nancy Hatch Dupree ve Dupree, 2019). Ancak Taliban'ın gelişyle İslami yasalar aşırı radikal ve katı bir şekilde (Taliban usulü) uygulanmıştır. Bu katı kurallar, siyaset ve eğitim gibi kamusal alandan özel alana, yaşam tarzına ve hatta boş zamanlara kadar uygulanmaya başlanmıştır. Bu önlemler, özellikle kadınlara yönelik, müzik, şarkı söyleme, heykel, dans ve benzerlerinin ve birçok aktivitelerinin ve boş zaman etkinliğinin yasaklanmasını içermiştir. Taliban Afganistan'da ikinci kez iktidara geldiğinde (2021) müzik dinlemek bile yasaklandı. Bu konuda Badahşan veya Zabul ilin 'de birinin müzik dinlediği için dövüldüğüne dair birçok rapor ve örnekler vardır. Bu nedenle Lisa Clare (2014) "Afganistan'dan yeni gelen gençlerin boş zaman ve konaklama bağlamında bilgilendirme yöntemlerinin gözden geçirilmesi" başlığı altında yaptığı araştırmada, gelecekteki araştırmalarda, "dinin boş zamanlarla ilişkisi

de dahil olmak üzere yeni gelenlerin yaşamındaki rolüne" (s. 151) dikkat edilmesi gerektiğini öne sürmüştür. Çünkü din, başta kadınlar olmak üzere Afganların hem kamusal hem de özel alanda hayatlarının tüm yönlerini etkileyen en önemli faktörlerden biridir.

Afgan geleneği ve kültürü, Afganistan'daki boş zaman aktivitelerini ve yaşam tarzını etkileyen bir başka faktördür. Afgan toplumunun geleneksel değerlerinin kapsamlı bir tanımını yapmak oldukça zordur. Çünkü Afgan toplumunda din, kültür ve gelenek arasındaki sınırı belirlemek neredeyse imkansızdır. Örneğin: Taliban'ın iktidara gelmesinden ve ülkeyi kontrol ettiği bugüne (2023) kadar, kadınların kamusal alanın tüm alanlarındaki varlığı kademeli olarak sınırlandırılmaktadır. Çünkü kadınların çalışma, eğitim, spor, hatta yanlarında erkek olmamakken (mahremsiz) evden dışarı çıkma gibi kamusal alanlardaki faaliyetlerinin İslami öğretisi ve değerlerle çeliştiğine inanmaktadırlar. Halbuki bu kısıtlama ve evlere hapsetme hiçbir dini dayanağı yoktur. Bunların aslında Afganistan'daki belirli bir grubun tüm Afgan toplumuna dayatılan geleneksel değerlerinden kaynaklı olduğu söylenmelidir. Başka bir deyişle, Afganistan'ın değerleri hiçbir zaman kadınların varlığını ve kadın eğlencesini yasaklanmamış veya sınırlandırılmamıştır. Özellikle bu radikal haliyle. Fakat, Afgan toplumunun gelenekleri, kadınların erkeklerle karşılaştırıldığında özgür varlığını yansıtmamak doğrudur. Örneğin: Afganistan'ın bazı bölgelerinde (tüm bölgelerde değil), kadınların ev dışında sinemaya ve spor kulüplerine gitmesi, spor ve fiziksel aktivitelere katılması gibi uygun ve hoş görülmemektedir.

Yukarıda açıklanan faktörlere ek olarak, kitle iletişim araçları ve bilgi teknolojisi, 2002'den sonra Afganistan'da halkın farkındalığını, boş zamanlarını ve yaşam tarzını etkileyen diğer faktörlerdir. 2002'den sonra Tolo TV, Ariana TV, One TV, Aineh gibi kitle iletişim araçlarının kurulduğunu görülmektedir. Bu medyalar haber vermenin yanı sıra Hint, Türk ve Batı film ve dizilerini Farsça 'ya çevirip yayınlıyorlardı. Dolayısıyla bu Tvler pencere olarak kabul edilirse, Afganlar bu pencerelerden dış dünyayı izlerken aynı zamanda kültürel değerlerini ve yaşam tarzlarını da keşfedip karşılaştırmışlardır.

Televizyon, radyo ve gazetelerin yanı sıra Roshan Network, Afghan Besem, Etisalat gibi iletişim ağıları da kurulmuştur. Başlangıçta sesli olan iletişim, kısa sürede görsel hale gelmiştir. Afganlar, Afganistan dışındaki akrabaları ve arkadaşlarıyla cep telefonları ve internet aracılığıyla iletişim kurabilmiştir. Bu iletişim, çok geniş ölçekte bilgi alışverişini mümkün hale getirilmiştir. Afganistan dışında yaşayan ve Batı'da yaşadıkları entelektüel, boş zaman ve yaşam tarzı değişikliklerini Afganistan'daki arkadaşlarıyla paylaşan bu Afgan göçmenler; artık bu noktada Afganistan aslında bir tür uzaktan eğitime de tanık sağlamıştır. Bu nedenle, kamusal medya ve kitle iletişim araçları yan yana Afganistan'da kamuoyunu etkilemiştir. Nitekim bu dönemde Afganistan'da çok büyük sosyal, kültürel ve özellikle bilgisel değişimlere tanık oluyoruz ve tatbiki bu değişimlerden biri de boş zamanı değerlendirme şeklindeki değişimlerdir. Televizyon aracılığıyla film, dizi, müzik, yemek yapmak gibi diğer programları izlemek, Afgan halkının, özellikle de zamanının çoğunu evde geçiren kadınların en iyi boş zaman aktivitelerinden olmuştur. Ayrıca spor ve boş zaman aktivitelerinde kadınların güçlü varlığını görebiliriz.

Dolayısıyla bu dönemden itibaren Afganlar, partiler (arkadaşça ve ailece görüşmeler), dost ziyaretleri ve görüşmeleri ve çayevlerinde oturmak gibi geleneksel boş zaman geçirme biçimlerini sürdürmelerine rağmen, yeni boş zaman yolları da öğrendiler. Bilgisayar oyunları oynamak, Afgan televizyonlarında yayınlanan Türkçe, Hintçe ve İngilizce dublajlı film ve diziler izlemek gibi ve Tolo TV bu alanda öncüdür. Bununla beraber Afganlar futbol, voleybol, kriket gibi oyunlar ve bowling gibi diğer eğlenceleri ile aşına oluştur. Bu amaçla çoğu özel olmak üzere birçok spor ve eğlence salonu ve alanı da kurulmuştur.

Afgan toplumunun aşına olduğu modern eğlence ve boş zamanın yanı sıra, Afganistan'da boş zaman geçirmenin geleneksel yolları yürürlükte kalmış gibi görünmüştür. Bu şekilde boş zaman geçirmek sadece Afganistan'da değil, yurtdışındaki Afgan göçmenler arasında da çok popülerdir. Görüşmeler, aile ve dostça toplantılar gibi. Örneğin Quirke (2014) tarafından yapılan araştırmaya dikkat edilirse: Kanada'ya yeni giden Afgan göçmenlerin boş zamanlarını değerlendirme

biçimleri dört bölüme ayrılabilir. Birincisi: Arkadaşlarla, ailelerle görüşmek ve ziyaret etmek. 2. ibadet ve dini törenlere katılım 3. şiir ve kültürel faaliyetlere katılım 4. spor ve eğlence programlarına katılım (Quirke, 2014).

Kanada'daki Afgan göçmenlerin boş zaman biçimleri incelendiğinde, misafir ve toplantı olarak yapılan arkadaş ve aile ziyaretlerinin boş zaman geçirmenin en sevilen ve en popüler yolu olduğu açıktır. Ancak önemli olan nokta, Afganların boş zaman programlarının hem Afganistan dışında hem de Afganistan içinde cinsiyet ayrımıdır. Quirke'nin (2014) "Partinin cinsiyetçi doğası: iki farklı dünya gibi" başlığı altında da değindiği nokta (s. 101), erkek partisi ve kadın partisi gibi. Kadınlar ve erkekler için özel ve ayrı alanlar anlamına gelmektedir. Bu ayrımın sebebini dini öğretilerde aramak gerekir çünkü İslam şehirlerinde kamusal ve boş zaman alanlarının ayrımı her zaman cinsiyete dayalı olmuştur. Bu sorun, her bir cinsiyetin boş zaman mekanlarındaki varlığının şeklini ve miktarını değiştirmiş, boş zaman alanlarının kadınlar ve erkekler için ayrı ayrı üretilmesine neden olmuştur.

Ataerkillik, boş zamanı kadınlardan çok erkekler için yapan Afgan toplumunun diğer özelliklerinden biridir. Feminist bir bakış açısıyla bu durum, boş zamanın erkekler ve kadınlar için farklı anlamlar kazanmasına neden olmuştur (Ghorban Ali, Nader ve Muslimi Pidrodi, 2011, s. 75). Kadının aile içindeki rolü, özellikle çocuk doğurma ve yetiştirmeye verilen önem, her iki cinsin de boş zamanlara eşit katılımının önüne engeller koymaktadır. Toplumsal cinsiyet yapısı, bir tür içsel ve dışsal sınırlamalar sistemi içinde çalışır. İçsel bir bakış açısıyla, boş zamanla ilgili kadın kimliğinin oluşumu, fiziksel görünümün önemine ve önceliğine dayanır ve erkekler tarafından bir tür eşit olmayan boş zamanın tadını çıkarma hakkına dayanır. Dışarıdan bakıldığında, aynı sınıftaki erkeklere kıyasla kadınların boş zaman etkinliklerine katılımı, zaman ve madde kaynağı yetersizliğinden dolayı sınırlıdır (Rojak, 2009, s. 111).

Clarke ve Critcher (1985) da vurguladığı gibi: "Kadınlardan, yerleşik rolleriyle tutarlı bir zaman ve uygun olarak tanımlanan boş zaman etkinliklerine katılmaları beklenmektedir (s. 165). Feminist çalışmalar kapsamında boş zaman, ataerkinin yeri olarak kabul edilir. Aynı zamanda çoğu zaman kadınlar, erkeklerin

"gerçek işi" yaptığını kabul ederek, ataerkillik fikrini yayarlar ve erkeklere daha fazla boş zaman hakkı verirler (Dixi ve Critcher, 1982).

Bu nedenle Afgan toplumunun ataerkil yapısına ve kültürel değerlerine göre Afgan erkek ve kadınların arasında bir tür boş zaman eşitsizliği vardır. Örneğin toplumsal değerleri kadının ev dışındaki faaliyetlerini uygun görmemektedir. O yüzden, kadınların faaliyetlerinin çoğu evle sınırlıdır ve toplumsal ayrımlarda kadın ve erkek farklı alanlara ve katmanlara yerleştirilmiştir. Kadınlar genellikle ailenin "özel alanına" yerleştirilir ve duygusal bakımdan ve ev işlerinden sorumluyken, erkekler iş, siyaset gibi "kamusal alanına" yerleştirilir ve "özel alanın" koruması altındadır ve kadınlar onlara hizmet etmektedir. Çalışan kadınlar ise, bir işte çalışmak ve ev işleriyle ilgilenmek gibi "çifte yük" ile karşı karşıya kalmaktadır (Heywood ve diğerleri, 2002, s. 367).

3.2. Türkiye'de Yaşayan Afganların Boş Zaman Aktiviteleri

Türkiye'de yaşayan Afganların boş zaman etkinliklerinin hakkında neredeyse hiçbir ciddi araştırma yapılmamıştır. Sadece Türkiye'deki Afgan göçmenler hakkında yazılan yazılarda ve makalelerde boş zaman konusunda çok sınırlı bilgilere rastlanabilmektedir. Örneğin: Coşkun ve Çetin (2022) ile Erdoğan ve Gönülaçan (2018) tarafından yapılan araştırmalarda, 1982 yılında Türkiye'ye göç ederek Ovakent ve Celan Pınar bölgelerine yerleşen Afgan Özbeklerin, günümüze kadar aile yapısı ve yaşam tarzı açısından çok az değişiklik olmuştur. Göçmenlerin yaşamında iş, boş zaman ve hayatının diğer bölümleri (yemek, uyumak vs.) arasındaki sınırı görmek özellikle kadınlar için zordur.

Neden? Belki de bu Afgan grubunun Türkiye'ye göç ettiklerinde söz konusu köylere toplu halde yerleşerek yaşamlarını sürdürmelerinden kaynaklanmaktadır ve Türkiye'de küçük gruplar halinde hayatlarını başladılar. Birbirleriyle güçlü ilişkiler kurmuşlardır ve sınırlı durumlar dışında toplumun halkıyla kapsamlı ve güçlü ilişkiler kurmalarına gerek duymamışlar. Her ne kadar bu Afgan göçmen grubu, ev sahibi toplumun üyeleriyle birçok sosyo-kültürel ve dilsel ortaklığa sahip olsa da. O

yüzden Coşkun ve Çetin (2022) de kültürel izolasyon içinde yaşadıklarını vurgulamaktadır (s. 402).

Ayrıca Coşkun ve Çetin (2022) tarafından yapılan araştırmada, bu Afgan grubunun boş zaman etkinliklerinin çoğunun komşu, akraba ve arkadaşlarla görüşerek ve onlarla konuşarak geçtiği görülmektedir. Örneğin: göçmen kadınların eğlenmek ve parka, ormana ve plaja gitmek (çok sınırlı) dışında boş zamanlarını yaşadıkları evde geçirdikleri ortaya koymaktadır. Erkekler ve kadınlar için günlük boş zaman aktiviteleri benzerlikler gösterse de mekân olarak farklıdırlar. Kadınlar kamusal alanda boş vakit geçirmek yerine dikiş, dokuma gibi faaliyetlerle daha fazla meşgul olmuştur. Onlar daha akrabalar, komşular ve diğer aile üyeleri ile konuşarak vakit geçirirler (s. 401). Bu da bir yandan daha çok ev işi yaptıklarını göstermektedir (Erdoğan ve Gönülaçan, 2018, s. 566) ve kadınların faaliyetlerinin çoğu evde (özel alanı) yoğunlaşmıştır. Öte yandan, kadınların boş zamanları ile çalışmaların arasında ayırım yapmak zordur. Erkeklerin boş zamanları çoğunlukla camilerde, parklarda veya kahvehanelerde tanıdıkları ve arkadaşlarıyla buluşarak geçmektedir. Dolayısıyla erkeklerin boş zamanlarının daha çok kamusal alanda olduğu ve kadınlara göre giderek daha çeşitli boş zamanları olduğu görülmektedir. Ayrıca erkeklerin boş zamanları ile işleri arasındaki sınırı çizmek kadınlara göre çok zor değildir.

Yukarıda tartışılan Türkiye'de yaşayan birinci grup Afganlardan farklı olarak, genellikle Türkiye'nin büyük şehirlerinde ikamet eden ikinci grup Afgan göçmenler, eğitim, iletişim becerileri ve çeşitli kurumlarla geniş bağlantıları açısından ev sahibi toplumun bireyleri ve büyük şehirlerin mekânlarını yöneten sosyo-kültürel durum birinci kategoriden çok daha farklı bir durumdadır gibi tahmin edilebilmektedir. Çünkü ikinci grubun daha ciddi, çeşitli ve amaçlı boş zamanları sahiptirler. Örneğin: spor faaliyetlerine katılım, eğlence, sanatsal faaliyetler, farklı gruplarla arkadaş ziyareti, seyahat etme, çalışma vb.... Aynı şekilde, iletişim ve etkileşim için daha fazla beceri ve potansiyele sahip oldukları görülebilmektedir. Bu Afgan göçmen kategorisinin boş zamanların üzerine herhangi bir çalışma

yapılmamıştır. Fakat mevcut araştırmanın konunun bir kısmını kapsayacaktır ve bu konu hakkında daha fazla bilgi sonraki sayfalarda eklenmiştir.

4. Boş Zaman ve Toplumsal Uyum (Entegrasyon)

Boş zaman ve entegrasyon, göç çalışmaları alanı da dahil olmak üzere sosyal bilimler alanında önemli konulardır. Cambridge Sözlüğün'nde entegrasyon bu şekilde tanımlanmaktadır. Entegrasyon, "farklı bir insan grubuna başarılı bir şekilde katılma veya karışma eylemi veya sürecidir¹⁰". Başarılı bir şekilde entegre olabilmenin farklı yolları vardır. Örneğin: eğitim, eşit çalışma fırsatları, vatandaşlık hakları verilmesi, sosyal-kültürel programlar, boş zaman, spor vb. Bunlardan boş zaman ve spor entegrasyon sürecinde çok önemlidir. Sporun entegrasyon sürecindeki rolünü incelemeyen önce, entegrasyon kalıpları incelemek gerekmektedir. Bunlar arasında Anthony Giddens'in kültürel-etnik bütünleşme modelleri, Berry'nin uyum ve kültürleşme stratejileri¹¹ (iki boyutlu modeli) ve Boris'in etkileşimli kültürleşme modeli ünlüdür. Burada sadece Giddens ve Berry'nin ilk iki stratejisini ele alınmaktadır.

Giddens, göçmenlerin yeni topluma entegrasyonu için üç stratejiden bahsetmiştir: benzerlik¹², erime potası¹³ ve Kültürel Çoğulculuk¹⁴ (Giddens, 2008, s. 373). İlk strateji "benzerlik", yani yeni gelen göçmenlerin birincil kültürlerini göz ardı etmeleri ve davranışlarını hedef toplumun değerlerine, normlarına ve standartlarına göre şekillendirmeleri anlamına gelmektedir. Bu görüşün savunucuları, göçmenlerin yeni topluma entegre olabilmeleri için dillerini, kültürlerini ve yaşam tarzlarını değiştirmelerini istemektedir. İkinci strateji, göçmenlerin kültürünün yeni toplumda kaybolması yerine, kaynak ve hedefin iki kültürünün bir araya gelerek yeni kültürel kalıplar yarattığı eritme fırını modelidir. Hedef topluma farklı kültürel normlar ve değerler girmekle kalmaz, yeni gelen kültürel-etnik gruplar kendilerini

¹⁰. <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/integration>

¹¹. Acculturation Strategies

¹². Simulation

¹³. Melting Pot

¹⁴. Cultural Pluralism

daha geniş kültürel çevreye adapte ettiklerinde daha fazla çeşitlilik sağlanmaktadır. Birçoğu, göçmen grupları ve etnik çeşitliliği uyarlamak için en iyi stratejinin eritme potası modeli olduğuna inanmaktadır. Bu görüş, göçmen topluluklarının kültürünün yok olmadığı, ancak yeni kültürel ortamın şekillenmesinde her zaman var olduğu fikrini vurgulamaktadır. Yeni mimarlık biçimleri, yemek pişirme, müzik vb. bu bakış açısının tezahürleri olabilmektedir. Kültürel çoğulculuk üçüncü uyum stratejisidir. Bu modelde en iyi fikir, farklı kültürel azınlıklar için eşitliğin tanındığı çoğulcu bir ortam yaratmaktır. Çoğulcu yaklaşımda kültürel-etnik azınlıklar toplumda eşit pay sahipleri olarak kabul edilir, yani hakları çoğunluğun haklarına eşittir. Bu görüşte, kültürel-etnik çeşitlilik, toplumun sosyal yaşamının ana unsurları olarak saygı görmektedir (Broomand ve Nobakht, 2014, s. 75-76).

Berry'ye göre yeni topluma uyum sağlamak için öncelikle öğrenme süreciyle sağlanır ve bu süreçle birlikte birey yeni bir sosyo-kültürel bağlamda yaşamaya başlayabilmektedir. Yeni kültürü tanımaya yönelik bu süreç, köken toplumda oluşan ilk kültürleşmedir. Kültürel uyum, sürekli ve etkileşimli bir süreçtir ve çok kültürlü bir toplumda bulunan tüm insanları kapsar. Çok kültürlü toplumlardaki bu kültürlerarası ilişkileri anlamak için kültürel adaptasyonun incelenmesi esastır (Berry, 2005). Bu adaptasyonun sonuçları genellikle uzun vadeli bir süreçtir. Berry, iki temel konunun ortaya çıktığı iki boyutlu bir kültürel uyum modeli sunar. A: kaynak toplumun kültürünün korunması ve B: hedef toplumla ilişkiler ve etkileşim kurulması. Bu iki görüşe dayanarak, Berry kültürel uyum için dört strateji önerir: marjinalleştirme, ayırma, benzerlik ve integrasyon (Berry, 2008, s. 51). Bu stratejilerle ilgili ilerleyen sayfalarda anlatılmaktadır.

Aynı zamanda yeniden yerleştirme ve geri dönüş meselelerinden bağımsız olarak, göçmenlerle ilgili ana tartışmalar entegrasyona karşı entegrasyon olmama, marjinalleştirme veya dışlama etrafındadır. Sosyo-ekonomik, kültürel, yasal ve politik veya mekansal eşitsizliklerin yanı sıra göçmenlerin tepkilerinin çeşitli özelliklerinin birleşimi, ev sahibi topluma uyum sağlamalarını ve bütünleşmelerini engellediğinde göçmenler reddedilir veya marjinalleştirilir (Berry, 1992; Berry ve diğerleri, 1989; Barry ve Sam, 1997). Konuya ek olarak, Ajar ve Strong (2008)

tarafından göçmen entegrasyonuna ilişkin önerilen ünlü göstergeler, dört ana kategori altında on alanı içermektedir. Göstergeler ve araçlar (istihdam, barınma, eğitim ve sağlık); Sosyal bağlar (gruplar arası sosyal bağlar, grup içi sosyal bağlar ve sosyal iletişim), kolaylaştırıcılar (dil, kültürel farkındalık, güvenlik ve istikrar) ve son olarak haklar ve vatandaşlık. Bu göstergeler, artık uluslararası göçmenlerin ana yerleşim yeri olan şehirlerde özellikle önemlidir. Bu nedenle yeni kentsel gündemde (Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Programı, 2016) göçmenler “kent hakkı” kavramına dahil edilmektedir.

Bu bağlamda, UNESCO'nun yakın tarihli yayınlarından biri (2016), göçmenlerle bağlantılı şehirlerin etkin yönetimini geliştirmek için göçmen ve mülteci kabul eden şehirler için bir liste sunmuştur ve bunun özeti aşağıdaki gibidir: değerler ve haklar üzerine; kent hakkına dayalı etkin ve çok düzeyli yönetişimin oluşturulması; Tüm insanlar için kentsel hizmetlerin sağlanması (ilgili mali sorunlarla birlikte); tüm paydaşların katılımını sağlamak; Her düzeyde hesap verebilirliği sağlamak, entegrasyonu ve sosyal uyumu kolaylaştırmak; ve kültürel çeşitliliğe değer vermenin yanı sıra (özellikle medya aracılığıyla) ayrımcılık, ırkçılık ve yabancı düşmanlığına karşı mücadele. Bu arada, yerel düzeydeki düzenlemeler merkezi bir öneme sahiptir. Örneğin, Avrupa ülkelerinde göçmenlerin mahalle düzeyinde entegrasyonuna ilişkin tartışma, sosyal ve bölgesel uyum, göçmenler ve erken yerleşimciler arasındaki etkileşim ve değişim ve olumlu bir motivasyon döngüsü yaratmak için yenilikçi yöntemlere başvurma ile bağlantılı olarak gündeme getirilmiştir. Karşılıklı öğrenme bu düzenlemelerin sonuçları, vatandaşlık hakları ve özellikle barınma ve yerel istihdam piyasalarına eşit erişim alanlarında ayrımcılık yapılmaması şeklinde kendini göstermelidir (Borkert ve diğerleri, 2007; Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Örgütü¹⁵, 2006; Avrupa Komisyonu¹⁶, 2011; Avrupa Birliği, 2013; Schmidtke, 2014). Söz konusu yaklaşımda uluslararası kuruluşlar, bakanlıklar, bölgesel ve yerel yönetimler, sivil toplum, üniversiteler ve özel şirketler de ana yararlanıcılar veya paydaşlardır.

¹⁵. Organization for Economic Cooperation and Development (OECD)

¹⁶. European Commission

Entegrasyon ve entegrasyon kalıplarıyla ilgili yukarıda tartışılan konularla birlikte, son yıllarda, zorunlu göçle ilgili siyasi kaygılara paralel olarak, araştırma, politika ve uygulamada mültecilerin refahı ve yerleşimi için bir araç veya bağlam olarak spora gösterilen ilgi artmıştır (Spaaij ve Oxford, 2018). Bunlardan, göçmenler, mülteciler ve sığınmacılar için ana varış noktaları olan Avrupa Birliği (AB), Kuzey Amerika ve Avustralya, mültecileri ve sığınmacıları sağlık, terapötik veya sosyal amaçlarla spor ve fiziksel aktiviteye dahil etmeyi amaçlayan spor programlarına ve müdahalelerine önemli yatırımlar görebilmiştir. Örneğin, yalnızca 2016 ve 2018 yılları arasında Avrupa Komisyonu, AB Üye Devletlerindeki mültecilerin sosyal içermesini ve refahını teşvik etmek için spor ve fiziksel aktivitenin sağladığı fırsatları desteklemeyi amaçlayan 54 projeye toplam 3 milyon avro hibe etmiştir (Avrupa Komisyonu, 2018).

Devletler ve paydaşların yanı sıra araştırmacılar, politika yapımcılar ve doktorlar, mültecilerin refahı ve entegrasyonu için bir araç ve bağlam olarak spora ve fiziksel aktiviteye giderek daha fazla ilgi göstermişlerdir. Spor ve fiziksel aktiviteler de dahil olmak üzere boş zamanların ev sahibi toplumdaki göçmenlerin sağlık, entegrasyon ve yaşamlarının gelişmesinde rol oynayabileceğini gösteren bu alanda birçok araştırma yapılmıştır (Stodolska ve Alexandris, 2004; Ho ve Card, 2001; Li, Sotiriadou ve Auld, 2015; Fertig, 2004).

Bir yanda boş zaman insanların hayatında önemli bir rol oynadığı için önemlidir. Öte yandan, göçmenlerin boş zaman etkinliklerinin göçmenlerin yaşamlarında olumlu sonuçları olduğu gibi, hem ulusal hükümet düzeyinde hem de yerel topluluk düzeyinde ev sahibi toplum için de sonuçları vardır. Dolayısıyla boş zamanın önemli işlevi aşağıdaki tabloda açıkça görülmektedir.

Bireyler için göçmenlerin boş zamanların anlamları:	Alıcı toplum için göçmenlerin boş zamanların anlamları:
Fiziksel sağlık -obezitenin önlenmesi	Fiziksel ve zihinsel olarak uygun emek güç

- Kardiyovasküler hastalıkların önlenmesi	Kamu hizmetlerinde daha az yük
Psikolojik esenlik	(sağlık vb.)
-benlik saygısı	Daha zengin kültürel yaşam
-yaşam Memnuniyeti	Sosyal problemler (önleme)
-benlik/çevre ve konfor ile uyum	Suç Önleme)
-depresyonu önleme	Çatışma (önleme)
İşten kurtarma	Uyum
duygular	
Kimlik	
-Bakım	
-ifade	
-kendini gerçekleştirme	
Prestij	
Kişiler/ağlar oluşturma	
- ana akım toplum arasında	
- diğer azınlıklar arasında	
-kendi grubu arasında	
içerme	
-ayarlama, adaptasyon, entegrasyon	
-aidiyet/yer duygusu geliştirmek	
Bilişsel/deneysel işlev	
- bilgi edinme, bilgi edinme	

-beceri edinme	
Yasadışı eğlenceden kaynaklanan tehditler	
-bağımlılıklar	
-organize suça bulaşma	

Tablo 1: Göçmenler ve alıcı toplum açısından göçmenlerin boş zamanlarının işlevleri

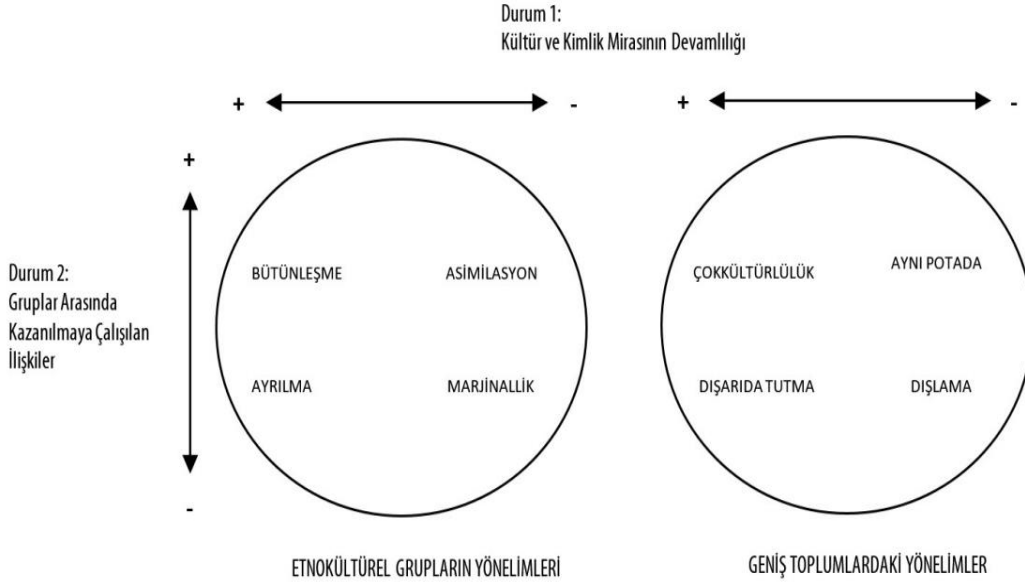
4.1. Göçmenlerde Boş Zaman ve Uyum

Kültürleşme ve entegrasyon tartışması söz konusu olduğunda, göçmenlerin kültürleşmesine ilişkin iki temel model önerilmektedir. Kültürleşmenin Tek Boyutlu Modeli¹⁷ (Gordon 1964) ve İki Boyutlu Kültürleşme modeli¹⁸ (Berry, 1980; 1992). Burada sadece Berry'nin iki boyutlu kültürleşme modelini tartışılmaktadır.

Berry (1992), bireysel uyum stratejilerini (kültürleşme) açıkladığında bir kültürleşme modeli önermiştir. Berry'ye göre (2005, s. 699), kültürleşme "her iki grup arasında uzun vadeli psikolojik ve sosyokültürel uyumlara yol açan çeşitli karşılıklı uyum biçimlerini içermektedir. Berry iki temel soruyu gündeme getirir. Birincisi, değer kimliği ve kültürel gelenekler kalmalı mı? İkincisi, daha geniş ve büyük toplumun değerleriyle olumlu ilişkiler var mı? (Berry, 2004). Bu iki soruya ve teorik araştırmaya dayalı ampirik kanıtlar (Kwak ve Berry, 2001; Sam ve Berry, 2010; Zheng ve Berry, 1991), göçmenler ve yerel topluluk üyeleri etkileşimde bulunduğu, bu etkileşimin dört sonucu olduğunu ortaya koymaktadır. Bu dört sonucu bunlardan ibarettir, 1. aynılık (Assimilation), 2. Bütünleşme ve uyum sağlama (Integration), 3. ayrılma (Separation) ve 4. marjinalleşme (Marginalization).

¹⁷. Unidimensional Model of Acculturation

¹⁸. Bidimensional Model of Acculturation

Şekil 1: Etnokültürel gruplarda ve daha büyük toplumlarda kültürleşme yönelimleri (Saygın ve Hasta, 2018, s. 315)

Entegrasyonda göçmen, geldiği toplumun kültürüne bağlı kalırken, gideceği toplumun kültürüyle de bağlıdır. Entegrasyonda bir tür gerçek iki kültür vardır ve her iki kültüre bağlılık bir tür sosyal dayanışma yaratır. Asimilasyon, kişinin kültürel kimliğini kaybedip hedef toplumun kültürüne yönelmesi, göçmen kimliğinde, ev sahibi toplumun kültürüyle bütünleşmesi ve ev sahibi toplumun kültürel örf ve adetlerine göre hareket etmesiyle gerçekleşir. Berry'ye göre ayrılık, kişinin orijinal kültürünün korunması ve ev sahibi toplumla bağın olmamasıdır. Göçmen için ayrılık, yerli kültüre ilgi olduğu ve insanların kendi geleneksel kültürlerini önemsedikleri, ancak ev sahibi toplumun kültürünü umursamadıkları zamandır. Son olarak, Berry'nin modelindeki dördüncü strateji marjinalleştirme stratejisidir. Bu strateji, bir göçmen hem kendi etnik kültürünü hem de ev sahibi toplumun kültürünü reddettiğinde ortaya çıkmaktadır. Berry, marjinalleştirme modelini çifte yabancılaşma olarak görmektedir, çünkü bu kültürde iki kültüre sadakat eksikliği vardır (Berry, Phinney, Sam ve Vedder, 2006; Sam ve Berry, 2010; Berry, 1997, 2003, 2005, 2006b; Zheng ve Berry, 1991). Berry'ye (2006'a) göre, göçmenlerin yerel halka uyumu ve sosyal etkileşimlerinin türüne ve miktarına bağlı olan uzun vadeli bir süreçtir.

Kültürleşme alanında spor, sosyal sermaye ve göçmenlerin kültürleşmelerin arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalar, sporun ve boş zamanın yeni yaşam çevrelerine yerleşme ve uyum sağlama sürecinde önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Örneğin Li'nin (2015) çalışmasında azınlık grupların spor ve boş zaman aktivitelerinin ötesine geçerek sosyal çevreler oluşturmak için spor ve boş zaman aktivitelerine katıldıkları tespit edilmiştir (Li, Sotiriadou ve Auld, 2015, s. 210). Ayrıca bu azınlık gruplarının, özellikle göçmenlerin boş zaman etkinliklerine ve spora katılımı, etnik, sosyo-kültürel engelleri ortadan kaldıran ve nihayetinde göçmenlerin kültüre uyum sağlamasına yardımcı olan bir diyalog, etkileşim ve sosyal ilişki oluşturur ve bu şekilde ev sahibi toplumla bütünleşme süreci kolaylaştırılmaktadır.

4.2. Afgan Göçmenlerde Uyum

Constant, Kahanec ve Zimmermann (2009) araştırmasında, göçmenlerin Avrupa Birliği ülkelerine entegrasyonunun önündeki engeller ve sorunlara ilişkin uzmanların gözlemlerine yer vermiştir. Bunlar; resmi dil bilgisinin yetersiz olması, eğitimin yetersiz olması, iş olanakları konusunda yetersiz bilgi sahibi olunması, iç engeller (bu azınlıkların sosyal, kültürel ve dini normları, göçmenlerin kendileri hakkındaki görüşleri, motivasyon eksikliği ve nesiller arası hareketlilik eksikliği) gibi, kurumsal engeller (vatandaşlık veya yasal kısıtlamalar) gibi göçmenlerin entegrasyonunun önündeki engeller olarak belirtilmiştir. Ancak uzmanlar, ayrımcılık ve önyargının göçmenlerin sosyal entegrasyonunun ve işgücü piyasasının önündeki en ciddi engel olduğunu inanmaktadır. Aynı şekilde işgücü piyasasına tam katılım ve entegrasyonun önündeki diğer temel engeller ise bölgesel az gelişmişlik, yoksulluk, yasal belgelerin eksikliği, iş başvurusunda bulunma konusunda özgüven eksikliği, yabancı eğitim niteliklerinin tanınmaması, iş başvurusunda bulunma konusundaki isteksizlik, ev sahibi ülkenin sosyal bağlamında yeterli deneyim eksikliği, göçmenlerin Avrupa Birliği içindeki entegrasyonuna ilgi eksikliği olmuştur. Yukarıda sıralanan faktörlere ek olarak, bazı uzmanlar medyanın rolünü ve kamuoyu algısını şekillendirmedeki hayati rolünü vurgulamıştır (Constant, Kahanec & Zimmermann, 2009, s. 5- 7). Dolayısıyla medyanın göçmenlere yönelik olumsuz

zihniyet oluşturmadaki olumsuz işlevi, göçmenlerin ev sahibi topluma entegrasyonu sürecinde bir diğer önemli faktör olarak değerlendirilebilmektedir

Göçmenlerin entegrasyon sürecini zorlaştıran ve yukarıda sayılan faktörlere göre Avrupa'daki göçmenler ile Türkiye'deki göçmenler arasında farklılıklar bulunduğunu söylenebilir. Mesela Türkiye ile karşılaştırıldığında Avrupa'da göçmenlerle ev sahibi toplumun vatandaşları arasında birçok kültürel farklılığı olduğu açıktır. Fakat Afganların Türk toplumunda her zaman çeşitli tartışmalara konu olmasına rağmen Türk akademik alanında entegrasyon ve boş zaman gibi konulara çok az önem verildiğini de eklemek gerekir. Bu nedenle konuyla ilgili çok az kaynakta sadece birkaç satıra rastlanmaktadır.

Mesela, Ökten (2010), Ceylanpınar'da yaşayan Özbek asıllı Afgan göçmenlerin üzerine bir araştırma yapmıştır. Bu araştırmanın bulguları, Afgan göçmenlerin göç sonrasında özellikle erkek giyiminde ve yaşam tarzında herhangi bir değişiklik olmadığını veya bu değişikliklerin çok az olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda bu göçmenler kendileriyle yerel halk arasında daha sınırlı bir ilişki kurduğunu eklemiştir. Bu göçmen grubu içinde kadınlar, bir tür kültürel ayrışmayı diğer tüm gruplardan daha fazla deneyimlemişlerdir. Zira bu kadınların giyiminden konuşmaya, okumaya ve yazmaya kadar çok az ve sınırlı değişiklik yaşamışlardır (s. 179). Örneğin okula gitmeyen kadınlar Türkçeyi zar zor konuşabilmiştir. Çünkü çoğunlukla evde oldukları için dillerini geliştirme ihtiyacı hissetmemişlerdir. Araştırma bulgularına göre, bu durumun kültürel izolasyonu pekiştirdiği, sonuçta kültürel uyumu neredeyse imkânsız hale getiren kültürel çatışmaya zemin hazırladığını ortaya koymaktadır. Araştırmacılar bu durumu daha iyi anlatabilmek için göçmenlerinden birinin "burası küçük bir Afganistan gibi" sözünü aktararak (Coşkun ve Çetin, 2022, s. 401-402) onların Türk toplumuna entegrasyonunun başarısız olduğunu göstermeye çalışmışlardır.

Ökten'in (2010) araştırma bulgularına göre Ceylanpınar'daki göçmen grubu ile yerel halk arasında bir "biz" ve "onlar" kimliği vardır. Örneğin, yaptığı görüşmelerinde göçmenlerin neredeyse yarısı, yerel halkın bizi yabancı olarak gördüğünü ve ilçe kararlarında yer almamızı "çünkü biz yabancıyız" istemediğini

belirtmiştir. Bunların ilişkileri çoğunlukla iş ilişkileri ve daha makro düzeyindedir. Göçmenlerin yerel halkla sorunları olmadığı izah etmiştir fakat göçmenlerin topluma entegrasyonundan söz etmek biraz zor gibi görülmektedir. Çünkü yerli halk ve göçmen birbirinden bağımsız yaşamışlardır (s. 81). Ama Erdoğan ve Gönülaçan (2018) tarafından yapılan araştırmanın bulguları ise, Afganların kente Suriyelilerden daha fazla uyum sağladığını göstermiştir. Bu araştırmanın bulgularına göre, Afganlar çekirdek aile şeklinde bulunmuştur ve onların arasında Türkçe bilme ve konuşma isteği Suriyelilerden çok daha fazla olduğunu açıkça görülmüştür (s. 365).

Bu nedenle, yukarıdaki çalışmaların bulgularına göre, Afgan göçmenlerin Türkiye'ye entegrasyonu incelenirken daha fazla hassasiyet ve dikkat gerektirdiği açıktır. Belki de bu göçmenleri incelerken kategorilere ayırmak daha doğru olacaktır. Çünkü her kategorinin farklı özellikleri taşımaktadırlar. Örneğin: Başta bahsettiğimiz çalışmada, Özbekler, yaklaşık 40 yıldır Türkiye'de yaşamışlardır. Fakat bunlar yerleştirildiği zaman daha çok kırsal alanlara yerleştirilmiştir. Ve aynı zamanda kırsal bir alana toplu olarak taşınmaları, sosyo-kültürel özelliklerini, yaşam tarzlarını ve önceki inançlarını sürdürmelerine olanak sağlamıştır. Bu Özbekler Türkleri ile çok daha fazla dilsel, sosyal ve kültürel benzerlikleri sahip olmasına rağmen, ikinci kuşakları Türkiye'de doğmuş ve hatta Türk vatandaşlığına sahip olmasına rağmen, görünüşe göre ev sahibi toplumdaki entegrasyonları sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Halbuki Erdoğan ve Gönülaçan'ın (2018) Trabzon şehrinin Afganlarını inceledikleri çalışmasında ise, ev sahibi toplumla başarılı bir şekilde bütünleştiklerini dile getirmiştir. Bu grup hakkında kapsamlı araştırmalar yapılmamış olsa da Türkiye'de büyük şehirlerde yaşayan Afgan göçmen grubunun iletişim becerileri, eğitim ve madde olanaklarının daha iyi olduğu görülebilmektedir. Çünkü yaşamlarını etkileyen yerel halk ve kurumlarla daha geniş bir ilişki içindedir ve bu ilişkileri ve bağlantılarını sürdürmeleri gerekmektedir. Böylelikle bu faktörler, ev sahibi toplumla bütünleşmelerini kolaylaştırabilmiştir.

5. Spor ve Göçmenlerde Uyum Tartışmaları

Spor, toplumsal sistemin bir yansıması olan, her kesimden ve toplumsal gruptan pek çok hayranı bulunan, kültür, ekonomi, siyaset ve sosyal ilişkilerle bağlantılı, toplumsal gelişmenin ve ilerlemenin önde gelen göstergelerinden biri sayılan, en yaygın kolektif etkinliklerden biridir. Günümüzde spor ve beden eğitiminin gelişimi o kadar fazla ki, sosyal düşünürler onu aynalar, normlar, değerler gibi toplumsal yapıyı yansıtan "toplumdaki küçük bir dünya" olarak görmektedir. Nelson Mandela sporu şu şekilde tanımlamıştır: Spor, insanların tutku ve duygularını başka hiçbir unsurun başaramayacağı şekilde harekete geçiren bir güçtür ve sporun toplumsal yatırım aracı olması, toplumlar arasında dayanışma yaratması ve sosyalleşme için bir araç olması umulmaktadır. Yakın gelecek için kritik, umut ve eğlence kaynağı olacaktır (Jarvie, Thornton, Mackie, 2013, s. 56; Farajzadeh, Kashef & Aghapour, 2015, s. 12).

Ayrıca günümüzde göçmenlerin spor ve kültürel-sosyal entegrasyonu konusu da göç çalışmalarının önemli konularından biri olarak kabul edilmektedir. Göçmenlerin entegrasyonuna ilişkin tartışmalarda spor genellikle entegrasyon sürecini kolaylaştıran bir köprü olarak değerlendirilmektedir. Farklı altyapılara sahip sporcuların kendilerini uluslararası platformlarda yarışırken bulmaları, sporda entegrasyonun dinamiklerine olan ilgiyi artırmıştır. Şimdi temel soru sporun göçmenlerin entegrasyon sürecini kolaylaştırıp kolaylaştıramayacağıdır.

Bu alanda sporun göçmenlerin ev sahibi topluma entegrasyonu için uygun bir platform sağlayabileceğini gösteren birçok çalışma yapılmıştır. Araştırmalar, kulüp ve spor salonlarının farklı etnik ve kültürel gruplardan insanların daha kolay bir araya gelmesini sağladığını, böylece sosyo-kültürel engellerin azaldığını göstermiştir. Bunun iyi örneklerinden biri Almanya'dır. Almanya'da menfaat amacı gütmeyen spor kulüpleri ve spor salonları, herkese yönelik menfaat amacı gütmeyen spor hizmetleri sunmaktadır. Bu kulüpler toplumun farklı kesimlerine makul harcamalarla spor hizmeti sunmaktadır. Çünkü sporun toplumsal bütünleşme yaratma potansiyelinin yüksek olduğuna inanılmaktadır. Bu nedenle bu konuda yapılan araştırma, tüm spor kulüplerinin 57%'sinin entegre olma stratejisini takip ettiğini

göstermektedir (Breuer, Feiler ve Wicker, 2015). Bu kulüpler ve spor salonları, uzun vadeli entegrasyon hedefleriyle göçmenlerin ve mültecilerin gönüllü veya resmi olarak çalışmalarına veya faaliyetlere katılmalarına yardımcı olmaktadır. Çünkü bu araştırma sonuçları, spor faaliyetlerine katılmanın göçmenlerin ev sahibi topluma entegrasyonuna temel sağlayabileceğini göstermiştir.

Örneğin, Giess-Stüber (2006) ve Pühse & Roth (1999) tarafından yürütülen çalışmalar, fiziksel aktivitenin ve spora katılımın sürekli olarak kültürleşme ve entegrasyon sürecini kolaylaştıracak olası araçlar olarak tasvir edildiğini göstermektedir. Bu nedenle bu alanda pahalı kampanyalar yürütülmektedir. Tipik olarak sporun sosyal olarak entegre işlevini destekleyenler, sporun göçmenleri yerli halkla temasa geçirme potansiyelinin yüksek olduğunu savunmuştur ve toplumsal değerlerin göçmenlere aktarılması sürecine katkı sağlamaktadır (Pühse vd., 2011, s. 105). Ancak öte yandan karşıt görüşler ortaya koyan çalışmalar da vardır. Göçmen entegrasyonu bağlamında spordan beklentileri eleştirel bir şekilde inceleyen araştırmacılar, sporun sosyal sistemindeki eşit hakları veya katılım fırsatlarını otomatik olarak garanti edemeyeceğine inanmaktadır (Thiel ve Seiberth, 2007). Örneklerden biri, idari pozisyonlar da dahil olmak üzere birçok spor sektöründe göçmenlerin daha az bulunmasıdır. Çünkü göçmenler sporun idari pozisyonlarında daha az yer almışlardır (Pühse ve diğerleri, 2011, s. 105).

Göçmen entegrasyonu alanında yapılan çalışmalara dayanarak futbol ve diğer sporların cinsiyet, sınıf, toplum ve din gibi sosyal kategorilerin tezahür ve ifade kalıpları nedeniyle sosyal içerme ve dışlanmaya neden olabileceği ileri sürülmektedir (Bandyopadhyay, 2013, s. 697). Bu alanda farklı çalışmaların farklı görüşler ortaya koyduğu açıktır. Ancak sporun, ev sahibi toplumdaki azınlıkların ve özellikle de göçmenlerin kültürleşmesi ve entegrasyonu için en iyi temeli sağladığını ve kültürel anlayışı artırdığını gösteren birçok çalışma var. Bu bağlamda spor, sosyal-kültürel bağları oluşturup güçlendiren, kalıp yargıları, ayrımcılığı ve önyargıları kıran bir araçtır.

5.1. Uyum Faktörü Olarak Spor

Günümüzde sporun ulusal ve uluslararası ölçekte kültürel ve sosyal önemi o kadar büyüktür ki, ilk olimpiyatlarda (1896) 11 üye ülkeye sahip olan Uluslararası Olimpiyat Komitesi, bugün 209 üye ülkeye ulaşmış, küresel düzeyde ise ulusal olimpiyatlar gerçekleştirilmiştir. Komiteler bağımsız olup, üye sayısı, faaliyetlerin niceliği ve niteliği, insan toplumlarındaki kültürel etki açısından Birleşmiş Milletleri geride bırakacak bir sivil toplum örgütü oluşturmuştur. Bütün bunlara dayanarak sporun sosyo-kültürel öneminin her geçen gün arttığını göstermektedir. Çünkü spor, sosyal kurum ve yapılarla organik bağı olan sosyal ve kültürel bir olgudur (Farajzadeh, Kashef & Aghapour, 2015, s. 12). Toplumun sosyo-kültürel, politik ve ekonomik yapılarını daha geniş ve derin ölçekte etkileyebilmiştir.

Bu bağlamda, sporun, spor mekanlarının ve spor ortamlarının azınlıklar arasında olduğu kadar göçmenler ve ev sahibi toplum üyeleri arasında da kültürel geri bildirim sağlayabileceğini gösteren birçok çalışma bulunmaktadır. Bu araştırmanın gerekçesine göre spor, organizasyon ve spor kompleksleri etnik grupların ve azınlıkların yerlilerle etkileşime girmesine olanak sağlamaktadır. Kültürleşme ve entegrasyon alanında (Berry, 1997, 2003, 2005) sporun farklı kökenden gelen insanlar için entegrasyon fırsatı sağlayabileceğini gösteren araştırmalar yapılmıştır (Lock, Doherty ve Taylor, 2008; Spaaj 2014; Walseth 2006a, 2006b; Blain, 2002). Kültürel çalışmalar ve kültürleşmeye göre spor, sosyal bağları güçlendirmenin bir aracı olarak değerlendirilmekte olup, kültür ve kültürel kategorilerin toplumlar arasında ortak olduğu düşünüldüğünden, bir yandan da kültür arasında bağlantı kurmanın bir aracı da olabilmektedir. Öte yandan kültürel değerleri derinleştirip yaymak ve nihayet kolektivizm, birlik ve sosyal ve kültürel uyum ruhunu güçlendirmek.

Bu nedenle sporun bu alandaki öneminin anlaşılması gereği, başta göçmenler ve farklı kökenden gelen insanlar olmak üzere birden fazla kimliğe ev sahipliği yapan toplumlar, spor sektörüne yatırım yapılmasına ve spor kurumlarının geliştirilmesine özel önem vermişlerdir. Bu sayede bir yandan göçmenlerin topluma entegrasyonunu da sağlayabilirler. Öte yandan kolektivizm ruhu sosyal ve kültürel

birlik ve bütünlüğü güçlendirir. Bu anlamda her yıl bu alanda pek çok proje gerçekleştirilmiştir. Spor alanında faaliyet gösteren ve entegrasyon amaçlı bu projeler ve organizasyonlar batı dünyasında giderek artmaktadır. Çünkü bu tür projelerde asıl amaç, etnik, dinsel, kültürel çeşitliliğe ve farklı kökenden vatandaşlara dayalı tek ve ortak bir kolektif kimlik oluşturabilecek sporun yeteneklerini, popülerliğini ve potansiyelini en iyi şekilde kullanmaktır.

Spor aracılığıyla bütünleşme, yukarıda da görüldüğü gibi, önemli ölçüde kamusal ve diğer katılımcı bireyselliklerin yaratıldığı ideolojik bir nokta ve dolayısıyla toplumsal bütünleşmenin önemli bir aracı olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda Armstrong (2002), sporun gerçekten de "birçok ülkede, toplumsal bütünleşme için hayati önem taşıyan bir kimlik ve aidiyet duygusunun yaratılması ve sürdürülmesine uygun en geniş kültürel anlam" olarak değerlendirilebileceğini öne sürmektedir (s. 471).

5.2. Afgan Göçmenlerin Spor Aktiviteleri

Bu araştırmanın ilk bölümünde Afgan göçü olgusunu tarihsel bağlamda incelemişsek, Afganistan'daki sporu ve Afgan göçmenlerin spor faaliyetlerini de tarihsel bağlamda ve Afgan göçü olgusuyla birlikte incelemek gerekir. Çünkü Afgan göçü olgusu, Afganistan tarihinin ve gelişmelerinin arka planında gelişmiştir. Spor da bu gelişmeler içerisinde gelişti, büyüdü, çeşitlendi ve genişledi; ta ki örneğin Afganistan kriket takımı bugün dünyanın en iyi kriket takımlarından biri olana kadar. Ve bu takımın oyuncularını dünyanın en iyi kriket oyuncularını arasında yer alıyor. Kriketin yanı sıra şu veya bu Afgan göçmen sporcu bugün dünyanın herhangi bir yerinde madalya kazanırsa, bu sporcuların çoğunun kariyerlerinde göçmenlik deneyiminin olduğu görülebilir. Dolayısıyla Afganistan'daki siyasi gelişmeler, başta spor kurumu olmak üzere pek çok kurumun dağılmasına ve parçalanmasına yol açtığı gibi, Afganistan sporları da yok olmakla kalmamış, daha fazla evrim ve çeşitlilik kazanmıştır. Afganistan'a spor alanında da çeşitli kurum ve ülkeler yardımda bulunmuştur. Örneğin Almanya, Hollanda ve Danimarka gibi ülkeler Afganistan kadın futbol takımına yardım etmiştir (FIFA, 2023). Ayrıca son iki yıl siyasi

gelişmelerinden dolayı, Afgan spor takımlarının çoğu mülteci ve göçmen şeklinde başka ülkelerde bulunup yarışmalara oradan katılmaktadır.

Örneğin Reuters, Afganistan milli kriket takımıyla ilgili "Dünya Kupası efsanesi hırslı Afganlar için sadece bir başlangıç

¹⁹" başlıklı raporlarından birinde, SSCB²⁰ ve Afganistan savaş sırasında yerinden edilen birçok oyuncuya sahip bu takımın, 1980'lerde Pakistan'daki Afgan gurbetçi kamplarında kriket tutkunu olan, 2008'de hızla Dünya Kriket Ligi'nin beşinci kademesinden en üst seviyeye yükselmiştir (Reuters, 2015). Yani son 40 yılda Afganistan'daki istikrarsızlık nedeniyle yerlerinden edilen ve kalabalık mülteci kamplarında kriket oynamak hobileri arasında yer alan Afgan göçmenlerin çocukları, bugün dünyanın en iyi kriket oyuncuları olarak kabul edilmektedirler. Dünün bu mülteci çocukları bugün sadece Afganistan milli kriket takımında değil, aynı zamanda dünyanın en ünlü liglerinde de oynamaktadırlar.

Kriket oynamanın yanı sıra kung fu, judo, karate ve boks gibi dövüş sanatları da Pakistan'daki Afgan göçmenler arasında popüler olan diğer sporlar arasındadır. Fakat futbol ve kriket gibi sporlar erkek sporu olarak kabul edilirse, dövüş sporları erkeklerin yanı sıra kadınlarında da çok sevilen sporların arasında yer almaktadır. Karate, judo, Muay Thai, fitness vb. sporlar göçmen kadınlar arasında oldukça popüler olmuştur. Bugün bile Pakistan'ın Quetta kentinde bu sporlara başvuranlara hizmet veren büyük kulüpler bulunmaktadır.

İran, Pakistan'dan sonra en fazla Afgan göçmene ev sahipliği yapan ikinci ülke konumundadır. Pakistan'daki Afgan göçmenlerin aksine İran'daki Afgan göçmenler kamplarda yaşamamışlardır. Aksine, farklı şehirlere ve şehrin farklı bölgelerine dağılmışlardır. Her ne kadar futbol, voleybol, futsal gibi çeşitli spor dallarıyla meşgul olsalar da, bu göçmenler arasında, özellikle de kadınlar arasında, en fazla hayran kitlesine sahip sporlar arasında dövüş sporları da yer almıştır. Pakistan'daki Afgan göçmenler arasında kriket popülerse, İran'daki Afgan göçmenler

¹⁹. World Cup fairytale just the start for ambitious Afghans

²⁰. Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Birliği

arasında da futbol, futsal ve dövüş sporları popüler idi. Bu göçmenler son yirmi yılda çeşitli spor dallarının Afganistan'a birçok başarı kazandırdığını da eklemek gerekir. Dolayısıyla görüldüğü gibi Afganların göçünde doğrudan ve dolaylı kökleri vardır. Ve tekrar göç edenler bu sporları da beraberlerinde başka ülkelere götürüp oradaki spor alanında aktif rol oynamışlardır. Afgan göçmen ve mültecilerin Pakistan, İran, Avrupa, Amerika veya Avustralya'da ev sahibi ülkelerin spor sahalarına aktif olarak katıldıklarını gösteren çok sayıda rapor vardır. Örneğin, "Afgan mülteciler Almanya'nın kriket haritasına yerleşmesine yardımcı oluyor²¹" ve "Almanya'daki Afgan mülteciler krikete enerji veriyor²²" raporları Afgan göçmen ve mültecilerin Alman sporları alanında ciddi ve aktif varlığını gösteren raporlardır (Welters, 2017; The Economist, 2016).

Ayrıca başka ülkelerde yaşayan ve spor faaliyetlerine katılan Afgan göçmenler de vardır. Bunların yanı sıra, Afganistan'ın Taliban'ın eline geçmesiyle farklı ülkelere dağılan yeni mülteci ve göçmenleri de eklenmelidir. Çünkü sporcuların çoğu Afganistan'ı terk ederek başta Avrupa, Avustralya, Amerika ve Kanada olmak üzere başka ülkelere sığınmacı olmuştur. Bu Afgan sığınmacılar ve göçmenler spor faaliyetlerine ara vermekle kalmamış, ev sahibi ülkelerin ve uluslararası spor kuruluşlarının da desteğiyle spor faaliyetlerine yeniden başlamışlardır. Örneğin Afgan kadın milli futbol takımı Avustralya'ya sığındı ve spor faaliyetlerini oradan sürdürmeye çalışmaktadır.

Avustralya'ya gelen yeni Afgan mülteci dalgasının yanı sıra Avustralya, büyük bir Afgan-Avustralya göçmen grubuna da ev sahipliği yapmaktadır. Avustralya'da özellikle 2000 yılından sonra Afgan göçmen ve mülteci sayısında artış görülmüştür. Tekneler, UNHCR gibi göçmenlik büroları vb. gibi çeşitli yollarla Avustralya'ya ulaşan göçmenler bu göçmenler ve Avustralya'daki Afgan göçmen topluluğunun neredeyse çoğunluğu Hazaralar'dan oluşmaktadır. Bir yandan Avustralya Hazara topluluğu Afganistan'da acı deneyimler yaşarken, diğer yandan Avustralya'ya göç etme, Avustralya'ya varma gibi yasal evrakların hazırlanması ve ev sahibi toplumdaki kabul süreçlerinde zorluklar yaşanmıştır.

²¹. Afghan refugees help put Germany on the cricketing map.

²². Afghan refugees are energising cricket in Germany.

Bu göçmenler bu zorlukların üstesinden gelmek için farklı yollar seçmişler, bunlardan biri de spordur. Futbol, voleybol, tenis gibi olağan sporlara ek olarak, Avustralya'nın Hazara topluluğu arasında geleneksel Sangarag²³ oyununun restorasyonu ve yeniden canlandırılması dikkat çekicidir. Çünkü Sangarg oyununun organizasyonu, Avustralya'daki Hazara topluluğunun üyelerinin bir araya gelerek onlara hem ev sahibi toplumda süreklilik duygusu hem de ana ülkeye ait olma duygusu veren bir spor yapma fırsatı sağlamıştır. sangarag, Hazara oyuncularına ve seyircilerine aidiyet duygusu veren diasporik bir spor topluluğu getirmiştir (Spaaaj, Magee, Jeanes, Penney & O'Connor, 2023, s. 12-13). Avustralya'da bu sporun oyuncuları ve sevenleri bu geleneksel sporu gayri resmi olarak kendi eğlenceleri için oynamışlardır, ancak yaptıkları sporun yerel yönetimler tarafından fark edilmesinden sonra bu spor için özel bir spor alanı oluşturulmuştur, turnuvalar düzenlenmiştir. Gün geçtikçe sevenler da artmaktadır. Bu spor sadece geleneksel bir spor olmayıp, Türklerin hüzünlü tarihi, şiddeti ve zorlu yaşamıyla da derin bir bağa sahiptir.

Genel olarak Afgan göçmenler ve özel olarak Avrupa'daki Afgan göçmenler için spor, daha geniş bir toplumda kendilerini kabul ettirmenin bir aracı olmuştur. Onlar için çoğu zaman spor hayatta kalma mücadelesidir. Yani Afgan mülteciler ve göçmenler için spor aslında bir yaşam mücadelesi olmuştur. Örneğin Afgan göçmen ve MMA²⁴ yapan Arabzai, Al Jazeera ile olan deneyimi hakkında "Fransa'ya vardığımda sokaktaydım. Daha sonra sığınma evindeydim. Sonra antrenmana başladığımda bu büyük bir motivasyondur." açıklama yapmıştır. Arabzai şu anda MMA alanında profesyonel ve büyük bir başarıya sahip olmasına rağmen, maçları dünyanın her yerinde DAZN kanalında yayınlanmasına rağmen, hala yoksulluk onu tehdit etmektedir (Rhys, 2023). Javad'ın hikayesi, Türkiye'ye gelişi ve Türkiye'de kalmaya devam etmesi gibi buna benzer pek çok hikâye vardır (UNHCR, 2023).

²³. Sangarg, altı kişilik iki takım arasında oynanan geleneksel bir oyundur. Her ne kadar ekiplerin üyeleri farklı olsa da. Amaç, birbirinden yaklaşık 100 metre uzakta olan, üç metre yüksekliğindeki iki katı toprak tümseğinin yarısına kadar bir kayayla bir bloğa vurmaktır. Oyuncular bir tepenin önünde durup bir ila iki kilogram ağırlığındaki dikdörtgen bir taşı fırlatarak karşı tepedeki başka bir bloğa vurmaya hedefliyorlar. Her oyuncu sırayla atış yapar ve bir oyuncu ona vurursa iki puan alır, ancak aksi takdirde hakem tarafından bloğa en yakın olan taşta bir puan verilir, bu bazen tartışmalı bir karardır. Oyuncular daha sonra geldikleri tepeye atmak için geri dönerler. Oyun, bir takım 12 sayı attığında sona erer (Spaaaj, Magee, Jeanes, Penney & O'Connor, 2023).

²⁴. Mixed martial arts (Karma dövüş sanatları)

Dolayısıyla Afgan göçmenlerin hayatında spor aktivitelerinin yapılması önemli bir yere sahiptir. Çünkü spor onlar için bir yandan eğlence, keyif alma ve dinlenme kaynağı olmuş, bir yandan da fiziksel, zihinsel-psikolojik ve sosyal sağlıklarını geliştirmiştir. Öte yandan, ev sahibi toplumun kolektif ve ortak kimliği içinde kimliklerini spor yoluyla tanımlamalarına ve ifade etmelerine yardımcı olmuştur. Yeni topluma uyum sağlamaya çalışmışlardır. Dolayısıyla spor, yeni evlerine ait olma duygusunu hissetmelerine yardımcı olan yollardan biri olmuştur. Ve aynı zamanda orijinal kültürlerini korurken, yeniden inşa ederken ve geliştirirken yeni topluma entegre olmaya da çalışmışlardır.

Örneğin Stack ve Iwasaki (2009) Kanada'daki Afgan göçmenlerin boş zaman etkinliklerini incelerken sporun bu göçmenlerin boş zaman etkinliklerinin önemli bir parçası olduğunu bulmuşlardır. Bu göçmenlerin çoğu, çocuklarının kursundan veya okuldan sonra ve boş zamanlarında genellikle spor faaliyetleriyle meşgul idi. Bu göçmenler için spor bir yandan keyif, bir yandan da fiziksel sağlık kaynağı olmuştur. Diğer şeylerin yanı sıra spor faaliyetlerine katılmak, yeni topluma entegrasyonun neden olduğu stres ve kaygının üstesinden gelmelerine yardımcı olmuştur. Spor faaliyetlerine katılmak, bu göçmenlerin diğer Afganlarla, diğer milletlerden göçmenlerle ve yerlilerle etkileşime girmesine yardımcı olmuştur. Son olarak spor onların kimliklerini yeniden tanımlamalarına, kültürel değerlerini korumalarına ve Amerikan kültürüyle kültürleşirken iç ilişkilerini geliştirmelerine yardımcı olmuştur (s. 255-252). Kanada ve Amerika'da yaşayan Afgan göçmenler, futbol, voleybol, su sporları ve benzeri ünlü sporları takip etmenin yanı sıra, bu ülkelerde basketbol, tenis vb. gibi diğer popüler sporları da öğrenerek etkinliklerde bulunmuşlardır.

Böylece spor faaliyetleri oluşturmak, Afgan göçmenlerin fiziksel sağlıklarını korumaları ve sağlıklı bir yaşam tarzı sürdürmeleri için bir araç görevi görmüştür. Spora katılmak onların formda ve aktif kalmasına yardımcı olmuştur. Egzersiz genel sağlıkları için gereklidir. Bu onların fiziksel güçlerini, dayanıklılıklarını ve esnekliklerini geliştirmelerine ve canlılık ve refah duygularını geliştirmelerine olanak tanır. Ayrıca egzersizin stres ve kaygıyı azaltmada etkili

olduğu ve bu gçmenlerin yeni bir kültüre ve çevreye uyum sağlamannn zorluklarıyla başa çıkmalarına yardımcı olduğu kanıtlanmıştır. Afgan gçmenler spor aracılığıyla duygularına bir çıkış yolu bulabilmişlerdir, gerginliklerini giderebilmişlerdir ve zihinsel dayanıklılıklarını da geliştirebilmişlerdir.

Üçüncü Bölüm

Afgan Göçmenlerde Boş Zamanlar ve Uyum Süreci: Spor Örneği

1. Araştırmanın Yöntemi

1.1. Problem Durumu

• Ana Problemleri

1. Afgan göçmenler Türkiye'de spor yoluyla entegrasyon sürecini nasıl yaşamaktadır?
2. Afgan göçmenlerin Türkiye'de boş zamanlarını geçirirken karşılaştıkları kısıtlamalar ve engeller nelerdir?

• Alt Problemleri

1. Afgan göçmenler Türkiye'de boş zamanlarını nasıl tanımlarlar?
2. Hangi spor etkinliklerine katılıyorlar ve neden?
3. Kiminle ve neden spor yapmaktadırlar?
4. Diğer sosyal ortamlarda spor yaptıkları aynı grup veya bireylerle etkileşim kurma fırsatları var mı?
5. Afgan göçmenler Türk toplumuna tam olarak entegre olabilmek için Türk kültürüne katkıda bulunmaları gerektiğini düşünüyor mu? Neden?
6. Türkiye'de yaşamaya başladıklarından bu yana spor yapmalarında ne gibi değişiklikler yaşanmıştır?
7. Boş zamanlarını sınırlayan temel faktörler nelerdir?

1.2. Araştırmanın Amacı

Göçle ilgili ve göç entegrasyon sürecini inceleyen birçok araştırma türü vardır. Genel olarak ortaya çıktığı bu çalışmalar, çoğu Latin Amerikalı göçmenleri ve Kore, Japonya ve Çin gibi Doğu Asya'dan gelen göçmenleri odaklanmıştır (Christenson, Zabriskie, Eggett, & Freeman, 2006; Li, Sotiriadou, & Auld, 2015; Evenson, Sarmiento, & Ayala, 2004). Ki tabii bu çalışmaların çoğunluğu Amerika

Birleşik Devletleri ve Kanada gibi ülkelerde yapılmıştır. Halbuki farklı kimliklere sahip çok sayıda göçmen varken, Afgan göçmenler de bunlardan biridir. Buna bağlı olarak, Türkiye'yi örnek verilir ise, Türkiye'de göçmenlerin arasında Afgan göçmenler büyük bir grubu oluşturmaktadır. Ancak görüldüğü gibi, Afgan göçü bir konu olarak özellikle sosyolojik araştırmalarda ciddi bir şekilde ele alınmamış ise, yapılmış çalışmalar yok edecek kadar azdır. Mesela Afgan göçünün nedenleri gibi, Afgan göçmenlerin boş zamanların incelenmesi, entegrasyon süreci, kültürleşmeleri vb. Konular gibi henüz dikkate alınmamıştır. Halbuki göç ile alakalı çalışmalar hem göçmenler için hem de Türkiye için çok önemli olduğunu söylemek yanlış değildir.

Bu nedenle, bu araştırmanın amacı, Türkiye'de yaşayan Afgan göçmenlerin entegrasyonunda boş zamanın rolünü incelenmektedir. Bunu yapabilmek için sporu örnek verilerek yorumlayıcı bir fenomenolojik yaklaşım araştırma yapmak amaçlanmaktadır. Ayrıca, Afgan göçmenlerin Türkiye'de yaşarken entegrasyon süreçlerinde boş zamanlarını nasıl tanımladıkları ve algıladıkları, Boş zamanlarında ne gibi değişiklikler ve kısıtlamalar yaşadıklarını incelemektir.

Araştırmanın bir diğer amacı, Afganistan'ı ve Afgan göçünü tarihsel ve sosyokültürel yapısının bir çerçevede incelenmektedir. Çünkü birçok çalışmada Afganların göç etmesinin tek sebebinin savaş olduğunu belirtilmiştir. Ancak, savaş her ne kadar ana ve önemli sebep olsa da başka sebepler de vardır. Çünkü Afgan göçü yeni bir olgu değildir, uzun bir geçmişi sahip olan bir olgudur. Buradaki amaç, göç olgusuna tarihsel bir perspektiften bakmaktır.

1.3. Araştırmanın Önemi

İnsanlar her zaman politik, ekonomik, eğitimsel nedenlerle veya daha fazla fırsata erişim için başka yerlere göç etmiştir. Bu göç bazen gönüllü, bazen kendi iradiyle yapılmış ise, fakat bazen mecbur kaldığı için başka bir yere veya ülkeye göç etmek zorunda kalmışlar. Ancak günümüzde Afganistan ve Ortadoğu'dan Afrika ve Ukrayna'ya kadar savaşların patlak vermesiyle birlikte savaş, göçün en önemli ve ana nedenlerinden biri olduğunu söylenebilmektedir. Yaklaşık 45 yıllık savaş geçmişine sahip Afganistan, neredeyse dünyada en fazla göç veren bir ülkedir. Türkiye'nin de

aralarında bulunduğu dünyanın en fazla göçmen barındıran ülkelerinden biridir. Türkiye, çeşitli şekillerde Afgan göçünün ana hedefi olmuştur. Türkiye'nin coğrafi konumu, eğitim amacı, daha iyi yaşam koşulları, yatırım ve ticaret olanaklarıdır.

Türkiye Göç İdaresi'ne göre, 2022'de toplam 55927 Afgan göçmenler Türkiye'de ikamet edilmektedir. Aynı zamanda 4586 Afgan öğrenci şu anda Türkiye'de eğitim görmektedir. Böylece, Afgan göçmenler Türkiye'deki diğer göçmenlerin arasında sekizinci sırada yer almaktadır (<https://www.goc.gov.tr/ikamet-izinleri>)²⁵. Görüldüğü gibi, çok sayıda Afgan mülteci, sığınmacı ve göçmen Türkiye'de yaşamaktadır. Bu veriler, Türkiye farklı açılardan Afganlara ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Bu nedenle Afgan göçmenlerin Türk toplumuna entegrasyonunun ve boş zamanlarının karşındaki sınırlamaların ve engellerini incelenmesi, hangi aktivitelerin buldukları ele alınması gereken önemli konulardan bazılarıdır. Spor, göçmenlerin ev sahibi topluluğa entegre olmasına yardımcı olabilecek fırsatlardan biri olduğundan, bu göçmenleri entegre etmede sporun rolünü incelemek önemlidir. Afgan göçmenlerin entegrasyon sırasında karşılaştıkları sınırlamaları ve engelleri incelemek de önemlidir. Bu çalışmanın sonuçları hem Türk toplumuna hem de Afgan göçmenlerin topluluğu için önemli olduğunu düşünmektedir. Aynı zamanda bu rolünü incelendiklerin ortaya konulması literatüre katkı sağlanması açısından de önem teşkil edebilmektedir.

1.4. Sınırlılıklar ve Kapsam

Türkiye'de yaşayan tüm Afgan göçmenler bu çalışmaya dahil edilmektedir. Fakat Türkiye'de yasal ikamet etmeyenler (Mülteciler) bu çalışmaya dahil edilmemektedir. Yasal ikamet sahip olanlardan, yatırım yapanları, eğitim görenleri (Öğrencileri) veya göçmen kimlik kartlarına sahip olanları kastedilmektedir. Bu nedenle Türkiye'de yasa dışı olarak yaşayan Afgan göçmenler ya da mülteciler bu çalışmaya dahil edilmemektedir. Zamana göre, bu araştırma Türkiye'de 2 yıldan fazla

²⁵. Bu veriler, 22.02.2022 tarihinde Türkiye Göç İdaresi'nin sitesinden alınmıştır. <https://www.goc.gov.tr/ikamet-izinleri>

(2021'den önce) yaşayan Afgan göçmenleri içermektedir. Ancak araştırmaya sadece spor faaliyetlerinde bulunan Afganlar dahil edilmektedir. Araştırmanın tematik sınırlılığı, Afgan göçmenlerin entegrasyonunda boş zaman sporunun rolüdür.

1.5. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, boş zaman sporunun Türkiye'de yaşayan Afgan göçmenlerin entegrasyonundaki rolünü açıklamayı amaçladığı için yorumlayıcı bir fenomenolojik yaklaşım çalışma modelidir. Fenomenolojik yaklaşım ilk olarak Edmund Husserl tarafından kavramsallaştırılmış ve kuramlaştırılmıştır (Husserl, 1931). Bu yaklaşım, bireylerin yaşam deneyimlerini (yaşanmış deneyimleri) kullanır ve bu bireylerin yaşadıkları sosyal, kültürel, politik ve tarihsel yapıdaki davranışlarını derinlemesine anlamaya ve kavramaya çalışmaktadır.

Nitel bir yaklaşım olarak yorumlayıcı fenomenoloji yaklaşımı, katılımcıların kendilerini ve 'yaşanmış deneyimlerini' herhangi bir çarpıtma ve/veya kovuşturma olmaksızın uygun gördükleri şekilde ifade etmelerini sağlayan 'katılımcı odaklı' bir araştırma modelidir (Alase, 2017, s. 10; Sönmez & Alaçapınar, 2019, s. 94).

1.6. Araştırmanın Evreni ve Örnekleme

Yorumlayıcı fenomenolojik yaklaşım araştırma geleneğinde katılımcı sayısı 2 ile 25 arasında olabilmektedir (Alase, 2017, s. 13). Çünkü yöntemde nicelik değil nitelik önemlidir (Smith ve diğerleri, 2009, s. 51). Dolayısıyla bu yaklaşımda katılımcı sayısından daha çok görüşmenin kalitesi önemlidir. Ayrıca, katılımcıların homojenliği ve aynı yaşam deneyimine sahip olmaları, katılımcıların seçiminde dikkat edilecek önemli hususlardır. Katılımcı sayısına ulaşılamaması durumunda katılımcı seçimi için ve daha fazla katılımcı bulmak için kartopu örnekleme önerilmiştir. Bu kartopu örnekleme, araştırma projesine halihazırda katılmış olan katılımcıların tavsiye ve yardımlarına dayanacaktır (Geertz, 1973).

Türkiye Göç İdaresi'ne göre Türkiye'de toplam 55927 Afgan göçmenler bulunmaktadır. Araştırmanın örnekleme Türkiye'de Göç İdaresi'ne kayıtlı bulunan Kartopu seçilmiş ve görüşmelerde katılmış 20 Afgan göçmenlerden oluşmaktadır.

Ayrıca araştırmanın evrenini 2021 yılı öncesinde Türkiye'ye gelen ve spor faaliyetlerinde bulunan 20 Afgan göçmen oluşmaktadır. Bu katılımcılar, Türkiye'nin farklı şehirlerinden kartopu örnekleme yöntemiyle seçilecektir.

Bu nedenle, tartışılan yöntem olan yorumlayıcı fenomenolojik yaklaşım araştırma geleneğinden hareketle, bu çalışmada kartopu örnekleme yoluyla sporda bulunan 20 Afgan göçmen seçilmiştir. Bunları seçerken Türkiye'de kalış süresi (en az iki yıl), cinsiyet (erkek ve kadın), yaş (18 ila 60) ve yasal ikamet sahibi olmaları, İstanbul, Ankara, Samsun, İzmir, Ankara ve Konya şehirlerinde bulunan göçmenlerden seçim için temel koşullar olmuştur.

1.7. Veri Toplama Araç ve Teknikleri

Bu çalışmada, veri toplamak için yüz yüze görüşmeler (yarı yapılandırılmış görüşme) yapılmıştır. Görüşmeyi gerçekteşirmek için açık uçlu sorulardan oluşan bir soru listesi (Mülakat formu) hazırlanmıştır. Görüşme "birey hakkında zengin ve karmaşık bilgileri keşfetmek için eşsiz bir fırsat sağlar" (Cavana ve diğerleri, 2001, s. 138). Açık uçlu sorulardan oluşan yarı yapılandırılmış görüşmede amaç sadece bilgi edinmek değil, aynı zamanda araştırmacı görüşmecilerin dünyasını ve görüşmecilerin kendileriyle ilişkilendirdiği kavramları ve deneyimleri da anlamaya çalıştığı bir diyalogdur (Mahama & Khalifa, 2017; Mahat Shamir ve diğerleri, 2019, s. 1). Derinlemesine görüşmelerde, araştırmacı araştırma konusu ile ilgili daha fazla bilgi edinebilmektedir.

Mülakat formu araştırmacı tarafından hazırlanacak ve iki bölümden oluşmuştur. Birinci bölüm, görüşülen kişilerin demografik sorularını içermiştir. İkinci bölüm ise, katılımcının görüşlerinin sorulduğu araştırma sorularını içermiştir. Bu mülakat formu ilk olarak Türkçe 'de hazırlanmıştır, ancak daha fazla ve detaylı bilgi edinebilmek için Farsça 'ya tercüme edilmiştir. Çünkü Farsça Afganistan'ın resmi ve tüm Afganların konuşabildiği dilidir. Dolayısıyla, mülakat katılımcılarının tercihlerine bağlı Farsça veya Türkçe dillerinde gerçekteşmiştir. Fakat çoğu katılımcılar Farsça'da konuşmaya tercih etmişlerdir.

Sorulara cevaplanmak için görüşülen kişiye fırsat ve yeterli zaman verilmiştir. Tüm bu görüşmelerde, görüşmecilerin (seslerin) başından sonuna kadar, görüşmecilerinden izin alınarak cep telefon ile kayıt altına alınmıştır. Ayrıca görüşme sırasında notu da alınmıştır. Görüşmelerin ardından günün sonunda hemen mülakat formu soru-cevap yani transkript şeklinde hazırlanmıştır. Verilerin doğruluğundan emin olmak için kaydedilen sesleri tekrar dinlenerek ve notalarla karşılaştırılarak bu formları hazırlanmıştır. Daha sonra bu formlar dikkatlice Türkçe 'ye tercüme edilmiştir.

1.8. Verilerin Toplanması

Yorumlayıcı fenomenolojik yaklaşımın temel kaygısı, araştırmanın, incelenen deneyimlerin ve fenomenlerin zengin, ayrıntılı ve birinci şahıs yaşam deneyimlerini ortaya çıkarmak olmasıdır (Alase, 2017, s. 15). Bu metodoloji, zengin ve ayrıntılı araştırma verileri toplama yeteneğiyle ünlüdür. Yorumlayıcı fenomenolojik çalışmalarda yarı yapılandırılmış, derinlemesine, bire bir görüşmeler oldukça popüler bir yöntemdir.

Bu nedenle, bu çalışmada, 20 Afgan göçmeni uygun bir örnekleme Farsça/Dari dilinde yüz yüze, bire bir yarı yapılandırılmış, derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği, yalnızca görüşme oturumlarının genel yapısını korumaya yardımcı olmakla kalmadı, aynı zamanda yanıtlayıcılar tarafından verilen yanıtların araştırılmasında bir miktar esneklik sağlamıştır (Creswell, 2003). Araştırmacı, her görüşme oturumuna, katılımcıya görüşmenin genel bir görünümünü sunarak ve çalışmanın amacını açıklayarak başlamıştır.

Yorumlayıcı fenomenolojik yaklaşım, “katılımcı odaklı” bir modeldir; araştırmacı ve görüşülen kişi arasında yakın bir ilişki kurmak ve güven oluşturmak çok önemli ve hayatidir. Bu nedenle bu çalışmada, görüşme yapılmadan önce araştırmacı görüşmeci ile iletişime geçerek aşağıdaki noktalara izah edilmiştir.

- Araştırmanın amacını açıklanmıştır.
- Mülakatla ilgili genel bilgi verilmiştir.

- Tüm görüşme süreci bir ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınmıştır. Çünkü görüşülen kişinin sesin kaydedilmesine izin vermesi şarttır.
- Görüşme 60 ila 90 dakika arasında sürmüştür.
- Son olarak, görüşülen kişinin kimliği tamamen gizli kalmıştır. Çünkü genelde göçmenler özelde ise Afganlar için önemli hususlardan biridir.

Katılım için dahil edilme kriterleri şunları içermiştir: Kendini Afgan (Afganistani) olarak tanımlayan, boş zaman sporlarıyla uğraşan, Farsça bilenen, 20-60 yaş arası ve en az 2 yıl Türkiye'de yaşayandır.

1.9. Veri Kodlanması

Bu çalışmada, araştırmacı tarafından yapılacak ilk şey, ortak temaları belirlemek için görüşme cevaplarını okumaktır; görüşülen kişinin yanıtlarında tekrarlanan kelimeleri veya cümleleri aramaktır. Görüşmelerin transkript üzerinden okunması üç kez tekrarlanmıştır. Veri kodlamada ikinci adım, kaydedilen görüşmelerin dinlenmesi olmuştur. Bu adım, transkriptleri kayıtlı görüşmelerle karşılaştırmak için yapılmıştır. Görüşme dosyalarını dinlemek ve yeniden okumak araştırmacının katılımcıların 'zihin durumunu' hissetmesine ve görüşülen kişilerin cevaplarının modelinde bazı temaları bulmasına yardımcı olmuştur.

Tüm transkriptler okunduktan sonra hemen, tekrarlanmış kelimeler ve cümleler kodlanacak ve her kod birden..'ye kadar numaralandırılmıştır. Ardından kodlanan veriler temalara daha da daraltılmıştır. Bu çalışmada görüşülen kişiler kadın ve erkek olduğundan betimsel kodlama yapılmıştır. Son olarak, verileri kodlamak, araştırmacının, araştırma katılımcılarının deneyimlerinin merkezi anlamının 'temel özünü' yakalamasına hedeflenmiştir.

1.10. Verilerin Analizi

Nitel araştırmalarda bazen Yorumlayıcı tematik analiz olarak adlandırılan yaygın veri analizi yöntemidir (Braun & Clarke, 2006; Markovic, 2006). Böyle çalışmalarda veri analizi aslında yapılmış ilk mülakat ala başlanmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmada aynı şekilde mülakatlarla beraber veri analizi de dikkat edilecektir. Fakat metot olarak, verileri analiz etmek ve Afgan göçmenlerin entegrasyonunda boş

zaman deneyimi ve sporun rolüne incelemek için yorumlayıcı tematik analiz kullanılmıştır.

Yorumlayıcı tematik veri analizinde iki adım vardır. İlk adımda, üç kez tekrarlanmış olan görüşmelerin/deşifrelerin okunmasıdır. Daha sonra transkriptler kodlanmıştır. Araştırmacı, verileri yapıbozuma uğratmak için verileri başlangıç ve eksen kodlarına kodlamıştır. Bir sonraki adım ise, transkriptleri kodlar aracılığıyla yeniden okumak ve kodlar ile temalar arasındaki bağlantıları bulmaya çalışmıştır (Boeije, 2009; Saldaña, 2009).

Eksenel kodlar, araştırmacının ilk kodlamada tanımlanan farklı kodları kategoriler ve alt kategoriler halinde birleştirmesine yardımcı olduğu için oldukça önemlidir (Minichiello et. 2008). Bu araştırmada ise araştırmacı, kategoriler ve alt kategorilerin arasındaki bağlantıları bularak temaları bulmaya çalışmıştır. Son adım, analizin tematik bir "haritasını" çizmiştir. Ardından araştırmacı temaları tanımlamış ve isimlendirmiştir.

2. Bulgular

Bu bölümde Afgan göçmenlerin Türkiye'deki entegrasyon sürecinde spor da dahil olmak üzere boş zamanların rolünü tartışılmaktadır. Spor ve boş zaman etkinlikleri, ev sahibi topluma ait olma duygusunu güçlendiren ve sonuçta göçmenlerin ev sahibi topluma entegrasyonunu kolaylaştıran sosyalleşme, kültürel değişim ve sosyal katılım için eşsiz bir zemine hazırlamaktadır. Ancak Afgan göçmenlerin Türk toplumuna entegrasyonundan bahsetmeden önce, onların Türk toplumuna entegrasyonunun önündeki sorunlar ve engellerden bahsedilmeden, birkaç önemli noktaya değinmek gereksiz olmayacaktır.

Birincisi, Afganistan ve Türkiye toplumları arasındaki kültürel ortaklıktır. Dini ortaklıklardan dilsel, etnik ortaklıklara (Afgan Türkleri) ve ayrıca Mevlâna Belhi gibi diğer kültürel alanlara ve Nevruz, Ramazan ve Kurban gibi bayramlara kadar kapsamaktadır. İkincisi, tarihsel ilişkiler ve bu tarihsel ilişkilerin iki ülke vatandaşlarının kolektif hafızasındaki yeri. Mesela Türklerin tarihi hafızasında bugüne kadar canlı tutulan Kurtuluş Savaşında Afganlar da şüphesiz bu savaş

hatırlamaktadırlar. Çünkü Afganların bu savaşta maddi ve insani yardımları hemen hemen her Türk ve Afgan tarafından bilinmektedir. Bu alanlarda hala akıllarda canlı kalan pek çok anekdot bulunmaktadır. Ayrıca NATO çerçevesinde silahlı kuvvet gönderilmesinin yanı sıra Türkiye'nin son yirmi yılda Afganistan'ın altyapı ve yeniden yapılanma projelerinde üstlendiği rolü de eklemek gerekmektedir.

Üçüncüsü, Afganlar Türkiye'ye gelmeden, yaşamadan ve okumaya gelmeden önce; Türkiye hakkında bilgileri vardır. Çünkü Türk dizi ve filmleri gibi kültürel ürünlerden, Afgan-Türk okulları ve bursları gibi eğitim ve öğretim alanlarına kadar hepsi bu bilginin çoğalmasında ve sağlamasında önemli rol oynamıştır. Bu konu bir önceki bölümde de tartışılmıştı (Alimia, 2014). Dolayısıyla bunların hepsi Afganların gözünde bilgi döngüsünü etkileyen alan ve kanallardır ki tabii bunun bir örneği, mevcut araştırmaya katılanların "Kültürlerimiz arasında çok benzerlikler vardır, o yüzden entegrasyon sürecinde sorunla karşılaştığımı pek düşünmüyorum" diyen cevabıdır. Bu nedenle kültür şokuyla ilgili sorulduğunda, katılımcıların neredeyse hiçbirinin, Kanada dahil Batı ülkelerine göç eden Afgan göçmenlerin aksine, Türkiye'ye vardıklarında kültür şoku yaşamadıkları izah ettiler (Stack ve Iwasaki, 2009). Öte yandan bu araştırmaya yansıyan Afganların deneyim ve görüşleri daha çok eğitim görmüş olanlardan oluşmaktadır. Dolayısıyla Türkiye'ye geldikleri andan itibaren üniversitelerde eğitimlerine devam edebilmek için Türkçe öğrenmek zorunda kaldılar. Bunların hepsi Afgan göçmenlerin Türk toplumuna entegrasyonunu kolaylaştıran ve sağlayan köprüler ve yollardır. Ancak, Afganların Türk toplumuna entegrasyon sürecinde herhangi bir sorun yaşamadıkları anlamına gelmemektedir. Çünkü Türkiye, İnsan yaşamının her yönünü büyük ölçüde değiştiren ilerleme ve modernleşme yolunda Türkiye'nin önemli başarılarına imza attığını da belirtmek gerekir. Bu anlamda, yaklaşık elli yıla yakın savaş ve siyasi, ekonomik ve sosyal istikrarsızlıkların yaşandığı Afganistan'la karşılaştırıldığında pek çok farklılık bulunmaktadır. Dolayısıyla sosyal, ekonomik, siyasi ve kültürel hayatın her alanında iki ülke arasında büyük bir fark görülebilmektedir.

2.1. Katılımcılar

Bu çalışmaya katılan katılımcılar 18-42 yaş arasında farklı şehirlerde bulunan Afgan göçmenlerden oluşmaktadır. Katılımcıların ağırlıklı olarak 18 ila 30 yaş arası ve öğrencilerden oluşmaktadır. Bu araştırmada Türkiye'nin farklı şehirlerinde yaşayan farklı demografik özelliklere sahip katılımcıların görüşlerinden faydalanılmaya çalışılmıştır. Katılımcıların 12'si erkek, 8'i kadındır. Katılımcıların demografik özellikleri:

	Cinsiyet	Yaş	Eğitim Durum	Şehir	İş Durumu	Aylık Gelir	Medeni durumu	İkamet süresi
K 1	Erkek	21	Lisans	Konya	Yarı zamanlı	12000	Bekar	4
K 2	Erkek	30	Yüksek lisans	İstanbul	Tam zamanlı	14000	Bekar	8
K 3	Kadın	22	Lisans	Konya	İşsiz	0	Bekar	2
K 4	Erkek	36	Doktora	Konya	Yarı zamanlı	8000	Bekar	5
K 5	Erkek	26	Yüksek lisans	Konya	Yarı zamanlı	11000	Bekar	8
K 6	Erkek	30	Doktora	Konya	Tam zamanlı	12000	Bekar	10
K 7	Erkek	33	Yüksek lisans	Samsun	Yarı zamanlı	11000	Evli	4
K 8	Erkek	26	Yüksek lisans	İstanbul	Yarı zamanlı	11000	Bekar	8
K 9	Erkek	42	Doktora	Konya	Tam zamanlı	12000	Evli	9
K 10	Kadın	23	Lisans	Sivas	İşsiz	0	Bekar	2
K 11	Kadın	25	Lisans	İstanbul	İşsiz	0	Bekar	6
K 12	Kadın	21	Lisans	Konya	İşsiz	0	Bekar	4
K 13	Kadın	24	Lisans	İzmir	İşsiz	0	Bekar	6
K 14	Erkek	27	Yüksek lisans	Konya	Yarı zamanlı	8000	Bekar	8
K 15	Kadın	26	Lisans	Konya	Tam zamanlı	6000	Bekar	4
K 16	Kadın	39	Lise	Samsun	İşsiz	0	Evli	5
K 17	Erkek	36	Lisans	İzmir	Yarı zamanlı	12000	Evli	6
K 18	Kadın	37	İlk okul	Konya	İşsiz	0	Evli	6
K 19	Erkek	24	Lisans	İstanbul	Yarı zamanlı	8000	Bekar	5
K 20	Erkek	19	Lise	İstanbul	Yarı zamanlı	10000	Bekar	6

Tablo 2: Demografi

2.2. Boş Zaman Kapsamı

Yukarıda açıklandığı gibi Afgan göçmenlerin Türkiye'deki boş zamanları çeşitli koşullar ve değişkenler altındadır. Bu nedenle boş zamanları bir yandan aile-arkadaş odaklı boş zaman gibi kendine özgü bir yapıya sahipken diğer yandan daha fazla hassasiyet gerektiren birçok çeşitliliğe ve özelliğe sahiptir.

2.2.1. Aile- Arkadaş Odaklı ve Grup İçi Boş Zaman

Kloeze (2001), Arnhem ve Enschede şehirlerindeki Türk göçmen ailelerin yaşamlarında boş zamanların doğasını ve rolünü araştırırken, Türk göçmenlerin güçlü bir şekilde kendi özgün kültürel geleneklerine, değerlerine yöneldikleri ve yaşam tarzları sonucuna vardı. Bu nedenle bu göçmenler boş zamanlarını çoğunlukla mahallede bulunan Türklerle, yakın şehirlerde ve hatta Türkiye'de bulunan aile üyeleriyle geçiriyorlardı (Kloeze, 2001). Benzer şekilde Stack ve Iwazaki (2009) Kanada'daki Afgan göçmenlerin boş zamanlarını incelediklerinde bu göçmenlerin aileleri ve Afgan arkadaşlarıyla daha fazla zaman geçirdiklerini bulmuşlardır (Stack ve Iwazaki, 2009). Dolayısıyla Afgan göçmenlerin boş zamanlarının aile odaklı ve arkadaş odaklı olduğunu da ortaya koymuştur. Mesela katılımcılara Türkiye'de en çok kiminle vakit geçiriyorlar sorusu sorulduğunda, "*Boş zamanlarımda ailemle birlikteyim*", "*Ailemle konuşuyorum*", "*Arkadaşlarımla görüşüp konuşuyoruz*", "*Onlar bizim eve geliyor, biz de onların evlerine gidiyoruz*" gibi cevaplar verilmiştir. Verilen cevaplara göre, Türkiye'deki Afgan göçmenlerin boş zamanlarının büyük bir kısmı arkadaşlarını ziyaret ederek ve aileleriyle konuşarak geçirmektedir.

"Bir grup (Afgan) arkadaşımız var. 4 ay oldu. Arkadaşların evlerinde toplanıyoruz. Hatta bir WhatsApp grubu kurduk. Arkadaşlara mesaj atıyoruz, gelin. Hazaralardır bizim arkadaşlar. Yemek pişiriyoruz. Pilav yapıyoruz. Konuşuyoruz. Sonra herkes dağılır ve işinin peşine düşer." (K2, 30, Erkek)

Bir sonraki adımda en çok hangi arkadaşımızla (Afganlar, Türkler ve diğer milletlerden yabancılar) vakit geçiriyorsunuz sorusu sorulduğunda, "*İlk adımda Afgan dostlarımızla daha fazla vakit geçiriyoruz.*", "*Sonra Türk arkadaşlarımla ve*

diğer yabancı arkadaşlarımla" gibi cevaplar verilirken, Afganlar için grup içi ilişkilerin ilk aşamada önemli olduğunu göstermiştir.

“Şu anda arkadaşlarımızın çoğu Afgan. Çünkü dersler uzaktan olmuştur. Hep yurttayız. Yakın bir Afgan arkadaşımınla daha fazla vakit geçiriyorum, her zaman birlikteyiz. Ama zaman zaman Türk arkadaşlarım da var. Sadece Afganlar değil.” (K12, 21, Kadın)

Ancak tam tersine, katılımcılardan biri kendi deneyimini diğer katılımcıların görüşlerine göre tamamen farklı olduğunu dile getirmiştir.

“Bir Afgan arkadaşım var. Afganları tanyorum ama pek oturup konuşmuyoruz ve pek samimi değiliz. Geldiğimiz yeni yurtta birçok Afgan arkadaşımın (tanıdıklarımızın) var. Ama arkadaşlarımdan çoğu üniversite arkadaşlarımdır ve Türklere dir. Onlarla daha çok vakit geçiriyorum. Birlikteyiz, eğer dışarı çıkarsak, zamanlarımız daha benzer olduğundan dolayı birlikte çıkarız. Boş zamanımız, çalışmamız hepsi aynı. Zamanımın çoğunu Türk arkadaşlarımla geçiriyorum.” (K3, 22, Kadın)

Bu Afgan aileler için bile geçerliydi. Örneğin Afgan ailelerin Afgan ailelerle daha fazla teması kurmuşlardır. Mesela hafta sonları birbirlerinin evlerinde veya parklarda toplanır, Afgan yemeği (Kabule Pilav) pişirir, çay (yeşil çay) içer ve birbirleriyle konuşturlardı. Bekar erkekler, bekar erkeklerle evlerde, parklarda veya kahvehanelerde buluşturlardı. Kızlar ise kızlarla. Bu ziyaretlerin çoğunda, belirtildiği gibi, aileler ailelerle, bekar erkekler bekar erkeklerle, bekar kızlar bekar kızlarla daha fazla etkileşim halindeydiler. Ancak herkesin katıldığı programlar ve etkinliklerde de toplanmışlardır. Örneğin: kültürel programlar, Yalda gecesi²⁶, bayramlar ve Nevruz veya diğer etkinlikler. Bir sonraki aşama ise Türklere ve diğer milletlerden gelen göçmenlerle görüşmek ve ziyaretlerde bulunmuşlardır. Konuyla ilgili iki katılımcı görüşlerini böyle dile getirmişlerdir.

²⁶. Kışın en uzun gecesi Yalda gecesi adlandırılan bir gecedir.

“Yaşadığımız mahallede hem Türkler hem de Afganistanlı arkadaşlarımız var. Tanıştık. Biz toplumun iki kesimiyle ilişkilerimiz var; burada tanıştığımız birçok Türk aileyle sosyal ve ailevi ilişkilerimiz var. Her hafta ya da hafta sonu evimize geliyorlar, oturup çay içiyoruz ya da bizi evlerine davet ediyorlar. Biz birkaç aileyiz. Daha sonra aynı dairede yaşayan iki veya üç Afganistanlı aile var. Bazen onlarla evde ya da parkta oturuyoruz. Çay içeriz ve sohbet ediyoruz. Genel olarak, sosyal ve günlük etkileşimde, bireysel açıdan bakıldığında, bugünlerde çalıştığımndan dolayı daha çok Afganlarla iletişimdeyim. Afgan ailelerle daha çok temas halindeyiz.” (K9, 40, Erkek)

“Dürüst olmak gerekirse çoğunlukla evde arkadaşlarımızla birlikteyiz, onlarla daha çok ilişkilerimiz var. Yani erkeklerin erkeklerle daha fazla etkileşime girdiğini söyleyebilirim. Çünkü her birinin belli bir grup yakın arkadaşları var. Her ne kadar hepimizin bir araya geldiği bazı programlar olsa da. Ama Afgan ailelerle pek temasımız yok.” (K19, 24, Erkek)

Her ne kadar ekonomik faktörler ve Afganların kamusal alandaki imajı bireysel ve grup davranışlarını etkilemiş olsa da bu durum onların boş zamanlarında grup içi ilişkilere yönelmelerine neden olmuştur. Bir diğer neden ise Afganların yaşam tarzını şekillendiren Afganların kolektif kültürüdür. Stack ve Iwasaki (2009) ayrıca boş zamanın sosyal yapısının, Afgan göçmenlerin aile ilişkilerini, arkadaşlarını veya topluluğunu kolaylaştıran sosyal boş zamanın rolünü vurguladığını doğrulamaktadır. Yani boş zamanın anlamı daha çok Afgan aileler, arkadaşlar ve Afgan olmayan Kanadalı ve Kanadalı olmayan arkadaşlarla ilişkilere adanan sosyal ve kültürel ifadeye odaklanmıştır. Bu sayede Afganların kolektif kimlikleri, kolektif kültürel değerleri yaşam tarzlarını ve boş zaman yapılarını etkilemiştir. (Stack ve Iwasaki, 2009, s. 249).

Dolayısıyla araştırmanın bulguları göre, Afganların sosyo-kültürel değerlerinin, Afganistan dışında dahi Afganların yaşam tarzı ve sosyal ilişkileri üzerinde ciddi bir etkiye sahip olduğunu göstermiştir. Çünkü bir yandan boş zamanlarında aile odaklı, arkadaşlık odaklı sosyal ilişkiler kurar. Öte yandan boş

zamanın yapısı daha çok yaşa ve cinsiyete dayalıdır. Ayrıca medeni durum ve eğitim gibi değişkenler de boş zamanlarındaki sosyal ilişkilerine etki etmiştir.

Bunu da belirtmek gerekir ki örneğin ailenin erkeğinin veya kadınının okuyor olması veya öğrenci olan çocukları olup olmadığını da eklemek gerekir. Zira bu onların Türk ailelerle daha fazla ilişkileri kurulmasına, öğrenci olmayan aile üyelerinin ise Türklerle daha az ilişkileri olmasına neden olmuştur. Benzer şekilde göçmenlerin yaşının artması da boş zamanlarındaki ilişkilerini etkilemiştir. Bu göçmen grubu, özellikle de ev kadınları, genç göçmenlere (25 yaş altı) kıyasla daha fazla grup içi ilişkiye sahiptir.

“Ben Türkçe bilmediğim için sadece Afganlarla irtibatımız vardır. Bazen çocuklarımın Türk arkadaşlarının aileleriyle buluşuyoruz. Ama ben bir türlü konuşamadığım için hep dışarda kalıyorum.” (K16, 39, Kadın)

Dolayısıyla Afganların boş zamanlarındaki bu sosyal ilişkilerinin bir diğer özelliği de grup içinde olmasıdır. Zira Stack ve Iwazaki (2009) de belirtildiği gibi, Afganların sosyo-kültürel değerleri ve yaşam tarzı en önemli faktörlerden biridir. Diğer faktörlerden biri de göçmenlere göre son üç yılda yaşanan sorunlar (ekonomik, göç krizi ve Afganistan'daki gergin durum), Türkiye'deki hayatlarını olumsuz etkilemiş olmasıdır. Çünkü bu sorunlar çoğu Afgan'ın grup içi ilişkilerini gündeme getirmesine neden olmuştur. Katılımcıların geçmiş yıllarda özellikle lisans ve yüksek lisans öğrencileri daha çok Türk arkadaşlarıyla vakit geçirdiklerine dair sohbetlerinde fazlaca örnekler bulunmuştur. Genç göçmenler (18-30), geçmiş yıllarda boş zamanlarında Türk ve üniversiteli arkadaşlarıyla daha fazla vakit geçirdiklerini açıkça belirtmişlerdir. Burada bir katılımcının konuya ilişkin sözlerini aktarmak yeterli olacaktır.

“Ben 2015 yılından bu yana Türkiye'deyim. O yıldan Afgan hükümetinin düştüğü 2021 yılına kadar çok mutluydum. Hayatım, dersler ve arkadaşlar açısından her şey yolundaydı. Çok iyiydim. Ama 2021'den sonra farklı bir insan olduğumu düşünüyorum. Sanki bütün felaketler bir anda üzerime yıkıldı...”

Pandemi, Afganistan'daki durum, Türkiye'deki ekonomik durum...” (K14, 27, Erkek)

Bu konuyla ilgili gerekli açıklamalar ve referanslar ilerleyen sayfalarda ayrıca alıntılanmıştır.

2.2.2. Amaçlı ve Ciddi Boş Zaman

Boş zamanın amaçlı ve ciddi doğası, bu araştırmaya katılanlarla yapılan görüşmelerde açıkça ortaya çıkan diğer vurgu konularından biriydi. Çoğunlukla ciddi, amaçlı ve aktif boş zamanları tercih etmişlerdir. Örneğin: beceri ve bilgi edinme, bilgisayar programları öğrenme, yabancı dil öğrenme, spor vb. Çünkü düşüncelerine göre iş ve eğitim alanları da dahil olmak üzere hayatta ilerlemek ve başarabilmek için boş zamanların verimli ve amacına uygun kullanılması gerekmektedir.

“Kişisel hayatımda boş zamanın önemi çok. Herkes için önemli. Ama ben boş zamanımı çok iyi değerlendiriyorum. Örneğin, serbest olduğumda egzersiz yaptığımı varsayalım. Nasıl egzersiz yaparsınız? Mesela voleybol oynuyorum, yürüyüş yapıyorum ve ardından müzik yapıyorum (güliyor). Son zamanlarda mesela saz, bağlama müzik dersleri alıyorum. Ben müzik çalışıyorum... ama çoğunlukla boş zamanlarımda. Daha fazlasını bu kapasite geliştirme çalışmalarında kullanıyoruz. Mesai saatleri bittiğinde müzik kursuna gidiyorum...Eve gelir gelmez aldığım dersleri çalışıyorum. Ondan sonra egzersiz için biraz zaman ayırıyorum. Her biçimde iyi egzersiz. Yürüyüş şeklinde veya bir spor kulübünde egzersiz yapıyorum. Özellikle voleybola çok ilgim var. Yürümeyi de çok seviyorum.” (K9, 40 Erkek)

Mesela kendileri için yararlı olduğunu düşündükleri boş zaman etkinlikleri için ücret ödemeye istekli olup olmadıkları sorulduğunda, neredeyse tüm katılımcıların boş zaman aktivitelerinin kendilerine kişisel refah, geliştirmesi ve fayda getirmesi durumunda (spor yapmak ve boş zamanlarında yabancı dil öğrenmek gibi faaliyetler) ücretliyse ödemeye açıkça belirtmişlerdir. Örneğin: Bu araştırmaya katılanların çoğu, sporu para ödemenin zor olduğu faaliyetlerden biri olarak

belirtmişlerdir. Fakat böyle aktiviteler için her ne kadar ücret gerekti ise, yine de ödenmişlerdir. Bu konuyla ilgili bir katılımcı kendi düşüncesini böyle dile getirmiştir.

“Tabi bir faaliyet için ve boş zamanım için (ödeme yaparım). Şöyle olabilir. Katkısı çoksa herhangi açıdan, mesela ben bir müzik aleti öğrenmek isterim. Buna benzer işte güzel yazı yazmayı öğrenmek istiyorum. İşte bunlar gibi hani bana kalıcı aktivite olacaksa tatbikî ki para harcarım.” (K1, 21, Erkek)

Dolayısıyla, bu göçmen grubunun boş zamanlarıyla ilgili ciddi, amaçlı ve stratejik bir bakış açısına sahip olduğu görülmektedir; öyle ki görüşme yapılan kişilerden ikisi, ki bunlardan biri bilgisayar mühendislik öğrencisiydi, bazı aktivitelerin kendisi için çok önemli olduğuna inanmıştır. Çünkü boş zaman aktivitelerinden bazılarını boş zaman dışı aktivitelerinden ayırmak onun için zordu. Başka bir deyişle, boş zamanlarına o kadar ciddi ve stratejik bir bakış açıları vardı ki, bazı aktivitelerini boş zaman aktiviteleri olarak sınıflandırmak oldukça zor idi. Mesela zayıflamak için spor yapmak ya da İngilizce öğrenmek, eğitimlere katılmak onun için son derece önemli ve hayatiydi. Dolayısıyla Onun inancına göre boş zamanın tanımı kişiden kişiye çok farklıdır. Dolayısıyla Afgan göçmenlerin boş zaman aktivitelerini sınıflandırılırsa: onların boş zaman aktivitelerini şu kategorilere ayırabiliriz.

Birinci kategoride aktif, amaçlı ve ciddi boş zaman aktiviteleri, örneğin: kitap okumak, fotoğraf çekmek, yemek yapmak, müzik çalmak (piyano, tef, gitar, keman vb.), tırmanmak, yürüyüş yapmak, bahçede çalışmak, resim çizmek, kaligrafi yapmak, gezmek, tiyatro ve sinema, spor (fitnes, yüzme, futbol, voleybol, dövüş sporları) ve benzerleri gibi aktiviteler yer almaktadır.

“Bana göre İngilizce veya bilgisayar programları öğrenmek veya spor yapmak bir boş zaman etkinliği olarak görülmemelidir. Çünkü bunlar çok önemli. Hayatın bir parçası olmalı. Yani eğer öğrenciyse bunları iyi değerlendirmelisiniz. Buna eğlence veya boş zaman deyin. Ancak önemli olan boş zamanın ciddi ve amaçlı kullanılmasıdır. O yüzden bunları ciddi

düşünürseniz, zamanı iyi kullanman gerekir ve tabii ki çoğu zaman maliyetli olacaktır.” (K20, 19, Erkek)

İkinci kategori ise göçmenlerin çoğunlukla yorgunluktan kurtulmak, yalnızlık ve depresyondan kaçınmak için kullandıkları, ciddi olmayan ve aktif olmayan boş zaman etkinlikleridir. Arkadaşları görmek ve ziyaret etmek, Türkiye dışındaki aile ve arkadaşlarla konuşmak, film ve dizi izlemek, müzik dinlemek, sanal sayfaları ziyaret etmek gibi. Fakat dilini geliştirmek için film ve dizi izleyenler hariç. Tabii ki, bazı göçmenlerin boş zaman aktiviteleri arasında saydığı ikinci dil öğrenimi ve öğretimi de vardır, ancak bazıları dil öğrenimi ve öğretiminin ödenmesi gereken yaşamın gereksinimlerinin bir parçası olduğuna inanmışlardır. Bu nedenle göçmenler bu etkinlikleri boş zaman aktiviteler arasında değerlendirmemişlerdir.

Araştırmanın bulguları, kızların erkeklere göre daha fazla aktif olmayan boş zaman aktivitelerine sahip olduğunu göstermektedir, bunun temel nedeni göç öncesi yaşam tarzlarını bir faktör olarak sayılabilmektedir. Ayrıca 18-25 yaş aralığındaki göçmenler spor, spor etkinlikleri ve sosyal ilişkiler gibi daha aktif boş zaman aktivitelerini tercih etmişlerdir. Aynı zamanda erkek kadınlara göre spor faaliyetlerini daha amaçlı ve ciddiyetle sürdürdüklerini de eklemek gerekmektedir. Bu nedenle erkek göçmenler arasında daha fazla spor çeşitliliğini tespit edilmiştir. Mesela, voleybol, futbol, boks, yüzme, fitness vb. gibi spor aktiviteleri yapılırken araştırmaya katılan kızların spor aktivitelerinin çoğu yüzme, fitness, yürüyüş, dövüş sporları gibi bireysel sporlarla sınırlı kalmıştır. Ayrıca bu sporlar kadın katılımcılar arasında erkek göçmenlere göre daha ciddi takip edilmemiştir diye söylemek mümkündür. Öte yandan erkeklere göre spor yapan kızlarında ise spor faaliyetlerine büyük bir ilgi ve istekle devam edilmediği tespit edilmiştir. Belki de bunun temel nedeni spor hakkında yeterli bilgiye sahip olmamaları, Afganistan'daki geçmiş deneyimleri, kültürel ve dini inançları olabilmektedir. Bu konuyla alakalı daha fazla bilgi için sonraki sayfalarda yer alan dini ve kültürel engeller gibi konulara göz atılabilmektedir.

2.3. Boş Zamanın İşlevleri

Anketin aslında araştırmanın ana kısmı olan üçüncü kısmı, Türkiye'deki Afgan göçmenler için boş zamanın önemi ve faydalarına ilişkin çeşitli sorularla başlanmıştır. Bu soruları sormanın amacı aslında göçmenlerin bu bilgilerini ve deneyimlerini elde etmektir, temel olarak hayatlarındaki boş zamanı nasıl tanımlar ve değerlendirirler? Günlük yaşamda boş zamanın yeri nedir? Ve boş zamanın hayatlarına ne gibi faydalar sunmuştur. Bu araştırmaya katılanların verdikleri yanıtlardan boş zamanların günlük yaşamlarında önemli ve özel bir yere sahip olduğu açıkça görülmektedir. Çünkü boş zamanın yararlarının ve öneminin bilincindedirler ve boş zamanlarını ise kendini keşfetme, öğrenme, kişisel bilgi ve becerilerini geliştirme ve dinlenme alanları da dahil olmak üzere hem kısa vadede hem de uzun vadede hayatlarını iyileştirmek için kullanmaya çalışmaktadırlar.

Örneğin ilk soruda boş zamanlarını tanımlamaları istenmiştir. Bu soruya verilen yanıtlar, iki durum dışında, boş zaman tanımlarının bilimsel boş zaman tanımına çok yakın olduğunu göstermiştir. Bu iki katılımcı boş zamanı, hiçbir şey yapmadıkları zaman olarak tanımlamıştır. Diğer bir deyişle zamanlar daha olumsuz bir gözle bakılmıştır. Çünkü boş zamanın daha çok boş, değersiz bir zaman olarak ve dolayısıyla eğlenmek ve vakit geçirmekle (zaman öldürmesi) eşdeğer olduğunu düşünüyorlardı. Bir katılımcı kendi görüşünü böyle dile getirmiştir.

“Ben aslında zamanımı iyice kullanmayı severim. O yüzden boş zaman diye bir şey benim günlük hayatımda yok. Ben hep değerli ve önemli aktiviteleri yapmaya planlıyorum ve yemek yemek ve uyumak dışında böyle boş boş zamanımı harcamam. Benim için boş zaman yani eğlence ve zamanımı boş ve hiçbir şey yapmadan demektir.” (K17, 36, Erkek)

Halbuki araştırmaya katılanların geri kalanı boş zamanları ve boş zaman dışı zamanlarına ilişkin net bir tanımlamaya sahipti. Gerçi bazılarının hayatında boş zamanları ayırmak daha zordu. Mesela Ev hanımları ve öğrenciler, özellikle lisans öğrencileri gibi. Çünkü öğrencilerin hayatlarının çoğu iki kategoriye ayrılmıştı. Birinci grup üniversiteye gidecek öğrencilerden oluşuyordu ki üniversiteden sonra da

üniversitedeki derslerin çalışmaya ve ödevlerini yapmaya zorundaydılar. Dolayısıyla zamanlarının çoğunu üniversiteye ve üniversiteyle ilgili işlere ihtisas edilmiştir. Ders stresinin azaldığı tatil dışında bu öğrenciler ders ve üniversite dışında çok az aktivitelerde bulunabilmiştir ve boş zaman aktiviteleri ve sosyal ilişkilerine göre daha sınırlı görünmektedir. Diğer grup ise genellikle çalışmayan ve zamanının çoğunu evde geçiren ev hanımlarıydı. O yüzden Boş zamanı boş olmayan zamandan ayırmak zor görünmüştür. Çünkü egzersiz ve fiziksel aktiviteler dışında zamanın çoğu ev işlerine ayrılmıştır. Konuyla alakalı iki katılımcı tecrübelerini böyle dile getirmişlerdir.

“Benim çoğu zaman okuldayım. Laboratuvarında çalışıyorum ya da bazen kütüphanedeyim. Akşam ve öğle Yemeğimi de okula yiyorum. Çünkü benim zamanım çok az. Okul dışında sadece hafta 3 yada 5 gün havuza gidiyorum ve bazen arkadaşlarla futbol oynarım. Yani benim haftalarım böyle gelir ve geçer.” (K6, 28, Erkek)

“Ben hep evdeyim. Çocuklar ve ev işleriyle uğraşıyorum. Yani 4 tane çocuk bakmak kolay değil. Biliyorsunuz ki. Sıkıldığım zaman yürüyüşe çıkıyorum ve bazen spor salonu gidip kayıt yapıyorum. Evde kala kala çok pasif oldum sanki. Spor başlıyorum ama maalesef onu doğru düzgün yapamıyoruz.” (K18, 37, Kadın)

Bir diğer soru boş zaman aktivitelerinin yararları ile ilgiliydi. Katılımcıların neredeyse tamamı boş zamanın hayatlarındaki faydalarından bahsetmiştir. Onlara göre boş zaman, "*kendine ayırdığın zaman*", "*boş zamanlarında istenilen ve sevilen aktivitelerin yapması*" ve "*zorunluluklardan arınmış zaman*" idi. Bu nedenle katılımcıların bu soruya verdikleri yanıtlar çoğunlukla kendini keşfetme, öğrenmeye ve bilgi edinme, dinlenme gibi konulara odaklanmıştır.

2.3.1. Kendini Keşfetme (Boş Zamanlarımızda Kendimizi İnceleriz)

Afgan göçmenlere boş zaman, "*kendimizi değerlendirebileceğimiz, keşfedebileceğimiz ve kendimizi gözden geçirebileceğimiz*" bir zaman dilimi olarak tanımlamışlardır. Boş zamanlarında kendilerini gözden geçirip incelemeye

çalışmışlar ve dolayısıyla boş zamanlarını da buna göre şekillendirmişlerdir. İki katılımcı düşüncelerini bu şekilde anlatmıştır.

“Benim için boş zaman çok önemlidir. Kendi Kendimi olduğum bir zaman. Ne istersem yapabilirim. Benim için boş zaman canlılık, özgürlük ve kendimi keşfetme duygusudur. Yaptığım hataların yanı sıra, güçlü yönlerimi, zayıf yönlerimi, iyi ve kötü davranışlarımı ancak boş zamanlarımda yürüyoruz veya spor yaparken düşünebiliyorum. Yani boş zaman bana kişisel farkındalık bağlamını sağlıyor. Boş zamanlarımda gülüyorum ve kendimi canlı hissediyorum. Değerliliğimi düşünüyorum. Geleceğimi düşünüyorum ve planlıyorum.” (K7, 33, Erkek)

“Düşünmeden bence Boş zaman demeyelim. Çünkü çoğu zaman boş zamanlarımızda, kitaplardan veya üniversitede öğrendiklerinden çok daha önemli hayat dersleri öğreniyoruz.” (K10, 23, Kadın)

Dolayısıyla Afgan göçmenler için boş zamanın kendini keşfetme ve değerlendirme için bir fırsat olduğu görülmektedir. Çünkü hobilere, ilgi alanlarına, spor faaliyetlerine dahil olmak onların kişisel ilgi alanlarıyla iletişim kurmalarına olanak sağladığı gibi, aynı zamanda yeni bir sosyo-kültürel bağlamda kimliklerini tanımlamalarına da yardımcı olmuştur. Boş zaman etkinliklerine katılarak bireysel yeteneklerini, tercihlerini ve değerlerini keşfedebilmişlerdir. Örneğin "*zayıflıklar, güçlü yönler, hatalar, kendini değerlendirmek*" boş zamanlarında düşüncelerini meşgul eden şeyler arasındaydı. Daha sonra bu bulgulara dayanarak yaşamlarını (yaşam tarzlarını) ve zamanlarını şekillendirmiştir.

2.3.2. Öğrenme ve Gelişime Katılım

Afgan göçmenlere boş zamanlarında ne gibi aktiviteler yaptıkları sorulduğunda neredeyse tamamı boş zamanlarını amaçlı ve ciddi şekilde kullandıklarını belirtmişlerdir. Örneğin verilmiş cevaplarında İngilizce, Almanca gibi yabancı dilleri öğrenmek, müzik kurslarına katılmak, sanat eğitimi kurslarına (resim, kaligrafi vb.) katılmak, spor yapmak, bilgisayar programlarını öğrenmek gibi faaliyet

vurgulanmıştır. Onlar İngilizce öğrenmek için belediyenin düzenlediği (KOMEK)²⁷ gibi ücretsiz kurslara ya da özel kurslara abone olmakla kalmayıp aynı zamanda İngilizce film ve dizi izleyerek dillerini geliştirmeye çalıştılar. Boş zamanların kullanımına daha hedefli bir bakış açısı, üniversitede Türkçe eğitimi almayan kadınların bile Türk filmleri ve dizileri sayesinde Türkçe öğrenebilmişler.

“Bir kişi bundan (Boş zaman) yararlı bir şekilde yararlanabilir. Örneğin bir sanat, bir iş öğrenebilir veya yeni bir dil öğrenebilir. Bu bireysel hedeflerimize, boş zamanımızı nasıl kullandığımıza bağlıdır. Mesela benim bir tane ablam var. Kadın ev hanımı. İnan o kadar güzel Türkçe konuşuyor ki görmen lazım. Neyi? Çünkü bence o isteyerek Türk filmleri izlemeyi çalıştı. Halbuki İngilizce veya Farsça veya Farsçaya çevrilmiş filmleri izleyebilirdi. Bildiğim kadarıyla Türk dizleri o kadar sevmiyor de. Ama dil için izliyor.” (K15, 26, Kadın)

Yukarıdaki deneyimden, boş zamanın çoğunlukla uzun vadeli hedeflere ulaşmak için kullanıldığı görülmektedir. Yabancı dil öğrenmek, meslek öğrenmek ve farklı alanlarda kişisel gelişim, görüşülen kişilerin ifadelerinde sık sık tekrarlanmıştır. Görüşmeciler, özellikle de öğrenciler, boş zamanlarını gelecekleri için yararlı olduğunu düşündükleri etkinliklerle doldurmaya çalışmışlardır. Başka bir deyişle boş zaman, Afgan göçmenlere sürekli öğrenme ve bilgi ve becerilerini geliştirme fırsatları sağlamıştır.

“Ben müsait olduğumda roman okuyorum. Ben Farsça ve Türkçem var. Ama ara sıra İngilizcesiyle uğraşıyorum. Kayıt yaptırдыm. Diğer kültürel programlara katılıyorum. İnternette istediğim konular üzerine araştırıyorum. Mesela ben sürekli vücut geliştirme yaptığım için farklı konuları bakmam lazım. Hangi yemekleri yemem lazım. Hangi yeni hareketler yapmam lazım. Ve önlü sporcuların biyografilerini ve tecrübelerini okuyorum vs. konular. İnternet bir dünyadır. Biliyorsun ki.” (K19, 24, Erkek)

Dolayısıyla araştırmanın bulguları, genellikle Afgan göçmenlerin boş zaman etkinliklerini oluşturan, genellikle devlet kurumlarında, yerel atölyelerde, özel

²⁷. Konya Büyük Şehir Belediyesi Meslek Edindirme Kursları (KOMEK)

kurumlarda bulunan dil, bilgisayar ve teknoloji, müzik ve spor alanlarındaki eğitim kurslarına katılımın, eğlenceye katılım, sinemaya, tiyatroya ve kültürel etkinliklere katılım, ev sahibi toplumla entegrasyon ve adaptasyonlarını kolaylaştıran bir fırsat oluşturmuştur. Dolayısıyla boş zaman aktivitelerini aktif ve amaçlı bir şekilde takip edenlerin diğerlerine göre daha iyi entegre oldukları görülmektedir.

2.3.3. Boş Zamanların Karşılaştırılması (Göçten Önce ve Sonra)

En önemli konulardan biri Afgan göçmenlerin göç sonrası boş zamanlarındaki farklılık ve değişimlerdir. Bu nedenle bu soruyu araştırmak amacıyla Afgan göçmenlerin Türkiye'ye göç ettikten sonra boş zamanlarında (nicel ve nitel) bir değişiklik olup olmadığı sorulmuştur. Bu sorunun amacı, Afgan göçmenlerin kaynak toplumundaki ve ev sahibi toplumundaki boş zamanlarındaki farklılıkları araştırmak ve karşılaştırmaktır. Ancak yanıtlar, katılımcıların cinsiyeti, eğitim düzeyi ve medeni durumun değişkenlerine göre farklılıkları da rastlanmıştır. Bu nedenle verilen yanıtlar üç kategoriye ayrılabilir. Birinci grup, göçten sonra hem daha fazla boş zamana sahip olan hem de boş zamanları daha çeşitli hale gelen göçmenleri içermektedir. Bu grupta özellikle kadın göçmenleri dahil edilebilmektedir. İkinci kategori ise göç sonrasında boş zamanları azalan (zaman açısından) ancak boş zaman aktiviteleri değişmeyen kişilerdir. Üçüncüsü ise boş zamanları artan göçmenlerdir. Ancak Türkiye'ye göç etmeden önce de aynı boş zaman aktiviteleri sürdürmeye çalışmışlar. Bu nedenle bu kategorideki boş zaman aktivitelerinde çok fazla somut değişiklik görülmemektedir.

Göç sonrası boş zamanları artan ve dolayısıyla çeşitli boş zaman deneyimleri yaşayan ilk grupta çoğunlukla 18-25 yaş arası erkek ve kadın göçmenler yer almaktadır. Göç sonrası erkeklerle karşılaştırıldığında kadınlar en fazla değişikliği boş zamanlarında yaşamaktadır. Göç sonrası kadınların boş zaman aktivitelerindeki değişikliklerin temel nedeni, Türkiye'de özgürlüklerin, fırsatların artması ve ailelerin yaşamlarındaki geleneksel rolünün azalması olmuştur. Çünkü bu kadınlar Türkiye'de sadece özgürlük kazanmakla kalmamışlar, aynı zamanda çok daha geniş ve çeşitli fırsatlara da sahip olmuşlardır. Halbuki kadınların Afganistan'daki faaliyetleri çoğunlukla özel alan veya ev ortamında özetlenirken,

toplumsal konumları Afgan toplumunun ataerkil yapısı ve geleneksel değerleri içinde tanımlanmıştır. Dolayısıyla böyle bir toplumsal yapıda kadınlar bir yandan daha az aktiftir. Öte yandan kadınların aile dışındaki dinence ve diğer fırsat olanaklarına erişimi oldukça sınırlıdır. Elbette böyle bir yapıda kadınların boş zaman aktivitelerini fark etmenin zor olduğunu da eklemek gerekir. Çünkü kadınların boş zamanları çoğunlukla pasif boş zaman kategorisine girebilecek ev ortamında geçmektedir. Bu sayede Afgan kadınlarının boş zamanları çoğunlukla dostça toplantılar, akraba ziyaretleri ve partilere gitmek şeklinde olmaktadır. Öte yandan Afganistan'daki kadınların evde daha fazla meşgul olmaları nedeniyle daha az boş zamanları var. Konuyla alakalı "*Afganistan'da daha çok ev işi yapardım. Bazen egzersiz de yapardım, yaptıysam da egzersiz aletleri odamdaydı.*" Bir katılımcının Afganistan'daki yaşam tarzını iyi bir örnek olabilmektedir. Konuyla alakalı bir katılımcı deneyimlerini böyle dile getirmiştir.

“Orada (Afganistan) herkes ailesiyle birlikte kalıyor. Beğensek de beğenmesek de ailelerimizle kalmak ve kalmamak arasında çok fark var. Ailenin içinde olduğunuzda yapmanız gereken başka birçok ev sorumluluk vardır. Özellikle Afganistan'daki bizim hayatımız. Ev işidir, oturduğunuzda aile bireyleriyle birlikte olursunuz. (Göç) Büyük bir fark yarattı (boş zamanlarda büyük bir fark oldu). Burada sorumluluklarım azaldı ve sanki daha fazla zamanım var. Belki yerini başka sorumluluklar almış. Okul, spor, seyahat ve programlara katılmak gibi. O yüzden burada kendim için daha faydalı şeyler yaptığımı hissediyorum. Burada daha rahatım ve daha fazla fırsatlarım var. En azından genel olarak zamanım ev işlerine harcanmıyor.” (K3, 22, Kadın)

Dolayısıyla araştırmanın bulgularına göre bir yandan kadınlar göçten sonra Türkiye'de daha fazla zamanı sahip olmuşlardır. Diğer yandan "işsizlik" olarak adlandırılan bu zamanların doldurulması, boş zamanlarında daha çeşitli faaliyetlere yönelmelerine yol açmıştır. Mesela sosyo-kültürel faaliyetlere katılım, seyahat etme, sanatla ilgilenme, spor ve yürüyüş yapma bunun açık örneklerinden bazılarıdır. Ayrıca Afganistan'da erkeklere göre eşit olmayan zamana ve boş zamana sahip olan genç kızların, Türkiye'de daha fazla ve eşit boş zamana sahip olduğu görülebilmektedir.

Hatta evli kadınlar için bile geçerlidir. Çünkü ev işlerin azalması ve ev konforu onların daha fazla vakit geçirmesine yardımcı olmuştur. Ayrıca erkekler ev dışında çalışmak zorundayken, çoğu kadınlar ise ev dışında çalışmamışlardır. Bu nedenle erkeklere göre kadınlar daha fazla zaman kazanmıştır.

İkinci kategori ise göç sonrası boş zamanları azalanlardır. Bu grup çoğunlukla Türkiye'de aileleriyle birlikte yaşayan evli ve çalışan erkekleri içermektedir. Ayrıca bir sonraki aşamada yüksek lisans ve doktora öğrencileri de bu kategoriye dahil edilebilir. Evli erkekler ve çalışan erkekler çalışmak zorunda olsalar da, ev sorumlulukları da dahil olmak üzere bir sürü başka sorumluluklar da yapmak zorundaydılar. Zira bunlar lisans öğrencilerine göre daha az zamanları vardı. Çünkü zamanlarının büyük bir kısmı üniversite işleriyle geçiyordu. Ve masraflarını kendileri karşılamak zorundaydılar. Lisans öğrenimi gören öğrenciler bazen aileleri tarafından maddi olarak destekleniyorlardı. Ancak şunu da eklemek gerekir ki bunlar arasında Afganistan'da lisans düzeyinde eğitim almış ancak ailelerine maddi destek sağlayanlar istisnadır. Üç katılımcı kendi tecrübelerini böyle dile getirmiştir. Konuyla alakalı üç katılımcının sözlerini aktarılmaktadır.

“Benim rutin olarak boş zamanım fazla hiç olmadı. Geldiğimden beri. Ama olduğunda çoğunlukla futbol maça gittim. Fakat ben bir öğretmen çocuğuyum. Babam da bu rejim (Afganistan'da) değiştikten sonra ve Taliban geldikten sonra bir süre maaş alamadı için ben burada çalışıyordum. İşte bir şekilde yarım yamalık bir şeyler gönderiyordum geçinip sağlamak için. Bu süreç öyle geçti. Yeni sistem oturana kadar ve oranın da rejim değişmesi ve buranın da ekonomik sıkıntıları başlanması benim için çok zor bir dönem oldu. Hem burada masrafım çoktu hem oraya göndermek zorundaydım. Sorunlar yaşadım.” (K1, 21, Erkek)

“Burada daha fazla zihinsel ve psikolojik çatışma yaşadığımız için boş zamanımı burada daha az değerlendirebiliyorum. Buradaki endişemiz daha fazla. Kısacası buradaki yaşam sorunları Afganistan'dakinden daha fazla. Orada çalışmalarımız vardı. Bir işimiz vardı. Yeterli bir gelirimiz vardı. Maalesef burada yok.” (K9, 40, Erkek).

“Evet değişiklikler oldu. Burada zamanın çok kısıtlı olduğunu hissediyorum. Pek istediğim faaliyetleri yapamıyorum. Çünkü üniversiteye gidiyorum ve çok fazla zamanımı alır. Ama yine de gün içinde kendime boş vakit ayırıp kullanmaya çalışıyorum” (K10, 23, Kadın)

Dolayısıyla araştırmanın bulgularına göre Afgan göçmenlerin medeni durumu, yaşı, ailelerin maddi durumu ile boş zamanlarının niceliği ve niteliği gibi değişkenler arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir.

Üçüncü grup ise boş zamanlarında ve boş zaman aktivitelerinde göçten önceki hayatlarına göre pek değişmemiş göçmenlerdir. Boş zamanlarında daha önce yaptıkları aktivitelerin aynısını göçten sonra da yapmışlardır. Mesela bir katılımcı tecrübelerini böyle açıklamıştır.

“Faaliyetlerimi veya hayatımı karşılaştırmak istersem. Afganistan'da da futbol oynardım. Tek fark ben orada milli futbol takımına katılmak istiyordum. Profesyonel olarak futbol oynardım. Burada futbol oynuyorum ama bu niyetle değil. Ya da başka aktiviteler... Sanırım orada da hemen hemen aynı aktiviteleri yapıyordum. Dolayısıyla Türkiye'ye geldikten sonra boş zamanlarımda ciddi bir değişiklik hissetmediğim söylenebilir çünkü şu anda boş zamanlarımda hemen hemen aynı şeyleri yapıyorum. Belki zamanım biraz arttı ama genel olarak aktivitelerde pek bir değişiklik olmadı.” (K2, 30, Erkek)

Dolayısıyla araştırmanın bulgularına göre, Afgan göçmenlerin Türkiye'ye göç ettikten sonra zamanlarının ve boş zamanlarının hem niteliksel hem de niceliksel olarak, en azından genç göçmenlerde, özellikle de kadın ve evli (genç) durumda çok değiştiğini göstermektedir. Evli erkeklerde ise daha az fark görülmüştür. Ayrıca araştırmanın bulguları, bu göçmenlerin boş zamanlarının aile hayatından hem nicelik hem de nitelik açısından güçlü bir şekilde etkilendiğini göstermektedir. Çünkü aile bağımlılığı, nerede yaşarsa yaşasın, her Afgan insanının hayatını güçlü bir şekilde etkileyen bir konudur. Çünkü ya destekleniyorlar ya da ailelerine destek olmak zorundaydılar. Dolayısıyla Afgan göçmenlerin ailelerinin eğitim ve özellikle maddi

durumları gibi durumlarının, göç sonrası yaşamlarının nicelik ve kalitesi üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu çok net bir şekilde görülmektedir.

2.4. Göç ve İntegrasyon: Sorunlar ve Zorluklar

Constant, Kahanec ve Zimmermann (2009) araştırmasında, göçmenlerin Avrupa Birliği ülkelerine entegrasyonunun önündeki engeller ve sorunlara ilişkin uzmanların gözlemlerine yer vermiştir. Bunlar; resmi dil bilgisinin yetersiz olması, eğitimin yetersiz olması, iş olanakları konusunda yetersiz bilgi sahibi olunması, iç engeller (bu azınlıkların sosyal, kültürel ve dini normları, göçmenlerin kendileri hakkındaki görüşleri, motivasyon eksikliği ve nesiller arası hareketlilik eksikliği) gibi, kurumsal engeller (vatandaşlık veya yasal kısıtlamalar) gibi göçmenlerin entegrasyonunun önündeki engeller olarak belirtilmiştir. Ancak uzmanlar, ayrımcılık ve önyargının göçmenlerin sosyal entegrasyonunun ve işgücü piyasasının önündeki en ciddi engel olduğunu inanmaktadır. Aynı şekilde işgücü piyasasına tam katılım ve entegrasyonun önündeki diğer temel engeller ise bölgesel az gelişmişlik, yoksulluk, yasal belgelerin eksikliği, iş başvurusunda bulunma konusunda özgüven eksikliği, yabancı eğitim niteliklerinin tanınmaması, iş başvurusunda bulunma konusundaki isteksizlik, ev sahibi ülkenin sosyal bağlamında yeterli deneyim eksikliği, göçmenlerin Avrupa Birliği içindeki entegrasyonuna ilgi eksikliği olmuştur. Yukarıda sıralanan faktörlere ek olarak, bazı uzmanlar medyanın rolünü ve kamuoyu algısını şekillendirmedeki hayati rolünü vurgulamıştır (Constant, Kahanec & Zimmermann, 2009, s. 5- 7). Dolayısıyla medyanın göçmenlere yönelik olumsuz zihniyet oluşturmadaki olumsuz işlevi, göçmenlerin ev sahibi topluma entegrasyonu sürecinde bir diğer önemli faktör olarak değerlendirilebilmektedir.

Mevcut araştırmanın bulguları, din, ortak etnik köken (Afganistanlı Türkleri) gibi kültürel ortaklıklar ve sosyal-kültürel alanlardaki diğer benzerlikler gibi faktörlerin, genel olarak ikili bir işleve (kolaylaştırıcı ve engelleyici) sahip olmasına rağmen, bu Faktörlerin etkili olduğunu göstermektedir ve Afgan göçmenlerin Türk toplumuna entegrasyon sürecinde olumlu rol oynamıştır. Bu çalışmada görüşülen kişilerin neredeyse çoğunun üniversitelerde okuyan öğrenciler olduğunu da eklemek gerekir.

2.4.1. Sosyal Dışlanma

Kimlik (Afgan olmak, yabancı olmak ve göçmen olmak), Afgan göçmenlerin Türkiye'ye entegrasyon sürecini olumsuz etkileyen faktörlerden biridir. Bu araştırmada görüşülen kişilere, bir Afgan olarak Türkiye'deki yaşamınız nasıldır sorulduğunda, öncelikle hepsi Türkiye'deki yaşam koşullarından memnundu. Çünkü Afganistan'da erişemedikleri hizmet ve fırsatlara ulaşabilmişlerdir.

“Nasıl diyeyim, mutlu bir hayatım var, rahatım. Ne istersem yapabilirim. Burada birçok fırsat var. Ne istersek yapabiliriz. Kurslar var...”(K12, 21, Kadın)

Bu araştırmada katılımcıların tamamı Türkiye'deki yaşam koşullarından memnun olmasına rağmen, katılımcıların neredeyse çoğu Türkiye'deki yaşamın kendileri için çok stresli olduğunu ifade etmiştir. Fırsatlara ve olanaklara rağmen sorunlarla karşıya karşı kalmıştır. Mesela uygun iş bulmada yaşanan sorunlar, Türk vatandaşlarının tutumu, ev bulma gibi, ayrımcılık... ki bunları ilerleyen sayfalarda açıklanmaktadır.

Bu sorunların nedenleri sorulduğunda ise Afgan olduğunu düşünmüşlerdir. Dolayısıyla Afgan kimliğinin son yıllarda, özellikle İran-Türkiye'ye üzerinden büyük bir mülteci dalgası gönderen Afganistan'daki 2021 siyasi krizinin ardından Türkiye'de yaşamın Afgan göçmenlerin sosyal statülerini sarstığı tespit edilmiştir. Örneğin Türkiye'de kalan 5 yıldan fazla Afgan göçmenler hayatlarının zamanla zorlaştığını düşünmüşlerdi. Zira Türkiye'ye yeni geldikleri ve Türk vatandaşları tarafından Afgan olarak karşılandıkları yılları iyice hatırlamışlardır. Onlara göre o zamanlar daha fazla yakınlık yaşamışlardı. Üniversitelerden kamuoyuna kadar Türkler bu göçmenlere hep sıcak davranmış ve yardım etmişlerdir. Ancak zaman geçtikçe özellikle 2021'den sonra alanlar darlaşmaya başlamıştır. Mesela Türk arkadaşları tarafından yargılanmak “neden vatanınızı savunmadınız, Afganistan'da okuduğunuz üniversite yok mu ki buraya geliyorsunuz, Afganlar şöyle böyle” bu röportajda görüşülen kişilerin dile getirdiği konulardandı. Bu araştırmaya katılanlara göre Afganların halk nezdindeki statüsü azalmış ve toplumda Afgan göçmenlerle ilgili olumsuz düşüncelerle sıklıkla karşılaşmaktadır.

“Sekiz yıldır Türkiye'deyim. İnanın burada çok güzel yıllar geçirdik. İlk başta çok iyiydi. Ancak Afgan göçmenlerin Türkiye'ye yönelmesi, insanların göçmenlere, özellikle de Afganlara karşı olumsuz bir bakış açısına sahip olmasına neden oldu ki bu oldukça açık. Bu aslında ev sahibi toplulukla etkileşimi zorlaştırdı. Özellikle İstanbul gibi büyük şehirlerde bunları gerçekten hissedebiliyorsunuz... İnsanların sabırları dolu olmuş. Öte yandan Türkiye'de siyasi ve ekonomik sorunlar var. İnsanlar sınırlı. Afgan göçmenler de buraya geliyor diyorlar. Bunlar aslında tüm halkın sabrını tüketti. İnsanların davranışları çok açık.” (K2, 30, Erkek)

Afganlar bu tür yargılardan ve konuşmalardan kaçmak için çeşitli stratejiler bulmuşlardır. Öncelikle çoğu durumda gündeme gelen konuları ve soruları tartışıp açıkladılar ve Afganların kendilerine göre yanlış bakış açısını düzeltmeye çalıştılar. İkinci stratejide ise tartışmayı başka bir konuya kaydırlarmış ya da konuşmaktan tamamen bir şekilde kaçmışlardır. Üçüncü stratejide ise bazıları yargılamalardan kaçmak için kolektif kimlik yani “Afgan olmak” yerine alt kimliklerini kullanmışlardır. Örneğin, nerelisin diye sorulduğunda, Afganistanlı veya Afgan kelimesini kullanmak yerine Özbek, Türkmen (Özbek Türkleri) gibi alt kimlikleri kullanmışlardır. Çünkü Afgan göçmenler, Türkiye'deki Özbeklerin ve Türkmenlerin kamuoyunda veya toplumunda daha fazla kabul gördüğünü ve Türk oldukları için toplumun kendilerine karşı bir tür empati, yakınlık, birlik ve beraberlik içinde olduğunu bilerek, düşük kimliklerini kullanmaya çalışmışlardır. Hatta Türkiye'de yaşayan arkadaşları bile yeni gelen arkadaşlarına Afgan yerine alt kimliklerini kullanmalarını tavsiye etmiştir. Mesela Hazara katılımcılardan biri deneyimlerini sorduğumda, tecrübelerini şöyle dile getirmiştir.

“Sorulduğunda her zaman Afganistanlı olduğumu söylüyorum. Buraya ilk geldiğimde arkadaşlarımın çoğu, birisi “sana nerelisin diye sorduğunda Afgan olduğumu söyleme dediler”. İranlıyım yada Özbekistanlıyım diyebilirsiniz dediler. Veya yüzün Özbeklere ve Türkmenlere benziyor. Özbekistan veya Türkmenistanlıyım söyleyebilirsin dediler. Ama ben rahatım. Nereli olduğumu hiç benim için sorun değil. Soranların fikri değişirse veya değişmezse de, ben

hep Afganistanlıyım dedim. Bence bu daha çok insanların kişisel özgüveni bağlı... ”(K10, 23, Kadın)

Dolayısıyla kimliğin ikili bir işlevi olduğu çok net bir şekilde görülebilmektedir. Yani Özbekler ve Türkmenler gibi bazı kimliklerde, hatta çoğu durumlarda Hazaralar’ın entegrasyon sürecini kolaylaştırmıştır. Fakat kimlik bir faktör olarak Afganistan’daki diğer alt etnik kimliklerine farklı ya etkisizmiş ya da olumsuz etki yaratmıştır.

Bu araştırmanın bulguları Özbeklerin ve Türkmenlerin Türkler karşısında ve Türklerle ilişkilerinde daha cesur davrandıklarını göstermektedir. Çünkü bir yandan kendilerini Türk saymışlardan dolayı, diğer yandan Türklerin milliyetçiliği onların Türk toplumunda kabul edilme sürecini daha hızlı gerçekleştirmiş ve daha samimi kabul görmelerini sağlamıştır. Dolayısıyla Türklerin Afganistan’daki Özbeklere ve Türkmenlere karşı diğer Afgan etnik gruplarına göre daha fazla empati kurduğu görülmüştür. Dolayısıyla Özbekleri ve Türkmenler toplum tarafından daha çabuk kabul edilmiştir. Ayrıca bu iki etnik grup, dilsel ve kültürel benzerlikleri nedeniyle Türkçeyi daha hızlı öğrenmiş ve kısa sürede Türkçeye hâkim olabilmişlerdir. Bu nedenle yapılan görüşmelerde, Özbek ve Türkmen dillerinin Türkçeye benzerliğinden dolayı Özbeklerin ve Türkmenlerin Türkçeyi diğer Afgan etnik gruplarına göre çok daha iyi konuştukları söylemek mümkündür. Dolayısıyla bu iki etnik grubun Türkiye’deki diğer etnik gruplara göre daha fazla Türk arkadaşı edinebildiğini tespit edilmiştir. Konuyla ilgili katılımcı görüşlerini böyle açıklamıştır.

“Ben Afganistan’da yaşayan Özbek soylu Afgan olduğum için Türkçe öğrenmem ve Türk kültürüne alışmakta pek zorlanmadım. Geldiğimden beri hızlıca dil öğrendim. Çok arkadaşlarım var. Hepsini çok seviyorum.” (K1, 21, Erkek)

“Türkmen’im dediğinizde, Türkler bizim gibi olduğumuzu söylüyorlar. Türkler farklıdır. Siz de Türk’sünüz. Aramızda fark yok. Bunları söylüyorlar.” (K12, 21, Kadın)

Hazaralar ise bu konuda ortada yer almıştır. Ancak görüşülen kişilerin çoğu, yüzlerinin Orta Asya halklarına benzerliği nedeniyle Türkler tarafından kendilerine her zaman sıcak davranıldığını, Hazara olduklarını bilmelerine rağmen Türklerin onlara karşı davranışlarının hâlâ dostane olduğunu ifade etmişlerdir. Her ne kadar Türkler Hazaralar hakkında diğer etnik gruplara, özellikle de Özbeklere ve Türkmenlere göre yeterli bilgiye sahip olmamamsalar da, görüşülen kişilerin çoğu, yüzlerinin Türklerin üniversite ve kamusal alan gibi ortamlarda kendilerine sıcak davranmasına neden olduğuna açıkça belirtmişlerdir. Diğer etnik gruplarda, özellikle de Peştunlar ve Taciklerde, alt kimliğin ya hiçbir etkisi olmamıştır ya da tam olumsuz etkilemiştir. Ancak bu araştırmada görüşülen kişiler, alt kimliklerinin etkisinin Türklerle karşılaştıklarında etkisiz olduğunu belirtilmiştir. Belki görüşülen kişilerin maddi durumu bunda rol oynuyor olabilmektedir. Çünkü bu iki etnik grup sadece Afganistan'da değil, Afganistan dışında da Afganistan'daki diğer etnik gruplara göre daha iyi bir mali durumdadır. Bu konu ile ilgili, sonraki sayfalarda da gösterileceği gibi, kanıtlar Afgan göçmenlerin mali durumlarının hem grup içi hem de grup dışı boyutlarda sosyal ilişkilerinin niceliği ve niteliği üzerinde ciddi etkileri olduğunu göstermektedir.

Afgan göçmenlerin karşılaştığı bir diğer sorun da ev bulmaktır. Gerçi yurtlarda kalan öğrenci göçmenlerin istisna olduklarını belirtmelidir. Yurtta yaşamayan görüşmeciler için ev bulmak ciddi bir zorluk sayılmıştır. Görüştüğümüz kişilerden birine göre “son zamanlarda ev bulmak ciddi bir zorluktan daha çok bir kabus dönüşmüştür” ifadesini kullanmıştır. Özellikle İstanbul gibi büyük şehirlerde bu sorun daha da ciddi boyutlara ulaşmıştır. Her ne kadar konut bulma zorluğu ve yüksek konut kiralari Türk toplumunun en büyük sorunlarından biri olsa da hemen hemen herkesi etkilemiştir. Ancak bu sorun Afgan göçmenler için herkesten daha fazla zorluk yaratmıştır. Çünkü çoğu ev sahibi ya da emlak ofisi, kiracının Afgan olduğunu öğrenince kendilerine ev kiralamaktan kaçınmışlardır veya çoğu durumda göçmenler normal tarifeden çok daha yüksek ücret ödemek zorunda kalmışlardır. Ancak aileleriyle birlikte yaşayan Afganlar için ev bulmanın daha az zor olduğu tespit edilmiştir. Yani aileler bu konuda daha iyi durumdadırlar. Aileden sonra bekar kadın göçmenler de daha iyi durumdaydılar, ancak bekar erkeklerin barınma sorunu

daha fazla yaşamışlardır. İstanbul'da yaşayan bir katılımcı bu konutla ilgili sorduğumda sorunlarını böyle dile getirmiştir.

“Çok çok fazla (sorun yaşadım). Ev sıkıntısı belki yaklaşık 30 40 vaka olmuştur. Ev sahipleri bana ev vermediler ve reddettiler. Afgan olduğum için. Telefonun arkasından de reddettiler. Bazılarına bizzat gittim, görüştim ve konuştum. Yine de reddettiler.” (K2, 30, Erkek)

Bu araştırmada katılımcıların hepsi, Türk toplumunun eğitimli sınıfı ve akademik kurumlarıyla daha bağlantılı oldukları için ve bu kurumlar içerisinde, (göç idaresi hariç) akademik kurumlar ve devlet kurumları ayrımcılık ve önyargıyla karşı karşıya kalmamıştır. Hem üniversitelerde hem de diğer devlet kurumlarında bir işe müracaat etmek için işleri sorunsuz bir şekilde yapılmıştır. Çoğu durumda bile çalışanlar göçmenlerle samimiyetiyle davranmışlardır. Ancak çoğu, bazı arkadaşlarıyla veya diğer Afganlarla dostça olmayan davranışlara tanık olduklarını da belirtmişlerdir.

“Şu anda devlet kurumlarla fazla işim yok. Sadece göç idaresine gittik. Orada bize milliyetimiz veya hangi ülkeden olduğumuzdan dolayı değil, öğrenci olarak daha çok işlerimizi tamamladık. Yardımcı oldular. Uyruğunuzdan dolayı bunu onlara söylersen.... ve eğer onlar sizin öğrenci olduğunuzu anlarsa. Ailen burada değilse. Özellikle de kızsan. Sanki iyi davranırlar. Ama ailenizin burada olduğunu anladıklarında ve özellikle de erkekseniz. Sanki farklı davranışla karşılaşabilirsiniz.” (K3, 22, Kadın)

Katılımcı açısından bakıldığında toplumun Afgan göçmenlere karşı seçici davranıldığı görülmektedir. Mesela ailesi burada olmayan ve öğrenci olan bekar kızların daha samimi etkileşimleriyle karşılaşmışlardır. Diğer katılımcıların deneyimleri de bunu teyit etmektedir. Göçmen burada ailesiyle birlikte bulunuyorsa ve öğrenci vb. yasal ikametgahı varsa yerel halk onlara daha samimi davranır ve onlara güven duyulur. Mesela bu araştırmanın evli katılımcıları ev bulma ve komşularıyla ilişkilerde sorun yaşamadıklarını tespit edilmiştir. Ancak bekar erkek göçmenler ilk iki gruba kıyasla daha fazla ayrımcı davranışla karşı karşıya

kalmışlardı. Özellikle çalışma ortamlarında ve ev bulmada, hatta yol gibi toplu alanlarda.

Genel olarak bu araştırmaya katılanların yarısı "Afgan olup Türkiye'de yaşayıp ayrımcılık ve önyargıyla karşılaşmamak mümkün değil" dediler. Ayrımcılık ve önyargıyı bildirdiler. Konuyla alakalı araştırma katılımcılarından biri hikâyesini şöyle paylaşmıştır.

“Kurumlarda herhangi bir sorunla karşılaşmadım. Sadece göç idaresinde özellikle İstanbul'da tüm yabancılarla çalışanların davranışları farklıdır. Fakat size işyerimde yaşadığım bir tecrübeden bahsetmek istiyorum. İlk yılı (2019'da) bir futbol kulübünde gönüllü olarak çalışıyordum. Bölümde dört kişiydik. Üç Türk ve tek ben bir yabancıydım. İki tane sorumlusu vardı. Tüm kulüpte tek yabancı ve Afgan'dım. Beraber çalıştığımız koçlarda fark ettim. Koçlar benimle ve Türk arkadaşlarımla aynı seviyede olduğumuza rağmen, onlarla benden daha yakın ve daha iyi bir ilişkisi vardı. Şehir dışındaki kamplarda bile kendi aralarında protokoller oluşturmaya çalışıyorlardı. Ve sonra kendilerinden birini seçip gönderirdi. (Koçların) davranışlarındaki değişiklikleri hissettim. Bunu bir dereceye kadar sporcular tarafından da hissettim. 8 ila 12 yaş arası çocukları tabi ki kastetmiyorum. Çünkü onlar çocuktuktu. Nereli olduğunuzu ve hangi kimliğe ait olduğunuzu düşünmezlerdi. Kimliğiniz onlar için önemli değildi. Aksine onlar için çok ilginçti. Sorular soruyorlardı. Hocam, Afganistan'ın neresindensiniz? Vesaire. Onlar için çok ilginçti. Ama 16 yaş ve üzeri olan takımlar ise, mesela bana diğer Türk meslektaşlarımdan kadar arkadaşça davranmamışlardır. Afgan geldi derlerdi. Kendi aralarında gülüyorlardı. Bir Afgan geldi ve bizi öğretiyor. Başımıza psikolog oldu. Ben de onların arasında az çok bu tür şeyleri duyuyordum. Orada benim için biraz acı bir deneyim oldu”. (K2, 30, Erkek)

Görüşülen bazı kişilerin dile getirdiği ayrımcılık ve önyargının yanı sıra, neredeyse tüm katılımcılar göçmenlere ve yabancılara karşı soğukluk, tiksinti ve yorgunluk yaşadıklarını belirtmişlerdir. Ayrımcılığa uğramak, ciddiye alınmamak, soğuk davranmak, görmezden gelinmek üniversite gibi akademik ortamlardan

toplum düzeyine kadar daha çok görünmüştür. Bu ilgisizlik ve ev sahibi toplum üyelerinin ciddiye alınmaması çoğu zaman Afgan göçmenlere soğuk davranılmasına ve sonuçta göçmenlerin dışlanmasına neden olmuştur. Bu konuda araştırmaya katılan iki katılımcı görüş ve deneyimlerini bu şekilde ifade etmiştir.

“Sadece Afganistanlıyım dersin yüzleri farklılaşıyor sanki. Mesela Samsun’a kampa gitmiştik. GSB²⁸'nin büyüğü (etkili biri) gelmişti. Her masaya oturup öğrencilerle selamlaşıyordu. Sonra bizim masamıza geldiğinde ve Afganistanlı olduğumuzu söylediğimizde, bizim masamıza oturmadı ve gidip yanımızdaki masaya oturdu.” (K12, 21, Kadın)

“Daha önce dediğim gibi bazen insanlarla çok konuştuğumuzda çok iyi konuşuyorlar. Ben fotoğraf çekmeyi seviyorum. İnsanlarla ve fotoğraflarımın objeleriyle ve insanlarıyla konuşuyorum. İlk seninle çok iyi davranıyorlar. Her şey çok iyi gidiyor. Ama bir kez Afgan olduğunu söylersen. Karşındaki biri komple değişir. Konuşmayı bırakıyor. Adamın artık sohbet edecek dili yok gibi görünüyor. Hiçbir şey söylemeden uzaklaşırlar. Bu ne yazık ki çok yaşandı.” (K13, 24, Kadın)

Reddedilmek veya ortamdaki dışında kalmak "Afganistanlı olduğum için birçok yerde dışlandım" görüşülen birçok kişinin bahsettiği bir diğer konu idi. Karşıdakiler Afgan göçmenlerin kimliğini anlayınca ya onlarla konuşmaktan kaçındılar ya da sıcak ve samimi sohbetler soğumaya dönmüşlerdir. Bazı toplantı ve ortamlarda Afgan göçmenler doğrudan ya da dolaylı olarak dışlanmışlardır.

Araştırmanın bulguları, Afgan göçmenlerin Türkiye'de ev sahibi toplumun hangi katmanıyla daha fazla iletişim kurduğunun önemli olduğunu göstermiştir. Örneğin, daha eğitilmiş ve akademik ortamlar ve devlet kurumlarıyla (göç idaresi hariç) iletişimde olan öğrenciler genellikle memnun kalmışlardır. Dolayısıyla üniversitelerdeki veya diğer devlet kurumlarındaki profesörlerin veya idari personelin kötü davranışlarını bildirme olasılıkları çok daha düşüktü. Hatta çoğu durumda göçmen öğrenciler desteklenmişlerdir. Ancak sıradan insanlarla, hatta

---

²⁸. Gençlik ve Spor Bakanlığı

toplumun alt sınıflarıyla karşılaştıklarında (örneğin, vasıfsız iş ortamında), yolda ve pazarda acı deneyimlerin çoğunu yaşadılar. Örneğin: hakaret, aşağılama veya düşmanca ve şiddet içeren davranışlar. Bir katılımcı kendi deneyimini şöyle paylaşmıştır.

“Ayrımcı olanlar oldu. Ama bunlar bahsettiğim hepsi sokakta olan şeyler. O yüzden ben pek fazla takmadığım bir durum. Herhangi resmi bir kurumda, üniversitede olsun, TÖMER²⁹ olsun hiçbir şekilde böyle bana ırkçı veya önyargıyla yaklaşan birini görmedim.” (K1, 21, Erkek)

Yukarıdaki deneyimlere dayanarak Afgan göçmenlerin ev sahibi toplumun nerede ve hangi grup ve sınıfıyla muhatap olduğu önemli ve belirleyicidir. Örneğin, çoğunlukla işçi sınıfı ve ev sahibi toplumun alt sınıfıyla ilgilenen bir işçiye, düşmanca davranışlar günlük yaşamının bir parçası olabilir. Ancak bir öğrenci veya bir ofiste çalışansa ve çoğunlukla ev sahibi toplumun eğitilmiş, elit ve akademik sınıfıyla karşı karşıyaysa, belki daha az sorunlar yaşanmış olabilmektedir. Ayrıca Afgan göçmenlerin alt kimlikleri de bu konuda etkili olmuştur. Bahsedildiği gibi Özbekler ve Türkmenler diğer etnik gruplara göre kendilerini toplumda daha rahat hissetmekle kalmamıştır, aynı zamanda ev sahibi toplum tarafından da daha hızlı ve sıcak kucaklarla kabul edilmiştir. Dolayısıyla bunlar daha az önyargı ve olumsuz davranışlarla karşıladıklarını tespit edilmiştir.

15 Ağustos 2021'de Taliban, 20 yıl sonra Afganistan'ın kontrolünü yeniden ele geçirdi ve böylece Afganistan'da Amerika Birleşik Devletleri ve uluslararası toplumun desteğiyle kurulan 20 yıllık demokratik hükümet devredilmiştir. Bu düşüşün derin, geniş ve çeşitli sonuçları sebep olmuştur. Bunun sonuçlarından biri de Afgan mültecilerin İran'dan Türkiye'ye gelmesi idi. Çoğunlukla genç erkeklerden oluşan bu sığınmacılar, o dönemde Türk medyasının en önemli ve sıcak konularından biriydi. Bu sığınmacılar sayısının Türkiye'deki Suriyeli mülteci ve göçmenlere kıyasla çok az olmasına rağmen Türk toplumunda yaygın eleştirilere ve olumsuz tepkilere neden olmuştur.

---

²⁹. Türkçe ve Yabancı Dil Uygulama ve Araştırma Merkezi

Türkiye'ye yönelik bu yeni Afgan mülteci dalgası, bir yanda korona salgını, diğer yanda ekonomik krizin Türk vatandaşlarının hayatını zorlaştırdığı bir dönemde gerçekleşmiştir. Daha önemli konu ise 2023 Türkiye seçimleriydi. Bu cumhurbaşkanlığı ve parlamento seçimlerinde CHP³⁰, Adalet ve Kalkınma Partisi hükümetine baskı yapmak için ekonomiyi ve göçmenleri seçimlerde en önemli siyasi ve rekabet aracı olarak kullandı. Dolayısıyla mülteciler, özellikle de Afgan mülteciler medyanın, hatta kişisel kullanıcılar tarafından yönetilen kanalların ve sayfaların en önemli konusuydu ve o günkü medyanın en çok tartışılmış konulardan biri idi.

Bu sebeple, araştırmada bu bağlamda şu soru sorulmuştur: 2021 yılında Afganistan'da yaşanan siyasi kriz Türkiye'deki Afgan göçmenlerin hayatlarını da etkiledi mi? Araştırma bulguları, bu krizin göçmenler açısından pek çok sonucu olduğunu göstermektedir. Bu kriz bir yandan tüm Afganları derin bir şoka sokan, ruhlarında ve psikolojilerine son derece derin ve yıkıcı etkiler bırakan bir kabustu. Çünkü bu kriz, görüşmecilerin deyimleriyle "*dönüş köprüsü yıkılmış*" gibiydi. "Onları geleceğe dair ümitsizliğe düşürdü". Afganistan'dan bir şekilde maddi ve manevi destek alan bu göçmenlerin çoğu artık bu maddi ve manevi desteğin kesilmesine neden olmuştur. Öte yandan Türk vatandaşlarının olumsuz görüşlerinin medyaya, özellikle YouTube ve Instagram'a yansması, bu sayfa ve kanalların kullanıcıları tarafından sıklıkla seçici olarak yayınlanıp paylaşılmıştır. Böylece medyanın bu içerikler Afgan göçmenler için ek stres ve baskı yaratmıştı. Bu içerikleri gören göçmenler hem Afganistan'dan (kaynak toplum) hem de Türk toplumundan (ev sahibi toplum) yoğun psikolojik baskıya maruz kalmışlardı. Bu durum göçmenlerin çoğunun ciddi depresyon yaşamasına neden olmuştur. Depresyon Türkiye'deki ilişkilerinin kalitesini de etkilemiştir. Mesela görüşmecilerden biri o günlere dair yaşadıklarını şu şekilde anlatmıştır.

“Evet etkisi oldu. Ekonomik açıdan. Çünkü bundan sonra banka hesabımdan (Afganistan banka hesabı) para çekemedim. Bu nedenle maddi açıdan bazı sorunlarla karşılaştım. İkincisi, Taliban Afganistan'da iktidara geldiğinde çok fazla psikolojik baskı yaşadım (derin bir nefes alıyor). Aynı zamanda çok

---

³⁰. Cumhuriyet Halk Partisi

sayıda göçmen Türkiye'ye doğru hareket etmişler. Bu konu Türkiye medyasında ve sanal ağında geniş çapında paylaşılmıştır. Burada Türk vatandaşlarının Afgan göçmenlere yönelik olumsuz bakış açısını yansıtan yorum ve içerikleri de görüyordum. Bu da üzerimde çifte baskı oluşturuyordu. Mesela bir gün yurttan Instagram'da bu tarz bir sürü içerik ve görüntüleri izlediğimi hatırlıyorum, bu videolar beni o kadar etkilemişti ki, alışverişe çıktığımda herkes bana saldıracaktı gibi hissediyordum. Halbuki her kes normal bir şekilde dolaşıyordu. Ben, medya içeriğinin baskısını gerçekten üzerimde hissettim.” (K7, 33, Erkek)

Ancak tam tersine bazı durumlarda bu kriz Afgan göçmenleri Türk toplumuna yakınlaştırmıştır. Bazı göçmenler Türklerin sempatisiyle karşı karşıya kalmıştır. İlişkileri derinleşmiştir. Arkadaşlarıyla ve üniversite profesörleriyle eskisinden daha fazla iletişim halinde olmuş ve sürekli onlara sorularla iletişim halinde kalmışlar. Mesela Afganistan'daki ailelerini ve arkadaşlarını sormuşlar. Bu kriz göçmenlerle Türk vatandaşları arasında bir nevi empati oluşmasına neden olmuştur. Bu durumda öğrencilerden biri deneyimini şu şekilde ifade etmiştir.

“(Bir hocam) sınıfta bana direkt söyledi. Bir seminerim olduğunda, bak dedi. Ben seni Talibanları yedirtmem. Dilediğin zaman bir evin var. Benim evim senin evindir. Seni hiçbir koşulda Taliban'a vermeyeceğiz. Ve Afganistan'a geri dönmemelisin. Evet bu şekilde konuştu. Böyle hocalar da var. Her zaman kadınları düşündüler (savundular).” (K13, 24, Kadın)

Bu tespitlere dayanarak, bu krizin sonuçlarının herkes için aynı olmadığını göstermektedir. Ancak genel olarak araştırmanın bulguları, bu siyasi krizin bir faktör olarak Afgan göçmenlerin Türkiye'deki entegrasyon sürecini olumsuz etkilediğini göstermektedir. Örneğin bu stresin olumsuz etkilerinden, otosansürden, kişinin kendisi hakkında kötü duygulara sahip olmasından, Türk vatandaşlarının Afganlara karşı olumsuz bakış açısını artırmasından söz edilebilir. Bu araştırmaya katılanlardan bazıları, olaydan sonra bazı toplantılarda arkadaşların tarafından doğrudan veya dolaylı olarak hakaret ettiklerini veya alay konusu olduklarını belirtmişlerdir.

2.4.2. Kültürel Engel

Türkçe, ev hanımı veya yaşlı ve okuma-yazmayı bilmeyen göçmenler için entegrasyonun ciddi sınırlılıklarından biri olduğu tespit edilmiştir. Ancak diğer Afgan göçmen grupları için eğer dil ciddi bir engel olmasa da, bir zorluk olmuştur. Bu konuları daha iyice izah etmek için araştırmada görüşülen tüm Afgan göçmenler dil sıkıntılarını üç kategoriye ayrılmıştır. Birinci kategori, Afgan Türk kökenli olup, Afgan- Türk okullarında Türkçe 'de eğitimi almış veya Türkiye'ye geldiğinde bir şekilde Türkçeyi öğrenmiş olanlardan oluşmaktadır. Afgan göçmenlerden oluşan bu grup Türkiye'ye girişte daha az sorunla karşılaştıklarını söylenebilir. Hatta çoğu Türkçe kursuna gitmelerini gerek duymamıştır.

İkinci grup ise Türkçeyi az bilenler ya da hiç bilmeyenlerdir. Bu grup Türkçe öğrenmek için Türkçe dil kurslarına gitmek zorunda kalmıştır. Bu grupta çoğu öğrenciler yer alınmaktadır. Üçüncü grup ise Türkçeyi hiç bilmeyen ve öğrenci olmadıkları için Türkiye'ye geldiklerinde Türkçe öğrenmek zorunda kalmayanlardır. Dil bilmemesi bunları devamlı bir sorun olarak kalmıştır. Ancak Türkiye'ye gelen birinci ve ikinci grup Afgan göçmenler, birinci veya ikinci yıllarda ve Türkçe öğrenme sürecinde, günlük etkileşimlerde, özellikle derslerle ilgili konularda sorunlarla karşılaşmışlardır. Fakat bununla birlikte zaman geçtikçe konuşma ve gündelik sorunların çözülmesiyle dil sorunu da çözüldü, sadece akademik alanda sorunlar mümkün olduğu kadar kaldı, bazıları için bu sorun zamanla tamamen çözülmüştür.

Ancak Türkçeyi çok az bilen veya hiç bilmeyen üçüncü grup ise dil, günlük hayatlarının en büyük sorunlarından biri haline gelmiştir. Onlara yönelik ücretsiz Türkçe kursu olmadığı veya olmasa da böyle kursların varlığından haberleri yoktu. Aynı zamanda dil eğitiminin maliyetinin yüksek olması nedeniyle dil kurslarına da gitmemişlerdir. Bu kategori Afgan göçmenler toplumuyla günlük ilişkilerinde sorunlar yaşamaktadır. Örneğin iki Afgan göçmen bu konudaki deneyimlerini böyle dile getirmiştir.

“Biz aile olarak ilk başta dil bilmiyorduk. Çocuklar da Türkçe bilmiyorlardı. O yüzden hep toplumdaki uzak kalmıştık. Zorluk yaşadık ilk başta.” (K9, 40, Erkek)

“Beş yıldır Türkiye’de yaşıyorum ve hala Türkçe konuşamıyorum. Sanki toplumdaki tamamen uzaklaştırılmışım gibi. Her gün geçtikçe yalnızlaşıyorum. Mesela çocuklar Türkçe biliyor. İlk geldiğimizde dil kursuna gitmeden, Türkçe bilmeden doğrudan okula gittiler. Hepimiz çok zor dönemlerden geçtik. Özellikle de çocuklar. Her gün ağlıyorlardı eve geldiklerinde. Çocuklara bir tane hoca da pek yardımcı olmuyordu. Ancak zamanla çocuklar dili öğrendiler ve artık Türk arkadaşlarıyla çok zaman geçiriyorlar. Ama benim hiç arkadaşımın olmadığını hissediyorum. Biz aileler bazen bir araya geliyoruz. Çocuklar iyi ama ben çocuklarımla aileleri ve arkadaşlarıyla konuşamıyorum. Bu yüzden her zaman ortamdaki dışında kalıyorum.” (K16, 39, Kadın).

Dolayısıyla dil önemli bir zorluklardandır. Fakat dile ihtiyacı olan çocuklar veya öğrenciler hızlıca dil öğrenmişlerdir. Ama mecbur olmayan ebeveynlerin dil sıkıntıları hala devam etmektedir. Dolayısıyla dil bilmemek sadece sorun olarak kalmamış, aynı zamanda göçmenlerin toplumdaki soyutlanmasına ve kopmasına da neden olmuştur.

“Ben 5 yıldır Türkiye’deyim. İlk başta benim için çok önemli değildi. Türkçeyi öğrenmedim. Açıkçası gerek duymamıştım o zamanlar. Ama yavaş yavaş zorluk yaşadıkdan sonra dil ne kadar önemli olduğunu fark ettim. Şimdi ben sadece Afganlarla ilişki kurabilirim. Onun dışında her yere gittiğimde mutlaka kızımınla yada Türkçe bilen biriyle gitmek zorundayım.” (K16, 39, Kadın)

Yaş grupları ve eğitim düzeyleri arasında dil faktörü de önemli farklılıklar göstermektedir. Örneğin, lisans öğrencilerinin yüksek lisans ve doktora öğrencilerine göre çok daha iyi Türkçe konuştuklarını göstermektedir. Bu öğrencilerin yaşlarının yanı sıra Türk öğrencilerle ve toplumla da geniş bağları bulunmanın en önemli sebebi idi. Zira her gün üniversiteye gidiyorlardı, üniversiteden sonra da

arkadaşlarıyla sık sık kahvehanelere ya da sinema, spor vb. eğlence mekanlarına gidiyorlardı. Türkçesi diğerlerine göre çok daha iyiydi. Yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin Türkçeleri lisans öğrencilerine göre daha zayıf olduğunu tespit edilmiştir. Bunun temel nedeni Türk toplumuyla iletişimlerinin sınırlı olmasıdır. Çünkü daha sonra detaylı olarak tartışılacağı üzere bu öğrenci grubunun üniversite öğrenimi sırasında arkadaşlarıyla çok sınırlı ve resmi ilişkilerinde bulunmuşlardır. Aynı zamanda bunlar çoğunlukla grup içi ilişkiler (Afganlarla ilişkiler) vardı ve bu da onların dillerini güçlendirmelerine engel olmuştur. Elbette daha önce eğitimlerini Türkiye'de tamamlayan yüksek lisans ve doktora öğrencileri bundan istisnadır. Bu arada okullarda okuyan göçmen öğrenciler (18 yaşların altında) Türkçeyi herkesten daha iyi konuşabilmiştir. Evlerinde bile bazen kendi aralarında Türkçe konuşmuşları tespit edilmiştir.

Araştırmanın bulguları, Türkçenin öğrenci grubu için bir sınırlama olmayabileceğini ancak üniversite ile işi olmayanlar için ciddi bir sınırlılık olabileceğini göstermiştir. Örneğin kendisiyle birlikte yaşayan görüşmecilerden biri, Türkçe bilmemenin kendisi için büyük bir sorun olduğuna dikkat çekti. Çünkü nereye giderse gitsin, yanında Türkçe bilen biriyle gitmesi gerekmiştir. Doktor randevusu almak, alışveriş yapmak ve benzeri konular gibi. Araştırma, öğrenci yurdu bulunmayan göçmenlere yönelik düzenli bir dil eğitimi programının olmayışının, entegrasyon sürecinde sorun yaratan bir sorun olduğunu göstermiştir. Tabii ki o kişinin aile üyelerine de bağlıdır. Örneğin: Kendisi de ev hanımı olan ve onunla yaşayan diğer görüşmecilerden biri, Türkçeyi çok iyi bilmemesine rağmen Türk ailesiyle ilişkilerinin hâlâ iyi olduğunu izah etmiştir. Çünkü çocukları okullarda okuyor ve eşinin de öğrencidir. Ailenin diğer fertlerinin Türkçe bilmesi ve Türk toplumuyla etkileşim içinde olması nedeniyle, her ne kadar kendisi okuma-yazma bilse (bilmese) de, çocuklarının yardımıyla biraz Türkçe öğrenebilmiş ve diğer bazı yaşamsal ihtiyaçlar sayesinde de öğrenebilmiştir. Diğer aile üyeleri onu çoğu zaman "toplumun dışında" kılmamıştır. Bu nedenle bu konuyla ilgili olarak karı/koca veya çocuklar gibi faktörlerin dikkate alınması önemlidir.

2.4.3. Dini Engel

Afgan göçmenlerin entegrasyon sürecinde ikili işlevi olan faktörlerden biri de mezheptir. Bu araştırmanın görüşülen kişileri (Özbekler, Türkmenler, Peştunlar ve Tacikler) Sünni olduğundan mezhebinin onların entegrasyon sürecine ya hiçbir etkisi olmamıştır ya da olumlu bir işlevi olmuştur. Örneğin, görüşülen kişi İstanbul, Ankara veya İzmir gibi büyük şehirlerde yaşadığında mezhebinin hiçbir etkisi görülmemiştir. Zira bu büyük şehirler küçük şehirlere göre daha fazla etnik, mezhep, din, dilsel ve kültürel çeşitliliğe (çok kültürlü) sahiptir. Dolayısıyla mezhebinin, Afgan göçmenlerin sosyal etkileşimlerinde ve entegrasyon sürecinde nispeten etkisiz bir rolü oynamıştır. Ancak katılımcılara göre, Konya, Samsun gibi küçük şehirlerde ve bu şehirlerin vatandaşlarının daha dindar yada muhafazakâr olduğu için mezhebinin olumlu veya olumsuz bir işlevi olmuştur. Örneğin cami ve toplu ibadetlere (Cuma namaza gibi) veya dini programlara katılım, Sünni göçmenlerin entegrasyon sürecinde olumlu bir faktör olarak tespit edilmiştir. Kanıtlar, caminin onların daha fazla Türk ve hatta Türk olmayan diğer yabancı arkadaşlar bulmasına yardımcı olduğunu göstermektedir. Bu dostane ve samimi ilişkiler caminin ötesinde de devam etmiştir.

“Elbette (Mezhep) etkiliydi. Başka şehirlerde de var ama özellikle Konya’da bizzat yaşadım. Konyalılar çoğunlukla dindardır. Dindar bir insanı gördüklerinde bunu çok ilginç buluyorlar (onun hakkında iyi şeyler hissediyorlar). Onunla şahsen tanışmaya, oturup konuşmaya çalışıyorlar. Çünkü din insanlarla bütünleşmek için çok büyük bir araçtır. Özellikle Konya şehrinde. Başka şehirlere de gittim. Orada bu konuyu pek fark etmedim. Ama Konya’da bunu çok açıkça fark ettim ve karşılaştım. Mesela camiye gittim. Türk arkadaşlarım yanıma oturmaya çalıştılar. Nereden geldin diye sordular. Ne yapıyorsun? Ne iş yapıyorsun? nerede çalışıyorsun? Camiye gitmeseydim Kimse beni tanımayacaktı. Ama cami benim daha sosyalleşmem için bir araç oldu. Hatta iş buldum. Çalışmak istediğimi söyledim. Birisi bir şirketimin olduğunu söyledi. Gel, benimle birlikte çalış dedi.” (K5, 26, Erkek).

Fakat Caferi Şii mezhebine mensup olan katılımcılar, Türklerin camilerde veya yurt camilerinde inançlarını fark ettiklerinde onlardan uzaklaştıklarını ifade etmişlerdir. Bu sefer inanç faktörü (mezhep) sosyal ilişkilerini soğutmuştu. O yüzden onlar (Caferiler) çoğu zaman inançlarını ve önyargılardan kurtulmak için Türk vatandaşlarına anlatmaya çalışmıştır. Yani mezheplerinin Şiilikten (siyasi Şiilikten) farklı olduğunu ve inançlarının da Hanefi mezhebinden pek farklı olmadığını açıklamışlardır. Fakat bazen Caferilere mensup görüşmecilerin birçoğu, Türk toplumunun mezhepleriyle ilgili bu hassasiyetlerini fark ettikten sonra inançlarını hakkında tartışmaktan kaçınmaya çalıştıklarını ifade etmiştir. Örneğin bu araştırmaya katılanlardan biri bu konudaki deneyimini böyle dile getirmiştir.

“Mezhep, (entegrasyon sürecim üzerinde) 100% etkilidir. Mesela Samsun'da lisans öğrencisiydim. Samsunlular muhafazakâr ve dindardırlar. O yüzden başlangıçta (ilk görüşmede) çok iyi davrandılar ve sen de Afgan'ın, sen de bizim kardeşimizsin dediler. Ama benim Şii olduğumu ve mezhebimin Sünni olmadığını anladıktan sonra, davranışları değişmiştir. Bir şekilde reddedildim. Yani sen başka bir dine mensupsun. Bunu bizzat yaşadım. Bu aslında Hazaraların ve Şiilerin toplumda rahat edememelerine ve kendilerini rahat hissetmelerine neden oluyor. Bu sorunları fark ettikten sonra, birçok yerde Şii olduğumu söylemedim. Bu tarz konuları asla açmadım. Kimlik açısından bunu ancak o zaman fark ettim. Daha sonra 2019 yılında İstanbul'a taşındım. Şu ana kadar (burada yaşıyorum) bu durumda reddedilmiş hissetmiyorum. Çünkü büyük şehirlerde yaşayan insanlar iş ve yaşamlarıyla, kendi sorunlarıyla ilgileniyorlar. Kimse nereli olduğunuzu umursamıyor. Bir diğer neden ise etnik köken ve milliyet çeşitliliğidir. O yüzden bu konular (farklı dinler) İstanbullular için çok normal bir konu. Yani şu ana kadar İstanbul'da herhangi bir sorunla karşılaşmadım.” (K2, 30, Erkek)

Dolayısıyla araştırmanın bulgularına göre, Afgan göçmenlerin Türkiye'ye entegrasyon sürecinde din ve mezhep faktörünün bazen küçük şehirlerde ikili bir işleve sahip olduğu görülmüştür. Sünni göçmenler için olumlu bir işleve sahipken, diğer mezheplerine mensup olanlar için olumsuz bir işleve sahipti. Ancak

Türkiye'nin büyük şehirlerinde din faktörünün Afgan göçmenlerin entegrasyon sürecine neredeyse hiçbir şekilde etkilememiştir. Çünkü yukarıda da bahsettiğimiz gibi bu büyük şehirlerin çeşitliliği ve çok kültürlü ortamı, Afgan göçmenlerin entegrasyon sürecinde din veya mezhep faktörünün etkisiz hale getirilmesinde en önemli faktörlerden biri olmuş gibi görünmektedir.

2.4.4. Kurumsal Engel

Yasal sınırlamalar Afgan göçmenlerin entegrasyonundaki en ciddi sınırlamalardan ve sorunlardan ibarettir. Katılımcılara göre Türkiye'de onlar için uzun vadeli bir yaşam imkânı yok. Burada okumuş ve yaşamış olmalarına rağmen Türkiye kültürüne, insanlarına ve Türkiye'ye derin bir aidiyet duygusu olmasına rağmen, çok arkadaşları olmasına rağmen, Türkiye'de onlara istikrarlı bir gelecek tasavvur edilmemiştir.

“Mesela ben yaklaşık 10 yıldır buradayım. Lisans ve yüksek lisansımı burada yaptım, şimdi de doktoramı yapıyorum. Uzun süre burada çalıştım. Vatandaş da değilim. Afganistan'a dönecektim. Ama ülkemizin durumu ortada. Erasmus gibi eğitim programları birkaç kez Avrupa'ya gittim. Geri dönmeyen birçok gidenlerin aksine. Geri döndüm. Çünkü burayı seviyorum. Burası benim ikinci evim. Belki ben daha idealistim. Mesela benim çok arkadaşım vardı, hepsi bir şekilde burayı bırakıp Avrupa'ya ya da Amerika'ya gittiler. Onurlu bir yaşam sürüyorlar. Ama benim 10 yıl sonra buradaki geleceğim hala belli değil. Şu ana kadar öğrenci kaydıyla devam ettim. Eminim ki mevcut duruma bakınca bir noktada sınır dışı edilirse hiç şaşırırmam. Tüm bunlara rağmen bazen geleceğim konusunda gerçekten endişeleniyorum. Çünkü hiçbir ilerleme kaydedemediğimi düşünüyorum. Burada her zaman yabancı olarak görüneceksin. Burayı ne kadar seversen sev.” (K6, 28, Erkek)

Göçmenlerin özellikle yaş ve medeni durum gibi konulardaki engellerle ilgili bu anlayışı anlamlı olduğunu tespit edilmiştir. Örneğin bu araştırmanın bulguları, gençlerin (18-25) bekar olmaları ve az sorumluluk sahibi olmaları nedeniyle bu konuda biraz daha rahat olduklarını, vatandaşlık veya Türkiye'de uzun süreli ikamet konusunda fazla kaygılı görünmediklerini göstermiştir. Ancak yüksek

öğrenim görenler veya Türkiye'de ailesiyle birlikte yaşayanlar için Türkiye'de vatandaşlık ya da en azından uzun süreli ikamet ve çalışma izni imkanının olmamasının kendileri için büyük bir sorun olduğunu görüşündedirler. Çünkü bir yandan Türkiye toplumuna, kültürüne, akademik kurumlarına ve insanına karşı derin bir aidiyet duygusuna sahipler, hayatlarının önemli yıllarını burada geçirmişlerdir. Öte yandan eğitimlerini tamamladıktan sonra Türkiye'yi terk etmek zorundadırlar. Bu da onlarda kaygı ve stres yaratmıştır. Çünkü mevcut durumda Afganistan'a dönüp orada yaşamaları mümkün değildir.

Öte yandan Afgan göçmenlerin spora katılımı resmi ve mesleki açıdan katılamamak konusudur. Örneğin hiç kimse resmi olarak bir spor kulübüne (futbol) üye olamaz, bir spor kulübünde antrenman olamaz ve spor müsabakalarına katılamaz. Bu araştırmada görüşülen kişilerin çoğunluğu boş zamanlarında masrafları kendilerine ait olmak üzere bireysel spor yapmalarına rağmen spor yapmalarına engel olabilecek herhangi bir hukuki sorunla karşılaşmadıklarını ifade etmişlerdir. Ancak görüşmecilerden üçü, Afganistan'da profesyonel olarak futbol ve voleybol oynadıkları için kulüplere kaydolup profesyonel olarak futbol oynamaya devam etmek istediklerinde, tüm sınavları geçmelerine ve çok başarılı olmalarını rağmen sonuçta yabancı ikameti nedeniyle kulüplere katılamamışlar ve sporu profesyonel olarak sürdürememişlerdir. Sorulduğunda, bu sorunların çözümü için çeşitli kurumlara müracaat etmişlerdir fakat sonuçta bu hukuki sorunu herhangi bir şekilde çözülememiştir. Bu araştırmanın bir diğer katılımcısı, daha önce İran'a göç etme deneyimi olan, sevdiği spor kulübüne (futbol) profesyonel ve ciddi bir şekilde üye olamayacağını bildiği için Türkiye'ye geldiğinde bu yönde herhangi bir çaba göstermemiştir. Bu araştırmanın bir diğer katılımcısı futbol kulüplerinden birine üyelik konusundaki hikâyesini böyle aktarmıştır.

“Bazı sporlarda, örneğin vücut geliştirmeye ya da yüzme havuzuna kendi masraflarınızla gitmek istiyorsanız sorun yoktur. Ama öyle bir şey var ki mesela siz de benim ya da ailem gibi spor alanına girmek istiyorsunuz. Evet engeller var. Engellerden biri de sözde ikametgahtır. Sahip olduğumuz kamet ya yabancı olduğumuzdur daha doğrusu. Bir örnek veriyorum. Mesela büyük

oğlum; Futbolda çok yetenekli ve başarılıdır. Önce mahallede oynarken sonra spor kulüplerine gitmek istedi. Çünkü mahallede seçkin ve meşhur bir kişi olarak tanınıyordu. Halk ona bakarken bu gencin büyük, ünlü ve prestijli bir takımda olmamasının üzüntü verici olduğunu söylerlerdi. Teknik açısından çok yetenekli. Bu yüzden onun için çok çaba harcadık. Göç idaresiyle görüşтік. Bu bakımdan bir takım hukuki engelleri kaldırın ki burada sporunu yapabilsin. Ne yazık ki hiçbiri sorunla ilgilenmedi. Belediyeye gittik. Onlarla temasa geçtik. Böyle yetenekleri var dedim. Sırf göçmenlik statüsünden dolayı hiç dikkat etmedi. Konya Spor 'un sporcu seçimi vardı, sınavı da katıldı. Çok parlamasına ve başarılı olmasına rağmen ikametinin yabancı olduğunu görünce oğluma reddetmişler. Onun için lisans almak istiyorduk. Yarışmaya katılabilsin diye. Yabancı olduğumuz için lisans vermediler. Kısacası bu fırsatı yakalama konusunda çok ciddi bir engelle karşı karşıyayız.” (K9, 40, Erkek)

Öte yandan başka bir katılımcı da aynı sorunla karşılaşmıştır. Spor kulüplerinde (dövüş sporları) yer almasının önünde duran yasal engelleri uzun çabalara rağmen kaldıramamıştır. Sonunda vazgeçmiştir. Ayrıca başka bir katılımcının evrakları ilgili birimler tarafından kabul edilmemiştir. Spor alanında geçerli belgeleri olmasına rağmen belgeleri Türk spor kurumları tarafından reddedilmiştir. Bu nedenle göçmenler resmi olarak spor kulüplerine üye olmak ve yarışmalara katılmak istediklerinde engellerle karşılaştılar.

2.4.5. Ekonomik Engeller

Afgan göçmenlerin Türkiye'ye entegrasyonunun önündeki en önemli sınırlamalardan biri maddi sorunlar olmuş ve bu durum onların hayatlarını daha geniş boyutta etkilemiştir. Örneğin Türk lirasının değer kaybetmesi ve mal fiyatlarındaki artışın en önemli sonuçlarından biri olan enflasyonun artması, sadece Türk vatandaşlarının değil, aynı zamanda Afgan göçmenlerin hayatlarını da olumsuz etkilemiştir. Fakat Afgan göçmenlerin yaşamları üzerindeki olumsuz etkileri çok daha büyüktü. Zira göçmenlere göre bir Türk bu ekonomik durumdan yüzde 1 etkilendiyse, Afgan göçmeni yüzde 10 etkilenmiştir. Bir katılımcı kendi yaşam tecrübesini böyle anlatmıştır.

“Mesela ben daha önce burs alıyordum. O zamanlar 800 lira alıyordum. O zamanki 800 TL şimdi 5000 lira ediyor. Şu anda gelirim 2000 lira. Ki geçmişe göre 400 ya da 500 lira oluyor. Her şey çok pahalı. Yaşam maliyeti çok yüksek. Daha önce nasıl yaşadıysam artık öyle yaşayamam. Daha önce spor yapardım. O zamanlar spora 300 lira ödüyordum. Ama aynı sporun ücreti şu anda 1500 lira. Gelirim 2.000 liraysa, 1.500 lirasını spora ödesem, 500 lirayla hayatımı nasıl geçineceğim. Yaşam standartım çok düştü.” (K4, 36, Erkek).

Görüldüğü gibi fiyatlardaki artış Türkiye'nin ekonomik durumunun en önemli sonucudur. Bu durumun diğer taraftan göçmenlerin sosyal ilişkileri ve sağlığı üzerinde olumsuz etkisi tespit edilmiştir. Mesela

“Ben daha önce arkadaşlarımla sohbet etmek için hafta da beş kere kahvehanelere gidiyordum. Şimdi ayda sadece bir kere gidebilirim. Zira fiyatların artmasıyla birlikte kahvehanelere ve diğer toplantılara gitme ve isteklerim yavaş yavaş planlarımdan kaldırdım. Aslında otomatik bir şekilde kaldırılmıştır. Evet. Artık arkadaşlar çok fazla buluşamıyorum. Bu şekilde hatta bazı temel gıda maddeleri yemek listemden çıkardım.” (K14, 27, Erkek)

Bu nedenle göçmenler harcamalarından tasarruf edebilmek için sosyal ilişkileri de dahil olmak üzere bazı yan harcamalarını kontrol altına almak zorunda kalmışlardır. Mesela arkadaşlarla görüşmek ve ziyaret etmek gibi. Göçmenlerin geçmişe göre daha da yoksullaştığına, hayatlarının temel masraflarını zar zor karşılayabildiklerine dair yeterli kanıtlar tespit edilmiştir ve göçmenlerin maddi kısıtlılıklarının sosyal ilişkilerini de sınırladığı açıkça görülmektedir.

Bu araştırmanın bulguları, göçmenlerin mali ve ekonomik kısıtlamalarının onları yiyecek konusunda daha dikkatli hale getirdiğini göstermektedir. Mesela bazı önemsiz harcamaları hayatlarından çıkarmışlardır. Bazen spor ve beslenme bile bu durumdan güçlü bir şekilde etkilenmiştir. Bu bağlamda araştırmaya katılanlardan biri deneyimini şu şekilde anlatmıştır:

“Beni bazen kısıtlayan tek maddi sorun vardı. Sporun beli masraflar ve ücretleri vardır. Hem sporun ücreti hem de sağlıklı beslenme hazinesi. Bunlar

birçok insanın karşılayamayacağı kadar yüksek maliyetlere neden oluyor. O yüzden ben de zaman zaman sporuma ara veren maddi sorunlarla karşılaştım.” (K7, 33, Erkek)

Dolayısıyla kanıtlar, Türkiye'deki ekonomik durumun neden olduğu mali kısıtlamaların ve kanun yoluyla iş fırsatlarına erişilememesinin, yalnızca işgücü piyasasına entegrasyonlarını engellemekle kalmadığını, aynı zamanda yaşam kalitelerini, sosyal ilişkilerini ve fiziksel sağlıklarını da etkilediğini göstermektedir.

Bir diğer çok önemli konu, Afgan göçmenlerin Türkiye'de iş olanaklarına erişememesi, ekonomik entegrasyon süreçlerini etkileyen en ciddi sorunlardan biri olmuştur. Etkisinin kapsamı ekonomik entegrasyonla sınırlı kalmayıp, sosyal ve psikolojik entegrasyonlarını da olumsuz etkilemiştir. Bu araştırmanın bulgularına dayanarak Afgan göçmenler ve bu araştırmanın katılımcıları işe erişim açısından üç kategoriye ayrılmaktadır. Birinci kategori yüksek öğrenime sahip olanlardır. İşgücü piyasasına daha çabuk ve daha kolay iş bulabilirler, dolayısıyla bunlar iyi bir geliri elde edebilmişlerdir. Mesela tip mezunları. İkinci kategori ise çalışma iznine sahip olup resmi olarak şirket veya restoranlarda çalışan göçmenlerdir. Üçüncü kategori ise mevsimlik, aralıklı, yasa dışı ve düşük gelirli (vasıfsız) işlerde çalışmak zorunda kalanlardır. Genellikle göçmenlerin çoğu, özellikle de öğrenciler üçüncü kategoriye yer almaktadırlar.

Afgan göçmenlerin üçüncü çalışma kategorisinin özellikleri ise çok düşük gelir, uzun çalışma saatleri, iş güvencesinin olmayışı, stresli işler ve ağır iş yüküdür. Bu Afgan grubu, Türk meslektaşlarına göre genellikle çok düşük bir ücret karşılığında çalışmışlardır. Genelde sigortasız ve daha uzun saatler çalışırlar, iş yükleri de çok fazladır. Dolayısıyla bu grup her açıdan güvenliği olmayan işlerde çalışmak zorundadırlar. Çünkü işveren onları istediği gibi iş yaptırıp istediği zaman maaşlarını ödemededen işten çıkarabilmiştir. Kanıtlar, birçok yerde, iki kişi gerektiren işlerde, işverenin bir göçmeni çok daha düşük maaşla işe aldığını göstermektedir. Dolayısıyla bu araştırmanın bulguları, uzun çalışma saatlerinin bu göçmen grubunun sağlığı, boş zamanları ve eğitimi üzerinde olumsuz etki yarattığını göstermektedir.

“Göçmenlerin çoğunun hem düşük ücretli hem de çok zor ve yüklü işlerde çalıştığını sen de biliyorsun. Başka hiçbir ayrıcalığı yoktur. Restoranda çalışmak, bahçede çalışmak, terzi, sanayi ve benzeri gibi işlerde iş bulursun. Geliriniz de düşük. Sigortanız da yok. Ve işveren seni istediği zaman kovacaktır. Mesela ben kendimi ve ne yazık ki bu tür işlerde çalışan birçok arkadaşımı tanıyorum. Ve çoğu zaman maaşlarını bile alamadılar. Şikâyet de edemezsen. Ben şimdi bahçede çalışıyorum. İnan kendimden nefret ediyorum. Rezillik içindeyim.” (K8, 26, Erkek)

Araştırmaya katılanlar, iş bulma konusunda herhangi bir sorunla karşılaşmışlar karşılıklı olarak sorularına yanıt olarak; yeteneklerine ve çalışma alanlarına göre iş bulmak zor olduğunu belirtmişlerdir. Çünkü yabancılara yönelik iş kanunları, oturma izin türü ve en önemlisi kamuoyunun yabancılara, özellikle de Afganlara yönelik tutumu, uygun iş bulmayı olumsuz yönde etkilemiştir. Bu nedenle makul bir gelire sahip, düzgün bir iş bulmak çok zor ve neredeyse imkânsızdır. Bu bağlamda bu araştırmaya katılanlardan biri deneyimini şu şekilde ifade etmiştir.

“Evet bununla (iş bulmada sıkıntılarla) karşılaştım. CV³¹'mi birçok yere gönderdim. Fakat olumlu bir cevap alamadım. Lisanımı bitirdim ve şu anda yüksek lisans öğrencisiyim. Birçok kursa gittim. Birçok alanda yeteneğimi geliştirdim. Ancak olumlu bir cevap alamadım. Hiç aramadılar bana. Sebebinin Afgan ve göçmen olmamdan kaynaklanması muhtemel. Hamallık ve zor işler her zaman var.” (K5, 26, Erkek).

Dolayısıyla Afganların işgücü piyasasına erişiminin zor olduğu görülmektedir. Bu göçmenlere göre var olan tüm nedenlerin arasında Afgan olmak onların işgücü piyasasına girmelerindeki en önemli engellerden biridir. Bu sayede bir yandan uygun iş bulamamak onları düşük ve güvensiz işlere sürüklemiştir. Öte yandan özgüvenlerini ve cesaretlerini de etkilemiştir. Bu durum Afgan göçmenlerin Türkiye'ye entegrasyonunu zorlaştırmıştır. Çünkü Ajar ve Strong'un (2008) göçmen entegrasyonuna ilişkin önerdiği iyi bilinen endekse göre istihdam, entegrasyonun en önemli on alanından biridir. Sağlıklı, güvenli, güvenceli ve yasal istihdam

---

³¹. Curriculum vitae (özgeçmiş)

olanaklarının olmayışı diğer alanlarda da ilerleme olanağını etkilemekte, bireyin toplumdaki ilerlemesine engel olmaktadır.

Bu bağlamda, yeterli dil bilgisine, uzmanlığa ve deneyime sahip olan öğrencilerin çoğu hala düşük işlerde ve alan dışında çalışmak zorunda kalmışlardır. Mesela fabrikalarda, otellerde, sanayide çalışmak gibi... Bir diğer önemli konu da kadınların çalışması, özellikle de restoranlarda ve düşük işlerde çalışan kadınların çalışmasıdır. Maalesef kadınlar çalışma ortamındaki olumsuz koşulların en çok mağdur kalanlardan idi. Mesela Maaşlarını ödememekten ayrımcılığa, şiddete ve cinsel tacize kadar. Bu konu ile ilgili bir katılımcı kendi tecrübelerini böyle ifade etmiştir.

“Restoranlardan birinde çalışıyordum. Oldukça yaşlı bir adam olan otel sahibi, çeşitli bahanelerle beni odasına kahve içmeye davet ediyordu. Birkaç kez lütfen rahatsız etmeyin, izin verin işim yapayım dedim. Aksi taktirde işten ayrılmak zorunda kalacağım. Ama asla sözümü dinlemedi. Hatta beni eve kadar takip ediyordu. Daha sonra uyardım. Ve en son işimden ayrılmak zorunda kaldım. Bunun gibi pek çok vaka var. Yani bizimle çalışan kadınlar çok fazla bunun gibi sorunlar yaşamışlardır. Ben işi bıraktım ama o kadınlar çalışmak zorundaydılar (derin nefes alıyor).” (K16, 39, Kadın)

Dolayısıyla göçmenlerin arasında çalışan kadınlar en mağdur kalan grup idi. En kötüsü bunlar böyle konuları rahat bir şekilde kimseyle paylaşamamaktadırlar. Sonra kendisine şikâyetle bulunup bulunmadığını sordum. Cevap olarak “bu tür vakaların çok fazla olduğunu ve soruşturmalarının çok zaman aldığını izah etmiştir.” Kanıtlar göçmen kadınların, özellikle de mülteci kadınların güvensiz çalışma koşullarında çalıştığını açıkça göstermektedir. İşyerinde birçok zorlukla ve sorunla karşı karşıya kalırlar. Uzun çalışma saatlerinden ağır iş yüküne kadar. Pek çoğunun kimseyle paylaşamayacağı aşığılama, bağınazlık ve ayrımcılık, taciz onların işlerinin artık bir parçası olmuştur. Katılımcı bundan sonra hiç iş aramadığını söyledi. Oldukça enerjik ve aktif olmasına rağmen dışarıda çalışmayı seviyordu ancak bu acı deneyim onun ev dışında çalışmayı düşünmesini engellemiştir. Çünkü ona göre ya bu sorunlarla uğraşmak ya da işi bırakmak zorundaydı ve o da kinci seçeneği seçmek

zorunda kalmıştır. Dolayısıyla o acı deneyimin ardından evde kalmak zorunda idi. Bu durum Türkçesini ve sosyal ilişkilerini olumsuz etkilemiştir. Diğer benzer deneyimler, kadınların işyerinde karşılaştığı birçok sorunun kanıtıdır ve bu zorlukların araştırılması yeni bir araştırmayı gerektirmektedir. Çünkü bu konuyu incelenmek bu araştırmanın kapsam ve kapasitesinin ötesindedir.

2.5. İntegrasyon ve Spor

Avrupa Komisyonu, " *The White Paper on Sport*" başlıklı kitabında sporun "ekonomik ve sosyal bütünlüğe ve toplumlara büyük katkı sağladığını" belirtmiştir (Avrupa Komisyonu, 2007, s. 7). Aynı zamanda spor ile aidiyet duygusu ve sosyal sermaye arasındaki ilişkiyi inceleyen "kültürleşme ve entegrasyon" alanında yapılan çalışmalar da boş zaman ve sporun göçmenlerin yerleştirmesi ve uyum sağlama sürecinde kullanılabileceğini göstermektedir. Başka bir ifadeyle spor, göçmenler ve ev sahibi topluluğun vatandaşları arasında, arabulucu görevi yapar ve göçmenlerin ev sahibi topluma dahil edilmesinde çok önemli bir rol oynamaktadır (Spaaij, 2014; Stodolska & Alexandris, 2004; Walseth, 2006a, 2006b). Ancak sporda sosyalleşme ve entegrasyonun otomatik bir süreç olmadığını, bazen sporun entegrasyon sürecini kolaylaştırmadaki rolünün göçmenler için belirsiz olabileceğini de eklemek gerekmektedir (Dukic vd., 2017; Rich ve diğerleri, 2015; Spaaij, 2012). Yani spor aracılığıyla sosyalleşme ve bütünleşme, kültürel farklılıklar, ayrımcılık ve yabancılık nedeniyle otomatik olarak gerçekleşmemektedir. Öte yandan, sporun göçmenlerin entegrasyonunu teşvik etmedeki rolü belirsizdir çünkü spor birliğin sembolü olmasına rağmen göçmenler hala reddedilme ve göstermeliklerle karşı karşıya kalabilirler. Bu nedenle anlamlı entegrasyon, bu zorlukların ele alınmasını hem bireysel hem de sistemsel düzeyde kapsayıcılığın güçlendirilmesini gerektirir. Ancak genel olarak spor, göçmenlerin entegrasyonunda olumlu bir rol oynayabilmektedir. Aşağıda sporun Afgan göçmenlerin entegrasyonunda nasıl bir rol oynadığını göreceğiz.

2.5.1. Afgan Göçmenlerin Boş Zamanlarında Sporun Yeri

Bu araştırmada katılımcılar boş zamanlarında fitness, yüzme, yürüyüş, bisiklet, futbol, voleybol, boks, masa tenisi, dövüş sporları ve benzeri sporlarla

meşgul olmuşlardır. Bunlardan daha önce de belirtildiği gibi erkekler ve özellikle genç erkekler (18 - 25) tüm bu spor alanlarında kadınlara göre daha aktif olmuşlardır. Ayrıca çeşitli spor alanları arasında fitness, yüzme, futbol ve voleybol gibi sporlar göçmen erkekler arasında en popüler sporlar arasında yer almaktadır. Kadınlar da fitness salonlarına gitse de yüzme ve fitness onların arasında daha popüler sporlar idi. Ayrıca bu araştırmaya katılan hiçbir kadın katılımcı voleybol ve futbol gibi sporlarla ilgili faaliyet bildirmemiştir.

Sporun boş zaman olup olmadığı sorulduğunda, katılımcıların neredeyse dörtte üçü için spor boş zaman aktivitelerinden biriydi. Bu nedenle kendileri için daha önemli işler olduğunda sporu boş zaman programlarından çıkarmışlardır. Örneğin: üniversite sınavları, çalışma veya benzeri faaliyetler gibi. Bu araştırmaya katılanların dörtte biri için spor bir boş zaman aktivite olarak görülmemiştir. Gerçi boş zamanlarında spor yaptıklarına inanmışlardır. Ama spor onlar için çok daha önemliydi. O yüzden onlara göre spor boş zaman aktivitelerinin bir parçası olmamalıdır. Veya boş zaman etkinliği açısından bakılmamalıdır. Çünkü yemek yemek, dinlenmek gibi spor yapmak da herkes için bir ihtiyaçtır ve çok hayati ve önemli kabul edilmelidir. Konuyla alakalı iki katılımcı görüşlerini böyle açıklamıştır.

“Aşlında spora ne kadar değer verdiğiniz bağlı. Bana göre boş zamanlarda spor yapmak bir boş zaman aktivitesi olabilir. Örneğin futbol, voleybol veya başka sporlar oynuyorsunuz. Ama boş vakitlerde spor yapmanın keyif getirdiği doğrudur. Fakat biraz daha ciddiyetle ve bilinçli olarak takip edilirse ileride faydasını göreceksiniz. Her açıdan. Örneğin amatör olarak spora başlayıp, yaptıkları etkinliklerin videolarını sosyal ağlarda yayınlayan, artık popülerlik kazanan ve bu şekilde para kazanan birçok insan var. Kısmi zamanlı çalışma olarak adlandırılabilir kadar.” (K7, 33, Erkek)

“Benim için spor çok önemlidir. Ben dersime kadar spora da önem veriyorum. Tamam da, spordan kazancım yok ama spora bir boş zaman aktivite olarak bakmıyorum açıkçası. Kusura bakmayın spordan sonuç beklerseniz, düzenli yapmanız gerekiyor.” (K19, 24, Erkek)

Bu nedenle bu grup katılımcılar her zaman günlük programa göre ve ciddiyetle sporla uğraşmıştır. Sporun önemli olduğuna ve özel durumlar dışında bırakılmaması gerektiğine inanmışlardır. Dolayısıyla bu göçmen grubunun spora bakışı daha ciddi ve amaçlıydı. Özellikle fitness yapanlar. Bazıları ise sporu diğer günlük, haftalık ve hatta aylık programlarla birlikte ayarlamıştır. Dolayısıyla spora da ciddi ve amaçlı bir bakışları vardı, fakat spora dair belirli bir planları yoktu.

Bir diğer nokta da göçmenlerin spora olan ilgisiydi. Kızlar ve kadınlarında spora olan istek ve ilginin erkeklere göre daha az olduğu görülmektedir. Belki de bunun temel sebebi, kadının göç öncesi Afgan aile yapısı ve yaşam tarzı içindeki konumudur. Çünkü böyle bir yapıda ve Afgan toplumunun büyük bir kısmının kadınların yaşamına uyguladığı değerlere göre kadınların faaliyetlerini daha çok ev çerçevesinde düzenlemektedir. Ev dışındaki etkinlikler ve aktiviteler genellikle ailenin erkekleri eşliğinde düzenlenir. Gerçi bu durum Afganistan'ın farklı dönemlerinde çok farklı olmuştur. Mesela cumhuriyet dönemindeki kadınların yaşam koşulları ve Taliban rejimi gibi, hiç karşılaştırılmaz durumlardan ibarettir. Çünkü cumhuriyet döneminde kadınlara özgürlüklerin verilmesi ve toplumdaki faaliyetlerine katkıda bulunulması için pek çok çaba sarf edilmiştir. Halbuki mevcut rejimde kadınlar evlerinde tamamen hapsedilmektedir. Bu nedenle boş zaman etkinlikleri çoğunlukla kapalı mekanlarla ve özellikle evlere sınırlıdır. Mesela;

“....Afganistan'da böyle fırsatları sahip değildim. Afganistan'da anlarsanız çok fazla olmayabilir ama genel olarak çoğu insan müziğe giden kızları iyi gözle bakmıyorlar. Yani ok değiller düşüyorlar. Spor olsun veya müzik olsun, hatta birçok aile buna olumlu bakmıyor.” (K11, 25, Kadın)

Dolayısıyla bir diğer nokta ise Afgan ailelerin ve toplumunun kadın sporlarına bakış açısıdır ve bu bakış açısı onların yaşam tarzını, spor ve boş zaman aktivitelerini göç sonrası dönemde dahi etkilemektedir. Konuyla alakalı bu çalışmaya katılımcılarından birine göre (*Afganistan gibi bir toplumda kızların spor yapması inanılması zordur*). Çünkü çoğu aile, kadınların ev dışında yaptığı sporları önemsemediği gibi, bunu da bir tabu olarak görmüştür. Diğer bir sebep ise Afganistan'da gerekli spor tesislerinin olmaması “örneğin Afganistan'da yüzmeye

havuzuna gitmem mümkün değildi. Yüzme havuzu varsa da bilmiyordum” ya da kadınların bu tesislere erişiminin sınırlı olmasıdır.

Dolayısıyla kadınların aralarında sporun daha az önemsenmesine ve spor yapıldığında isteksizlik ve motivasyon eksikliği ile ilişkilendirilmesine neden olabilmektedir. Aynı zamanda kadınların spor ve spor olanaklarına ilişkin bilgilerinin daha az olduğu söylenebilir. Çünkü bir kadın katılımcıya, Türkiye’de kadın sporlarıyla ilgili soru sorulduğunda, sizce kızlar neden spor yapmıyor? "Belki spor konusunda yeterli bilgileri yoktur, ben de boyun fitiği olduğum için doktor tavsiyesinden dolayı yüzmeyi başladım." Cevap verilmiştir. Aynı zamanda konuyla alakalı bir katılımcı kendi görüşlerini böyle dile getirmiştir.

“Mesela benim gittiğim yüzme kursunun aynısı, yurdumuzun yakınındadır. Uzun yıllardır yurdumuza yakındı. Ama tanıdığım kızlar ve yakın arkadaşlarım arasında kimse gitmiyordu ve kimse gitmemişti de. Ama benim gittiğimden sonra herkes nasıl gittin, nasıl kaydoldun diye sorular sordular. Yabancı alıyorlar mı almıyorlar mı? Benden sonra oda arkadaşım gidip kayıt yaptırdı. Veya mesela Tacik (Tacikistanlı) arkadaşım gidip kayıt yaptırdı. Veya örneğin, eskiden gittiğim spor salonunun aynısı. Aynı ilk yıl. Diğer oda arkadaşım gidip kayıt yaptırmıştı. Ya da İranlı arkadaşım. Biz birlikte gidip geldik.” (K11, 25, Kadın)

Dolayısıyla sporla ilgili bilgi eksikliği birçok Afgan kadının ülke dışında bile karşılaştığı büyük bir sorundur. Bu nedenle spor ve spor imkanları konusunda bilgi eksikliği söz konusudur. Anahtar kişi³² veya kuruluşun rolü böyle durumlarda çok önemlidir. Zira çevrelerindeki insanları hem bilgilendirebilir hem de spora gitme isteği ve kararlarını etkileyip uyandırabilmiştir. Lee, Sotiriadu ve Auld'un (2015) araştırmasında anahtar bireylerin veya önemli sosyal grupların Avustralya'daki Çinli göçmenlerin spora katılım kararlarını nasıl etkilediğini açıkça göstermiştir (Li, Sotiriadou ve Auld, 2015, s.214). Bu çalışmada katılımcılarla yapılan görüşmelerde de anahtar kişilerin, özellikle kadınların arasındaki Afgan göçmenlerin kararlarını etkilediğini de açıkça tespit edilmiştir. Çünkü göçmenler kendi aralarında spor ve

---

³². Key person

spor salonlarıyla ilgili bilgileri paylaşıyorlardı. Bazıları için sporun başlangıcında çok önemli olmasa da zamanla sporun faydaları, onların sporu daha ciddiye almalarına neden olmuştur. Bu nedenle zaman geçtikçe ve spor alanında ilerledikçe sporu hem kendileri sürdürdüler hem de başkalarına tavsiye etmişlerdir.

“Valah ben arkadaş sayesinde spora başladım.” (K7, 33, Erkek)

Bir diğer nokta da göçmenlerin konuşmalarında önemli bir etkiye sahip olan spor ortamlarının konumu ve maliyeti açısından spor olanaklarının önemi idi. Çünkü spor yapmak için hangi mekânı tercih ettikleri sorulduğunda hepsi spor salonunu tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Ancak aralarındaki spor salonu seçimi farklıydı. Örneğin tüm kızlar cinsiyet ayrımının dikkate alındığı salonları tercih etmişlerdir. Bu nedenle çoğunlukla belediyelerin işlettiği ve devlete ait olan spor salonlarını ve mekanları tercih etmişlerdir. Çünkü fitness, yüzme vb. spor salonlarının hem daha güvenli spor yapabilecekleri ve kendileri için daha güvenilir olduğunu hem de maliyet açısından daha uygun ve ekonomik olduğunu düşünmüşlerdir. Ve bu onların dini ve kültürel inançlarıyla da tutarlıdır. Dolayısıyla bu çalışmaya katılan kadın katılımcıların neredeyse tamamı cinsiyete göre ayrılmış spor salonlarının kendileri için daha uygun olduğuna inanmaktadır. Mesela bir katılımcı görüşünü böyle dile getirmiştir.

“Gittiğimiz spor salonu da özel değil. Belediyeye ait bir kurum. İnançlarımız için oraya seçtik. Çünkü kızlar ve erkekler ayrıdır. Belediye spor salonları genellikle ayrıdır. Bu yüzden bu tür bir spor salonuna kaydolmayı seçtik. Bir de fiyat açısından çok uygundur.” (K3, 22, Kadın)

Sadece bir kadın katılımcı bu konunun kendisi için önemli olmadığını ifade etmiştir. Çünkü daha uzun süre spor yapmış ve sporu (Kung Fu) daha profesyonel bir şekilde takip etmişti. Bu sorunun cevabi erkekler için farklıydı. Zira onlar cinsiyete dayalı spor salonları önem vermemişlerdir. Veya dindar olan görüşmeciler bile karma ve karma olmayan spor salonlarını önemsememiştir. Fakat erkeklerin çoğu, özel spor salonlarının daha iyi imkanlara sahip olduğuna inandıkları için özel spor salonlarını tercih ediyorlardı. Aynı zamanda evli erkek ve kadınlar çoğunlukla

kendilerine ciddi bir maliyeti olmayan spor salonlarını tercih etmiştir. Çünkü çoğu zaman sporun maliyeti onlar için önemli idi. Dolayısıyla onlar daha çok kamu ve parktaki spor ortamları kullanmışlardır.

2.5.2. Hayallerin Gerçeğe Dönüşmesi

Türkiye'deki Afganlar için sporun en önemli özelliklerinden biri de yeterli aşinalık, beceri ve deneyime sahip oldukları sporları yapmalarınıdır. Yani Afganlar, Türkiye'ye göç ettikten sonra Afganistan'da yaptıkları sporları da sürdürdüler. Mesela futbol, voleybol, yüzme, fitness, bisiklete, tekvando ve boks gibi dövüş sporları. Göç sonrası dönemde boş zamanlarındaki değişiklikler sorulduğunda ve boş zaman aktiviteleri karşılaştırıldığında Afganların eskiden yaptıkları sporları daha fazla yaptıkları tespit edilmiştir. Yani şu şekilde bir soru sorulmuştur: Türkiye'ye göç ettikten sonra boş zamanlarınızda ve spor yapmanızda herhangi bir çeşitlilikler ve değişiklikler oldu mu? Cevapların çoğu evetti. Ancak cevapları dikkatlice incelendiğinde, daha önce Afganistan'da uğraştıkları spor alanlarını Türkiye'de de takip ettikleri tespit edilmiştir. Spor alanlarında da çeşitliliğin mevcut olduğu doğrudur. Fakat bu çeşitliliğin çok sınırlı olduğunu söylenebilmektedir. Çünkü değişikliklerin çoğu kalite ve spor tesislerine kolay ve ücretsiz erişim konusundaydı, özellikle kadınlar için. Dolayısıyla Araştırmanın bulgularına göre, daha önce Afganistan'da aynı spor dallarında faaliyet gösteren erkeklerin çoğunun ve kadınlar dahi, Türkiye'ye geldikten sonra da aynı spor dallarında faaliyetlerini devam ettirmişlerdir.

Öte yandan Türkiye'ye göç ettikten sonra spor dalını bulamayanlar ise daha önce tecrübe sahibi oldukları sporuna katıldılar. Örneğin katılımcılardan biri Afganistan'da Tekvando sporu yapmıştır ancak göç ettikten sonra Tekvando spor salonu bulamamışken, boks ya da fitness salonuna gitmeye karar vermiştir. Veya benzer şekilde göç etmeden önce voleybol oynayan diğer üç katılımcı da yaşadığı mahallede voleybolcuları bulamayınca mahallelerinde voleybol oyununu yaygınlaştırmış ve sonra düzenli olarak voleybol oynayan bir grup (takım) oluşturmuşlardır.

Ancak bazıları voleybola katılmak için ya uzak yerlere gitmek zorunda kaldı ya da voleybolu başka sporlarla değiştirmek zorunda kalmışlardır. Örneğin göçmenlerden biri üniversitenin voleybol takımına katılamamasını garipsemiştir. Çünkü takımlar sadece lisans öğrencileri içinmiş, kendisi ise yüksek lisans öğrencisi olduğu için takıma katılamamıştır. Hatta başka bir üniversitede lisans öğrencisiyken bile bu kadar büyük bir üniversitenin voleybol takımı olmadığını anlayınca şok olmuştur. O yüzden futbol oynamaya başlamıştır. Bu nedenle erkek göçmenlerin spor alanlarındaki değişimlerde çok küçük bir fark görülebilmektedir. Çünkü göç ettikten sonra da daha çok aşına oldukları sporlara geçtiler.

“Ben de bizzat fakültemize, yani neredeyse 6 yıldır bulunduğumuz fakültemize gittim. Mesela voleybol takımımız yoktu. O kadar çok sorunla karşılaştım ki. Mesela ... Üniversitesi'nde yüksek lisans yapıyor olmama rağmen üniversitenin spor bölümüne gittim. Voleybolu çok sevdiğimi söyledim. Ben de üniversite takımına katılmak istiyorum. Yüksek lisans öğrencisisin diyor. Seni spora alamıyoruz maalesef. Buraya sadece lisans öğrencilerini kabul ediyoruz. Sonra uzak bir yere voleybol için giderdim ara sıra. Veya futbol oynuyoruz.” (K14, 27, Erkek)

Ancak bu araştırmanın kadın katılımcıları ile ilgili yukarıdaki sorunun cevabı tamamen farklıdır. Çünkü kadınların boş zamanlarında ve spor yapmalarında büyük fark görülebilmektedir. Bunun temel nedeni Afgan aile ve toplumunun ataerkil yapısı ve bu yapı içerisinde kadının konumudur. Çünkü ciddi ve amaçlı boş zamanlar ve özellikle kadın sporları bu tür yapılarda ya tamamen yasaktır ya da çok az değer ve öneme taşımaktadır. Afganistan'da spor kurumlarının ve özellikle kadınlara yönelik boş zaman geçirmenin çok az artmasının ve bu kurumlara erişimin kadınların çoğunluğu için neredeyse imkânsız hale gelmesinin nedeni budur mesela bir katılımcı “Afganistan'da spor kadınlar için neredeyse imkansızdır” sözünü dile getirmiştir. Dolayısıyla kadınlar Türkiye'ye göç ettiğinde daha fazla özgürlüğe sahip oldular ve daha önce var olan sistem onlar için neredeyse çökmüştür. Bu nedenle göç sonrası yaşam onlara sadece cesaret ve özgüven kazandırmakla kalmamış, aynı

zamanda bu fırsatları kullanmayı da öğretmiştir. Ki spor bunlardan bir tanesidir. Konuyla alakalı bir katılımcı kendi tecrübelerini böyle izah etmiştir.

“Mesela Kabil'deyken müzik kursuna gitmek istiyordum. Spora gitmek istiyordum. Piyano çalmak istiyordum ama gidecek yer bulamadım. Ya da mesela gidecek güzel ve rahat bir yer bulamadım. Örneğin evde pratik yapabileceğim bir piyanomun olmadığını hayal edin. Kabil'de fırsatım olmadı. Bunun dışında yüzmeye gidebileceğim bir yer yoktu. Ya da yüzmeyi öğrenmek için bir kurs yoktu. Ama Türkiye'ye geldiğimden beri her zaman yüzmeye gitmek istemiştım... Afganistan'da aynı fırsatlara sahip değildim. Afganistan'da anlarsanız çok fazla olmayabilir ama genel olarak çoğu insan müziğe giden ve hatta spora giden kızları çok iyi (uygun gözle bakmıyor) değiller diye düşünüyorlar. Birçok aile de buna olumlu bakmıyor.” (K11, 25, Kadın)

Dolayısıyla yukarıdaki katılımcının sözleri kadının geçmiş yaşamını tam olarak açıklamaktadır. Aynı zamanda araştırmanın bulgularına göre erkeklerde aktivite ve spordaki değişim çok az iken kadınlarda, hatta evli kadınlarda bu durumun çok farklı olduğu göstermektedir. Çünkü Türkiye'de göçmen kadınların boş zamanlarında ve özellikle sporlarında köklü değişikliklere tanık olmakla kalmayıp, bu fırsat ve olanakların kullanımı onların hayatlarını her boyutta etkilemiştir. Ancak boş zaman aktivitelerine ve spora katılım hem erkeklerin hem de kadınların entegrasyon sürecini kolaylaştırmasına yardımcı olmuştur. Çünkü katıldıkları spor dallarında deneyimli, bilgili ve yetenekli oldukları görülebilmektedir. Bu sebeple sporlarda, göçmenlerin Türklerle veya diğer milletlerden göçmenlerle karşılaştıkları spor ortamlarında veya spor takımlarında daha iyi performans göstermelerini mümkün kılmıştır. Hatta bireysel sporlarda da diğer kulüp üyelerine yardımcı olabilmişlerdir. O yüzden bir spor alanına girdiklerinde daha cesaretli bir şekilde girebilmişler ve spor salonu, mahalle, üniversite takımları, yurtlar vb. düzeyde o sporun aktif bir üyesi olabilmıştır. Tabii ki spor alanında özgüven ve yeterli beceri ve deneyime sahip olmak, Afgan göçmenlerin Türk toplumundaki sosyal ilişkilerinin nicelik ve niteliğini de etkilemiştir. Dolayısıyla spor alanına aşinalık doğal olarak onların topluma entegrasyonunu kolaylaştırmıştır.

2.5.3. Stereotip ve Önyargıların Kırılması

Bir diğer araştırma sorusunda ise kültürlerarası anlayışın geliştirilmesinde, önyargı ve ayrımcılığın azaltılmasında spor ve boş zaman etkinliklerinin rolüne ilişkin katılımcıların görüşleri sorulmuştur. Bu araştırmanın tüm katılımcıları, Türk toplumunda göçmenlere yönelik önyargıların ve stereotiplerin ortadan kaldırılmasında sporun rolünü açıkça vurgulamışlardır. Çünkü sporun, sporcuların etnik özellikleri, inançları, cinsiyetleri ve kimlikleri dikkate alınmaksızın, spor alanındaki kapasitelerin, yeteneklerin, tekniklerin, işlevlerin ve etkinliklerin tartışıldığı bir alan olduğuna inanmışlardır. Başka bir ifadeyle spor ortamlarında insan, insan olarak görünür ve diğer farklılıklara önem verilmedikleri vurgulanmıştır. Çünkü spor ortamında her birey bir birey olarak değerlendirilebildiği gibi, kulübün diğer üyeleri tarafından da bir birey olarak değerlendirilmektedir.

“Bence spor solunu veya spor ortamlarda belki de en insani davranış sergileyen yerdir. Çünkü yeteneklere önem veriliyor. Kimliğiniz hiç önemli değil. Hatta şöyle söyleyelim, Spor, modern dünyanın belki de en insani topluluktur.” (K4, 36, Erkek)

Böylece spor ortamlarda ayrımcılık ve önyargı ya da üstünlük arayışı ortadan kalkmaktadır. Çünkü insanlar spor yaparken önyargıları kalıpları, üstünlük gibi zihniyetleri bir kenara bırakmaktadır. Dolayısıyla bir insan yalnızca spordaki bireysel yeteneklere göre değerlendirilir, yargılanır ve saygı duyulur. Ayrıca spor yapan kişi zihinsel olarak yıkanır, güzelleşir ve dünyaya farklı bakmaktadırlar. Dolayısıyla araştırmanın bulgularına göre Afgan göçmenlerin spora katılımlarının ilişkilerini ve sosyal etkileşimlerini güçlendirdiğini tespit edilmiştir. Spor, sosyal etkileşimler, engellerin aşılmasında, ayrımcılığın ve önyargıların ortadan kaldırılmasında önemli bir rol oynamıştır.

Öte yandan spor, etnik köken, milliyet, din ve benzeri farklılıkların ötesinde, farklı geçmişlere sahip insanları bir araya getiren bir alan yaratmaktadır. Böyle örnekler öğrenci göçmenler arasında daha fazla bulunmaktadır. Örneğin, Voleybol ve futbol takımlarında Moğolistan'dan Afrika'ya, Latin Amerika'ya kadar farklı ülkelerden insanlarla birlikte oynamışlardır. Bu nedenle Türk vatandaşlarının

oluşturduğu futbol veya voleybol takımlarının birleşimi gibi takım veya grup sporlarında, farklı uluslardan göçmenler birbirleriyle dostluk maçına katılmıştır. Bu araştırmaya katılanlar sporda önemli olan tek şeyin o sporda daha iyi olmak olduğuna inanmaktadır.

"Eğer bir sporda başarılı ve yetenekliyseniz, herkes sizi sever ve kendi takımlarında oynamanızı isterler. İster Afganistan göçmeni olun ister, ister Türk olun; dininizin, inancınızın ne olduğu hiç kimseyi ilgilendirmez (K11, 25, Kadın)"

Dolayısıyla bu da aslında toplumdaki yargılamaları, ayrımcılığı ve önyargıları azaltarak olumlu bakış açısını ve çok kültürlü bakış açısını güçlendirmek demektir. Bu nedenle insanlar oyun alanında ortak bir hedefe ulaşmak için birlikte çalıştıklarında birbirlerinin güçlü yönlerini, yeteneklerini ve çabalarını takdir etmeyi öğrenmişlerdir.

Bu araştırmaya katılanlar, herhangi bir yerde Türklerle sohbet edildiği zaman, rekreasyonel ve boş zaman faaliyetlerin ve sporun onların sohbete aktif olarak katılmalarına, başka bir deyişle söyleyecek bir şeyleri olmasına yardımcı olduğuna inanmaktadırlar. Boş zaman ve spor alanındaki çeşitlilik, onların deneyimleri, becerileri, boş zamanları hakkında konuşmalarını sağlamıştır. Boş zamanlarında veya belirli bir spora olan ilgilerinde benzerlikler varsa arkadaş olurlarmış, daha çok konuşup bu alanlarda birbirlerinden daha çok şey öğrenirlerdi. Onlara göre boş zaman ve spor, çoğu zaman kendileri ve Türk vatandaşları arasındaki olumlu diyalogları kolaylaştırır ve güçlendirmiştir. Sorulduğunda ve sporun önyargı ve ayrımcılığın ortadan kaldırılmasındaki rolü sorulduğunda araştırma katılımcılarından biri bu şekilde görüşünü ifade etmiştir.

"Bana göre, çünkü ilk bakışta sizi pasaportunuza göre yargılanacaklar. Veya ırkınıza göre. Veya uyruğunuzdan dolayı yargılanırsınız. Ama deyince ben hayatımda böyle şeyler yapıyorum. Aslında dünyada imajı pek iyi olmayan genel bir gruptan kendinizi ayırıyorsunuz. Mesela piyanoya gidiyorum dediğinizde piyanoya gidiyorsun diyorlar, nereye gidiyorsun? Ne yapıyorsun?"

Ya da ben belli bir üniversitede okuyorum, belli bir alanda okuyorum dediğinizde, İnsanların toplumda ne kadar faydalı olduklarına göre değerlendirildiğini düşünüyorum. Ta ki belli bir ülkeden geldiğini söyleyene kadar. Başarılı, anlayışlı ve eğitilmiş, iyi bir hayat yaşayan bir Afgan, dünyanın hiçbir yerinde asla ayrımcılığa uğramayacak. Neden? Çünkü kendisini o genel gruptan çıkarmıştır. Evet Afgan olduğum doğrudur. Ama ben bir insanım. Kendimi geliştirdim ve hayatımda iyi şeyler yapıyorum. Ve bu kesinlikle dünyanın her yerinde aynı şey. Mesela bir Türk ile arkadaş olmak istersem. Aslında Türklüğünden dolayı arkadaş olmayacağım. Nasıl insan olduğumu bakacağım. İyi bir insan mı yoksa kötü bir insan mı? Bana ne gibi faydaları ve zararları sunabilir. Ne kadar sözünün arkasında durur. Veya mesela kendine, topluma, ailesine faydalı mıdır? Dolayısıyla bence imajını yaratanlar bunlar.”
(K10, 25, Kadın)

Dolayısıyla boş zamanın ve sporun göçmenlerin bakış açısı üzerinde etkili olabileceği görülmektedir. Görüldüğü gibi, boş zaman ve spor, Afgan göçmenlerde artan özgüven ve cesaretin yanı sıra, Türk vatandaşları da dahil olmak üzere diğer insanlarla aktif sohbetlere aktif katılımları için gerekli ortamı sağlamıştır. Bir başka katılımcıya göre, "*Spor ve boş zaman, olduğun bir ortamda söyleyecek bir şeyinizin olmasına ve sessiz kalmamanıza yardımcı oluyor.*" dolayısıyla sohbetlere aktif katılım sosyal ilişkilerin kalitesini de etkilemiştir.

Dolayısıyla bu anlamda araştırmanın bulguları, sporun toplumdaki göçmenlere yönelik ön yargıları, ayrımcılıklar ve yanlış inanışları azaltmaya yardımcı olduğunu göstermektedir. Çünkü daha iyi bir ruha sahip, daha fit bir vücuda sahip olan veya futbol ve diğer spor faaliyetlerine katılan göçmenler, ev sahibi toplumdaki vatandaşların göçmenlere yönelik görüşlerini dikkate almadan onlarla etkileşime girmektedir. Bu nedenle bu araştırmaya katılanlar, bunun çoğunlukla göçmenler ve Türk vatandaşları arasındaki etkileşim ve diyalog eksikliğinden kaynaklanan stereotiplerden ve yanlış inanışlardan kaynaklandığına ve diyalog olduğu takdirde bu yanlış anlamaların çoğunun ortadan kalkacağına inanmışlardır.

Böylece spor ortamlarında ve mekanlarında spor yoluyla sosyal ilişkiler ve etkileşim, Afgan göçmenlerin anlamlı sohbetlere katılmasına, kişisel hikayelerini paylaşmalarına ve birbirleriyle empati kurmalarına yardımcı olmuştur. Bu nedenle faydalı deneyimlerin Türk vatandaşlarıyla paylaşılması, birçok yanlış kanı ve stereotipin ortadan kaldırılmasına ve farklı yaşam tarzları nedeniyle ev sahibi toplumda Afgan göçmenlere ilişkin daha olumlu bir anlayış yaratılmasına yardımcı olmuştur. Araştırma bulgularına göre spor, sosyo-kültürel engelleri ortadan kaldırabilir, kapsayıcılığı teşvik edebilir ve stereotiplerle mücadele edebilir, önyargı ve ayrımcılığı azaltabilir ve böylece daha uyumlu bir entegrasyonu teşvik edebilmektedir.

2.5.4. İletişim ve Etkileşim

Stodolska ve Alexandris (2004) tarafından yapılan araştırma, azınlık gruplarının sosyal çevreler oluşturmak amacıyla spor ve boş zaman etkinliklerine katıldığını göstermektedir. Çünkü bu sosyal çevreler onların spor ve boş zaman aktivitelerinin ötesinde de dahil olmalarını kolaylaştırabilir (s. 210-211). Bu araştırmada yukarıdaki araştırmanın sonuçları dikkate alınarak sporun Türk ve Afgan vatandaşlar arasında sosyal çevreler ve topluluklar oluşturmaya yardımcı olup olmayacağı sorusu sorulmuştur. Sorunun cevabı olumlu ise hangi spor Türk ve Afgan vatandaşlara toplumu inşa etmede, ortak duygu oluşturmada ve geniş bir sosyo-kültürel ağ oluşturma konusunda daha fazla yardımcı olmuştur? Ayrıca hangi sporun Türk ve Afgan göçmenleri daha fazla buluşturduğu gibi sorular da sorulmuştur. Bu sorular için iki ana hedef belirlenmiştir. Soruların ilk amacı sporun Afgan göçmenlerle Türk vatandaşlarını tek bir yerde nasıl buluşturabileceğini bulmaktır. Bir araya gelmek ve buluşmak, her iki grupta nasıl ortak duygu yaratabilmiştir? İkinci amaç ise, spor böyle bir işleve sahip olduğu ve Afgan göçmenlerin bu toplulukta bulunma duygusunu nasıl deneyimledikleri idi.

Katılımcıların verdiği cevaplara göre birinci sorunun cevabının olumlu olduğu söylenebilir. Onlara göre bir spora takımına, spor ortamına veya bir spor etkinliğine girmek aslında bir topluluğa girmek demektir ve spor, Afgan göçmenleri ve Türk vatandaşları tek bir yerde buluşturma fırsatı sağlar ki futbol bunun en güzel

örneğidir. İki şekilde. Büyük stadyumlarda futbol oynamak veya futbol izlemek. Katılımcılara göre futbol bir yandan dünya çapında üne sahip hem Afganlar hem de Türkler arasında ünlü, sevilen ve popüler bir spordur. Öte yandan futbolda bireysel sporlardan farklı olarak çok sayıda üyenin bir arada mücadele etmesi gerekmektedir. Ayrıca maçları çok sayıda insan tarafından izlenmektedir. Böyle bir ortamda ya da toplulukta insanın bireysel değerlerinin, kimliğinin ve geçmişteki öneminin yeri yoktur. Çünkü takımın ve taraftarlarının amacı önemlidir. Ki bu da karşı takımın kapısına gol atmak ve oyunu kazanmaktır. Fakat oyunu kazanmak, tüm takım üyeleri arasında tutarlı, birleşik ve koordineli bir çabayı ve taraftarları cesaretlendirmeyi gerektirir. Bu aslında takımın amacını bir arada tutmanın yoludur. Bu noktalar dostane bir spor müsabakası olsa bile geçerlidir. Futbolun başka bir avantajı daha var; erkek, kadın, çocuk, yetişkin ve farklı milletlerden çok sayıda farklı insanlar tarafından takip edilmektedir. Genellikle futbol maçlarını yakından izleyen veya televizyondan canlı olarak izleyenlerin sayısı, diğer sporları sevenlerden kat kat fazladır. Yukarıdaki soruya yanıt olarak bu araştırmaya katılanlardan biri kişisel görüş ve deneyimini şu şekilde ifade etmiştir.

“Bana göre spor faaliyetleri (topluluklar oluşturabilir). Cinsiyet, etnik, kültürel ve dil farklılıklarından hiçbirinin kendisini etkilemediği faaliyetler spordur. Türkiye’de spor alanında özellikle futbol halk arasında oldukça popülerdir. Mesela Galatasaray gibi... herkes bir takımı destekler. Öyle bir destekliyor, sanki bu onların göreviymiş gibi. Mesela size hangi takımı desteklediğinizi soruyorlar. Hangi takımı desteklemediğimi söylersen. Bu onlar için çok garip. Bu, bir takımı desteklemeniz gerektiği anlamına gelir. Sanki mecburmuş gibi. Örneğin bu durumda Galatasaray futbol maçlarını stadyumda izlemeye giderseniz. Ve Galatasaray formasını giyip taraftarların arasına oturduğunuzda, yabancı olmanıza ve dillerini bilmemenize rağmen sizi çok rahat karşıyorlar. Ve kendini onların arasında hissedebilirsiniz. Kendinizi çok rahat hissedeceksiniz. Kendinizi ortama ait hissedeceksiniz. Çünkü o anda sizin de onlar gibi Galatasaray takımına destek vermeniz, bu takımı teşvik etmeniz onlar için önemli. Bu nedenle kimliğinizdeki farklılıklar

çok silikleşiyor ve hiç önemli değil diye söyleyebilirim. Çünkü ben böyle bir şey yaşadım.” (K2, 30, Erkek)

Dolayısıyla yukarıdaki katılımcının deneyimlerini de yansıttığı gibi sporun çok önemli bir işlevi vardır. Örneğin spor ortamlarında etnik, din, dil, cinsiyet, yaş ve değer farklılıkları ortadan kalkmıştır ve yeni değerlerin olduğu yeni bir ortam yaratılmıştır. Spor aslında bireysel farklılıkların ortadan kalktığı bir toplum yaratır; yeni değerler ve ortak bir duygu yaratılmaktadır. Örneğin belli bir takımı destekleyenler, hatta mahalle ya da üniversite düzeyinde küçük takımlarda oynayanlar ya da bireysel spor için kulüplere gidenler bile spor ortamlarında tanımlanan değer ve kurallara uymak zorundadır.

Bu araştırmaya katılanların deneyimleri, sporun onların toplumla sosyo-kültürel entegrasyonunu kolaylaştırdığını ve sağladığını göstermektedir. Çünkü katılımcılara göre spor, özellikle futbol ve voleybol, evrensel bir dildir ve çok ünlüdür, bu da çoğu durumda kültürel ve dilsel engelleri aşar. Afgan göçmenler, Türk vatandaşları veya diğer milletlerden göçmenlerle spor faaliyetlerine katıldıklarında, hatta spor müsabakalarını izledikleri zaman, sadece oyunun kurallarını öğrenmekle kalmıyor, aynı zamanda yerel kültür ve gelenekleri de öğreniyorlardı. Bu etkileşim sosyo-kültürel anlayışı güçlendirmiş ve ortak duygular yaratmıştır. Bununla beraber kalıplaşmış yargıları bir ölçüde ortadan kaldırılmış ve sosyal entegrasyonu teşvik etmiştir. Daha sonra bu konu, Türkiye’de göçmen gruplardan ve Türk vatandaşlarından oluşan daha kapsayıcı ve çeşitlilik içeren bir toplumun inşa edilmesine yardımcı olmuştur.

Ayrıca yukarıdaki deneyimlerden ikinci soruyu cevaplamak için de yararlanılabilir. Mesela sporcuların geçmişleri ve kimlikleri ne olursa olsun aslında takım halinde oynayanlar ya da onları izleyenler arasında ortak bir neşe, empati ve hatta üzüntü duygusu yaratmıştır. Zira herhangi bir spor dalındaki beceri ve yetenek, başkalarının (Türk ve Türk olmayan) saygısını, desteğini ve hayranlığını uyandırır. Bu durumda bir baba yaşadıklarını şu şekilde dile getirmiştir.

“Çocuklar için futbol, toplumun asimile edilmesinde, uyumlaştırılmasında, tek renkli bir atmosfer yaratılmasında ciddi rol oynayan çok iyi bir araçtır. Mahalledeki çocukları deneyimledikçe bunu net bir şekilde söyleyebilirim. Şu anda spor sayesinde çocuklar (im) gerçekten öne çıkıyor ve örneğin spor yeteneklerin nedeniyle mahalledeki herkes tarafından çok saygı görüyor. İnsanlar (Türkler) bunları çok seviyor.” (K18, 37, Kadın)

Topluluk oluşturma'nın bir başka örneği de Afgan bir göçmenin komşularını voleybol oynamaya teşvik etmesidir. Altı yıl önce o mahalleye taşındığında mahalledekilerin çoğunun voleybolu bilmesine ve voleybol sahası olmasına rağmen kimse voleybol oynamamıştır. Katılımcı ilk iki oğluluyla birlikte voleybolu başlamıştır. Ancak zamanla sayısı artmıştır. Öyle ki, bugün sadece iki takım halinde voleybol oynuyorlar, aynı zamanda gelip bu maçı izleyenler de var. Diğer yandan da voleybol öncesi ve sonrası evlerinin yakınındaki parkta bir araya gelirler, konuşurlar ve birlikte çay içerler. Genellikle günlerin akşam saatlerinde veya haftanın son günlerinde gerçekleşen uzun sohbetler çoğu zaman evlere kadar uzanmaktadır. Çünkü voleybol sayesinde düzenli olarak birbirlerini selamlayan mahalleli ailelerle dostane bir ilişki kurmuşlardır ve bazen birbirlerinin evlerine de misafir olarak gitmektedirler.

Takım sporları her zaman işe yarayabilir mi? Görüşülen kişilerden birinin görüşleri, takım sporlarının ancak her iki takımın yapısında da Afgan ve Türk göçmenlerin veya diğer milletlerden kişilerin bulunması durumunda işe yarayabileceğini inanmaktadır. Çünkü ona göre göçmenlerle Türk vatandaşları iki takım halinde karşı karşıya gelirse, dostane maçı olsa dahi sorun olur. Böyle bir durumda ise spor müsabakalarından uzaklaştırılmalarına sebep olacaktır. Bu durumda kültürleşme çalışmaları, spor ve boş zaman etkinliklerine katılımın azınlık gruplarının dışlanmasına ve yabancılaşmasına yol açabileceğini doğrulamaktadır (Li, Sotiriadou ve Auld, 2015, s. 211). Konuyla alakalı katılımcı deneyimlerinin devamını şu şekilde açıklamıştır.

“Takım sporları da olabilir. Ancak galibiyetler ve mağlubiyetler olduğu için durum pek iyi değil. Mesela bir yerde spor yapıyorduk. Orada iki kişi

yarışacaktı. Bu maçta da yine kalabalık bir grup vardı. Ben bir yarış kazanmıştım. Herkes ona (Türk) diyordu, bak sen Türk'sün ama kazanamadın. Bir Afgan geldi ve senden kazandı. Sen nasıl bir Afgan'dan kazanamadın. Böyle bir durumda olduğumda kötü hissettim ve rahatsız oldum.” (K19, 24 Erkek)

O yüzden bu katılımcı yoga, tırmanma gibi sporları da önermiştir ve kendi tecrübelerine böyle paylaşmıştır.

“Eğer bunlar (Türkler ve göçmenler) bir araya gelirse tırmanmak büyük bir olaydır (fırsattır). Mesela bizim tırmandığımız grupta yabancılar da var. Yabancılar ve Türkler. (Grubun) lideri Türk'tür. Grubun adı da İzmir'de yaşayan yabancılar. Bu böyle. Liderin kendisi de bir Türk. Ve bu gruba farklı insanlar katılıyor. Her hafta farklı ülkelerden farklı insanlar. Ama bu grupta mutlaka 5-6 Türk var. Yani orada sevgi, dostluk çok. O yüzden çok güzel dostluklar kurulur.” (K19, 24 Erkek)

Araştırmanın bulgularına dayanarak genel olarak sporun, özelde ise takım sporlarının küçük ve büyük topluluklar yaratma imkanına sahip olduğunu göstermektedir. Bireysel farklılıkların büyük ölçüde azaltıldığı, ortak duygu, ortak kimliğin ve aidiyet duygusunun olduğu toplumlar oluşturulabilmektedir. Mesela *"Ben Barcelonalı, ben Galatasaraylıyım."* Görüşmecilerden birine göre *"spor ahlakı"* ile süslenmiş bu topluluklar, olumlu duygular ve insani dokunuşlarla doludur. Bu ortaklık duygusu özellikle göçmenler gibi azınlıklar için önemlidir. Çünkü yeni evlerinde daha rahat olmalarına yardımcı olmaktadır.

Ayrıca araştırmanın bulguları, Afgan göçmenlerin spor faaliyetlerine katılımlarının kendilerine olan güvenlerini ve özsaygılarını artırdığını ve sonuçta onlarda öz tatmin, güçlenme ve güç yarattığını göstermektedir. Spor faaliyetlerindeki başarı aslında onların spor ortamlarında Türk vatandaşlarıyla eşit düzeyde olmalarını sağlamıştır. Ayrıca spor faaliyetlerinde başarı ve beceriye sahip olmak ve spor alanında elde edilen olumlu başarılar Afgan göçmenlerin kendilerine olan güvenlerini artırmış, bu da onların genel dağılımlarına olumlu etki etmiştir. Bu

araştırmaya katılanlardan biri profesyonel sporcu olup boş zamanlarında spor kulüplerinden birinde gönüllü olarak dövüş sporları antrenörü olarak çalışmıştır. Spor kulübünde topluluk oluşturma, entegre kimlik ve daha geniş çok kültürlü alan konusundaki deneyimini bu şekilde ifade etmiştir.

“Ben Sivas'tayım. Federasyona ilk girdiğimde tek Afgan olduğumu sanıyordum. İçeri girdiğimde çok sayıda Afgan küçük çocuğun olduğunu sonra gördüm. Bu arada yarışmalar düzenlendiğinde çocuklar altın madalya kazanıyorlardı. Alanım iki bölümden oluşuyor, biri dövüş bölümü, diğeri ise kungfu bölümü. Bu çocukların yarıştığı her iki dalda da altın madalya kazandılar. Türk çocukları yanındayken Türk gibi görünüyordu. Hep birliktedirler ve Türkçe konuşuyorlardı. Öğretmenler de bunların bile Türk ya da Afgan olup olmadığını fark etmiyordu. Çünkü orada sadece yetenek önemliydi. İşte böyle.” (K10, 23, Kadın)

Bu, aslında sağlıklı ve olumlu bir spor ortamında güçlenmenin ve özgüvenin, Türk ve Afgan vatandaşların birlikte yaşayabileceği entegrasyona ve topluluk oluşumuna katkıda bulunabileceğini net bir şekilde göstermektedir. Bu tür örnekler, bu araştırmanın diğer katılımcılarının konuşmalarında da açıkça görülebilmektedir. Bunun kadınlar üzerinde, özellikle de kız öğrenciler üzerinde daha iyi etkileri olmuştur. Çünkü spor onlarda güçlenme, özgüven ve güç duygusu yaratmış, bu da bir sonraki adımda daha geniş bir alanda sosyal üniversite, mahale vs gibi yerlerde ilişkilerini sağlamış ve kolaylaştırmıştır.

Göçmenlerin ev sahibi topluma entegrasyonunda sosyal ilişkilerin genişlemesi bir diğer önemli konu ve bu araştırmada katılımcıların konuşmalarında defalarca tekrarlanan konu idi. Bu bağlamda soru şöyle sorulmuştur: Sporun Afgan göçmenlerin diğer Afgan göçmenler ve Türklerle iletişim kurma becerileri üzerinde etkisi oldu mu, olmadı mı? Bu sorunun cevabı olumlu ise, spor sosyal bağlantılar kurmada nasıl etkili oldu? Araştırmaya katılanların konuşmalarındaki "topluma girme" ve "etkileme ve etkilenme", sporun sosyal ilişkilerinin (grup içi ve grup dışı) gelişiminde ciddi bir etkiye sahip olduğunu göstermiştir. Ayrıca bu iletişimler

sürecinde kültürel alışveriş, bilgi ve deneyim alışverişi de yaşanmıştır. Bu bakımdan yukarıdaki sorunun cevabı olumludur. Ama nasıl?

“Evet, Sonuçta etkileşim var. Mesela benim partnerim Türk’tü. O başka bir dil bilmediği için mecbur Türkçe konuşacağım. Sonuçta bir etkileşim bir iletişimde olacağız. Ve ondan sürekli yeni şeyler öğreneceğim. Günlük hayatta neler oluyor. Onunla Türkçe konuşunca çok şeyler alıyoruz veriyoruz. İşte bu sayıda birçok şeyler öğrenmiş oluyoruz. Bu çok önemli bence.” (K1, 21, Erkek)

Araştırmanın bulguları, sporun sosyal ilişkilerini doğrudan ve dolaylı olmak üzere iki yolla güçlendirebildiğini göstermektedir. İlk etapta ve doğrudan Afgan göçmenler futbol, voleybol, tırmanma ve masa tenisi gibi grup sporlarına katıldıklarında ya da yüzme, fitness, dövüş sporları vb. bireysel sporlara katıldıklarında spora başlamadan önce selamlaşırlar ve birbirlerini arkadaşlarıyla tanıştırdılar. Ayrıca futbol ve top oyunlarının arasında ve sonunda birbirleriyle konuşmuşlar. Çoğu birlikte spor salonuna gitmiştir. Birbirleriyle farklı konular hakkında bilgi alışveriş yapmışlar. Bunun elbette iletişimlerinin genişlemesinde ve güçlenmesinde etkisi olmuştur. Çünkü grup sporları bir yandan iki takım şeklinde daha fazla kişinin katılımını gerektirmiştir. Öte yandan spor süresi de daha uzundur. Mesela futbolun en az 90 dakikaya ihtiyacı vardır. Farklı yaş gruplarındaki, üniversite, okul, mahalle vb. farklı ortam ve mekanlardaki Türkler ve Afganlar birbirlerini futbol ya da voleybol oynamaya davet ettiklerinde, başlangıçta bir kısmı birbirlerini tanımadığı için diğer arkadaşların aracılığıyla birbirleriyle tanıştırılmıştır. Fakat daha sonra zamanla yakın arkadaş olmuşlar ve ilişkiler genişlemiştir. Çünkü bir sonraki oyunlara ve maçlara birbirlerini oynamaya davet etmişler. Bir katılımcı tecrübelerini böyle paylaşmıştır.

“Yurtlar arasında düzenlenen voleybol müsabakalarına katıldım. Aslında arkadaşlarımdan biri beni davet etmişti ve katılmam konusunda ısrar etmişti. Önce Konya düzeyinde birinci olduk, ardından Türkiye'nin diğer şehirleriyle yarışmaya girdik. Birçok şehirle. Çok güzel bir başarı elde ettik. Spor alanında çok güzel bir deneyimdi. Ayrıca farklı insanlarla tanıştık. Sporcular, spor

alanda idari çalışanları, diğer yabancılarla... Pek çok güzel ve tatlı hikayeler var.” (K14, 27, Erkek)

Bireysel sporlarda ise Afgan göçmeni spor salonuna girdiğinde antrenörleri ve spor kulübünün bazı üyelerini selamlamışlardır. Bazen spor kulübünün diğer üyelerine yardım ederek veya yardım alarak yeni insanlarla tanışmışlar ve bu da aralarında sohbe yol açmıştır. Ancak bireysel spor yapanların sosyal ilişkileri takım ve grup sporlarına göre daha sınırlıydı. Çünkü bir yandan herkes tek başına spor yapmıştır, diğer yandan konuşmaların çoğu kısa ve daha resmi bir şekilde gerçekleşmiştir. Halbuki Takım sporlarında ise konuşmaların çoğu uzun, daha resmi olmayan ve arkadaşça idi. Bu nedenle sosyal ilişkiler de yaygınlaşmıştır.

Araştırmaya dayanarak, voleybol ve futbol gibi grup ve takım sporlarının, göçmenler ile Türk vatandaşları ve diğer göçmenler arasında yakın, uzun vadeli ve istikrarlı ilişkiler kurulmasına yardımcı olduğu ortaya koymuştur. Bireysel sporlarda ise konuşmalar daha kısaydı ve genellikle aynı başlangıç ve selamlaşma şeklinde kalıyordu ve nadiren daha uzun konuşmalara yol açmıştır. Fakat bir katılımcı kendi tecrübelerini böyle paylaşmıştır.

“Birçok arkadaşımı yüzme havuzuna gittiğimde buldum. Orada tanıştık. Yüzme kursunda bu kadar nazik olan ilk kişiyi gördüm. Orada bir kızla tanıştım. Ve çok nazik ve çok tatlıydı. Ondan sonra onun vesilesiyle başak arkadaşları edindim.” (K11, 25, Kadın)

Spor aynı zamanda Afgan göçmenlerin sosyal ilişkilerinin iyileştirilmesinde ve genişletilmesinde de dolaylı bir rol oynamıştır. Egzersizin dolaylı etkisi bireysel sporlarda, özellikle fitness, dövüş sporları ve vücut geliştirmede görülebilmştir. Mesela fiziği üzerinde çalışmış bir kişi, güzel vücutundan dolayı daha fazla özgüvene ve cesareti ve pozitif enerjiyi de elde etmiştir. Bu sporcular genelde çok neşeliydi. Bu nedenle diğer insanlarla karşılaştığında farklı davranmıştır. Tereddüt etmeden ve korkmadan irtibata giriyorlardı. Bu katılımcılar "Diğerlerinin çoğu gelip konuşmaya başlasa da ben başkalarının beni selamlamasını beklemiyorum." gibi ifadelerde bulunmuşlardır. Bunlar hem üniversitelerde hem de başka yerlerde güzel

bir vücuda sahip olduğu için, insanlarla ilişkilerde daha cesur davranmakla kalmamıştı, aynı zamanda onlara göre "dikkat çekiyordu". Bu bağlamda bir başka katılımcı deneyimini şu şekilde dile getirmiştir.

“Korkularım azaldı, özgüvenim çok arttı. Doğal olarak bu konu benim Türklerle ilişkilerimi de çok etkiledi. Çünkü onlarla daha rahat ve cesaretle konuşuyorum. Ve etkileşime giriyorum. Bence herkes arasında ben daha çekiciyim (gülüyor).” (K20, 19, Erkek)

Dolayısıyla katılımcıya göre güzel vücuda sahip göçmenler ilişkilerinde cesur davrandıklarını göstermiştir. Ve böylelikle ferdi sporlar göçmenlerin entegrasyonunda dolaylı bir şekilde olumlu bir etkiyi bırakmıştır. Halbuki takım sporlarına katılan göçmenlerin entegrasyonunda spor direkt bir şekilde göçmenlerin ilişkilerini olumlu etkilemiştir. O yüzden böyle sporlara katılanların Türkçesi daha iyi idiler. Ancak bireysel sporlara katılanlar kalabalık ortamlarda daha enerjik, daha cesur, daha sağlıklı ve dolayısıyla diğerlerinden farklı görünmüşlerdir. İnsanlarla ilişki kurma konusunda da daha cesur davranabilmiştir. Onlarda olumsuz duygular ve öz kontrolleri çok daha azmıştır. Çünkü bu göçmenler spor ortamının ilişkiler kurmak için sağlıklı ve olumlu bir ortam olduğunu düşünmüştür. İnsanlar ilişkiye daha olumlu bir bakış açısıyla girer ve birbirlerine daha dostane ve olumlu davranmıştır. Bu da insanları ilişki kurmaya teşvik etmiştir. Bu yüzden onlara göre bu sağlıklı atmosfer sadece stadyum ve spor ortamıyla sınırlı kalmamış çünkü spor yapanların bu alanları her zaman yanlarında taşıdığına inanmışlardır ve dolayısıyla insanlarla karşı karşıya geldiğinde daima olumlu, dostane bir vizyon ve enerjiyle sohbetlerini başlayıp ilişkilere girmişlerdir.

Dolayısıyla araştırmanın bulgularına dayanarak, sporun ve spor faaliyetlerine katılımın Afgan göçmenlere yerel Türk halkı ve diğer göçmen topluluklarla grup içi ve grup dışı sosyal bağlantılar kurabilmelerinin kapılarını açtığını göstermektedir. Şehir içi ve şehirler arası düzenlenen takım ve grup sporları ve turnuvalar sayesinde Türk vatandaşlarıyla daha fazla vakit geçirme imkânı sağlanmıştır. Ayrıca takım sporlarına katılmak, Türklerle ve diğer milletlerden gelen

göçmenlerle kalıcı ve samimi dostluklar kurmalarına, sosyo-kültürel engelleri aşmalarına ve karşılıklı anlayışı güçlendirmelerine yardımcı olmuştur.

Spor çoğu zaman kültürel ve dilsel engelleri aşan evrensel bir dil görevi görebilir. Bu bağlamda sporun Afgan göçmenlerin Türk kültürünü ve toplumunu anlamalarına nasıl yardımcı olduğu sorusu sorulmuştur. Soruya verilen yanıtlar, diğer kanallarla birlikte sporun da Afgan göçmenlerin kültürel değerleri anlamalarına yardımcı olan en önemli kanallardan biri olduğunu göstermiştir. Çünkü bir taraftan spor, bir göçmenin yaşamının her boyutunu etkileyen en önemli faktörlerden biriydi. Örneğin bu araştırmaya katılanlardan iki katılımcı görüşünü ve tecrübelerin bu şekilde sunmuştur.

“Boş zamanlarımda spor yapmak Türk kültürünün ve toplumunun işleyişini daha iyi anlamama yardımcı oldu. Spor faaliyetlerine katılarak Türklerle tanıştım, onlarla etkileşime girdim, onların kültür ve geleneklerini tanıyarak bu topluma nasıl entegre olabileceğimi daha iyi anladım. Ayrıca spora olan ilgim hayattan daha fazla keyif almamı ve Türk toplumuna katılmamı sağladı.” (K8, 26, Erkek)

Böylece sporun Afgan göçmenlerin ev sahibi kültür ve toplum hakkında bilgi edinmelerine yardımcı olduğunu göstermektedir. Bu karşılaşmalar aynı zamanda onların kültürel farkındalığına ve anlayışına da yardımcı olmuş, çoğu durumda Türk kültürünün daha gerçekçi anlaşılmasının temelini oluşturmuştur. Daha sonra kültürel etkileşim ve anlayış sonucunda çözülen birçok yanlış anlama örneği vardır. Araştırmanın katılımcılarına göre spor, Afgan göçmenlerin Türk toplumu hakkında sahip olduğu bazı kültürel engellerin, yanlış anlaşılmanın, stereotiplerin, göçmenlere yönelik yanlış inançların ve yanlış bilgilerin ortadan kaldırılmasına yardımcı olmuştur. Örneğin.

“Ben yurttan kaldığım sürece yemek kültürleri hakkında pek bilgim yoktu. Yurtlarda bize verdikleri yemekler, onların yemek kültürü, nasıl beslendikleri hakkında bize biraz kötü bir fikir vermişti (yemeklerin tadı iyi değildi). Ancak bu görüş daha sonra düzeltildi. Çünkü spor salonumuzda bazı programlarımız

var. Benim için çok faydalı oldu. Çünkü ev yapımı yemek kültürü nedir, ne değildir, nasıl yemek pişiriyorlar vb. ve orada bazen bana yemek gösteren, getiren ablalarımız vardı. Ben hepsini spor salonundaki program kapsamında öğrenmiş oldum.” (K3, 22, Kadın)

Dolayısıyla göçmenlerin spor ortamlarında pek çok konunun yanı sıra ev sahibi toplumun yemek kültürünü de öğrenebildikleri mümkün olmuştur. Ayrıca spor faaliyetleri ve spor salonlarına gitmek, Afgan göçmenlerin kendilerini çok kültürlü bir ortamda hissetmelerine yardımcı olmuştur. Dolayısıyla bu spor alanlarında sadece Türk vatandaşlarıyla değil, diğer ülke vatandaşlarıyla da tanışıp onlarla daha dostane ilişkiler kurabilmişlerdir. Spor ortamlarının etnik, dilsel, kültürel ve dini farklılıklara bakılmaksızın sporcuların olumlu bir ruhla spor faaliyetleri yürüttüğü tek çok kültürlü ortamlar olduğunu kabul edilebilir. Afgan göçmenlerin bu tür çok kültürlü ortamlardaki faaliyetleri onların daha kapsayıcı ve çeşitli toplumların parçası olmalarına yardımcı olmuştur. Göçmenlere güvenlik duygusu verebilen ve çeşitliliğin, çoğulculuğun ve farklılıkların kutlandığı bir alan haline gelebilen toplumlar, yalnızca ayrımcılığı ve önyargıyı azaltmakla kalmamıştır, aynı zamanda bazı stereotipleri ve kültürel engelleri de ortadan kaldırmıştır. Mesela bu araştırmaya katılanlardan biri deneyimini şöyle anlatmıştır.

“Kuşkusuz spor, etrafınızda spor yapan kişilerin, ne tür kıyafetler giydikleri, hangi din ve inanca sahip olduklarıyla ilgilenmediğiniz tek alandır. Oradaki herkes güler yüzlüyle, gerektiğinde birbirine yardım ediyor.” (K8, 26, Erkek)

Yukarıdaki görüşten yola çıkarak katılımcıların diğer görüş ve deneyimlerinin yanı sıra bu araştırma, insanların çok kültürlü bir ortamda, farklılıklar gözetilmeden spor yaptığı spor ortamlarını yansıtmaktadır. Spor alanları sadece spor alanları değil aynı zamanda sağlıklı sohbetlerin ve kültür alışveriş yapıldığı alanlardır. Örneğin spor ve spor ortamları Afgan göçmenler ile Türk vatandaşları arasında iki tür diyalog sağlamıştır.

İlk etapta bu diyaloglar, özellikle futbol, voleybol ve dağcılık gibi grup sporlarının aralarında doğrudan gerçekleşti. Bu sohbetlerde çeşitli konular yer

almıştır. Örneğin spor konuları ve sorunları, kültürel farklılıklar ve benzerlikler, ekonomik zorluklar, fırsatlar, sosyal ve politik konular ve sorunlar. Bu diyaloglar taraflara birçok avantaj sağlamıştır. Her şeyden önce onların pek çok meselesinde empati ve sempati hissetmesini neden olmuştur. Özellikle ekonomik sorunlarda veya Afganistan bağlı sorunlar. Bu konuşmalara dayanarak aralarındaki anlayışı ve empatiyi güçlendirmek için güçlü bir araç olmuştur.

Bu konuşmalar bilgi boşluklarını doldurmuştur ve dolayısıyla kültür anlayışına sebep olmuştur. Çünkü pek çok göçmen, Türk vatandaşlarının kendileri ve Afganistan hakkında yanlış bilgilere sahip olduğuna inanıyordu ve bu durum çoğunlukla görüşmelerden sonra ve bilgi paylaşarak çözülmüştür. Bu konuşmalara dayanarak bazı kültürel engeller, yanlış anlaşılmalara, birbirleri hakkında yanlış bilgiler ve yanlış anlaşılmalara ortadan kaldırılmıştır. Mesela ne tür yanlış anlaşılmalara olduğu sorulduğunda, Cevap olarak şöyle dediler: "Mesela bazı arkadaşlarımız Türkiye'deki tüm göçmenlerin devletten maddi destek aldığını, seçimlere katılıp oy verebileceklerini düşünüyordu." veya Türkiye'de 13 milyon göçmen, sığınmacı ve mülteci var. " gibi. Dolayısıyla genellikle sporun başlamadan (spor öncesi ve sonrası) ve hatta dostça davetlerde geçen bu sohbetler, bazı konuların araştırmasına neden olmuştur ve böylece bu arayış Afgan göçmenlere karşı tutumlarında olumlu bir değişikliğe yol açmıştır.

İkinci sırada bu konuşmalar göçmenlerle Türkleri arasında dolaylı olarak yapılmıştır. Örneğin spor beceri ve yetenekleri, iyi bir fiziğe sahip olmak, sıcak iletişim kurmak vb. Türklerin göçmen anlayışını dolaylı olarak etkilemiştir. Çünkü Afgan göçmenlere göre spor ortamlarına, spor salonlarına ve kulüplere katılmak aslında daha büyük bir topluluğun kalbindeki küçük topluluklara katılmak anlamına gelmektedir. Dolayısıyla bu tür toplantılar ve ortamlarda insanlara her şeyi dil aracılığıyla aktarmanıza gerek yok ama davranışlarınız, fiziğiniz ve diğer davranışsal özellikleriniz sizi o grupta tanıtan başka dillerdir. Örneğin sporun kültürel anlayışa etkisi sorulduğunda bu araştırmanın katılımcılarından biri deneyimlerini şu şekilde dile getirmiştir.

“Yüzde yüz (etkilidir). Neden? Ben de bu sorunla çok karşılaştım. Mesela kulübe gidiyorum. Birisiyle tanışıyoruz. Çünkü uzun yıllardır Türkiye’de yaşıyorum. Ve Türkçem iyidir. İlk başta kimse yabancı olduğumu fark etmiyor. Arkadaş olduğumuzda ve daha fazla konuştuğumuzda her zaman Afgan olduğumu söylüyorlar. Onlar merak eder. Afganların böyle olduğunu söylüyorlar (Egzersiz yapıyorlar ve dilleri güzel). Yani direkt gidip Afgan olduğumu söyledim. Belki şu anki kadar yakın değildik. Bu nedenle, eğer iyi bir ruh haliniz varsa, etrafınızdaki insanlarla etkileşime geçin, konuşun, elbette birçok sorun çözülecektir.” (K13, 24, Kadın)

Dolayısıyla spor alanlarının sosyal uyumun daha sağlıklı ve iyi bir şekilde sağlandığı, daha sağlıklı iletişimin oluşmasına zemin hazırladığı görülmektedir. Çünkü göçmenlere göre herkesin ilk bakışta bir kişiyi pasaportundan, uyruğundan, ırkından veya o kimliğe mensup olmasından dolayı yargılaması mümkündür. Ancak her kişinin faaliyeti ve bireysel başarısı, başkalarının ona karşı bakış açısını bile etkileyebilir; boş zaman etkinlikleri, özellikle de spor bunun en iyi örneği olabilir. Mesela “birisi piyano çaldığımı söylediğimde ya da birisi senin bir sporda iyi olduğunu ya da iyi bir üniversitede okuduğunu gördüğünde, elbette bunların insanların size bakışını da etkileyebilir” gibi ifadeler yapılmıştır. Dolayısıyla onlara göre Afgan göçmeni olmanız ve başka bir ülkede yaşamanız önemli değil. Çünkü bu özellik ve yetenekler insanı hayranlık uyandırır.

Dolayısıyla sporun ve Afgan göçmenlerin spor alanlarına aktif katılımının kültürel anlayış ve stereotiplerin azalması üzerinde ciddi etkileri olduğu görülmektedir. Çünkü Türk vatandaşlarıyla ne kadar çok konuşulursa yanlış anlaşılmanın o kadar çözüleceğine, olumlu görüşlerin oluştuğuna inanmaktadırlar. Taraflar arasında sosyal-kültürel anlayış ve farkındalık artmış, bu da sonuçta empati ve dayanışmayı artırabilmektedir.

Sosyal ve kültürel değerlerin öğrenilmesi, hatta oyunun kurallarının öğrenilmesi de bu araştırmaya katılanların belirttiği diğer noktalardı. Ya da Afgan göçmenler Türk vatandaşlarıyla nasıl ortak hissetmeleri gerektiğini öğrenmişlerdi. Mesela karşı tarafın kapasına gol atınca sevinmek gibi. Ya da kaybederken üzülme.

Ayrıca bazı sporların evrensel ve tek tip kuralları olmasına rağmen sporun kurallarını da öğrendiler. Futbol gibi.

“Şöyle, Tabii bir maçtan örnek vereyim. Maçta olan olaylar. Mesela maçta bir durum oluyor. Mesela ne bileyim. Biri gol atıyor. Nasıl seviniyor? Ve siz nasıl seviniyordunuz. Ve bunlar nasıl seviniyor. Buna benzer, mesela biri düşüyor. Onu burada nasıl kaldırıyor. Ve bir şeyin var mı yok mu diye soruyorlar. Ama bizde nasıl oluyor bu. Burada bazen fark var. İşte buradan başlayarak bir spor nasıl yapılıyor burada. Buna canlı canlı görerek öğrenmek bence bu sporun kültürü öğrenmektir, ki tabii bu sadece sporun öğrenmede kalmıyor. Sonuçta spor yaptıktan sonra başka iletişimler ve başka konular konuşulur. Maç bittikten sonra mesela hâl hatır sorulur ve maç başlamadan önce sorulur. İşte bununla birlikte iletişim içerisinde oldukça insan karşı taraftan çok şey öğreniyor. Aynı zamanda onlar da bizim durumumuzdan ve bizim ülkemizdeki olan şeyleri öğreniyor. İletişim içerisinde oldukça kültüre uyum sağlama daha da artıyor.” (K1, 21, Erkek)

Araştırmanın bulgularına dayanarak, sporun kültürel anlayışın ve spor eğitiminin ve spor kültürünün güçlendirilmesinde anahtar rol oynadığını göstermektedir. Bunun en önemli somut örneği futbol, voleybol gibi takım ve grup sporlarında takım üyelerinin ortak mutluluğudur ve yukarıdaki deneyimde de açıkça görülebilmektedir.

2.5.5. Aidiyet Duygusu

Türk toplumuna ait olma ve dayanışma duygusu, Afgan göçmenlerin Türkiye'ye entegrasyon sürecinde hayati bir unsurdur. Çünkü sosyal dayanışma, sonuçta tanınmayı ve sosyal etkileşim için bir bağlam sağlayan bir söylem yaratmaktadır. Geçmişleri ne olursa olsun toplumdaki vatandaşlar arasında dayanışma ve aidiyet duygusunu güçlendiren alanlardan biri de spordur. Başka bir deyişle spor, farklı geçmişlere sahip insanları birbirine bağlayan, topluluk duygusunu güçlendiren ve geçmişi ne olursa olsun herkesin ait olacağı bir yer bulabileceği ve olumlu katılıma sahip olabileceği daha kapsayıcı ve uyumlu bir toplum geliştirmeye yardımcı olan bir köprü görevi yapmaktadır. Ev sahibi topluma ait olma ve

dayanışma duygusuna sahip olmak, göçmenlerin ev sahibi topluma entegrasyonunun en önemli dayanaklarından biridir. Bu araştırmanın katılımcılarıyla paylaşılmış soru, boş zamanlarında spor faaliyetlerine katılmanın Afgan göçmenlerin Türk toplumuna aidiyet ve dayanışma duygularını güçlendirmeye yardımcı olup olmadığıdır. Verilen cevaplar farklıydı. Mesela Afgan göçmenlerin tamamı ilk etapta Türk toplumunun geneline karşı bir dayanışma duygusu hissettiklerini belirtmişlerdir. Ancak bir sonraki soruda sporun bu konudaki rolü vurgulandığında çalışma durumu, medeni durumu, eğitim düzeyi, spor alanı türü, yaş ve kalış süresi gibi değişkenlere göre katılımcıların farklı cevaplar vermişlerdir. Dolayısıyla bu yanıtları genel olarak iki kategoriye ayırabilmiştir.

Birinci grup, kendilerine göre sporun Türk toplumuna ait olma ve aidiyet duygusunda hiçbir rolü olmadığını açıkça belirtmiştir. Araştırmaya katılan bu grubun görüşleri ve deneyimleri, Türkiye'de kalış süreleri ve yaptıkları sporun niteliği ile Türk toplumuna ait olma duyguları arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir. Örneğin bireysel sporlara katılan görüşmecilerin ve kalış süreleri 2-3 yıldır, spor onların Türk toplumuna aidiyet duygusunu etkilememiştir.

“Doğruyu söylemek gerekirse sporun tek başına bana Türkiye'ye aidiyet duygusu kazandırdığını düşünmüyorum. Türkiye'ye aidiyet hissettiğim doğrudur. Ancak egzersizin bu duyguyu yaratmada etkisinin olduğunu düşünmüyorum.” (K10, 23, Kadın)

Öte yandan dikkate alınması gereken başka bir konu daha var. Ve bu Afgan göçmenlerin Türkiye'ye gelişi, Türkiye'nin birçok değişime uğradığı bir döneme denk gelmesidir. Zira Türkiye'nin 2023 seçimleri, ekonomik krizi, Corona salgını ve göçmen sorunu bu değişimlerden ibarettir. Önceki sayfalarda da belirtildiği gibi, bu faktörler Türk toplumunun yaşam koşullarını olumsuz etkilemiştir. Dolayısıyla eleştiri parmağının daha çok göçmenlere yönelik olduğu bir durumda, bu koşullar sağlıklı etkileşimin, dayanışma ve aidiyet duygusunun güçlenmesinin önünde engel teşkil edebilmektedir. O yüzden bu araştırmaya katılanların ifadelerinden Türkiye'ye son iki yıllarda gelenlerin Türk toplumuna aidiyet ve dayanışma duygularının daha zayıf olduğu tespit edilmiştir. Bunda kalış süresinin ve bireysel sporların yanı sıra

yukarıdaki faktörlerin de etkili olduğu görülmektedir. Çünkü bu araştırmanın katılımcılarından birine tekrar sorduğumda, bu soru size 5 yıl sonra sorulsa cevabınız olumsuz mu olur? Gülümsedi ve "*Emin değilim*" demiştir.

İkinci grup ise Türk kültürüne ve toplumuna derin bir aidiyet ve dayanışma duygusuna sahip olan göçmenlerdir ve spor, diğer faktörlerin yanı sıra Türk toplumuyla aidiyet ve dayanışma duygularını da etkilemektedir. Örneğin, "*Nereye gidersem gideyim, bir gün geri dönmek isterim ya da başka bir yerde yaşamak istesem de, Türkiye ile ilişkiyi sürdürmek isterim.*" Ve "*Türkiye'de daimî ikamet sahibi olabilmek için elimden geleni yapacağım.*" gibi ifadeler zaman zaman kullanılmıştır. Bu grup, boş zamanlarında çoğunlukla Türk müziği dinlemişlerdir. Türk film ve dizilerini de izlemişlerdir. Öte yandan sporun sadece entegrasyonlarında önemli bir rol oynadığına değil, aynı zamanda Türk toplumunda aidiyet ve dayanışma duygularına da katkıda bulunduğuna inanmakta idiler. Bu bağlamda katılanlardan biri deneyimlerini şu şekilde paylaşmıştır.

“Evet, spor faaliyetlerine katılmak aidiyet duygusunu ve topluma (Türkiye) bağlılığı artırabilir. Bir spor takımına katıldığınızda farklı bakış açıları ve hayatları olan insanlarla bağlantı kurarsınız ve birlikte ortak bir hedefe ulaşmaya çalışırsınız. Bu iletişim sadece takıma ve topluma aidiyet duygusunu güçlendirmekle kalmaz, aynı zamanda diğer sosyal konularda da daha iyi iletişim kurmanızı sağlar.” (K15, 26, Kadın)

Dolayısıyla spor bir faktör olarak, grup ve takım sporlarının göçmenlerin aidiyet ve dayanışma duygusunda olumlu rol oynadığı görülmektedir. Çünkü katılımcıya göre futbol, voleybol gibi takım ve grup sporlarında daha istikrarlı ve duygusal arkadaşlıklar yaşanmaktadır. Aslında Afgan göçmenlerin dayanışma ve aidiyet duygusunun birinci kategoriye göre daha duygusal olduğu görülmüştür. Bunun en güzel örneği, son dönemde Türkiye'de yaşanan depremden ya da Türkiye'nin bazı yerlerinde zaman zaman çıkan yangınlardan dolayı bu göçmenlerin hissettikleridir.

Şimdi sporun rolünü bir kenara bırakıp şu soruyu sorarsak, Afgan göçmenler Türk toplumuna aidiyet duygusu hissediyor mu, hissetmiyor mu? Daha farklı deneyimler ve duygular ortaya çıkmaktadır. Zira yukarıda da bahsettiğimiz gibi Afgan göçmenlerin genel olarak dayanışma ve Türk toplumuna ait olma duygusu var; ki bu da pandemi, Türkiye depremi (2023), yangınlar ve benzeri olaylara verdikleri tepkilerde açıkça görülebilmektedir. Ya da Türk Milli Takımlarının kazandığında gösterdiği tipikler bunların diğer örneklerden bir olabilmektedir. Ya da Afgan göçmenlerin Türk milli takımlarının galibiyet ve mağlubiyetlerine tepkisi bu alanda açık örnekler olabilir. Konuya bağlı olarak ve Türk toplumuna ait olma duygusu sorulduğunda, bir katılımcı kendi görüşlerini şu şekilde dile getirmiştir.

“Şahsen şöyle belirteyim ki eğer gidersem tüm dünyayı dolaşsam da, bir gün Türkiye'ye dönmek ve burada yaşlanmak istiyorum (gülüyor). Bu benim Türkiye'ye ait olma duygum olduğu anlamına geliyor. Belki de bunun sebebi hayatımın en önemli yıllarını Türkiye'de yaşamış olmamdır. Burada kendimi buldum. Bilmiyorum belki burada yeni deneyimler edindim. Mesela yeni arkadaşlar buldum falan. Kişisel görüşüm dünyanın herhangi bir yerine seyahat etsem mutlaka bir gün Türkiye'ye döneceğim. Burada ya çalışacağım ya da yaşayacağım. Hatta kalıcı bir yaşam için gelmesem bile bu ülkeyi her zaman ziyaret etmeye devam edeceğim. Çünkü Türkiye benim için gerçekten unutulması zor bir ülke (gülüyor).” (K11, 25, Kadın)

Dolayısıyla katılımcının söyledikleri konuyu daha net bir şekilde açıklanmıştır. Konuya ek olarak bir noktaya daha değinmek önemlidir her ne kadar bu tartışma konu dışı olsa da. Bu da özellikle öğrenci göçmenler için Türkiye'nin bilim-kültürel toplumuna dayanışma ve aidiyettir. Örneğin bu araştırmanın katılımcılarından biri bu konudaki deneyimini ve bakış açısını şu şekilde dile getirmiştir.

“Biz daha fazla kültürel ortamda yaşamaktayız. Ya da üniversite ortamında kültürel ve akademik çalışmalar yapıyoruz. Beğenseniz de beğenmeseniz de biz (göçmenler), mültecilerden çok, Türklere ve Türk toplumuna aitiz. Biz daha fazlasına aitiz. Çünkü onların (Türklerin) bilimsel kültür kaynaklarıyla

İlişkilerimiz var, üniversitelere gidip geliriz, kültür merkezleriyle ilişkilerimiz vardır. Geziyoruz, tarihi kentler, antik eserler gibi yerleri görünce beğensek de beğenmesek de, bunlar bir aidiyet duygusu yaratıyor. Biz de bu deneyimi yaşadık. Ancak göçmen topluluğunun bir üyesi olduğum ve geçiş sürecinde olduğumuz için, işte bu duygu sayesinde burası uzun vadeli yaşamımız için güvenli ve uygun bir yer olabilir mi? Bu duygu bizde oluşmamış. Ve oluşması da zordur.”
(K9, 40, Erkek)

Dolayısıyla Afgan göçmenlerin (özellikle öğrenci göçmenlerin) Türkiye'ye olan bağımlılığının ve aidiyetinin karmaşık ve çok katmanlı olduğu, bunun da daha dikkatli bir çalışma gerektirdiği ortaya koymaktadır. Çünkü bu konu çeşitli ve farklı değişkenlerin etkisinde bulunmaktadır.

Araştırma bulguları aidiyet duygusu ile medeni durumu arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir. Örneğin aileleriyle birlikte Türkiye'de yaşayanların, burada daha fazla zaman geçirmelerine rağmen Türkiye'ye aidiyet duyguları zayıftı. Bunun temel nedeni ise, yukarıdaki metinde de belirtildiği gibi, Türkiye'deki geleceklerinin belirsizliği idi. Çünkü bir yandan buradaki hayatları için uzun vadeli bir gelecek hayal edemiyorlardı, zira içlerinden birinin dediği gibi, "*Sana yer olmayan bir yere yüreğini koymuşsun.*". Öte yandan Afganistan'daki belirsiz durum buradaki yaşam koşullarını da olumsuz etkilemiştir. Dolayısıyla onlara göre bir yandan mevcut koşullar altında (Afganistan'da Taliban hakimiyeti) Afganistan'a dönmek imansızdır. Öte yandan stresli ve sorunlu bir hayatla boğuşmalar da Türkiye'de uzun süreli bir yaşamları imkânsız görünmektedir.

2.5.6. Kültürel Uyum

Göçmenlik, göçmenler için zorluklar ve sorunlar getirebilir; depresyon ve stres bunlardan biridir. Depresyon ve stres, daha iyi bir yaşam isteği nedeniyle yeni bir ülkeye göç etmek zorunda kalan göçmenlerin sağlığını, refahını ve yaşam kalitesini etkilemektedir. Aynı şekilde boş zaman alanında yapılan çok sayıda bilimsel araştırma, boş zamanın bireylerin ve toplumun sağlığı, refahı ve yaşam

kalitesinde olumlu rolü olduğunu göstermektedir (Stack ve Iwasaki, 2009, s. 239). - 240). Başka bir deyişle boş zaman, birey ve toplum üzerinde zihinsel, duygusal ve fiziksel sağlığın iyileştirilmesi gibi daha geniş boyutta olumlu etki yaratabilir ve bunun sonucunda göçmenin daha iyi sağlık ve olumlu sosyal ilişkilere sahip olmasına yardımcı olabilmektedir.

Bu araştırmada katılımcılara sporun zihinsel, psikolojik, duygusal sağlıkları sosyal ilişkileri üzerindeki etkisini nasıl değerlendirdikleri sorulmuştur. Katılımcıların konuşmalarında sporun fiziksel durumu, psikolojik ve ruh sağlığını iyileştirmeye etkisi vurgulandı; aynı zamanda spor göçmenlere canlılık, olumlu düşünme, cesaret ve kendini sevme duygusu kazandırmıştır. Bir katılımcı tecrübelerini bu şekilde dile getirmiştir.

“Beni burada (Türkiye’de) ayakta tutan tek şey spor olduğunu düşünüyorum. Bir sporcu olarak benim burada ayakta kalmamı sağlayan spor olduğunu düşünüyorum. Buraya geldiğimde ilk günler çok zor günlerdi. Çünkü bir yanda göç, diğer yanda aileden uzak kalmıştım. Ama bu kötü duyguyu, gurbet duygusunu toparlayabildiğim yer spor ve spor salonuydu. Spora kafa dağıtmaya da giderdim. Burası benim için yeni bir yerdi. Çünkü sporu çok sevdiğim için ve dolayısıyla bu sevgi ve sporla uğraştığım için beni yeni yerime alıştırdığını (burada kendime yer açtığımı) düşünüyorum.” (K10, 23, Kadın)

Bu cevaplardan yola çıkılarak yapılan araştırmanın bulgularına göre, sporun Afgan göçmenlerin zihinsel, psikolojik ve duygusal sağlığı üzerindeki etkisinin sanıldığından daha fazla olduğunu göstermektedir. Bu konu daha da önemli çünkü göçmenlerin son yıllarda (2020’den bugüne) entegrasyon ve yaşam süreçleri önceki yıllara göre nispeten daha fazla yalnızlık, depresyon, izolasyon, stres gibi sorun ve zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. Bu zorlukların çoğu zihinsel ve psikolojiktir ve onlara çok fazla stres getirmiştir ve sonraki aşamalarda hayatların her alanına, özellikle de sosyal ilişkilerine olumsuz etkileri olmuştur. Ancak spor gibi daha çeşitli, amaçlı ve ciddi boş zaman aktiviteleri bu sorunların üstesinden gelmelerine yardımcı olmuştur. Katılımcılardan biri tecrübesini böyle paylaşmıştır.

“Spor salonunun belki de stres atmak için en iyi yerlerden biri olduğunu düşünüyorum. Ne kadar yorgun olursanız olun ne kadar üzgün olursanız olun ne kadar sorununuz olursa olsun. Egzersiz ve spor yaptıktan sonra bambaşka bir insan oluyorsunuz. Kendinizi çok iyi hissediyorsunuz.” (K17, 36, Erkek)

Bu katılımcının deneyimi, diğer katılımcıların deneyimleri ile, yaşamdaki stresle, sorunlarla ve zorluklarla, özellikle de ilk günlerin zorluklarıyla baş etmelerinde egzersiz ve spor yapmanın en iyi seçenek olduğunu göstermektedir. Stack ve Iwasaki (2009) da göçün, daha iyi bir hayata sahip olmak için yeni bir ülkeye gelen göçmenlerin sağlığını, refahını ve yaşam kalitesini etkileyen stres ve zorluklarla ilişkili bir süreç olduğunu belirtmiştir (s. 239). Ancak Afgan göçmenler için egzersiz ve spor, günlük yaşamlarını etkileyen bu stres, sorunlar ve zorluklarla mücadelede en iyi seçenek olduğunu tespit edilmiştir. Egzersiz ve spor yaparak stres ve kaygılarını azaltmakla kalmadılar, aynı zamanda pozitif enerjiyi, özgüveni ve pozitif düşünmeyi de öğrendiler.

Kendini iyi hissetmesi, varlığından memnun olması, neşeli olması ve kendine güvenmesi psikolojik açıdan göçmen üzerinde oldukça olumlu etkiler yaratmaktadır. Çünkü ruh ve psikolojik sağlığı, insanların toplumdaki ilişkilerinin gelişmesinde olumlu etki yaratabilmekte ve bunun sonucunda göçmenin topluma uyumunu kolaylaştırabilmektedir. Li, Sotiriadou ve Auld (2015) ve Berry (1997) de sosyo-kültürel uyumun, insanlarla yeni yaşam bağlamları arasında ilişki kuran ve onların gündelik sorunlarla aile hayatı, iş ve eğitim hayatı gibi sorunlarla baş etmelerini sağlayan bir dizi dış psikolojik sonuç olduğunu vurgulamaktadır. Bu nedenle psikolojik ve sosyo-kültürel uyumu iyi olan göçmenlerin topluma daha iyi entegre olmaları muhtemeldir (Berry, 1997; Li, Sotiriadou ve Auld, 2015, s. 210). Dolayısıyla zihinsel ve fiziksel sağlığın geliştirilmesi, kişinin yeni topluma entegrasyonu ve adaptasyonu üzerinde ciddi bir etkiye sahip olabilmektedir.

Bireysel sporlar arasında vücut geliştirme ve fitness, Afgan göçmenler arasında diğer sporlara göre daha popüler idi. Görüşülen kişiler iyi bir vücuda sahip olmanın çok önemli olduğunu inanmakta idi. Çünkü bir yandan kişinin kendine olan güvenini ve cesaretini geliştirir, kendini iyi hissettiren olumlu bir imaj sunar. Öte

yandan diğerlerinden farklı olarak birey daha fazla görülebilmektedir. İyi bir vücudu sahip olmanın sosyal ilişkiler üzerinde bile olumlu bir etkisi olduğuna inanıyorlardı. Örneğin iyi bir vücuda sahip olan bir kişi kendinden memnun olduğu için etkileşime daha cesaretli ve cesur bir şekilde girmektedir. Çoğu durumda bile başkaları onlarla iletişim kurma inisiyatifini almaktadır. Katılımcılardan biri konuyla ilgili görüşlerini böyle dile getirmiştir.

“Sporun etkilerinden biri sağlıklı bir varoluştur. Özellikle düzenli egzersiz yapanlar. Veya vücut geliştirmeye gidenler. Çok güzel bir vücudu sahipler. Onlar her türlü kıyafeti giyebilecekse, güzel ve yakışıklı görünüyorlar. Çıkıcılar bence. Bütün bunların kişinin kendine olan güveni üzerinde büyük etkisi vardır. Arada görüleceksiniz. İnsanların da ilgisi çekiliyor (gülüyor)...”(K6, 28, Erkek).

Dolayısıyla araştırmanın bulgularına göre sporun, özellikle de fitness ve vücut geliştirme gibi bireysel sporların, Afgan göçmenlerde bir yandan stres ve kaygıyı azaltırken, bir yandan da özgüven, cesaret ve kendilerine karşı olumlu tutumu artırmaya yardımcı olduğunu göstermektedir. Bu sporların spor ortamındaki sosyal ilişkilerinin sınırlı olduğu doğrudur ancak göçmenlerin üniversite, yurt vb. kamusal alanlardaki sosyal ilişkilerine etkileri çok daha fazla olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü Afganlar, Türkler ve diğer ulusların göçmenleriyle değer ve normatif sınırların ötesinde ya da kültürel farklılıkların ötesinde ilişkilerinde spor yapmayanlara göre daha farklı davrandılar ve aynı zamanda günlük yaşamdaki sorunlar karşısında daha iyi performans göstermişlerdir. Bu nedenle Li, Sotiriadou ve Auld (2016) da kültürel stres ne kadar düşükse göçmenlerin entegrasyon olasılığının o kadar yüksek olduğunu doğrulamaktadır (Li, Sotiriadou ve Auld, 2016).

Sonuç

Afgan göçmenlerin Türk toplumuna entegrasyonunda spor dahil boş zamanların rolüne odaklanan bu çalışma, boş zaman etkinliklerinin ve özellikle sporun göçmenlerin ev sahibi topluma entegrasyonuna nasıl yardımcı olabileceğini göstermektedir. Araştırmanın temel sorularından biri boş zaman aktivitelerinin, özellikle de sporun Afgan göçmenlerin Türk toplumuna entegrasyon sürecindeki rolünün incelenmesiydi. Röportaj yapılmadan önce bu konuyla ilgili var olan kaynaklar incelenmiştir. Göçmenlerin, özellikle de Afgan göçmenlerin Kanada dahil diğer ülkelerdeki entegrasyon deneyimlerinin incelendiği kaynaklar. Bu çalışmalara ve spor yapan birkaç Afgan göçmenle yapılan gayri resmi görüşmelere dayanarak, bir yandan Afgan göçmenlerin Türk toplumuna entegrasyon deneyiminin çok farklı olduğu, diğer yandan etnik köken, din, cinsiyet, medeni durum, maddi durum ve şehirlerde (büyük ve küçük şehirlerde) yaşama, bu göçmenlerin entegrasyon deneyimi üzerinde ciddi bir etkiye sahip olduğunu tespit edilmiştir. Bu bağlamda, mülakat için anketi tasarlarırken bu değişkenler dikkate alınmıştır. Bu nedenle bu araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın bulguları kısmı dört ana temadan oluşturulmuştur. Boş zamanın kapsamı, boş zamanın işlevi, göç ve entegrasyon: sorunlar ve zorluklar ve son olarak, spor ve entegrasyon. Sonuç olarak spor faaliyetlerine katılan Afgan göçmenlerin entegrasyon deneyimleri incelendiğinde net sonuçlar elde edilmiştir.

Görüşmelerde açıkça ortaya çıkan konulardan biri bu göçmenlerin boş zaman yapısında aile ve arkadaşların önemi idi. Çünkü çoğu zaman boş ve serbest zamanlarını aileleri ve arkadaşlarıyla, çoğunlukla da Afganlarla, dostça sohbetler, dostça toplantılar veya eğlence gibi farklı şekillerde geçirmişlerdir. Başka bir deyişle boş zamanlarını geçirmek daha çok grup içi ilişkilere bağlıydı. Bir diğer nokta ise bu göçmenlerin ciddiyeti ve amaçlı boş zaman kullanım idi. Çünkü boş zamanlarını çoğunlukla yabancı dil öğrenmek, bilgi elde etmek, deneyim kazanmak, egzersiz yapmak, spor, bilgisayar programları öğrenmek, dini-kültürel programlar katılmak için ciddi ve amaçlı kullanıyorlardı. Boş zamanın öneminin ve faydalarının farkındaydılar, onu ciddiyetle ve faydalı bir şekilde kullanmaya çalışmışlardır.

Çünkü boş zaman onların becerilerini artırmalarına yardımcı olmuştur ve kendilerini inceleyip ona göre boş zamanlarını planlamışlardır.

Bir diğer konu ise Afgan göçmenlerin entegrasyon sürecindeki engeller ve zorluklar idi, mesela Türkçeye hâkim olmamaları, mali kısıtlamalar, iş fırsatlarına erişimlerinin önündeki yasal engeller, Afganistan'daki durum, ev sahibi toplumdaki önyargılar, ayrımcılığı ve göç karşıtlığı en önemli engel ve zorluklardan bazıları idi. Bu zorluklar Afgan göçmenlerin Türk toplumuna entegrasyon sürecini olumsuz etkilemekle kalmamış, aynı zamanda Afgan göçmenlerde psikolojik sorunlar, yalnızlık ve umutsuzluk duyguları da yaratmıştır.

Bir diğer konu ise spor ve Afgan göçmenlerin entegrasyonuydu. Başka bir deyişle, Afgan göçmenlerin entegrasyonunda sporun rolü, Afgan göçmenlerin Türk toplumuna entegrasyonunda hem doğrudan hem de dolaylı olarak olumlu bir rol oynamasıydı. Bu konuyu birkaç başlık altında incelemek mümkündür. İlk konu, spor bir araç olarak sosyal ilişkileri ve sosyal etkileşimi yaratma ve güçlendirme önemli rol oynamıştır. Afgan göçmenler, spor faaliyetlerine katılmanın hem Afganlarıyla, diğer milletlerden göçmenlerle hem daha geniş Türk toplumuyla bağlantı kurmalarına nasıl olanak sağladığını anlatmıştır. Spor, kültürel engelleri aşmalarına ve farklı kökenlerden insanlarla sosyalleşebilecekleri çok kültürlü bir ortam yaratmalarına yardımcı olmuştur.

Öne çıkan bir diğer konu da boş zaman etkinliklerinin, özellikle de sporun Afgan göçmenlerin fiziksel ve zihinsel sağlığı üzerindeki olumlu etkisiydi. Katılımcılar sıklıkla stresi azaltmada, zihinsel sağlığı iyileştirmede ve fiziksel ve vücut geliştirmede egzersizin ve sporun önemini vurgulamışlardır. Spora katılmanın sadece genel refahlarını arttırmakla kalmayıp aynı zamanda göçmen olarak karşılaştıkları zorluklarla başa çıkma mekanizması olarak da hizmet ettiğini anlattılar.

Bu görüşmeler aynı zamanda spor faaliyetlerine katılmanın Afgan göçmenlerin özgüvenini artırıp onları cesaretlendirdiğini ve ev sahibi topluma aidiyet duygularını da güçlendirdiğini göstermiştir. Katılımcılar spora aktif olarak

katıldıklarında özgüven, özsaygı ve bütünlük duygusunun kazanıldığını dile getirmişlerdir. Spor takımlarına veya kulüplere üye olmanın getirdiği aidiyet duygusu, entegrasyon süreçlerinde hayati bir unsur olarak görülmüştür.

Özetle, bu çalışmanın sonuçları, Türkiye'de yaşayan Afgan göçmenlerin entegrasyonunda boş zamanın, özellikle de spora katılımın çok yönlü rolünü göstermektedir. Spor, sosyal ilişkiler oluşturmada, sosyal etkileşimde, fiziksel ve zihinsel sağlığın geliştirilmesinde, katılımda, topluluk oluşturmada, insanları güçlendirmede ve aidiyet duygusunu güçlendirmede önemli bir rol oynamaktadır. Bununla birlikte, göçmenlerin entegrasyonu için boş zaman etkinliklerinin potansiyelini kullanmayı amaçlayan entegrasyon programlarının ve politikalarının tasarımında cinsiyet ve yaşa bağlı değişikliklerin yanı sıra zorluklar ve engeller de dikkate alınmalıdır. Bu bulgular entegrasyon sürecinin daha geniş bir şekilde anlaşılmasına katkıda bulunur ve ev sahibi ülkelerdeki göçmen topluluklarının sosyal katılımını artırmaya yönelik stratejiler sağlayabilir.

KAYNAKLAR

- Afghanistan- *The World Factbook*. (2022). Www.cia.gov. <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/afghanistan/>
- Akcapar, S. K. (2019). *Religious conversions in forced migration: Comparative cases of Afghans in India and Iranians in Turkey*. *Journal of Eurasian Studies*, 10(1), 61-74.
- Özgün, C. (2021). Afgan Göçmen Profili Üzerine Bir Araştırma: Trabzon Örneği . *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 7 (12) , 1-17 . DOI: 10.31765/karen.889071
- Alase, A. (2017). *The interpretative phenomenological analysis (IPA): A guide to a good qualitative research approach*. *International Journal of Education and Literacy Studies*, 5(2), 9-19.
- Alimia, S. (2014). *Afghan (re) migration from Pakistan to Turkey: transnational norms and the 'pull' of Pax-Ottomanica?*. *Insight Turkey*, 16(4), 159.
- Armandos, W. (2005), *Asia, Dmocracy, Sort of Afghanistan Society Problems*. The Economist, London, Sep 24, Vol 376 ISS. 8455, 2005.
- Asadi, A. (1973). *Boş Zamanın Tanımları ve Görüşleri*, Tahran: Program ve Bütçe Organizasyonu, Boş Zaman Faaliyetleri Komitesi.
- Baldwin, J. H., Ellis, G. D., & Baldwin, B. M. (1999). *Marital satisfaction: An examination of its relationship to spouse support and congruence of commitment among runners*. *Leisure Sciences*, 21(2), 117-131. <https://doi.org/10.1080/014904099273183>
- Barbara, M. (2006). *The politics of migration*. published by Routledge. London and New York, first edition, 2006.
- Barfield, T. (2010). *Afghanistan: A Cultural and Political History*. Princeton University Press.
- Barfield, T. (2012). *The War for Afghanistan: A Very Brief History: From Afghanistan: A Cultural and Political History*. Princeton University Press.
- Barth, F. (1969). *Introduction in Ethnic Groups and Boundaries, The Social Organization of Culture Difference*, ed. F. Barth. Boston: Little, Brown.
- Başterzi, A. D. (2017). *Mülteci, sığınmacı ve göçmen kadınların ruh sağlığı. Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 9(4), 379-387. <https://doi.org/10.18863/pgy.280392>
- BBC News فارسی (2021, September 29). آخرین یهودی گریخته از افغانستان: به اسرائیل می‌گویم به آمریکا اعتماد نکند. [Afganistan'dan Kaçan Son Yahudi: İsrail'e Amerika'ya Güvenmemesini Söylüyorum], *BBC News* فارسی <https://www.bbc.com/persian/afghanistan-58732784>
- Berry, J. W. (1992). *Acculturation and adaptation in a new society*. *International Migration*, 30, 69–85.
- Berry, J. W. (1997). *Immigration, acculturation, and adaptation*. *Applied psychology*, 46(1), 5-34. <https://doi.org/10.1111/j.1464-0597.1997.tb01087.x>
- Berry, J. W. (2003). Conceptual approaches to acculturation. In K. M. Chun, P. B. Organista, & G. Marin (Eds.), *Acculturation: Advances in theory, measurement, and applied research* (pp. 17–37). Washington: American Psychological Association.

- Berry, J. W. (2004). *Fundamental psychological processes in intercultural relations*. In D. Landis, J. Bennett, & M. Bennett (Eds.), *Handbook of intercultural training*, (3rd ed.) (pp. 166–184). Thousand Oaks: Sage.
- Berry, J. W. (2005). *Acculturation: Living successfully in two cultures*. *International journal of intercultural relations*, 29(6), 697-712.
- Berry, J. W. (2006a). *Context of acculturation*. In D. Sam & J. W. Berry (Eds.), *The Cambridge handbook of acculturation psychology* (pp. 27–40). Cambridge: Cambridge University Press.
- Berry, J. W. (2006b). *Mutual attitudes among immigrants and ethnocultural groups in Canada*. *International Journal of Intercultural Relations*, 30(6), 719–734.
- Berry, J. W., Phinney, J. S., Sam, D. L., & Vedder, P. (2006). *Immigrant youth: Acculturation, identity, and adaptation*. *Applied Psychology: An International Review*, 55(3), 303–332.
- Best, S. (2009). *Leisure studies: Themes and perspectives*. Sage.
- Best, S. (2010). *Leisure studies: Themes and perspectives*. Sage Publications.
- Bildung, B. für politische. (2019, January 23). *The Afghan Taliban and Mujahedin: Archetypes of refugee militarization*. Bpb.de; Bundeszentrale Für Politische Bildung. <https://www.bpb.de/themen/migration-integration/laenderprofile/english-version-country-profiles/284432/the-afghan-taliban-and-mujahedin-archetypes-of-refugee-militarization/>
- Bilborrow, R. E., Oberai, A. S., & Standing, G. (1984). *Migration surveys in low income countries: guidelines for survey and questionnaire design*.
- BlukBashi, B. (1975). *Society's Culture and Social Construction*, Tehran, *Journal of Anthropology and Public Culture*, No. 2
- Boeije, H. (2009). *Analysis in qualitative research*. Sage publications.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative research in psychology*, 3(2), 77-101.
- Brown, P., & Levinson, S. C. (1979). Social structure, groups and interaction. In *Social markers in speech* (pp. 291-341). Cambridge University Press.
- Cankara, Y., & Çerez, O. (2020). *Tarihsel Süreç İçerisinde Afganistan'in Göç Sorunu ve Türkiye'ye Yansımaları*. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 124(245), 447-460. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1070285>
- Carling, J. (2002). *Migration in the age of involuntary immobility: Theoretical reflections and Cape Verdean experiences*. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 28(1): 5-42.
- Castles, S., Miller, M. J. (1996). *The Age of Migration: International Population Movement in the Modern World*, London: Macmillan.
- Castles, S., Miller, M. J., Bal, B. U., & Akbulut, I. (2008). *The age of migrations: International migration movements in the modern world*. Istanbul Bilgi University.
- Christenson, O. D., Zabriskie, R. B., Eggett, D. L., & Freeman, P. A. (2006). *Family acculturation, family leisure involvement, and family functioning among Mexican-Americans*. *Journal of Leisure Research*, 38(4), 475-495.

- Clarke, J & Critcher, C (1985).” *Devil Makes Work*”, Macmillan.pp,150-174.
- Constant, A. F., Kahanec, M., & Zimmermann, K. F. (2009). *Attitudes towards immigrants, other integration barriers, and their veracity. International Journal of Manpower, 30*(1/2), 5-14. <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/01437720910948357>
- Coşkun, M. & Çetin, B. (2022). *Özbek Asili Afgan Göçmen Kadınlarda Toplumsal Cinsiyet Rollerine Göre Mekân Kullanımı ve Kültürel Adaptasyon Sorunları: Ovakent Örneği (Hatay)*. Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 19 (49), 386-410. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/hmkusbed/issue/70758/1127299>
- Dehshiyar, H. (2007). *افغانستان در پارادایم قومی و آمریکا* [Afghanistan'da Amerika Ve Etnik Paradigma]. Politik-Ekonomik Bilgiler Dergisi, 257 & 258, 1 (4 – 15).
- Dehshiyar, H. (2011). *سیاست‌های سه‌گانه یکپارچگی و بحران افغانستان* [Üç Entegrasyon Politikası Ve Afganistan Krizi]. Dış İlişkiler, 3(3). S.143-166.
- Dixi, R & Talbot, M (1982).” *Women, Leisure and Bing*”, Trinity and all Saints College.
- Donini, A., Monsutti, A. And Scalettaris, G. (2016) *Afghans on the Move: Seeking Protection and Refuge in Europe*. Geneva: Graduate Institute Geneva.
- Dukic, D., McDonald, B., & Spaaij, R. (2017). *Being able to play: Experiences of social inclusion and exclusion within a football team of people seeking asylum. Social Inclusion, 5*(2), 101-110. <https://doi.org/10.17645/si.v5i2.892>
- Dumazedier, J. (1974) ‘*Leisure and the social system*’, in J.F. Murphy (ed.), *Concepts of leisure*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Dupree, N.H. (2004). *The family during crisis in Afghanistan*. Journal of Comparative Family Studies, 35, 311–331.
- Ebrahimi, G. ve Behnui Gadneh, A. (2009). *Boş Zaman ve Kimlik: Babolsar Gençliği Arasında Boş Zaman ve Kişisel Kimlik Arasındaki İlişkinin Sosyolojik Bir İncelemesi* [اوقات فراغت و هویت: اوقات فراغت و هویت شخصی در بین جوانان شهر بابلسر]. Quarterly Journal of Culture and Communication Studies, 5. yıl, cilt 14, s. 127-148.
- Emadi, H. (2000). *Breaking the shackles: Political participation of Hazara women in Afghanistan*. Asian Journal of Women's Studies, 6(1), 143-161.
- Erdoğan, M., & Gönülaçan, A. (2018). *Kadın ve Göç Ekseninde Trabzon'daki Suriyeli-Afgan Kadınların Sosyo-Demografik Analizi. Electronic Turkish Studies, 13*(18). <https://www.acarindex.com/pdf/acarindex-312e726f-fcfc.pdf>
- Erwin Orywal (ed.), *Die ethnischen Gruppen Afghanistans: Fallstudien zu Gruppenidentität und Intergruppenbeziehungen* (Wiesbaden: Dr. Ludwig Reichert Verlag, 1986).
- EUAA (2022), *Pakistan - Situation of Afghan refugees Country of Origin Information Report*, https://coi.euaa.europa.eu/administration/easo/PLib/2022_05_EUAA_COI_Report_Pakistan_Situation_of_Afghan_refugees.pdf
- European Commission. (2007). *White paper on sport. (No Title)*.
- Evenson, K. R., Sarmiento, O. L., & Ayala, G. X. (2004). *Acculturation and physical activity among North Carolina Latina immigrants. Social Science & Medicine, 59*(12), 2509-2522.

- Faist, T. (2010). *Diaspora and transnationalism: What kind of dance partners?*. Pp. 9-34, in In R. Bauböck & T. Faist (Eds) *Diaspora and Transnationalism: Concepts, Theories and Methods*, Amsterdam University Press
- Fan, C. C. (1999). *Migration in a socialist transitional economy: Heterogeneity, socioeconomic and spatial characteristics of migrants in China and Guangdong province*. *International Migration Review*, 33, 954–987.
- Fine, G. A. (1998). *Moral Tales: The Culture of Mushrooming*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Geertz, C. (1973). *The interpretation of cultures*. New York, NY: Basic Books, Inc.
- Gehrig, T. A. (2006). *Procedures of exile: Afghan experiences of asylum in Germany*
- Ghobar, M.G. (1967). *Afghanistan The History* (4th ed.). inqilab.
- GhorbanAli, E.; Nader, R. ve Muslimi Pidrodi, R. (2011). اوقات فراغت و عوامل اجتماعی موثر بر آن: (مطالعه موردی افراد 15-64 ساله شهرستان جویبار). [Boş Zaman Ve Bunu Etkileyen Sosyal Faktörler: Juibar Şehrinde 15-64 Yaş Arası İnsanlar Üzerinde Bir Vaka Çalışması]. *uygulamalı sosyoloji*. 28. https://jas.ui.ac.ir/article_18244_bdb09ce27b10285a42080501f5201a3f.pdf
- Gibson, H., Willming, C., & Holdnak, A. (2002). “We're Gators... not just Gator fans”: Serious leisure and University of Florida football. *Journal of Leisure Research*, 34(4), 397-425. <https://doi.org/10.1080/00222216.2002.11949979>
- Giddens, A. (1938). *Sociology* (H. Chawoshian, Trans.; 4th ed.). Ney.
- Goff, S. J., Fick, D. S., & Oppliger, R. A. (1997). *The moderating effect of spouse support on the relation between serious leisure and spouses' perceived leisure-family conflict*. *Journal of Leisure Research*, 29(1), 47-60. <https://doi.org/10.1080/00222216.1997.11949782>
- Gordon, M. M. (1964). *Assimilation in American life: The role of race, religion, and national origins*. Oxford University Press on Demand.
- Heywood, L ve arkadaşları. (2002). *Boş Zaman [اوقات فراغت]*. (Mohammad Ehsani, Çeviren). Tahran. Omid Danesh.
- Horolets, A. (2012). *Migrants' leisure and integration*. In *Polskie Forum Migracyjne II*.
- Hosseini, L., Faizi ve Orei, S. (2019). بررسی اثر قومیت بر ترجیح‌های زمانی: شواهدی از افغانستان [Etnisitenin zaman tercihleri üzerindeki etkisinin araştırılması: Afganistan'dan kanıtlar]. *Üç Aylık Planlama ve Bütçe - 23* (4), 63-86.
- Husserl, E. (1931). *Ideas: General introduction to pure phenomenology* (D. Carr, Trans.).
- Hyman, A. (1988). *Afghanistan under Soviet domination*. (Asadullah Tahiri. Trans.) *Tehran, Shabaviz*.
- Jamshidiha, G. ve Anbari, M. (2004). *تعلقات اجتماعی و اثرات آن بر بازگشت مهاجرین افغانی [Afgan göçmenlerin dönüşlerinde sosyal ilişkiler ve etkileri]*. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(23).
- Janzadeh, A. R. (2020). عوامل اثرگذار بر مهاجرت افغان‌ها به ایران [Afganların İran'a Göçünü Etkileyen Faktörler]. *Siyaset Faslnama*, 50 (4), 1067 – 1092.

- Karaküçük, S., Ayyıldız Durhan, T. & Çakır, M. (2020). *TÜRKİYE'DE GEÇİCİ KORUMA STATÜSÜNDEKİ SURİYELİLERİN BOŞ ZAMAN DAVRANIŞLARI*. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (41), 510-528. DOI: 10.30794/pausbed.655481
- Kaytaz, E. S. (2016). *Afghan journeys to Turkey: narratives of immobility, travel and transformation*. *Geopolitics*, 21(2), 284-302. DOI: 10.1080/14650045.2016.1151874
- Kazeroni, S. M. (2015). *Uluslararası hukukta iltica [پناهندگی در حقوق بین الملل]*. Bineh Yayınevi, Tahrán.
- Kessler, G. (2022, May 25). *Numbers behind Afghanistan evacuation come into focus*. Washington Post; The Washington Post. <https://www.washingtonpost.com/politics/2022/05/25/numbers-behind-afghan-evacuation-come-into-focus/>
- King, R.; Christou, A. (2010). *Diaspora, migration and transnationalism: Insights from the study of second-generation 'returnees'*, Pp. 167-184, in R. Baubock, T. Faist (Eds.). *Diaspora and Transnationalism: Concepts, Theories and Methods*, Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Kinzie, J. D. (2006). *Immigrants and refugees: the psychiatric perspective*. *Transcultural psychiatry*, 43(4), 577-591. <https://doi.org/10.1177/1363461506070782>
- Kivisto, P. (2001). *Sosyolojide Temel Düşünceler [اندیشه های بنیادی در جامعه شناسی]*. (Manouchehr Mohseni, çeviren), Tahrán. Nei.
- Kiyamars, Y. P. & Ahmadi, S. J. (2021). 2001 میلادی [2001 Sonrası Afganistan'ın Siyasi Yapısının Ve Yönetiminin Oluşumunda Etnik Grupların Konumu]. *Siyaset*, 57(51), 317-341. <https://doi.org/10.22059/jpq.2021.300845.1007572>
- Koplik, S. B. (2003). *The Demise of the Jewish Community in Afghanistan, 1933-1952*. University of London, School of Oriental and African Studies (United Kingdom).
- Kuschminder, K. (2018). *Afghan refugee journeys: onwards migration decision-making in Greece and Turkey*. *Journal of refugee studies*, 31(4), 566-587. doi:10.1093/jrs/fex043
- Kuschminder, K., & Dora, M. (2009). *Migration in Afghanistan: History, current trends and future prospects*. *Paper Series: Migration and Development Country Profiles*. Maastricht: Maastricht Graduate School of Governance.
- Kwak, K., & Berry, J. W. (2001). *Generational differences in acculturation among Asian families in Canada: A comparison of Vietnamese, Korean, and East-Indian groups*. *International Journal of Psychology*, 36(3), 152-162.
- Lee, E. S. (1966). *A theory of migration*. *Demography*, 3(1), 47-57. <https://emigratecaportuguesa.files.wordpress.com/2015/04/1966-a-theory-of-migration.pdf>
- Lee, J. L. (1996). *The "ancient supremacy": Bukhara, Afghanistan and the battle for Balkh, 1731-1901* (Vol. 15). Brill.
- Lee, J. L. (2018). *Afghanistan: A History from 1260 to the Present (1st ed.)*. Reaktion books.
- Li, K. C., Sotiriadou, P., & Auld, C. (2015). *An examination of the role of sport and leisure on the acculturation of Chinese immigrants*. *World Leisure Journal*, 57(3), 209-220. <https://doi.org/10.1080/16078055.2015.1066603>
- López, J., & Scott, J. (200). *Social Structure*, open university press.

- Maley, W. (Ed.). (1998). *Fundamentalism reborn?: Afghanistan and the Talibán*. NYU Press.
- Maqsoodi, S., Abdulhosseini, Z., ve Soleimani, Z. (2013). İran'da boş zaman değerlendirme biçimleri ve değişimlerinin incelenmesi [بررسی نحوه گذران اوقات فراغت و روند تغییرات آن در ایران]. *Ulusal Gençlik Boş Zaman ve Yaşam Tarzı Kongresi Tutanakları*, 24 (673-696). <https://www.sid.ir/paper/841820/fa>
- Markovic, M. (2006). *Analyzing qualitative data: Health care experiences of women with gynecological cancer. Field Methods*, 18(4), 413-429.
- Merrill, L., Paxson, D., & Tobey, T. (2006). *An introduction to Afghanistan culture. Retrived on July, 23, 2017*.
- Minichiello, V., Aroni, R., & Hays, T. N. (2008). *In-depth interviewing: Principles, techniques, analysis*. Pearson Education Australia.
- Monsutti, A. (2001). *Afghanistan. Countries and their cultures*. Melvin Ember and Carol R.Ember (eds). New York, 1 – 11.
- Monsutti, A. (2008). *Afghan Migratory Strategies and the Three Solutions to the Refugee Problem. Refugee Survey Quarterly*, 27(1), 58-73.
- Mousazadeh, R., Azerpendar. (2018). سیر تحول تبیین مفاهیم پناهنده و پناهجو [Mülteci ve sığınmacı kavramlarını açıklamanın evrimi]. *Dış Politika Üç Aylık*, 32(1), 5-28. http://fp.ipisjournals.ir/article_33081_a5bb73fcfe96522ed23cecf2a53bedae.pdf
- Najafi, M. A. (2020). [Afganistan'da Demokrasi Ve Güç Dağılımı]. *Taamul*, 5(9), 67-87. http://dtm.journals.miu.ac.ir/article_6155.html?lang=fa
- Dupree, N., H, & Dupree, L. (2019). Afghanistan – Daily life and social customs. In *Encyclopaedia Britannica*. <https://www.britannica.com/place/Afghanistan/Daily-life-and-social-customs>
- Nimkar, R., Frouws, B. (2017). Split Loyalties: Mixed Migrants and the Diaspora Connection: An Analysis of Somali and Afghan Diaspora in Denmark and Their Connections to the New Wave of Mixed Migrants, RMMS Discussion Paper, December 2017. http://www.mixedmigration.org/wp-content/uploads/2018/05/023_split-loyalties.pdf
- Ökten, Ş. (2010). “Eski Vatan” İle “Yeni Vatan” Arasında Ya Da Hem “İçeride” Hem De “Dışarıda” Olmak: Ceylanpınar’daki Afganistan’dan Göç Etmiş Özbeklerin Sosyal Bütünleşmesi2. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları*, 167. https://web.archive.org/web/20180421144535id_/http://www.turkiyat.hacettepe.edu.tr/dergi/13/Sayi.pdf#page=167
- Oral, B., & Çetinkaya, F. (2017). *Sosyolojik bir olgu olarak göç, tanımı, nedenleri ve göç kuramları. Türkiye Klinikleri J Public Health-Special Topics*, 3(1), 1-8.
- Poladi, H. (1989). *The Hazaras. Stockton, CA: Mughal Pub. Co., Distributed by Avenue Books*.
- Qademi, A. (2020, June 2). برآورد جمعیتی افغانستان؛ چهره جوان کشور در چهار نمودار. *BBC News فارسی*. <https://www.bbc.com/persian/afghanistan-52879649>
- Quirke, L. C. (2014). *A study of the information practices of Afghan newcomer youth in the contexts of leisure and settlement*. University of Toronto (Canada).
- Radcliffe-Brown, A. R. (1940). *On social structure. The Journal of the Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland*, 70(1), 1-12.

- Refaat Jah, M. (2011), Boş Zaman ve Kültürel Değerler [فراغت و ارزش های فرهنگی]. Kültürel Araştırma Üç Aylık, Cilt 4, Sayı 1, s. 151-190
- Rich, K. A., Misener, L., & Dubeau, D. (2015). "Community cup, we are a big family": Examining social inclusion and acculturation of newcomers to Canada through a participatory sport event. *Social inclusion*, 3(3), 129-141. <https://doi.org/10.17645/si.v3i3.141>
- Rojek, C. (1985). *Capitalism and Leisure Theory*, London.
- Rojek, C. (2009). Boş zaman teorisi: ilkeler ve deneyimler [اصول و تجربه ها]. (Abbas Mokhbar, Çeviren). Tahran, Shahr.
- Rojek, C. (2010). *The labour of leisure: The culture of free time*. SAGE publications.
- Rubin, M. (2002). *Who is responsible for the Taliban. Middle East review of international affairs*, 6(1), 1-16. https://ciaotest.cc.columbia.edu/olj/meria/rum02_01.pdf
- Runion, M. L. (2007). *The history of Afghanistan* (1st ed.). Greenwood, an imprint of ABC-CLIO, LLC.
- Ryska, T. A. (2001). *The Impact of acculturation Sport Motivation Among Mexican – American Adolescent Athletes*. *Psychological Record*, 51. 533-548.
- Sadeghi R, Balali E, Mohammadpur A. (1389) *Social Inequality in Leisure Time*. *refahj* 2011; 10 (39) :357-389
- Sadeghi, R. Mohammadi, A. ve Abbasi Shawazi, M. J (2019). مسئله اجتماعی مهاجرت از افغانستان: تمایلات و عوامل پشیمانان [Afganistan'dan Göçün Sosyal Sorunu: Eğilimler Ve Destekleyici Faktörler]. *İran Sosyal Sorunlar Araştırması*, 10(1), 118-97. <https://doi.org/10.22059/ijsp.2020.76169>
- Safiri, K., Modiri, F. (2011). Boş Zamanı Etkileyen Faktörler Üzerine Çalışmaların Meta-Analizi [فراغت و اوقات فراغت]. *Sociological Studies*, No. 18.
- Şahin, M. C., & Aydemir, S. (2018). *Zorunlu-kitleselel göç olgusuna sosyolojik bir yaklaşım: Türkiye'deki Suriyeli sığınmacılar örneği. Dini Araştırmalar*, 21(53 (15-06-2018), 121-148. <https://doi.org/10.15745/da.421604>
- Saikal, A., Farhadi, R., & Nourzhanov, K. (2004). *Modern Afghanistan*. Tauris.
- Sajjadpour, S. M. K. (2004). چارچوب مفهومی و عملیاتی در مدیریت مهاجرت بین المللی، مطالعه موردی ایران [Uluslararası Göç Yönetiminde Kavramsal Ve Operasyonel Çerçeve, İran Örneği]. *Coğrafya Araştırması*, 78 (20), 9 – 30.
- Saldaña, J. (2009). *The coding manual for qualitative researchers*. Lontoo: SAGE Publications Ltd, 3.
- Sam, D. L., & Berry, J. W. (2010). *Acculturation: When individuals and groups of different cultural backgrounds meet*. *Perspectives on Psychological Science*, 5(4), 472–481.
- SarouHani, B. (1991). درآمدی بر دایره المعارف علوم اجتماعی [Sosyal Bilimler Ansiklopedisi'ne Giriş]. Tehrani, Kayhan Yayınları.
- Saygın, S., & Hasta, D. (2018). *Göç, kültürleşme ve uyum. Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 10(3), 302-323. <https://doi.org/10.18863/pgy.364115>
- Sezen, Ü. N. L. Ü., KIZILHAN, T., & Elciyar, K. (2018). *Göçmenlerin uyum sağlama sürecinde yaşadıkları çatışmalar ve sayısal topluluklar. Selçuk İletişim*, 11(1), 5-18.

- Shahabadi, A ve Jameh Bozurgi, A. (2013). تأثیر آزادی اقتصادی، سیاسی و مدنی بر مهاجرت با تأکید بر مهاجرت نخبگان [Ekonomik, Politik Ve Medeni Özgürlüğün Göç Üzerindeki Etkisi (Seçkin Göçe Vurgu Yaparak)]. Meclis ve Rahbord. 77 (21), 41 – 70
- Shaterian, M., Ashnooi, A., Amir Ganjipour, ve Mahmoud. (2012). Boş Zamanın Şekli ve Miktarının Mekansal Analizi [تحليل فضایی نحوه و میزان گذران اوقات فراغت]. Sosyal ve Kültürel Gelişim Çalışmaları Bilimsel Araştırma Dergisi, 1(1), 142-166.
- Sheffer, G. (2003). *From Diasporas to Migrants – From Migrants to Diasporas. Chapter in Diasporas and Ethnic Migrants: Germany, Israel and Post-Soviet Successor States in Comparative Perspective*, Ed. Rainer Munz and Rainer Ohliger, Frank Cass Publishers: 21-36
- Siegenthaler, K. L., & O'Dell, I. (2003). *Older golfers: Serious leisure and successful aging. World leisure journal*, 45(1), 45-52. <https://doi.org/10.1080/04419057.2003.9674304>
- Sina Araştırma Grubu, (2002). افغانستان در سه دهه اخیر [Son otuz yılda Afganistan]. Qum: Saqlain Kültür Enstitüsü.
- Smith, J. A., Flower, P., & Larkin, M. (2009). *Interpretative phenomenological analysis: Theory, method and research*. Los Angeles, CA: SAGE
- Sönmez, V., & Alacapınar, F. G. (2019). *Örneklendirilmiş bilimsel araştırma yöntemleri [Exemplified scientific research methods]. ANI Yayıncılık. 7. Baskı.*
- Spaaij, R. (2012). *Beyond the playing field: Experiences of sport, social capital, and integration among Somalis in Australia. Ethnic and racial studies*, 35(9), 1519-1538. <https://doi.org/10.1080/01419870.2011.592205>
- Stack, J. A., & Iwasaki, Y. (2009). *The role of leisure pursuits in adaptation processes among Afghan refugees who have immigrated to Winnipeg, Canada. Leisure Studies*, 28(3), 239-259. <https://doi.org/10.1080/02614360902951658>
- Stanley, R., P. (1976). *The Sociology of Leisure*. London, Allen & Unwin, p. 48.
- Stebbins, R. A. (1982). *Serious Leisure: A Conceptual Statement. Pacific Sociological Review*, 25(2), 251–272. <https://doi.org/10.2307/1388726>
- Stebbins, R. A. (1996). *The barbershop singer: Inside the social world of a musical hobby*. University of Toronto Press.
- Stebbins, R. A. (1997). *Casual leisure: A conceptual statement. Leisure studies*, 16(1), 17-25. <http://dx.doi.org/10.2307/1388726>
- Stebbins, R. A. (2010). *Casual leisure: A conceptual statement. Leisure studies*, 16(1), 17-25. <https://doi.org/10.1080/026143697375485>
- Stebbins, R. A. (1992). *Amateurs, professionals and serious leisure*. Montreal, QC: McGill-Queen's University Press.
- Stodolska, M., & Alexandris, K. (2004). *The role of recreational sport in the adaptation of first-generation immigrants in the United States. Journal of Leisure Research*, 36(3), 379-413. <https://doi.org/10.1080/00222216.2004.11950029>
- Kloeze, J. W. (2001). *Integration through leisure? Leisure time activities and the integration of Turkish families in Arnhem and Enschede in the Netherlands. World Leisure Journal*, 43(1), 52-61. <https://doi.org/10.1080/04419057.2001.9674219>

- The Asia Foundation (2019). *A Survey of the Afghan People: Afghanistan in 2019*, available at: https://asiafoundation.org/wp-content/uploads/2019/12/2019_Afghan_Survey_FullReport.pdf
- Thompson, E. P. (1967). *Time, work-discipline, and industrial capitalism. Past and Present*, 38, 56–97.
- Timmerman, Ch.; K. Hemmerchts, K.; De Clerck, H. M. (2014). *The relevance of a culture of migration in understanding migration aspirations in contemporary Turkey*. *Turkish Studies*, 15(3): 496-518.
- Tiryaki, S. (2022). Türk Basınında Göçmen, Sığınmacı ve Mülteci Haberleri Üzerine Bir İnceleme. *Kültür Araştırmaları Dergisi*, (15), 124-156. <https://doi: 10.46250/kulturder.1188891>
- Torkildsen, G. (2001). *Boş Zaman ve İnsanların İhtiyaçları*. (Abbas Ardakanian ve Abbas Hassani, Çevremci), Tahran: Noor Bakhsh.
- Trail, K. (2016, February 29). *Young Hazara refugees make “dangerous” journey to Europe*. *ABC News*. <https://www.abc.net.au/news/2016-02-29/young-hazara-refugees-make-dangerous-journey-to-europe/7206420>
- Türkiye Göç İdaresi Başkanlığı (n.d.). *Düzensiz Göç*. T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı. Retrieved December 19, 2022, from <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler>
- UNHCR (1979), UNHCR – Refugee Statistics (Database). <https://www.unhcr.org/refugee-statistics/download/?url=nf7XCF>
- UNHCR (1991), UNHCR – Refugee Statistics (Database). <https://www.unhcr.org/refugee-statistics/download/?url=nf7XCF>
- UNHCR (2000), UNHCR – Refugee Statistics (Database). <https://www.unhcr.org/refugee-statistics/download/?url=nf7XCF>
- UNHCR, The UN Refugee Agency. (2003, June 20). 2002 Statistics summary. *UNHCR*. Retrieved March 29, 2023, from <https://www.unhcr.org/news/briefing/2003/6/3ef2ecf5f/2002-statistics-summary.html>
- UNHCR. (2022). *Refugee Statistics*. UNHCR. Retrieved December 27, 2022, from <https://www.unhcr.org/refugee-statistics/download/?url=D0Oxz0>.
- UNHCR. (2022, October 27). *UNHCR - Refugee Statistics*. UNHCR. <https://www.unhcr.org/refugee-statistics/>
- UNHCR. (n.d.). *UNHCR - Refugee Statistics*. UNHCR. Retrieved November 23, 2022, from <https://www.unhcr.org/refugee-statistics/download/?url=55TwmT>
- United Nation Pakistan (Ed.). (2018, January). *Focus on Assisting Migrants and Refugees*. <https://www.unhcr.org/pk/wp-content/uploads/sites/103/2018/05/UN-Pakistan-Magazine-2018.Pdf>. Retrieved January 3, 2023, from <https://www.unhcr.org/pk/wp-content/uploads/sites/103/2018/05/UN-Pakistan-Magazine-2018.pdf>
- United Nations. (n.d.). *Refugees*. United Nations. Retrieved March 1, 2023, from https://www.un.org/en/global-issues/refugees?gclid=Cj0KCQiA45qdBhD-ARIsAOHbVdEGSHFtVbenZJyOZAYCmNLzSRtw5SWd0b_xYiAJlvz8zJeXc-hBZ6kaApHhEALw_wcB
- Urry, J. (2002). *The tourist gaze (Theory, culture and society series)*.

- Uruzgani, M. (2010). افغانستان رنگين کمان اقوام [Afghanistan Halkın Gökkuşağı]. Kabil, Sobh Omid.
- Vahidi, P. (1985). مهاجرت بين المللی و پیامدهای آن [Uluslararası Göç Ve Sonuçları]. Tahran, Planlama Ve Bütçe Bakanlığı, Ekonomik-Sosyal Belgeler Ve Yayınlar Merkezi.
- Veal, A. J. (1992). *Definitions of leisure and recreation. Australian Journal of Leisure and Recreation*, 2(4), 44-48, 52, Republished by School of Leisure, Sport and Tourism, University of Technology, Sydney, as Working Paper No. 4, accessed at: www.business.uts.edu.au/1st/research on [Accessed on 13. 2. 2023]
- Walseth, K. (2006). *Young Muslim women and sport: The impact of identity work. Leisure studies*, 25(1), 75-94. <https://doi.org/10.1080/02614360500200722>
- Walseth, K., & Fasting, K. (2004). *Sport as a means of integrating minority women. Sport in society*, 7(1), 109-129. <https://doi.org/10.1080/1461098042000220218>
- Willner-Reid, M. (2017). *Afghanistan: displacement challenges in a country on the move. Migration Policy Institute. Retrieved from: https://www.migrationpolicy.org/article/afghanistan-displacement-challenges-country-move (accessed: 11.07. 2020).*
- Yeler, A. (2021). *Düzensiz Göçmenlerde Sosyo-Kültürel Entegrasyon: Ankara'da Yaşayan Afgan-Özbek Türkler. İmgelem*, 5(9), 419-445.
- Yoder, D. G. (1997). *A model for commodity intensive serious leisure. Journal of leisure Research*, 29(4), 407-429. <https://doi.org/10.1080/00222216.1997.11949806>
- Yousefi, B. (1995). Boş Zaman Nasıl Planlanır [چگونگی برنامه ریزی اوقات فراغت]. 4. yıl, 1. Numara.
- Zheng, X., & Berry, J. W. (1991). *Psychological adaptation of Chinese sojourners in Canada. International Journal of Psychology*, 26(4), 451-470.
- Pühse, U., Barker, D., Barker-Ruchti, N., Gerlach, E., Sattler, S., & Gerber, M. (2011). Social Integration in and through Sports in Adolescents with Migration Background in Switzerland. *Sport as a Mediator between Cultures*, 105.
- Breuer, C., Feiler, S., & Wicker, P. (2015). *Sport clubs in Germany. Sport clubs in Europe: A cross-national comparative perspective*, 187-208.
- Thiel, A., & Seiberth, K. (2007). Die Integration von Menschen mit Migrationshintergrund im Sport: Möglichkeiten und Grenzen.
- Farajzadeh, S., Kashef, S, M., & Aghapour, S.M., (2015), Urmiye Üniversitesi Lisansüstü Öğrencilerinin Bakış Açısıyla Spor Kültürleşmesini Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi ve Analizi, *Spor Yönetiminde Çağdaş Araştırmalar*, 5(9), 11-22.
- Jarvie, G., Thornton, J., & Mackie, H. (2013). *Sport, culture and society: an introduction*. Routledge.
- Bandyopadhyay, K. (2013). *Introduction: minorities and the global game. In Why Minorities Play or Don't Play Soccer* (pp. 1-7). Routledge.

- Lock, D., Taylor, T., & Darcy, S. (2008). Soccer and social capital in Australia: Social networks in transition. *Sport and social capital*, 317-338.
- Spaaij, R. (2015). *Refugee youth, belonging and community sport*. *Leisure Studies*, 34(3), 303-318. doi:10.1080/02614367.2014.893006
- Walseth, K. (2006a). *Sport and belonging*. *International review for the sociology of sport*, 41(3-4), 447-464. <https://doi.org/10.1177/1012690207079510>
- Walseth, K. (2006b). *Young Muslim women and sport: The impact of identity work*. *Leisure studies*, 25(1), 75-94. <https://doi.org/10.1080/02614360500200722>
- Blain, N. (2002). *Beyond 'media culture': Sports as dispersed symbolic activity*. *Sport in Society*, 5(3), 228-254. <https://doi.org/10.1080/911094211>
- Armstrong, G. (2002). *Talking up the game: Football and the reconstruction of Liberia, West Africa*. *Identities: Global Studies in Culture and Power*, 9(4), 471-494. <https://doi.org/10.1080/10702890214868>
- Rhys, P. (2023, June 26). Fighting for a life: The Afghan refugees finding hope in MMA. Retrieved from <https://www.aljazeera.com/sports/2023/6/26/afghan-refugees-mma-fighters-europe-taliban>
- UNHCR. (2023, June 22). Sport as a lifeline for a young Afghan refugee. Retrieved from <https://www.unhcr.org/tr/en/40297-sport-as-a-lifeline-for-a-young-afghan-refugee.html>
- Reuters. (2015, February 5). World Cup fairytale just the start for ambitious Afghans. Retrieved from <https://www.reuters.com/article/cricket-world-afghanistan/cricket-world-cup-fairytale-just-the-start-for-ambitious-afghans-idINL4N0V83KQ20150205/?edition-redirect=uk>
- FIFA. (2023, February 3). How European nations helped Afghanistan women hone their football skills. Retrieved from <https://www.fifa.com/fifaplus/en/articles/how-european-nations-helped-afghanistan-women-hone-their-football-skills>
- Welters, G. (2017, September 19). . Retrieved from <https://reliefweb.int/report/germany/afghan-refugees-help-put-germany-cricketing-map>
- The Economist. (2016, November 4). Afghan refugees are energising cricket in Germany. Retrieved from <https://www.economist.com/game-theory/2016/11/04/afghan-refugees-are-energising-cricket-in-germany>
- Spaaij, R., Magee, J., Jeanes, R., Penney, D., & O'Connor, J. (2023). Informal sport and (non) belonging among Hazara migrants in Australia. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 1-20. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2023.2206002>

<https://tureng.com/en/turkish-english/leisure%20time>

Tablolar Listesi

Tablo 1: Göçmenler ve alıcı toplum açısından göçmenlerin boş zamanlarının işlevleri

Tablo 2: Demografi

Ekler

Şekil 1: Etnokültürel gruplarda ve daha büyük toplumlarda kültürleşme yönelimleri (Saygın ve Hasta, 2018, s. 315)

